

Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ  
ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В  
ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ, ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ,  
ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ  
у 2021/2022 навчальному році**

**ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ БЮЛЕТЕНЬ**



**Хмельницький, 2021**

**Хмельницький обласний інститут післядипломної  
педагогічної освіти**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ  
ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В  
ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ, ЗАГАЛЬНОЇ  
СЕРЕДНЬОЇ, ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ  
у 2021/2022 навчальному році**

***ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ БЮЛЕТЕНЬ***

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ, 2021**

Методичні рекомендації до організації освітнього процесу в закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти у 2021/2022 навчальному році: інформаційно-методичний бюлетень / за заг. ред. І.К. Гіджеліцького; відпов. за вип. О.А. Кошка. – Хмельницький, 2021. – 288 с.

**За загальною редакцією:**

Гіджеліцького Ігора Казимировича, першого проректора Хмельницького ОШПО

**Відповідальний за випуск:**

Кошка Оксана Анатоліївна, завідувачка науково-методичного центру професійного розвитку керівних та педагогічних працівників установ і закладів дошкільної та загальної середньої освіти Хмельницького ОШПО

**Упорядник:**

Красовська Валентина Юріївна, методист науково-методичного центру професійного розвитку керівних та педагогічних працівників установ і закладів дошкільної та загальної середньої освіти Хмельницького ОШПО

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою Хмельницького ОШПО (протокол №3 від 17.06. 2021 року).*

Інформаційно-методичний бюлетень розміщений на сайті Хмельницького ОШПО (станом на 01.07.2021).

Стежте за оновленням.

## **ЗМІСТ**

| <b>Управлінська діяльність</b>                       |  |     |
|--|--|-----|
| Блажиевська В.М.                                     | Правове регулювання трудових відносин в закладі загальної середньої освіти   | 8   |
| Буймістер Л.В.                                       | Шкільна автономія як механізм розвитку освіти  | 16  |
| Вашеняк І.Б.   | Використання у закладах освіти внутрішніх моніторингів з метою удосконалення системи управління освітою, поліпшення якості освіти, освітнього процесу та освітнього середовища         | 22  |
| Гіджеліцька Т.В.                                     | Нормативно-правовий супровід діяльності профільної школи у 2021/2022 навчальному році  | 24  |
| Гребень О.В.   | Сучасні підходи до організації роботи з обдарованими учнями  | 31  |
| Кошка О.А.   | Академічна доброчесність як чинник якості освіти закладу загальної середньої освіти  | 37  |
| Красовська В.Ю.                                      | Дослідно-експериментальна робота в закладах освіти області як основна форма реалізації інноваційної діяльності   | 44  |
| <b>Дошкільна та початкова освіта</b>                 |  |     |
| Дарченко Л.Г.,<br>Каратаєва М.І.                     | Інструктивно-методичні рекомендації «Про організацію освітньої роботи в закладах дошкільної освіти у 2021-2022 навчальному році»   | 49  |
| Кулик О.А.   | Інструктивно-методичні поради щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів для 1-4-х класів та організації освітнього процесу у 2021/2022 навчальному році | 66  |
| <b>Суспільно-гуманітарні та мистецькі дисципліни</b> |  |     |
| Каліночкіна Ю.М.                                     | Методичні рекомендації про викладання зарубіжної літератури у 2021/2022 навчальному році   | 85  |
| Каліночкіна Ю.М.                                     | Особливості вивчення мов і літератур національних меншин у 2021/2022 навчальному році  | 95  |
| Кенц Г.І.  | Інструктивно-методичні матеріали щодо викладання історії у 5-11 класах закладів загальної середньої освіти Хмельницької області в 2021/2022 навчальному році                           | 98  |
| Левицький В.В.                                       | Методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році<br>Освітня галузь «Суспільствознавство».                | 106 |

|  |  |     |
|--|--|-----|
|  | Правознавство. Громадянська освіта   |     |
| Луценко Л.П.<br>Мороз Т.В.   | Методичні рекомендації щодо професійного розвитку та самоосвітньої роботи вчителів іноземної мови  | 108 |
| Манзюк С.А.  | Методичні рекомендації щодо актуальних питань організації освітнього процесу на уроках української мови та літератури у ЗЗСО   | 123 |
| Махмутова А.Є.   | Методичні рекомендації щодо викладання предметів художньо-естетичного циклу у 2021/2022 н.р.   | 129 |
| <b>Природничо-математичні дисципліни, технології</b>   |  |     |
| Галкін Д.В.  | Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з географії у 2021/2022 навчальному році  | 134 |
| Гринчук Л.В.   | Методичні рекомендації щодо викладання математики у 2021-2022 навчальному році   | 141 |
| Гудзь В.В.   | Фізика і астрономія  | 148 |
| Дубковецька Г.М.   | Методичні рекомендації щодо навчання хімії у 2021/2022 навчальному році  | 153 |
| Завадський І.О.<br>Лапінський В.В.,<br>Семко Л.П.,<br>Ребрина В.А.,<br>Зубик В.В.,<br>Максименко В.А.,<br>Сологуб О.С. | Методичні рекомендації «Про викладання інформатики у 2021/2022 н.р. та використання цифрових технологій для організації освітнього процесу: регіональний аспект»           | 161 |
| Мирна Л.А.   | Методичні рекомендації щодо викладання природознавства, біології, біології і екології, природничих наук в закладах загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році | 179 |
| Павич Н.М.   | Методичні рекомендації щодо викладання трудового навчання, технологій та креслення у 2021-2022 навчальному році.   | 194 |
| <b>Фізична культура, захист України, основи здоров'я</b>   |  |     |
| Назаренко А.П  | Викладання «Захисту України» у 2021/2022 н.р.  | 200 |
| Поліщук Г.Й.   | Актуальні завдання викладання інтегрованого предмету «Основи здоров'я» у 2021/22 навчальному році  | 206 |
| Шнира О.О.   | Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання фізичної культури у 2021-2022 навчальному році   | 213 |
| <b>Спеціальна освіта</b>   |  |     |

|                           |   |     |
|---------------------------|---|-----|
| Грицюк Н.Г.               | Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу у спеціальних закладах загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами у 2021-2022 навчальному році  | 220 |
| Мельник С.В.              | Методичні рекомендації Обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти                                  | 225 |
| <b>Психологія</b>         |   |     |
| Страшнюк Ж.Д.             | Про стан кадрового забезпечення діяльності психологічної служби у 2020/2021 н.р. та пріоритетні завдання методичного супроводу діяльності практичних психологів, соціальних педагогів | 237 |
| Пастух Л.В.               | Системний підхід у діяльності психологічної служби щодо попередження насильства, булінгу в освітньому середовищі  | 246 |
| Ніколова В.В.             | Щодо організації діяльності практичних психологів закладів дошкільної освіти згідно оновленого Базового компоненту дошкільної освіти  | 250 |
| Жолобок Л.О.              | Збереження психічного здоров'я та соціального благополуччя учасників освітнього процесу в умовах дистанційного навчання   | 256 |
| <b>Бібліотечна справа</b> |   |     |
| Фарварщук В.П.            | Основні завдання та напрями діяльності бібліотеки Нової Української школи: методичний супровід  | 260 |
| <b>Виховання</b>          |   |     |
| Іова В.Ю.                 | Виховна система як простір благополуччя та можливостей особистості учня у 2021-2022 н/р   | 272 |
| <b>Позашкільля</b>        |   |     |
| Орловська Н.М.            | Методичні рекомендації з питань організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти у 2021-2022 навчальному році  | 284 |

## ***Шановні колеги!***

В Україні триває реформа освітньої галузі, основною метою якої є нова якість освіти на всіх рівнях: від дошкілля – до закладів вищої освіти.

Зміни стають можливими завдяки прийняттю Концептуальних засад реформування середньої освіти «Нова українська школа», Законів України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту».

Відповідно до законодавства метою освіти є «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору».

За таких умов домінантною стає потреба визначення соціальної місії закладів освіти в умовах змін, формування стратегії розвитку закладів освіти в умовах Нової української школи, переосмислення ролі керівника, учителя у розбудові нового освітнього середовища та організації освітнього процесу, який базується на компетентнісному, особистісно зорієнтованому та діяльнісному підходах, вихованні на цінностях, принципах педагогіки партнерства тощо.

Важливі зміни в освіті зумовили появу нових напрямів діяльності керівника закладу загальної середньої освіти, зокрема:

- створення умов для впровадження нових стандартів освіти, які мають ґрунтуватися на засадах нової філософії освіти, особистісно орієнтованого і компетентнісного навчання;
- формування системи цінностей, стрижневим вектором якої є цінності дитиноцентрованої освіти;
- розбудова закладу освіти в умовах територіальних громад як осередку культурно-освітнього середовища;
- розширення академічної свободи та автономії закладу освіти у формуванні власних освітніх програм, спрямованих на індивідуалізацію, диференціацію і варіативність здобуття освіти, індивідуальний стиль і траєкторію розвитку кожного учня;
- формування сучасного інформаційно-освітнього середовища, яке дозволить активно використовувати інформаційно-комунікаційні технології, здійснювати дистанційне навчання, сприятиме «зануренню» всіх суб'єктів освітнього процесу в атмосферу самостійного пошуку і творчості;
- удосконалення системи науково-методичного супроводу педагогічних працівників у закладі освіти, спрямування її на оволодіння педагогами нової методології державних освітніх стандартів, націленість її на очікувані результати, на формування ключових і предметних компетентностей, наскрізних умінь, а не просто на засвоєння суми знань; на підготовку вчителів

до академічної свободи у виборі методів і технологій навчання, програм, підручників і навчальних посібників, активне використання сучасних методик та інтерактивних форм навчання, написання авторських освітніх програм тощо;

- створення системи інклюзивного навчання для надання індивідуально орієнтованої педагогічної, психологічної і реабілітаційної допомоги дітям з особливими освітніми потребами, запровадження індивідуальних програм розвитку і додаткових послуг психолого-педагогічного супроводу відповідно до можливостей та особливих потреб кожної дитини.

Сучасна освіта зобов'язує і вчителя обирати найбільш результативні технології, вибудовувати власну траєкторію педагогічної діяльності. Щоб бути цікавим для дітей як фахівець, як особистість, педагог має бути креативним, мобільним, медійно грамотним, інноваційним.

Надважливою сьогодні залишається проблема готовності вчителя до роботи в умовах непередбачених викликів й уміння організувати навчальну діяльність в нових умовах та визначати шляхи подальшого саморозвитку.

Перелік основних завдань та пріоритетних напрямів діяльності керівників закладів освіти та педагогів свідчить про те, що до керівних та педагогічних працівників висунуто чимало вимог, реалізація яких потребує набуття і керівниками, і учителями нових компетентностей, пошуку та впровадження сучасних механізмів ефективного управління, що зможуть перевести роботу закладу освіти в якісно новий стан.

Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти разом із педагогічною громадськістю області продовжує роботу по забезпеченню науково-методичної підтримки професійної діяльності педагогічних працівників, керівників закладів освіти, працівників центрів професійного розвитку педпрацівників.

Запропоновані матеріали по організації освітнього процесу у закладах освіти в 2021/2022 навчальному році можуть стати у нагоді керівникам та педагогічним працівникам закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти, працівникам інклюзивно-ресурсних центрів, спеціалістам відділів та управлінь структурних підрозділів територіальних громад з питань освіти, працівникам центрів професійного розвитку педагогічних працівників.

*Оксана Кошка*



# Управлінська діяльність

## Правове регулювання трудових відносин в закладі загальної середньої освіти

Блажиевська В.М.,  
методист НМЦ професійного  
розвитку керівних та педагогічних  
працівників установ і закладів дошкільної та  
загальної середньої освіти

*Трудове законодавство України – це система нормативно-правових актів, які ухвалюють уповноважені органи державної влади, місцевого самоврядування, посадові особи відповідно до закріплених за ними повноважень задля правового регулювання суспільно-трудових відносин, встановлюючи правила поведінки їх учасників.*

### **1. Нормативно – правові акти, що регулюють трудові відносини у закладах загальної середньої освіти.**

1. Конституція України.
2. Кодекс законів про працю України №322-VIII від 10.12.1971 року (із змінами).
3. Цивільний кодекс України №435-IV від 16.01.2003 року (із змінами).
4. Закон України «Про охорону праці» № 2694-XII від 14. 10. 1992 року (із змінами).
5. Закон України «Про оплату праці» № 108/95-ВР від 24. 03. 1995 року (із змінами)
6. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» №2464-VI від 08.07.10 року (із змінами).
7. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» . №77-VIII від 28.12.14 року (із змінами).
8. Закон України «Про відпустки» № 504/96-ВР від 15. 11. 1996 року (із змінами).
9. Закон України «Про колективні договори та угоди» № 3356-XII від 01.07. 1993 року (із змінами)».
10. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» №137/98-ВР від 03.03.1998 року (із змінами).
11. Закон України «Про освіту» №2145 - VIII від 05.09.2017 року (із змінами).
12. Закон України «Про повну загальну середню освіту» №463-IX від 16.01.2020 року (із змінами).
13. Галузева угода між МОН України та ЦК Профспілки працівників освіти і науки України на 2016-2020 роки (із змінами).
14. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати» від 08.02.1995 року №100 (із змінами).

15. Положення про порядок укладання контрактів при прийнятті (найманні) на роботу працівників, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України №170 від 19.03.1994 року (із змінами).
16. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок повідомлення Державній податковій службі та її територіальним органам про прийняття працівника на роботу» №413 від 17.06.2015 року (із змінами).
17. Наказ Міністерства праці та соціальної політики «Про встановлення тривалості роботи та педагогічного навантаження для окремих категорій працівників закладів та установ соціального захисту населення» №44 від 12.02.2007 року.
18. Наказ Міністерства праці №23 від 15.04.1994 року «Про затвердження Типової форми контракту з працівником» (із змінами).
19. Наказ Міністерства юстиції України від 12.04.2012 №578/5 «Про затвердження Переліку типових документів, що створюються під час діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням строків зберігання документів» (із змінами).
20. Наказ Міністерства юстиції України від 18.06.2015 №1000/5 «Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях» (із змінами).
21. Наказ МОН України від 15.04.1993 №102 «Про затвердження Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти» (із змінами).
22. Наказ Міністерства освіти України від 20.12.1993 №455 «Про Типові правила внутрішнього трудового розпорядку для працівників навчально-виховних закладів системи Міністерства освіти України» (із змінами внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України №73 від 10.04.2000 року).
23. Інструкція з діловодства у закладах загальної середньої освіти, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України 25.06.2018р. №676, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 11.09.2018р. за №1028/32480.

## **2. Роз'яснення Міністерств.**

1. Лист Міністерства юстиції України «Трудовий договір та його види», роз'яснення від 20.12.2011 року.
2. Лист Міністерства праці та соціальної політики «Щодо надання роз'яснення» (скорочення чисельності або штату працівників) №114/06-187-П від 07.04.2011 року.
3. Лист Міністерства юстиції України «Порядок розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу», роз'яснення від 01.02.2011 року.
4. Лист Міністерства соціальної політики України «Щодо закінчення строкового трудового договору» №30/13/133-12 від 31.01.2012 року.
5. Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо нагальних питань впровадження Закону України «Про повну загальну середню освіту» №201 від 08.04.2020 року .

6. Лист Міністерства освіти і науки України «Про виконання підпунктів 1 і 2 пункту 3 розділу X «Прикінцеві та перехідні положення ЗУ «Про повну загальну середню освіту» №1/9-259 від 15.05.2020 року.

### **3. Локальні нормативні документи закладу загальної середньої освіти.**

1. Статут закладу загальної середньої освіти (далі – заклад).
2. Колективний договір закладу.
3. Правила внутрішнього розпорядку закладу.
4. Трудовий договір (контракт).
5. Посадова інструкція.
6. Інструкції з охорони праці та безпеки життєдіяльності .
7. Положення про преміювання та інші документи, що створенні у закладі освіти відповідно чинного законодавства.

### **4. Зміни в законодавстві про освіту та рекомендації щодо порядку припинення безстрокових трудових договорів шляхом переведення на строкові (контракти) керівників державних та комунальних закладів загальної середньої освіти та педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, яким виплачується пенсія за віком**

18 березня 2020 року набув чинності Закон України від 16 січня 2020 року №463-ІХ «Про повну загальну середню освіту» (далі – Закон).

Абз. 3 ст.22 Закону визначено, що педагогічні працівники державних і комунальних закладів загальної середньої освіти, які досягли пенсійного віку та яким виплачується пенсія за віком, **працюють на основі трудових договорів, що укладаються строком від одного до трьох років.**

Підпунктами 1 і 2 п. 3 розділу X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону встановлено, що набрання чинності Законом є підставою для припинення безстрокового трудового договору з:

*1) Керівниками державних і комунальних закладів загальної середньої освіти згідно з п. 9 ч. 1 ст. 36 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП). До 1 липня 2020 року засновники державних і комунальних закладів загальної середньої освіти або уповноважені ними органи (органи управління) зобов'язані припинити безстрокові трудові договори з керівниками таких закладів та одночасно укласти з ними (за їх згодою) трудові договори строком на шість років (з керівниками, які отримують пенсію за віком, – на один рік) без проведення конкурсу. У разі їх незгоди з продовженням трудових відносин на умовах строкового трудового договору – звільнити їх згідно з п. 9 ч. 1 ст. 36 КЗпП.*

***Після завершення строку трудового договору такі особи мають право обиратися на посаду керівника того самого закладу освіти ще на один строк (на шість років за результатами конкурсного відбору).***

Особа не може бути керівником одного і того ж закладу загальної середньої освіти більше ніж два строки підряд (крім тих, що розташовані в населених пунктах з одним закладом загальної середньої освіти) (абз. 3 п. 12 ст. 39 Закону).

2) Педагогічними працівниками державних і комунальних закладів загальної середньої освіти, яким виплачується пенсія за віком, згідно з п. 9 ч. 1 ст. 36 КЗпП. До 1 липня 2020 року керівники державних і комунальних закладів загальної середньої освіти зобов'язані припинити безстрокові трудові договори з педагогічними працівниками таких закладів освіти, яким виплачується пенсія за віком, з одночасним укладенням з ними трудових договорів строком на один рік. У разі незгоди з продовженням трудових відносин на умовах строкового трудового договору педагогічні працівники, яким виплачується пенсія за віком, звільняються згідно п. 9 ч. 1 ст. 36 КЗпП. Після закінчення строку трудового договору з такими педагогічними працівниками можуть укладатися строкові трудові договори відповідно до абзацу третьої частини другої статті 22 цього Закону, тобто **строком від одного до трьох років**.

Керуючись науково-практичним коментарем до ст. 36 КЗпП України, листами Міністерства освіти і науки України від 08 квітня 2020 року №1/9-201 «Щодо нагальних питань упровадження Закон України «Про повну загальну середню освіту» та від 15 травня 2020 року № 1/9-259 «Щодо виконання підпунктів 1 і 2 пункту 3 розділу X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про повну загальну середню освіту», звертаю увагу, що Закон не «звільняє» керівників закладів загальної середньої освіти та педагогічних працівників, яким виплачується пенсія за віком, а визначає механізм їх переведення із безстрокових трудових договорів на строкові (контракти). Керівник закладу загальної середньої освіти та педагогічний працівник, який отримує пенсію за віком, може бути звільнений лише у випадку відмови продовжувати свою педагогічну діяльність на умовах строковості, п. 9 ст. 36 КЗпП України.

Вищезазначені норми Закону фактично змінюють істотні умови праці керівників та педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, які отримують пенсію за віком. Відповідно, засновники (органи управління) та керівники таких закладів зобов'язані повідомити працівника за два місяці про зміни істотних умов його праці (ч. 3 ст. 32 КЗпП).

Повідомлення – це пропозиція працівникові продовжувати роботу після того, як зміняться істотні умови праці. Працівник може цю пропозицію прийняти і продовжувати роботу при змінених істотних умовах праці, а може відмовитися від продовження роботи у зв'язку із змінами істотних умов праці.

Ст. 32 КЗпП та інші нормативні акти не встановлюють форми повідомлення про майбутні зміни істотних умов праці і форми згоди працівника на продовження роботи після зміни істотних умов праці (відмови від продовження роботи). Оскільки повідомлення про зміну істотних умов праці, згода на продовження роботи (відмова від цього) тягнуть виникнення прав і обов'язків сторін трудових правовідносин, такі факти слід оформляти письмово з посвідченням відповідних документів підписами сторін трудового договору.

При змінах в організації праці засновники (органи управління) та керівники закладів загальної середньої освіти повинні додержуватися такого порядку:

1) Видати наказ про зміну істотних умов праці педагогічного працівника. У наказі розкрити зміст цих змін, дати відповідні доручення посадовим особам для здійснення таких змін, зазначити строки виконання.

2) Попередити персональним повідомленням про час і характер змін (не пізніше ніж за два місяці до ймовірних змін) педагогічного працівника, істотні умови праці яких підлягають зміні.

3) Відповідальна особа, визначена наказом, за дорученням керівника ознайомлює педагогічного працівника з майбутніми змінами істотних умов праці під розписку.

Зважаючи на тимчасові особливості організації праці педагогічних працівників у зв'язку із можливим запровадженням карантину, ознайомлення із наказом та індивідуальним повідомленням про запровадження змін істотних умов праці може відбуватися в доступний і зручний для педагогічного працівника спосіб. Можна надсилати такі документи на електронну пошту працівника, а той, у свою чергу, повинен відписати електронне повідомлення про ознайомлення з ними.

Після виходу педагогічного працівника на роботу, необхідно ознайомити його з оригіналом наказу з обов'язковим проставленням підпису, а роздруковані електронні листи будуть письмовим підтвердженням вчасного ознайомлення працівника з документом.

У випадку неможливості повідомити працівника особисто чи в електронний спосіб, потрібно повідомлення надсилати рекомендованим листом засобами поштового зв'язку.

4) Протягом двох місяців від працівника доцільно отримати письмову заяву про згоду або відмову продовжувати роботу після зміни істотних умов праці.

РЕКОМЕНДОВАНО у письмовій заяві педагогічного працівника про згоду продовжувати роботу після зміни істотних умов праці (у разі наявності) вказувати серію, номер і дату видачі пенсійного посвідчення та додавати копію підтверджувального документа. Таким чином, працівник особисто надасть роботодавцю достовірну інформацію, що дасть йому можливість належного виконання вищезазначених норм Закону.

Керівник та педагогічний працівник вправі в будь-який час змінити своє рішення: скасувати раніше дану згоду на продовження роботи або дати згоду на продовження роботи, скасувавши раніше заявлену відмову від продовження працювати.

5) За два дні до переведення чи звільнення, відповідальні у наказі особи, складають проекти:

наказ на переведення чи звільнення педагогічного працівника;  
посадової інструкції;

контракту з керівником/строкового договору (контракту) з педагогічним працівником закладу.

**ЗВЕРТАЮ УВАГУ!**

***При зміні умов в організації праці обов'язково потрібно внести зміни до посадових інструкцій відповідних працівників.***

***Загальними зборами (конференцією) колективу вже мають бути внесені зміни до Колективного договору та Правил внутрішнього розпорядку (за необхідності) закладу, погоджені з органом профспілки (за наявності) і відповідно затверджені.***

6) Ознайомити працівників з відповідними документами.

7) Видати наказ про переведення на строковий трудовий договір (контракт) – у разі згоди. Підписати строковий договір/ контракт.

Відповідно до ч. 2 ст. 23 КЗпП контракт укладається у випадках, коли трудові відносини не можуть бути встановлені на невизначений строк з урахуванням характеру майбутньої роботи, або умов її виконання, або інтересів працівника ***та в інших випадках, передбачених законодавчими актами.***

Відповідно до ч. 3 ст. 21 КЗпП контракт – це особлива форма трудового договору, в якому строк його чинності, права, обов'язки і відповідальність сторін (у тому числі матеріальна), умови матеріального забезпечення й організації праці працівника, умови розірвання договору, в тому числі дострокового, можуть установлюватися угодою сторін.

Мета укладання контракту – максимальне використання індивідуальних здібностей педагогічного працівника, надання додаткових мотивацій, підвищення взаємної відповідальності його сторін тощо.

Сторонами контракту є працівник, який повинен особисто виконувати покладені на нього трудові обов'язки, та засновник (орган управління) або керівник закладу.

Контракт має строковий характер і обов'язково укладається в письмовій формі (строковий трудовий договір може бути в письмовій чи усній формі).

У контракті можуть установлюватися додаткові (крім зазначених законодавством) підстави щодо його розірвання.

Для підвищення трудової і виконавської дисципліни сторони мають можливість установлювати додаткові заходи щодо взаємної відповідальності з одночасним наданням пільг і переваг, які мають бути зафіксовані в контракті (академічна доброчесність, сертифікація тощо), що не буде розглядатися в контексті погіршення становища працівника порівняно з чинним законодавством України.

8) У разі відмови переведення за строковим трудовим договором, видати наказ з кадрових питань закладу тривалого строку зберігання про звільнення (звільнення відбувається згідно з п. 9 ч. 1 ст. 36 КЗпП України).

Накази про переведення на строковий трудовий договір (контракт) чи звільнення видаються в останній день роботи, вказуючи дату переведення чи звільнення – наступний день (наприклад наказ видається 31.10.20 – останній робочий день на безстрокових умовах, а 01.11.2020 – день підписання строкової

трудової угоди (контракту) – перший робочий день на строкових умовах, або день звільнення).

9) Внести записи до трудових книжок про переведення на роботу за строковим трудовим договором (контрактом).

**Роз'яснення щодо оформлення наказу та запису до трудової книжки у разі переведення на строковий договір (контракт)**

(Лист МОН від 15 травня 2020 року № 1/9-259 щодо виконання підпунктів 1 і 2 пункту 3 розділу Х «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про повну загальну середню освіту»)

Наказ може бути сформульований таким чином:

Керуючись пунктом 9 частини першої статті 36 Кодексу законів про працю України, абзацом третім частини другої статті 22 та підпунктом 2 пункту 3 розділу Х Закону України «Про повну загальну середню освіту»

НАКАЗУЮ:

1. Припинити з \_\_\_\_ 2020 року безстроковий трудовий договір з (*ПІБ педагогічного працівника*), який/яка працює на посаді (*назва посади*), та укласти з ним/нею трудовий договір (контракт) строком на 1 (один) календарний рік з \_\_\_\_ 2020 року до \_\_\_\_ 2021 року включно.

До трудової книжки має бути внесено відповідний запис, що може бути сформульований таким чином:

«Продовжив (-ла) роботу на посаді (*назва посади*) на умовах строкового трудового договору (контракту)» або «Укладено строковий трудовий договір (контракт).»

При визначенні підстави укладення строкового трудового договору посилається варто на абзац третій частини другої статті 22 та підпункт 2 пункту 3 розділу Х Закону України «Про повну загальну середню освіту».

**5. Продовження, переукладання, припинення строкового договору (контракту) з педагогічним працівником.**

Письмово повідомляти педагогічного працівника про закінчення строкового договору (контракту) не потрібно, якщо це не передбачено у договорі (контракті).

*Продовження дії строкового договору (контракту)* на попередніх умовах зазвичай оформлюється додатковою угодою. Проте, якщо умови істотно відрізняться від попередніх – потрібно оформити новий строковий договір (контракт).

Після підписання додаткової угоди (нового договору чи контракту) потрібно видати наказ про продовження строку дії трудового договору (контракту), підстави – додаткова угода чи новий договір (контракт).

*(Звільняти і знову приймати на роботу педагогічного працівника не потрібно, складіть додаткову угоду і видайте наказ про продовження строку дії договору (контракту) на нових умовах).*

Можна продовжити строкові відносини і під час відпустки, завчасно оформити додаткову угоду до строкового договору (контракту), якщо є намір продовжити трудові відносини.

Працівники, що працюють за строковим договором (контрактом), мають ті ж права, що й працівники, прийняті на роботу за безстроковим трудовим договором:

- гарантії в оплаті праці;
- право на відпустку;
- допомогу з тимчасової непрацездатності тощо.

За працівником на час відпустки зберігають місце роботи, посаду (ч. 3 ст. 2 Закону України «Про відпустки»).

Запис до трудової книжки про продовження строкового договору (контракту) не вноситься.

#### ***Припинення дії строкового договору (контракту).***

Після закінчення строку дії договору (контракту) не вимагається заяви або якогось волевиявлення працівника. Свою волю на укладення строкового трудового договору він уже виявив, коли писав заяву про прийняття на роботу за строковим трудовим договором (контрактом). У цей же час він виразив і волю на припинення такого трудового договору (контракту) після закінчення строку, на який він був укладений.

Відповідно п.2 ст. 36 КЗпП керівник також не зобов'язаний попереджати або в інший спосіб інформувати працівника про майбутнє звільнення. Закінчення дії строкового трудового договору **підтверджується виданням наказу про звільнення** із занесенням відповідного запису до трудової книжки працівника.

Керівник обов'язково має попередити працівника про дату припинення з ним трудових відносин заздалегідь (наприклад, шляхом ознайомлення з наказом про звільнення). Уся справа — в положеннях *ч. 1 ст. 391 КЗпП*, якщо після закінчення строку трудового договору трудові відносини фактично тривають і жодна із сторін не вимагає їх припинення, договір **вважається продовженим на невизначений строк**. Тому за закінченням строків трудового договору варто стежити дуже суворо. Пропуск строку на звільнення працівника, прийнятого на роботу за строковим трудовим договором, надалі означає необхідність його звільнення у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці (через скорочення чисельності працівників), а це означає необхідність значних додаткових виплат на користь працівника.

Наказ про звільнення може бути видано в останній день дії строкового трудового договору або до цього, але із зазначенням дати звільнення, обумовленої строком трудового договору. **Днем звільнення вважають останній день дії трудового договору.**

Необхідно враховувати, що відповідно до ст. 3 Закону «Про відпустки» у разі звільнення працівника у зв'язку із закінченням строку трудового договору невикористана відпустка може за його бажанням надаватися й тоді, коли час відпустки повністю або частково перевищує строк трудового договору. У цьому випадку чинність трудового договору продовжується до закінчення відпустки, а датою звільнення є останній день відпустки.



Припинення трудового договору після закінчення строку трудового договору можливе тільки протягом одного дня. До закінчення строку трудового договору звільнення є незаконним. У разі виникнення спору суд може тільки змінити дату звільнення на пізнішу, ту, що відповідає даті закінчення трудового договору. Підстав для поновлення на роботі в такому випадку не буде, якщо тільки до моменту винесення судом рішення по спору про поновлення на роботі строк трудового договору закінчився.

Чи можна розірвати трудові відносини з працівником, який у момент закінчення строку дії строкового договору **перебуває на лікарняному**? Можна, інакше він вважатиметься продовженим на невизначений строк. Обмеження, передбачене ч. 3 ст. 40 КЗпП, у вигляді заборони на розірвання трудового договору в період хвороби працівника стосується тільки випадків припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця.

### **Шкільна автономія як механізм розвитку освіти**

Буймістер Л.В.,  
методист НМЦ професійного  
розвитку керівних та педагогічних  
працівників установ і закладів дошкільної та  
загальної середньої освіти

Нині активно висвітлюються проблеми переходу від адміністративно-розподільчого до ринково орієнтованого регулювання загальної середньої освіти. Визначаються правові, організаційні та економічні умови запровадження шкільної автономії для підвищення якості державного управління освітою та вдосконалення механізмів її фінансування. В умовах дефіциту державного бюджету забезпечення фінансової стабільності та розвитку загальної середньої освіти можливі завдяки зміні механізмів управління та фінансування на основі введення соціальних і освітніх стандартів, нових фінансових нормативів і запровадження шкільної автономії. Поняття «автономія» вживається у значенні самостійність, володіння правом самостійного вирішення питань внутрішнього значення.

Закон України «Про освіту» значною мірою збільшує академічну (освітню), кадрову, фінансову та організаційну автономію закладів освіти. Держава послідовно, крок за кроком, розширює самостійність закладів освіти: освітні програми, організацію життєдіяльності, роботу дієвих піклувальних рад, систему фінансування, що є далеко не повним переліком новацій. У зв'язку з цим проблема реалізації автономії закладів освіти стала ключовою для керівників закладів та установ освіти.

Цей закон визначає автономію як право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що

провадиться в порядку та межах, визначених законом. У контексті цього, характеризуючи сутність концепції незалежної і самостійної школи, автономію слід розуміти як отримання школою більшої свободи в обмін на підвищення відповідальності та підзвітності.

Актуальність і практична значущість автономії, полягає в тому, що свобода дає змогу школам реалізувати ті дії, які вони не могли здійснити раніше або в яких були обмежені. Очікується підвищення якості навчання, а як наслідок – поліпшення результатів і досягнень здобувачів. Тобто автономія передбачає децентралізацію системи освіти, за якої адміністрація школи самостійно здійснює управлінську діяльність і несе відповідальність за більшість прийнятих рішень у партнерстві із батьками здобувачів освіти і місцевою громадою.

Зовні автономія закладу освіти на рівні територіальної громади є привабливою, але забезпечити її в умовах реформування освіти та децентралізації місцевого самоврядування досить складно, адже автономія покликана підвищити якість освітньої діяльності. Зокрема, керівник закладу освіти має здійснювати всі повноваження та нести всю відповідальність, що притаманна юридичним особам публічного права. Тобто, посилюється увага до організаційної автономії закладів освіти, яка передбачає право закладу освіти на розробку проекту статуту закладу та внесення пропозицій щодо його змін; затвердження штатного розпису в межах установленого фонду заробітної плати; прийняття на роботу й звільнення педагогічних та інших категорій працівників, а не лише технічного персоналу, зокрема і за контрактом; створення управлінської команди й оновлення педагогічного колективу; організацію відкритого освітнього простору та розвиток організаційної культури.

Автономна школа формується не для громадян, натомість самими громадянами, адже за виховання дитини відповідає спочатку сім'я, а вже потім держава.

Надання свободи закладу освіти призведе до посилення відповідальності педагогічних колективів, координації зусиль школи та батьків. Самоврядування – необхідна умова ефективної школи.

Управлінські рішення приймаються на основі реальної ситуації школи.

При відсутності свободи у шкільній освіті скорочується доля відповідальності безпосередньо самих учасників освітнього процесу – школи та родини.

Можливість самостійно розпоряджатися коштами призведе до ефективного використання основних фондів, до створення бюджетів розвитку.

Як принцип автономії може бути реалізований в сучасних умовах?

Специфіка управлінського концепту НУШ:

1. Управління системою освіти;
2. Оптимізація управлінських процесів;
3. Державно-громадське партнерство;
4. Ефективне керування ресурсами та потоками;

5. Процеси управління максимально прозорі;
6. Рівний доступ до освіти та справедливе фінансування;
7. Децентралізація, дебіюрократизація;
8. Громадський нагляд.

Школа апріорі є юридичною особою, тому має здійснювати всі повноваження та нести всю відповідальність, що притаманна юридичним особам публічного права.

Це значно підвищує фінансову автономію і надає право самостійно розпоряджатися позабюджетними надходженнями.

Також заклади освіти мають право об'єднуватися з іншими закладами та здійснювати освітню діяльність одночасно на різних рівнях освіти та за різними видами освіти, створювати для цього структурні підрозділи.

Закон України «Про освіту» передбачає створення колегіальних органів управління, а також органів громадського самоврядування, які мають врівноважити систему управління. Це стосується можливості ініціювання звільнення керівника, конкурсного порядку призначення керівників та обмеження максимального терміну їх повноважень.

В закладах освіти мають створюватися наглядові або піклувальні ради. Вони можуть стати органами, що представляють інтереси засновника, а також впливають на прийняття стратегічних рішень, здійснюють контроль (насамперед, фінансовий) і оцінюють результати діяльності закладу та його керівника.

До Піклувальних рад може перейти значна частина повноважень засновника. Для директора школи автономія насамперед відкриває шлях до оптимізації управлінського процесу. Адже за традиційної системи доводиться розвивати школу в умовах обмеженого державного фінансування — мінімальних фінансових ресурсів, запланованих та затверджених з опорою на показники виконання кошторису за попередні періоди. Значну частину фінансових проблем директори шкіл вирішують не шляхом проведення ефективної фінансово-економічної діяльності закладу, відповідального витрачання бюджетних коштів, але через пошук благодійної допомоги.

Дирекція закладу освіти зможе самостійно: вирішувати, які витрати є першочерговими, укладати договори на послуги і товари, спрямовувати заощаджені кошти на розвиток школи, мотивацію співробітників, преміювання.

За впровадження автономії складність управлінської роботи збільшується. Керівнику доведеться: опанувати інноваційні технології управління фінансовими, господарськими, навчально-методичними, кадровими справами школи ознайомлюватися з досвідом інших закладів освіти щодо організаційних нюансів впровадження автономії

Академічна автономія базується на дотриманні принципів педагогічної свободи, передбачає право педагогічних і науково-педагогічних працівників на:

- самостійне планування роботи, вирішення питань освітнього процесу;
- організацію науково-дослідної роботи;

- розроблення авторських освітніх програм або вільний вибір освітніх програм;
- вибору методів, засобів і способів здійснення освітньої діяльності, розробку і використання власних авторських методик;
- вибору підручників та іншого навчально-методичного забезпечення;
- вільний доступ до інформаційних ресурсів;
- захист професійної честі й гідності педагогічних працівників.

Заклади освіти можуть самостійно розробляти свої освітні програми або використовувати типові. Ці програми мають забезпечувати досягнення результатів навчання, визначених відповідними державними стандартами (стаття 33.1).

Механізм фінансування закладів загальної середньої освіти заснований на кошторисному методі, а це передбачає: цільове призначення і спрямування бюджетних асигнувань, суворе дотримання фінансових планів. За дефіциту державного бюджету фінансова стабільність і розвиток шкіл — нелегка справа. Часто через брак коштів адміністрація не має змоги: поліпшувати матеріально-технічну базу закладу, модернізувати наявні потужності, впроваджувати інформаційно-комунікаційні технології в освітній процес.

Натомість, автономія школи — це набуття повноважень: самостійно розв'язувати питання внутрішнього значення, шукати шляхи оптимального застосування ресурсів і технологій, створювати бажаний інноваційний простір.

Запровадження фінансової автономії потребує багатоканального фінансування закладів освіти через державні механізми стимулювання бізнесу, роботодавців, фізичних і юридичних осіб до участі в розвитку системи шкільної освіти, приватного інвестування у сферу освіти, розвитку матеріально-технічної бази закладів, зокрема завдяки пільговому оподаткуванню, кредитуванню тощо.

Варто передбачити під час фінансової автономії здійснення переходу від фінансування здобуття загальної середньої освіти на нових принципах його організації, зокрема від принципу утримання закладів освіти до принципу колегіального формування їх бюджетів та інвестування в людський капітал, виходячи із чисельності контингенту та стандарту вартості навчання одного здобувача освіти за ступенями освіти; поетапного запровадження європейського принципу «кошти йдуть за дитиною» через освітній ваучер або систему державного контракту із закладом освіти.

Фінансова автономія передбачає:

- вирішення питання економічної діяльності, самостійного використання всіх видів асигнувань і мають набути повноважень розпорядника бюджетних коштів;
- публічне формування бюджету та публічне звітування;
- право закладу на встановлення надбавок і премій працівникам, стипендій учням;

- право керівника закладу на преміювання та встановлення додаткових надбавок, премій за інноваційну, науково-дослідну роботу та інші види соціально значущої освітньої та громадської діяльності тощо;

- визнання та законодавче закріплення закладів освіти як соціоекономічних систем, які надають освітні послуги та додаткові освітні послуги, потрібні для здобувачів освіти, зокрема для дітей з особливими потребами.

Перед директором постає конкретний виклик: як мотивувати вчителів, як розвивати школу в умовах дуже обмеженого фінансування? Адже сьогодні школи у передбачених бюджетах фактично мають лише видатки на комунальні послуги, харчування дітей і зарплату вчителів. Причому перші і другі не завжди закладені навіть у повному обсязі, адже ціни постійно зростають. Окрім того, маючи такі обмежені ресурси, треба також дбати про те, щоб у школі були нормальні умови для навчання і загалом перебування дітей. Тож директори шукають способи, яким чином ці ресурси залучити: чи за рахунок додаткових освітніх послуг, чи за рахунок економії на комунальних платежах тощо. Ці заощаджені кошти директори мають намір використовувати на користь школи, але не мають такого права.

Запровадження фінансово-економічної самостійності школи, яка забезпечена на законодавчому рівні, сприяє ефективному використанню ресурсів бюджету та залученню в освіту коштів з інших джерел. З'являється гнучкість в управлінні коштами та можлива ощадливість у їх витраченні.

Є різні підходи до фінансування шкіл. Добре те, що є формулювання «субвенція», тож кошти передбачені на освіту не можна витратити з іншою метою.

Ми живемо в період, коли раціональність та ощадливість мають бути стилем життя кожної людини. ЗЗСО може працювати в режимі функціонування, а може і в режимі розвитку. На рівень освіти в закладі впливає нестача коштів на покращення матеріально-технічної бази установ, модернізації існуючих потужностей, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес, закупівлі художньої літератури, передплати фахових видань.

Сьогодні механізм фінансування ЗЗСО тісно пов'язаний з системою управління цими закладами, завдяки чому на місцевому рівні переважають методи адміністративного розподілу фінансових ресурсів, планування видатків на утримання закладів відштовхується від витрат попереднього року, повним фінансуванням забезпечені переважно лише захищені статті видатків. Розподіл фінансових потоків між школами залежить від кількості учнів, що там навчаються, при цьому не враховуються інші важливі критерії: приміром, стан приміщень закладів освіти.

Усе це спонукає керівників закладів освіти вирішувати значну частину фінансових проблем за рахунок батьків чи спонсорської допомоги, а не шляхом проведення ефективної фінансово-економічної діяльності закладу, відповідального витрачання бюджетних коштів.

Діючий сьогодні механізм фінансування закладів загальної середньої освіти, що базується на кошторисному методі, визначає цільове призначення і спрямування бюджетних асигнувань, передбачає суворе дотримання фінансових планів та є незмінним вже протягом значного періоду. Аналіз основних його особливостей виявляє низку недоліків та проблем, що можуть призводити до зниження ефективності освітньої діяльності, оскільки досягнення соціально-економічних результатів потрібно забезпечити мінімальними фінансовими ресурсами, запланованими та затвердженими заздалегідь, спираючись на показники виконання кошторису за попередні періоди. Тому у сучасних умовах особливої актуальності набувають питання пошуку шляхів удосконалення існуючого механізму фінансового забезпечення діяльності закладів освіти.

Більшість з вищезазначених проблем, можна вирішити шляхом впровадження та розширення автономії ЗЗСО з освітньої, економічної та фінансово-господарської діяльності, що передбачає вирішення цілої низки проблем, які умовно можна поділити на правові, організаційні та економічні.

Автономія ЗЗСО стимулює до пошуку, цікавішого застосування нових технологій, створює певний інноваційний простір.

Нині сучасний керівник закладу освіти повинен бути лідером, зацікавленим управлінською працею, керівником нової генерації, готовим виконувати не тільки класичні функції, а й модернізовані, бути менеджером в освіті, чітко визначати генеральну мету розвитку свого освітнього закладу, тактичні завдання, проміжні й кінцеві результати.

Практика автономної діяльності освітніх закладів, доводить не лише про фінанси, а й про педагогічний аспект. Трендом є орієнтація закладів освіти на результат – знання, вміння і компетентність випускника. Якими педагогічними методами вони цього досягають – які методики викладання використовують, які нові технології застосовують, які підручники обирають – це все стало частиною автономії школи.

Забезпечення часткової фінансової самостійності шкіл через відкриття рахунків передбачає можливість не тільки ефективно та оперативно використовувати виділені закладам освіти бюджетні кошти, а й легально отримувати та використовувати більше додаткових коштів (коштів спеціального фонду), зокрема від оренди приміщень, платних освітніх послуг, благодійних внесків та інших надходжень. Прозоре надходження додаткових коштів надає змогу керівникам ЗЗСО вирішувати поточні проблеми утримання закладів, планово поліпшувати матеріально-технічну базу, стимулювати колективи та створювати сучасні умови для проведення освітнього процесу. Запровадження шкільної автономії вимагає дотримання низки умов, які можна виокремити в три групи – правові, організаційні та фінансово-економічні. Найважливішою правовою умовою автономії ЗЗСО є повна і послідовна реалізація закладом статусу юридичної особи.

Список використаних джерел та літератури

1. Цивільний кодекс України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

2. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>

3. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 04.08.2000 № 1222 «Про затвердження Порядку отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1222-2000-%D0%BF>

5. Лист Міністерства освіти і науки України від 10.08.2018 №1/11-8477 «Про безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти» URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-bezoplatnist-zdobuttya-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti>.

**Використання у закладах освіти внутрішніх моніторинрів з метою удосконалення системи управління освітою, поліпшення якості освіти, освітнього процесу та освітнього середовища**

Вашеняк І.Б.,  
проректор з науково-педагогічної роботи  
та моніторингу якості освіти

Якість освіти, освітнього процесу залежить від багатьох чинників, серед яких і кваліфікація вчителя, якого ми називаємо зараз «агентом змін», і рівень підготовки учня (що особливо важливо для базової та старшої школи), і рівень організації самого процесу та управління ним. Не останню роль відіграють матеріально-технічні можливості закладу/громади та прагнення до співпраці з боку батьківської спільноти тощо.

Тому для забезпечення максимальної якості освітнього процесу, для внесення коректив з метою його удосконалення надзвичайно важливо мати точну та оперативну інформацію щодо окремих аспектів діяльності закладу. І саме моніторинг освітньої системи закладу освіти дасть змогу його керівнику побачити об'єктивну картину стану цієї системи загалом або окремих аспектів її діяльності, з'ясувати причини, що гальмують освітній процес у кожному окремому випадку.

Саме моніторинг дає можливість закладу освіти створити власну інформаційну базу, яка може і повинна використовуватись.

*«Моніторинг – це система збору, обробки, зберігання і поширення інформації про яку-небудь систему (у тому числі і педагогічну) чи окремі її елементи, яка орієнтована на інформаційне забезпечення управління даною системою, що дозволяє висловлювати судження про її стан і дає можливість прогнозувати її розвиток» (А. Майоров).*

Отже, варто наголосити, що моніторинг це не контроль...

Реагуючи на актуальність проблеми моніторингових досліджень Міністерством освіти і науки розроблено Порядок проведення моніторингу якості освіти (затверджений Наказом МОН України 16.01.2020 року №54 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0154-20#Text> ).

Цей документ визначає механізм підготовки та проведення моніторингу якості освіти (зокрема, **дошкільної, загальної середньої, позашкільної** та ін.), форми та методи проведення моніторингових досліджень та особливості процедури моніторингу якості освіти.

Відповідно до цього Порядку, **кожним закладом освіти** (або його засновником чи особою, уповноваженою засновником) незалежно від його підпорядкування, типу й форми власності, може ініціюватися та проводитися **внутрішній моніторинг**.

Кожен заклад освіти може визначати порядок проведення такого моніторингу самостійно з урахуванням вимог цього Порядку та інших актів законодавства.

**Об'єктами вивчення** при проведенні моніторингу можуть бути:

- знеособлена інформація про учасників освітнього процесу;
- освітні та управлінські процеси в закладі освіти;
- різні види діяльності учасників освітнього процесу (навчальна, викладацька, організаційна, управлінська тощо);
- умови здійснення освітньої та управлінської діяльності (матеріально-технічні, санітарно-гігієнічні, нормативно-правові, кадрові, фінансові, навчально-методичні тощо);
- результати запровадження освітніх змін, інновацій;
- результати навчання та розвитку здобувачів освіти, формування їх компетентностей;
- інші об'єкти, визначені у Програмі.

**Учасниками дослідження** в закладі освіти можуть бути:

1. здобувачі загальної середньої та позашкільної освіти;
2. педагогічні працівники;
3. батьки, інші законні представники здобувачів освіти.

При проведенні моніторингу в закладах **дошкільної освіти** здобувачі освіти не включаються до переліку учасників дослідження.

Щодо **процедури підготовки та проведення моніторингу**, то визначено наступні його етапи:

- планування та підготовка моніторингу (формулювання проблеми, яку потрібно дослідити; визначення мети та завдань моніторингу; розрахунок і формування вибірки, оцінка її репрезентативності; визначення критеріїв і показників оцінювання результатів дослідження тощо);
- розробка Програми;
- проведення самого дослідження;
- збір та оброблення результатів моніторингу;



- аналіз та інтерпретація (узагальнення та пояснення результатів, визначення закономірностей, формулювання висновків тощо) результатів моніторингу;
- оприлюднення результатів моніторингу (інформування про результати моніторингу).

Ключовий документ, який визначає весь процес проведення моніторингу в закладі освіти, – це його **Програма**. Вона розробляється та затверджується суб'єктом моніторингу, тобто самим закладом освіти. У ній визначаються мета і завдання, суб'єкти, об'єкт(и), форми та методи, індикатори, умови (у тому числі місце проведення), процедури проведення відповідного моніторингу, порядок визначення результатів, строки та форми узагальнення результатів, а також при потребі – оприлюднення результатів моніторингу (інформування про них).

До Програми додається **графік** проведення моніторингу.

Програма розробляється на основі науково обґрунтованої методології з урахуванням вікових особливостей учасників моніторингу.

Щодо **результатів** внутрішнього моніторингу закладу освіти, то вони використовуються закладом освіти відповідно до мети конкретного дослідження, зокрема, для поліпшення якості освітнього процесу, для удосконалення освітнього середовища, для вирішення окремих проблем, які виявлено в результаті дослідження тощо. Результати можуть передаватися іншим особам або оприлюднюватися (при потребі) лише за згодою ініціатора моніторингу.

Головне при проведенні моніторингу – правильний науковий підхід при його організації: розробка якісного інструментарію, зокрема Програми, та підготовка учасників до його використання. Ефективну допомогу з цих питань можна отримати в центрі організації наукової роботи та моніторингових досліджень ХОІППО.

## **Нормативно-правовий супровід діяльності профільної школи у 2021/2022 навчальному році**

Гіджеліцька Т.В.,  
*методист науково-методичного центру  
професійного розвитку керівних та  
педагогічних працівників установ і закладів  
дошкільної та загальної середньої освіти*

Концептуальні положення щодо впровадження профільного навчання учнів старшої школи відображені у **нормативно-правовій базі**, зокрема у:

### **Законах України:**

➤ «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 року № 463-IX  
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>

➤ «Про освіту» від 05.09.2017 року №2145-VIII (із змінами)  
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

### ***Постановах Кабінету Міністрів України:***

- «Про затвердження Положення про опорний заклад освіти» від 19 червня 2019 р. №532 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532-2019-%D0%BF#Text>
- «Про затвердження Положення про науковий ліцей та науковий ліцей-інтернат» від 22 травня 2019 р. №438 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2019-%D0%BF#Text>
- «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» від 23.11.2011 № 1392. **Втрата чинності відбудеться 01.09.2026** <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>
- «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» від 23.11.2011 № 1341 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>
- «Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення» від 17.09.2008 №842 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/842-2008-%D0%BF#Text>
- «Питання стипендіального забезпечення» від 12.07.2004 № 882 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/882-2004-%D0%BF#Text>

### ***Розпорядженнях Кабінету Міністрів України:***

- «Про затвердження плану заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»» від 13 грудня 2017 р. № 903-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2017-%D1%80#Text>
- «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» від 14 грудня 2016 р. №988-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>
- «Про схвалення методичних рекомендацій щодо складення регіональних планів створення освітніх округів та модернізації мережі професійно-технічних, загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі шкіл-інтернатів» від 05.09.2012 №675-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-2012-%D1%80#Text>

### ***Наказах Міністерства освіти і науки України:***

- «Деякі питання організації дистанційного навчання» від 08.09.2020 №1115, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 28.09.2020 № 941/35224 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text>
- «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти III ступеня для дітей з особливими освітніми потребами» від 22.07.2020 № 944 <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-specialnih-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-iii-stupenya-dlya-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-1>
- «Про затвердження Стандарту спеціалізованої освіти наукового спрямування» від 16.10.2019 №1303 <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-specializovanoyi-osviti-naukovogo-spryamuvannya>

➤ «Про затвердження Положення про інституційну форму здобуття загальної середньої освіти» від 23.04.2019 № 536, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 22.05.2019 №547/33518 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0547-19#Text>

➤ «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» від 20.04.2018 № 408 (в редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 28.11.2019 № 1493 зі змінами, внесеними наказом МОН від 31.03.2020 №464)) <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0408729-18#Text>

➤ «Про надання грифу МОН навчальним програмам для учнів 10 - 11 класів закладів загальної середньої освіти» від 23.10.2017 №1407 <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1407729-17#Text>

➤ «Про затвердження Положення про індивідуальну форму здобуття загальної середньої освіти» від 12.01.2016 № 8 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 10 липня 2019 року № 955), зареєстрований в Міністерстві юстиції України 03.02.2016 №184/28314 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0184-16#Text>

➤ «Про затвердження Положення про міжшкільний навчально-виробничий комбінат» від 30.11.1993 № 430, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 3 грудня 1993 р. № 177. **Втрата чинності відбудеться 28.09.2022** <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0177-93>

#### *Листах Міністерства освіти і науки України:*

➤ «Щодо нагальних питань впровадження Закону України «Про повну загальну середню освіту» від 08.04.2020 №1/9-201. <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-nagalnih-pitan-vprovadzhennya-zakonu-ukrayini-pro-povnu-zagalnu-serednyu-osvitu>

➤ «Щодо організації форм здобуття загальної середньої освіти» від 20.08.2019 №1/9-525 <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-form-zdobuttya-zagalnoyi-serednoyi-osviti>

Модель кожної профільної школи базується на типовій освітній програмі, яка є основою для розробки освітньої програми закладу освіти.

Типовими освітніми програмами визначено базові предмети, вибірково-обов'язкові предмети, профільні предмети, які вивчаються на профільному рівні, з переліком орієнтовної кількості тижневих годин, спеціальні курси, які разом із профільними предметами відображають специфіку конкретного профілю навчання і визначають його сутність. Профіль навчання формується кожним закладом освіти з урахуванням можливостей забезпечити якісну його реалізацію.

Для забезпечення профільного навчання передбачені навчальні плани, що дають змогу, залежно від потреб учнів, комплектувати старші класи за обраними напрямками профілізації (суспільно-гуманітарним, технологічним, художньо-естетичним, природничо-математичним, спортивним) [7].

Викладання предметів у профільній школі у 2021/2022 навчальному році здійснюється за **навчальними програмами**, розміщеними на офіційному

вебсайті Міністерства у рубриці «Навчальні програми для 10-11 класів»: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

В освітньому процесі заклади освіти можуть використовувати лише **навчальну літературу**, що має гриф МОН України або схвалена відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України. Перелік цієї навчальної літератури постійно оновлюється з урахуванням видання нових підручників, навчальних посібників:

➤ для закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/16NyRYEKgeQ4T5BE68Las2gn0q2MPyIWSWx-Vdw-zmA/edit?ts=5a364195#gid=337295027>;

➤ для закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин:

[https://docs.google.com/spreadsheets/u/1/d/1n3m7\\_9EpTFFiBc9nY66NA7bap5ToWcLsPdPFzGeyXvw/edit?ts=5a5e1255#gid=1013550132](https://docs.google.com/spreadsheets/u/1/d/1n3m7_9EpTFFiBc9nY66NA7bap5ToWcLsPdPFzGeyXvw/edit?ts=5a5e1255#gid=1013550132);

➤ для використання у спеціальних закладах загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами: <https://docs.google.com/spreadsheets/u/1/d/1Z8bhjntbM7fSrR8kTLU2hzFZaD58voO7g5VwI1qZSgQ/edit#gid=1744497099>.

**Законом України «Про освіту»** визначено модель старшої школи, яка має з 1 вересня 2027 року стати трьохрічною та профільною. Відповідно до частини третьої статті 12, частини четвертої статті 22 зазначеного Закону початкову, базову середню і профільну середню освіту можна здобувати в окремих закладах освіти або в структурних підрозділах однієї юридичної особи (закладу освіти). Пункт 7 статті 12 цього ж Закону передбачає академічне та професійне спрямування здобуття профільної середньої освіти [2].

Пунктом 4 ст. 6 Закону України «**Про повну загальну середню освіту**» зазначено, що здобуття профільної середньої освіти відбувається за будь-яким спрямуванням й на інших рівнях освіти [1].

У 2019 році **Положенням про науковий ліцей та науковий ліцей-інтернат** унормовано основні засади діяльності наукових ліцеїв, як закладів спеціалізованої освіти.

Даний тип закладу є закладом загальної середньої освіти одночасно з освітою наукового спрямування, також може бути структурним підрозділом закладу вищої освіти.

У Положенні наголошується на тому, що для створення наукового ліцею потрібно:

□ укласти договір про співпрацю (співробітництво, спільну діяльність з навчально-дослідницької, дослідницько-експериментальної, наукової, конструкторської, винахідницької та пошукової діяльності) не менш як на три роки у сфері науки із закладом вищої освіти або науковою установою та/або бути заснованим закладом вищої освіти;

□ обрати науковий профіль, за яким вони працюватимуть з учнями (поглиблене вивчення окремих предметів плюс наукові дослідження в цій галузі);

□ укласти договір про співпрацю з відділенням Малої академії наук України, організувати участь учнів у всеукраїнських та міжнародних заходах змагального характеру наукового (науково-технічного) напрямку (конкурсах, олімпіадах, турнірах тощо);

□ залучити не менш ніж двох досвідчених педагогічних або науково-педагогічних, наукових працівників до курування учнів у навчанні і дослідженнях;

□ підтвердити, наскільки активно займаються учні науковою діяльністю, можна буде за допомогою реалізованих дослідницьких проєктів, учнівських патентів чи винаходів;

□ подати заявку в Державну службу якості освіти з ініціативою щодо проведення позапланового інституційного аудиту [4].

Станом на сьогодні у Хмельницькій області не створено жодного ліцею наукового спрямування.

Відповідно до Закону України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» профільні школи в найближчий період очікують структурні зміни. Так, ліцеї, як заклади середньої освіти мають функціонувати як окремі юридичні особи, а опорні школи мають не пізніше 1 вересня 2024 року припинити забезпечувати здобуття профільної середньої освіти.

У зв'язку з цим є необхідність розробки нормативного документа – **Положення про ліцей**. Наразі проєкт Положення було оприлюднено 02 березня 2021 року на вебсайті Міністерства освіти і науки України для громадського обговорення.

Зазначений проєкт передбачає, що ліцей забезпечуватиме здобуття профільної середньої освіти академічного спрямування та відповідно до рішення його засновника - базової середньої освіти.

Відповідно до проєкту Положення зарахування дітей до державних, комунальних і корпоративних ліцеїв відбуватиметься на конкурсних засадах, до 9-11 (12) класів без конкурсу, якщо кількість поданих заяв про зарахування не перевищуватиме загальної кількості вільних місць у відповідних класах.

Освітній процес в ліцеї організуватиметься у: класах (групах); міжкласних (проєктних) групах учнів; навчальних кабінетах (з навчальних предметів (інтегрованих курсів) однієї або різних освітніх галузей).

Ліцей зможе створювати у своєму складі класи (групи) з вечірньою (заочною), дистанційною формою навчання, інклюзивні класи для навчання осіб з особливими освітніми потребами. У складі ліцею передбачається можливість створювати тимчасові науково-дослідницькі класи та/або міжкласні (проєктні) групи учнів. Також для підготовки до участі в конкурсах, олімпіадах, турнірах можуть створюватися тимчасові групи учнів [5].

Затвердження Положення про ліцей у такій редакції потребує змін до Закону України «Про повну загальну середню освіту». Так, законопроектом

**«Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізмів формування мережі ліцеїв для запровадження якісної профільної середньої освіти»** від 13 квітня 2021 року № 1387-IX пропонується внести поправки, передбачивши правові підстави для:

➤ функціонування опорних закладів освіти, що забезпечують здобуття не лише початкової та базової середньої освіти, а й можуть забезпечувати здобуття профільної середньої освіти (стаття 13);

➤ розширення переліку засновників ліцеїв, включивши до них «представницькі органи інших територіальних громад, які спроможні забезпечити функціонування ліцею відповідно до вимог законодавства» (абзац 4 статті 32) та виключення дискусійних норм про те, що розвиток мережі комунальних закладів загальної середньої освіти забезпечують Верховна Рада Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування, а розвиток мережі комунальних ліцеїв планують та забезпечують Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні та міські ради (міст з населенням більше 50 тисяч);

➤ визначення чітких вимог до започаткування та провадження освітньої діяльності комунального ліцею, виконання яких має забезпечити засновник (створення окремої юридичної особи, функціонування не менше чотирьох класів протягом 10-12 років навчання, формування безпечного, інклюзивного та цифрового освітнього середовища та належної матеріально-технічної бази включаючи швидкий Інтернет, харчування, підвезення учнів і педагогічних працівників з дотриманням часової норми або пансіонне проживання учнів в разі її перевищення, виконання вимог стандарту профільної середньої освіти та інших вимог, визначених законодавством, зокрема Законом, положенням про ліцей і ліцензійними умовами (абзац 6 статті 32);

➤ відтермінування до 2027 року набрання чинності окремими нормами Закону щодо функціонування у комунальних ліцеях не менше чотирьох класів протягом 10-12 років навчання, юридичного виокремлення початкових шкіл, гімназій, ліцеїв включно з приведенням у відповідність статутів;

➤ дозволу представницьким органам територіальних громад усіх рівнів виконувати функції засновників ліцеїв до 01 вересня 2027 року, тобто до терміну повноцінного впровадження трирічної старшої профільної школи на базі трансформованої мережі з утворенням нових ліцеїв (пункт 3 прикінцевих та перехідних положень);

➤ зобов'язання Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міської ради до 01 вересня 2024 року затвердити плани формування ефективної мережі закладів середньої освіти, з урахуванням вимог Закону до ліцеїв, безпечного, інклюзивного та цифрового освітнього простору, демографічних показників розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, спроможності територіальних громад, профілізації старшої профільної школи і необхідності охоплення на відповідній території усіх профілів навчання, визначених законодавством, з



метою гарантування і забезпечення права кожного учня на вибір відповідного профілю навчання (пункт 52 «Прикінцевих та перехідних положень»);

➤ зобов'язання засновників ліцеїв до 01 вересня 2027 року забезпечити виконання затверджених з урахуванням вимог Закону планів формування ефективної мережі закладів середньої освіти, здійснити конкурсний відбір педагогічних працівників, керівників закладів освіти, вжити інших передбачених планами і законодавством заходів (пункт 53 «Прикінцевих та перехідних положень»);

➤ зобов'язання Уряду продовжити у 2021-2030 роках виділення субвенції з Державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа», у тому числі з метою запровадження трирічної профільної середньої освіти в рамках дванадцятирічної повної загальної середньої освіти [6].

Сьогодні на внесення змін до освітнього законодавства в частині продовження реформ у загальній середній освіті, а саме – старшій (профільній) школі очікують як органи місцевого самоврядування, так і учні, їх батьки та уся педагогічна спільнота.

#### Список використаних джерел та літератури

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 15.06.2021).

2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 15.06.2021).

3. Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо нагальних питань впровадження Закону України «Про повну загальну середню освіту» від 08.04.2020 № №1/9-201 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-nagalnih-pitan-vprovadzheniya-zakonu-ukrayini-pro-povnu-zagalnu-serednyu-osvitu> (дата звернення: 15.06.2021).

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про науковий ліцей та науковий ліцей-інтернат» від 22 травня 2019 р. № 438. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.06.2021).

5. Проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про ліцей». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorenniya-proyekt-polozhennya-pro-licej> (дата звернення: 15.06.2021).

6. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізмів формування мережі ліцеїв для запровадження якісної профільної середньої освіти. URL: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_2?pf3516=4629-1&skl=10](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4629-1&skl=10) (дата звернення: 15.06.2021).

7. Сеїтосманов А., Фасоля О., Мархлевські В. (2019), Старша профільна школа: кроки до становлення. Методичні рекомендації.

## **Сучасні підходи до організації роботи з обдарованими учнями**

Гребень О.В.,  
методист НМЦ професійного розвитку  
керівних та педагогічних працівників установ і  
закладів дошкільної та загальної середньої освіти

Одним із важливих напрямів діяльності вчителя в умовах закладу загальної середньої освіти є його робота з обдарованими учнями, яка пов'язана з новими умовами і вимогами сьогодення й охоплює як освітній процес, так і виховну роботу.

Сьогодні перед педагогами стоїть завдання виявити й розвинути здібності й талант дитини через упровадження інноваційних підходів, створення сприятливих умов для розвитку кожної обдарованої дитини з метою формування інтелектуально-творчого потенціалу нашої держави. Для розвитку дитячих здібностей потрібен особливий учитель і особлива школа, характерними ознаками освітнього процесу в якій є:

- допомога учням у розвитку їхніх інтелектуальних, творчих здібностей, природних задатків;
- підготовка дітей до самостійної роботи;
- забезпечення та розширення поінформованості учнів у тих галузях, які їх цікавлять;
- організація різноманітної діяльності для школярів;
- зміна педагогічної свідомості (зміна сформованих раніше в даного педагога стереотипів сприйняття (учня, навчального процесу й самого себе; способів взаємодії; методів навчання і виховання));
- відкритий інноваційний освітній простір для роботи з обдарованими дітьми та молоддю.

Як відомо, задля досягнення успіху в роботі з обдарованими учнями потрібен системний підхід, який передбачає такий алгоритм дій педагогічним колективом закладу освіти:

- визначення педагогів, готових працювати з обдарованими учнями;
- виявлення обдарованих дітей;
- підбір різних форм роботи відповідно до сфери обдарованості;
- проведення роботи з батьками обдарованих дітей.

Робота з обдарованою учнівською молоддю потребує творчого підходу до організації освітнього процесу. Тому під час визначення готовності педагога до роботи з обдарованими учнями необхідно з'ясувати, хто з учителів зможе підтримувати творчу активність дітей і мотивувати їх. Для цього рекомендуємо використовувати різного роду анкетування, які пропонують сучасні освітні



портали (<https://naurok.com.ua/test/start/801137>). Про готовність педагога працювати з творчо обдарованими учнями можна дізнатися, використавши анкету «Чи готовий я працювати з творчо обдарованими дітьми?», автором якої є Олена Святенко, начальник відділу базової освіти управління роботи із закладами загальної середньої та дошкільної освіти департаменту інституційного аудиту Державної служби якості освіти України <https://ezavuch.mcfr.ua/774667> ; <http://surl.li/vnbc>

Ефективним способом у виявленні сфери обдарованості особистості є використання діагностичних обстежень. Адже саме рання діагностика обдарованості сприяє своєчасному виявленню та розвитку здібностей дитини.

Як же відбувається виявлення здібностей дитини? Загалом для вчителя початкових класів, який озброєний знаннями про типи обдарованості, може оцінити рівень пізнавального інтересу та нестандартності мислення дитини, це не є складним завданням. Упродовж перших років роботи з класом за допомогою безпосереднього способу одержання дослідних даних – спостереження вчитель може дати характеристику здібностей кожної дитини. Але оскільки спостереження є дуже суб'єктивним методом, для підтвердження його результатів потрібно провести відповідне діагностування. Є декілька видів обдарованості (академічна, творча, інтелектуальна, соціальна, технічна, художня, спортивна), тож потрібен підбір правильної діагностичної методики, яку пропонують освітні портали: «Всеосвіта», «На Урок», «Педрада» та ін.: <http://surl.li/vrae>; <http://surl.li/vran>; <http://surl.li/vrgf>; <http://surl.li/vrgj>; <http://surl.li/vrgn>; <http://surl.li/vrgp>; <http://surl.li/vrgs>.

За результатами діагностики вчитель спільно з практичним психологом зможе вивчити індивідуальні особливості обдарованих дітей, окреслити подальші напрями та форми роботи з ними, розробити індивідуальні освітні маршрути і програми розвитку кожної дитини на основі базисного навчального плану.

Одним з інноваційних варіантів, що сприяють реалізації індивідуальних освітніх потреб обдарованого учня, є складання індивідуального освітнього маршруту – комплексу різнорівневих завдань, розроблених на засадах дитиноцентричного підходу до навчання для конкретної дитини. Грамотний підхід до його проєктування дає можливість педагогам обрати оптимальні методи взаємодії з дитиною, а також створити сприятливі умови для навчання, виховання, розвитку здібних дітей. Аби скласти індивідуальний освітній маршрут, учитель має діагностувати нахили учня, налагодити взаємодію з його батьками.

Мета індивідуального освітнього маршруту конкретизується через систему завдань:

- сформувані та вдосконалити систему роботи зі здібною дитиною;
- створити умови для самореалізації та саморозвитку особистості учня/учениці;

– розширити засоби та форми навчання, які сприятимуть розвитку в учнів критичного мислення, навичок самостійної та дослідницької роботи, планування, аналізу, самоконтролю;

– сформувані в учнів основні групи ключових компетентностей.

Головні принципи, на яких базується розробка індивідуального освітнього маршруту:

– принцип гуманізації, за яким центром освітньо-виховного процесу є особистість суб'єкта, його індивідуальність, розвиток, а також забезпечення умов для збереження та зміцнення його здоров'я;

– принцип демократизації, який передбачає встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин між педагогом і учнем, що сприяє духовному зростанню останнього та забезпеченню психологічно комфортного оточення;

– принцип особистісно-діяльнісного підходу, відповідно до якого людина розглядається як така, що змінюється залежно від умов та характеру діяльності, зусиль, яких вона докладає, ступеня використання психологічних механізмів;

– принцип індивідуалізації та диференціації, скерований на реалізацію креативності кожного учня з урахуванням різниці в інтелектуальній, естетичній, емоційно-вольовій і дієвопрактичній сферах та інтересах.

Натепер немає універсальної методики складання індивідуального освітнього маршруту, бо робота з творчими дітьми вимагає творчого підходу, який несумісний зі встановленими схемами та шаблонами. Грамотний підхід до його проектування дає можливість педагогам обрати оптимальні методи взаємодії з дитиною, а також створити сприятливі умови для навчання, виховання, розвитку здібних та обдарованих дітей.

Навчання за індивідуальним освітнім маршрутом має за мету:

– зробити знання особистісно значущими, дати їм практичне спрямування;

– посилити пошуково-дослідницький, проблемний, проєктний характер навчання;

– створити освітній простір, що забезпечує учням засвоєння індивідуальних способів і засобів навчання, формування ключових і предметних компетентностей особистості;

– сконцентрувати контрольну-оцінювальну діяльність учнів на аналізі та оцінці способів і результатів власної самостійної та самоосвітньої діяльності;

– змінити роль учителя в ставленні до учнів під час освітньо-виховного процесу.

На основі досліджень широкого кола науковців визначено низку принципів складання програм і планів для навчання обдарованих дітей. Основними з них є:

– врахування в програмі сильних і слабких сторін дитини, відповідність інтересам і потребам особистості;

– відображення в програмі співпраці сім'ї зі школою в реалізації задатків дитини;

- збалансованість програми (всебічний розвиток та врахування потреб у фізичному, емоційному вдосконаленні, у спілкуванні);
- програма має розвивати в дитини наполегливість у досягненні мети, цілеспрямованість;
- навчання повинно проводитися під керівництвом досвідчених фахівців;
- у програмі має бути передбачена система оцінювання її ефективності; відповідність навчальної програми потребам дитини й можливості досягнення нею необхідних результатів;
- основною метою програми має бути розвиток творчих здібностей дитини;
- навчальний план для обдарованої дитини повинен бути спрямований на розвиток загальних можливостей дитини, а саме: пізнавальні можливості й навички, володіння великим обсягом інформації, великий словниковий запас, практичне застосування засвоєного в новому матеріалі, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, уміння робити висновки, прагнення до розв'язання складних проблем, використання альтернативних шляхів пошуку інформації, здатність аналізувати ситуацію, уміння передбачати наслідки, уміння міркувати, будувати гіпотезу, застосування ідей на практиці, здатність до перетворень, критичність мислення.

Наступним етапом алгоритму роботи з обдарованими дітьми є підбір ефективних форм і методів навчання відповідно до видів обдарованості.

В обдарованих дітей чітко виявляється потреба в дослідницькій і пошуковій активності – це одна з умов, коли учень занурюється у творчий процес навчання, що виховує в ньому жагу до знань, прагнення до відкриттів, активної розумової праці та самопізнання. ***Для такої категорії дітей актуальні такі методи роботи:***

- дослідницький;
- частково-пошуковий;
- проблемний;
- проєктний.

***Серед форм роботи переважають:*** предметні олімпіади, учнівські турніри, інтелектуальні марафони, творчі конкурси і вікторини, словесні ігри й забави, проєкти з різної тематики, рольові ігри, індивідуальні творчі завдання, інтелектуальні ігри, ребуси, кросворди, головоломки.

Сьогодні найбільш ефективними й сучасними формами роботи для творчо обдарованих учнів вважаються: проєктна діяльність, творчі об'єднання, конкурси та фестивалі.

Проєктна діяльність може бути як індивідуальна, так і групова (робота дітей із художніми здібностями над проєктами щодо створення макетів декорацій до вистав, загальношкільних свят та ін.). Дітей із літературними, художніми, артистичними здібностями можна залучати до роботи, об'єднавши їх за творчими інтересами (робота в шкільній газеті, журналі; студіях дизайнерів, декораторів; робота в шкільному театрі, загальношкільних заходах та ін.).

Значний інтерес творчо обдаровані діти проявляють до шкільних, регіональних, всеукраїнських та міжнародних конкурсів (всеукраїнські й міжнародні конкурси та фестивалі на фестивальному порталі «Творче об'єднання» <http://fest-portal.com/>).

З введенням у закладах загальної середньої освіти дистанційної і змішаної форм навчання популярності набули такі форми роботи для розвитку інтелектуальної та академічної обдарованості, як навчальні проекти, віртуальні лабораторії, інтерактивні навчальні ігри, застосування принципів STEM-освіти, учнівські онлайн-конкурси.

Під час виконання навчального проекту учні використовують не лише знання з навчальних предметів, а й навчаються вести перемовини, ухвалювати спільні рішення, нести відповідальність відповідно до своєї ролі в команді й разом висвітлювати результати своєї діяльності. У разі використання цього підходу в учителів є можливість розкривати в учнів творчі здібності, допомагати їм розвивати вроджені здібності, що не вдається часом у традиційній системі уроку. Окрім того, проектне навчання часто реалізується через міждисциплінарні зв'язки, які виходять за межі програми одного конкретного предмета. Це значно розширює можливості вчителів і сприяє розвитку в них креативності. Учні мають окремі завдання, у процесі вирішення яких отримують практичні навички, непередбачені в теоретичній частині освітнього процесу. Під час виконання навчальних проектів в учнів посилюється мотивація до навчання, розвивається критичне мислення, удосконалюються комунікативні навички.

Одним з актуальних напрямів модернізації та інноваційного розвитку в освіті є STEM-орієнтований підхід до навчання, який поєднує в собі елементи проектного та міждисциплінарного підходів.

Навчання обдарованих дітей відповідно до принципів STEM-освіти невід'ємно пов'язане з розвитком їхнього критичного мислення. У результаті такого навчання учні починають самостійно орієнтуватися в ситуаціях різної складності, самостійно розв'язують проблеми на основі набутого досвіду, аналогій та узагальнень. Саме тому з появою цього нового напрямку в освіті в педагогів з'явилася можливість організувати процес вивчення предметів природничо-математичного циклу по-новому – використовуючи інформаційно-комунікаційні, проектні, групові, інтерактивні технології.

Впровадження віртуальних лабораторій – ще одна цікава й ефективна форма роботи з учнями середньої та старшої школи, що дає можливість під час опанування навчальних предметів природничо-математичного спрямування проводити комп'ютерні дослідження.

Збільшенню інтересу та мотивації учнів до навчання та підвищенню ефективності освітнього процесу сприяють інтерактивні навчальні ігри (сайт громадської спілки «Освіторія медіа» пропонує цікаві інтерактивні ігри для поживлення уроків: <http://surl.li/txan> ; <https://cutt.ly/1bBtE0D>).

Не втрачають своєї популярності й учнівські інтелектуальні змагання: конкурси, олімпіади, які все частіше проводяться у форматі онлайн

(всеукраїнські конкурси для учнів <https://naurok.com.ua/konkurs> ; усі конкурси проєкту «Всеосвіта» <https://vseosvita.ua/olympiad/default/konkurs> ; міжнародні та всеукраїнські учнівські конкурси <http://surl.li/tunp>). Ознайомившись з умовами того чи іншого конкурсу, учитель повинен запропонувати учням стати його учасниками, узгодивши цю пропозицію попередньо з батьками.

Робота з батьками обдарованих дітей – ще одна важлива складова алгоритму системної роботи для розвитку обдарувань дитини. Адже далеко не всі батьки обізнані з таким явищем, як обдарованість дитини. Якщо вчитель виявляє в дитини здібності, він має звернути на це увагу батьків, показати шляхи для розвитку дитячого потенціалу: навчання в спеціальному закладі або профільному класі, участь у позашкільних формах роботи, у конкурсах, інтелектуальних змаганнях, пошук ресурсів в Інтернеті для самостійного розвитку.

Основними етапами роботи з батьками обдарованої дитини є:

– проведення анкетування серед батьків для виявлення їхнього рівня знань про дитячу обдарованість («Творчі здібності моєї дитини» – опитувальник для батьків, автор – Олена Святенко: <https://cutt.ly/lbBo6Bh>);

– ознайомлення батьків із результатами діагностування здібностей дитини;

– допомога батькам старшокласників в обранні професій для їхніх дітей, де вони можуть реалізувати свої творчі здібності. Можна запропонувати батькам старшокласників завчасно дізнатися, які навчальні заклади готують таких фахівців, які іспити додатково потрібно складати.

Отже, важливим завданням учителя є правильно організована робота з обдарованими учнями, виявлення їхніх потенційних можливостей, прогнозування потреб і моделей розвитку. Для цього необхідним є створення чіткої системи роботи з обдарованими учнями, здійснення пошуку, відбору, творчого розвитку талановитої учнівської молоді в галузі науки, культури, мистецтва, спорту, створення сприятливих умов для реалізації потенціальних можливостей дітей. З метою побудови системної, ефективної роботи щодо виявлення та розвитку здібностей учня педагогічним колективом закладу освіти має бути проведена ґрунтовна робота для того, аби допомогти дитині знайти себе, спрямувати її розвиток у правильне русло, що дозволить особистості гармонійно жити й розвиватися й тим самим бути щасливою.

Список використаних джерел та літератури

1. Виявлення обдарованих учнів у школі: місія (не)здійсненна./ URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/1175-znahodmo-yaknayblshe-obdarovanih-uchnyv> (дата звернення 10.06.2021)

2. Каленик О. Інноваційні підходи до навчання обдарованої учнівської молоді./ URL: <http://surl.li/waez>

3. Обдаровані діти. Форми, методи, робота з обдарованими дітьми. / URL: <http://novosvit.pp.ua/fenomen-osobystisnoji-obdarovanosti/> (дата звернення 10.06.2021)

4. Святенко О Як організувати роботу з творчо обдарованими дітьми // Заступник директора школи. № 12. 2019. / URL: <https://ezavuch.mcfr.ua/778388> (дата звернення 10.06.2021)

### **Академічна доброчесність як чинник якості освіти закладу загальної середньої освіти**

Кошка О.А.,  
завідувачка науково-методичного центру  
професійного розвитку керівних та  
педагогічних працівників установ і закладів  
дошкільної та загальної середньої  
освіти Хмельницького ОІППО

Академічна доброчесність є невід'ємною складовою забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти, а дотримання принципів академічної доброчесності під час освітнього процесу впливає не лише на якість шкільної освіти, а й на формування в учнів таких важливих цінностей, як чесність, довіра, справедливість, взаємоповага, відповідальність. Саме ці фундаментальні цінності, за визначенням Міжнародного центру академічної доброчесності, і визначають сутність даного поняття.

У словосполученні «академічна доброчесність» фундаментальним є «доброчесність», тобто взаємини між людьми, побудовані на моральних і філософських категоріях – правдивості, працелюбності, толерантності, чесності, моральності; термін «академічна» звужує та уточнює значення доброчесності до академічного середовища. Таким чином академічна доброчесність є базовим принципом взаємодії між учасниками академічного процесу, містить у собі низку моральних якостей, закріплена у законодавстві про освіту [1].

Вперше поняття «академічна доброчесність» було визначено у новому Законі України «Про освіту» у 2017 році. В частині 1 статті 42 Закону зазначено: «Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень»; рамковий Закон «Про повну загальну середню освіту» (2020) уточнює і розкриває суть поняття [2;3].

#### **Політика академічної доброчесності в закладі освіти.**

Формуванню академічної доброчесності сприятиме цілеспрямована робота усього колективу закладу освіти.

Ст. 42 Закону України «Про освіту» передбачає, що «види академічної відповідальності... учасників освітнього процесу за конкретні порушення академічної доброчесності визначаються спеціальними законами та/або внутрішніми положеннями закладу освіти, що мають бути затверджені

(погоджені) основним колегіальним органом управління закладу освіти та погоджені з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в частині їхньої відповідальності» (п. 7). Отже, законодавство зобов'язує кожен заклад освіти прийняти внутрішній документ, в якому «віддзеркалюється бажана і небажана поведінка членів спільноти, прописуються етичні орієнтири, принципи, що допомагають саморегулюванню академічного середовища, визначаються санкції за їх порушення». Відповідно до цієї вимоги у закладах освіти розробляється Положення про академічну доброчесність. До його розроблення варто долучити представників педагогічного колективу, учнівської та батьківської громадськості. Положення про академічну доброчесність схвалюється педагогічною радою закладу освіти та вводиться в дію наказом директора закладу освіти.

Положення може містити такі розділи:

- Загальні положення;
- Принципи, норми етики та забезпечення академічної доброчесності;
- Заходи з попередження, виявлення та встановлення фактів порушення етики та академічної доброчесності;
- Види відповідальності за порушення академічної доброчесності;
- Комісія з питань академічної доброчесності та етики педагогічних працівників;
- Прикінцеві положення.

Систему та механізми забезпечення академічної доброчесності Законом України «Про освіту» (ч. 3 ст. 41) визначено структурним елементом внутрішньої системи забезпечення якості освіти (далі ВСЗЯО). Питанню дотримання академічної доброчесності приділена суттєва увага і в «Методичних рекомендаціях з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти», які затверджені наказом МОН №1480 від 30 листопада 2020 року [4].

Положення про ВСЗЯО може включати:

- механізми забезпечення академічної доброчесності;
- порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності;
- види академічної відповідальності педагогічних працівників та учнів за конкретні порушення академічної доброчесності (ч. 2 ст. 42 ЗУ «Про повну загальну середню освіту» № 463-IX).

### **Реалізація політики академічної доброчесності в закладі освіти.**

В Законі України «Про освіту» (ст. 42, ч.2,3) закріплено вимоги до педагогічних працівників та учнів щодо академічної доброчесності.

Дотримання академічної доброчесності педагогами передбачає:

- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;



- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;
- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;
- об'єктивне оцінювання результатів навчання.

Для учнів дотримання академічної доброчесності – це:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Формування академічної доброчесності в учнів потребує системної роботи, спрямованої на усвідомлення важливості даних норм та шкідливості їх порушення для суспільства. Дотриманням норм академічної доброчесності учнями сприятиме:

- просвітницька робота педагогічних працівників;
- навчання учнів робити коректні посилання на джерела та авторів;
- розроблення завдання, які унеможливають списування;
- наявність та відкритість чітких і зрозумілих критеріїв оцінювання;
- впровадження формувального оцінювання;
- налагодження партнерських відносин між учителями і учнями.

Законодавством визначено **види порушень** академічної доброчесності (ч. 2 ст. 42 Закону України «Про освіту») (ч. 4 ст. 43 Закону України «Про повну загальну середню освіту»):

- академічний плагіат - оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;
- фабрикація - вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
- фальсифікація - свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;
- списування - виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;
- обман - надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;



- хабарництво - надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;
- необ'єктивне оцінювання - свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти;
- надання педагогічними працівниками та іншими особами допомоги учням під час проходження ними підсумкового оцінювання (семестрового та річного), державної підсумкової атестації, зовнішнього незалежного оцінювання, не передбаченої умовами та/або процедурами їх проходження;
- використання учнем під час контрольних заходів непередбачених допоміжних матеріалів та/або технічних засобів;
- проходження процедури оцінювання результатів навчання замість інших осіб;
- необ'єктивне оцінювання компетентностей педагогічних працівників під час атестації чи сертифікації.

За порушення академічної доброчесності визначено такі **види академічної відповідальності** (ч. 5, 6 ст. 42 Закону України «Про освіту»; ч. 5, 7 ст. 43 Закону України «Про повну загальну середню освіту») педагогічних працівників та учнів:

- педагогічні працівники не можуть залучатись до проведення процедур та заходів забезпечення і підвищення якості освіти, учнівських олімпіад та інших змагань; не допускаються до позачергової атестації з метою підвищення кваліфікаційної категорії або присвоєння педагогічного звання; не можуть отримувати будь-які види заохочення (премії, інші заохочувальні виплати, нагороди тощо) протягом одного року; можуть бути позбавлені педагогічного звання;
- учні – зауваження; повторне проходження підсумкового оцінювання, ДПА, відповідного освітнього компонента освітньої програми; позбавлення отриманих із порушеннями академічної доброчесності академічної стипендії, призових місць на учнівських змаганнях, турнірах, олімпіадах, конкурсах.

Відповідно до законодавства конкретний вид академічної відповідальності, який може застосовуватися до учнів та педагогічних працівників, має відповідати вчиненому порушенню. Причому за одне порушення не може застосовуватись декілька видів академічної відповідальності.

Рішення про відповідальність за порушення академічної доброчесності педагогічним працівником ухвалює педагогічна рада у присутності самого педпрацівника та/або його законного представника; рішення про академічну відповідальність учнів приймає педагогічний працівник, який виявив факт порушення або педагогічна рада закладу освіти. Рішення про позбавлення учня академічної стипендії, призових місць на учнівських олімпіадах, конкурсах, змаганнях, турнірах приймає орган (посадова особа), який їх присвоїв [3].

Рішення про притягнення до академічної відповідальності може бути оскаржено у порядку, визначеному положенням про внутрішню систему забезпечення якості освіти закладу освіти.

Питання академічної доброчесності потребує вивчення, вироблення методичних прийомів педагогічними працівниками та систематичного моніторингу керівництвом, розгляду цих питань на нарадах, засіданнях педагогічної ради тощо. Особливу увагу при вивченні дотримання академічної доброчесності педагогічними працівниками варто звернути на:

- виховання в учнях необхідності дотримуватись принципів академічної доброчесності власним прикладом;
- неупередженість при оцінюванні навчальних досягнень учнів (на підставі чітких критеріїв);
- відсутність протекціонізму та шахрайства при проведенні олімпіад, конкурсів;
- дотримання норм законодавства України про авторське право і суміжні права;
- дотримання правил посилання на джерела інформації, яка використовується;
- чесність і ретельність в інноваційній та дослідно-експериментальній роботі;
- просвітницька робота щодо дотримання академічної доброчесності учнями тощо.

Для розгляду питань про порушення академічної доброчесності у закладі створюється **комісія з питань академічної доброчесності**.

Комісія з питань академічної доброчесності та етики педагогічних працівників – незалежний орган для розгляду питань, пов'язаних із порушенням Положення та моніторингу щодо взаємного дотримання усіма учасниками освітнього процесу морально-етичних норм поведінки та правових норм Положення. Персональний склад комісії затверджується рішенням педагогічної ради або наказом керівника. До складу Комісії можуть входити представники педагогічного колективу, батьківської громадськості (за згодою). Серед повноважень комісії виділемо:

- виявляти та встановлювати факти порушення академічної доброчесності учасників освітнього процесу закладу освіти;
- проводити інформаційну роботу щодо популяризації принципів академічної доброчесності серед учасників освітнього процесу;
- готувати пропозиції, надавати рекомендації та консультації щодо підвищення ефективності впровадження принципів академічної доброчесності в освітню діяльність закладу освіти;
- отримувати і розглядати заяви за умови, якщо вони носять не анонімний характер, щодо порушення академічної доброчесності учасників освітнього процесу закладу освіти;
- залучати до своєї роботи експертів з відповідних галузей, а також використовувати технічні і програмні засоби для встановлення фактів порушення норм академічної доброчесності за поданою заявою тощо.

Відповідно до Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти (наказ МОН від 09.01.2019 №17 зі змінами {Додаток в редакції Наказу Міністерства освіти і науки № 127 від 04.02.2020}) [5]

реалізація політики академічної доброчесності у закладі освіти підлягає оцінюванню під час проведення інституційного аудиту та самооцінюванню як складова внутрішньої системи забезпечення якості освіти (Табл.).

Табл.

**Академічна доброчесність: вимоги, критерії, індикатори**

| <b>Напрямок оцінювання</b>  | <b>Вимога</b>  | <b>Критерії</b>  | <b>Індикатори</b>  |
|---|--|--|--|
| 3.<br>Педагогічна діяльність педагогічних працівників закладу освіти. | 3.4.<br>Організація педагогічної діяльності та навчання здобувачів освіти на засадах академічної доброчесності | 3.4.1. Педагогічні працівники під час провадження педагогічної та наукової (творчої) діяльності дотримуються академічної доброчесності;<br>3.4.2. Педагогічні працівники сприяють дотриманню академічної доброчесності здобувачами освіти. | 3.4.1.1. Педагогічні працівники діють на засадах академічної доброчесності.<br><br>3.4.2.1. Частка педагогічних працівників, які інформують здобувачів освіти про правила дотримання академічної доброчесності   |
| 4.<br>Управлінські процеси закладу освіти.                            | 4.5.<br>Формування та забезпечення реалізації політики академічної доброчесності.                              | 4.5.1. Заклад освіти впроваджує політику академічної доброчесності   | 4.5.1.1. Керівництво закладу освіти забезпечує реалізацію заходів щодо формування академічної доброчесності та протидіє фактам її порушення<br>4.5.1.2. Частка здобувачів освіти і педагогічних працівників, які поінформовані щодо дотримання академічної доброчесності |
|   |  | 4.5.2. Керівництво закладу освіти сприяє   | 4.5.2.1. Керівництво закладу освіти  |

|  |  |   |   |
|--|--|---|---|
|  |  | формуванню в учасників освітнього процесу негативного ставлення до корупції | забезпечує проведення освітніх та інформаційних заходів, спрямованих на формування в учасників освітнього процесу негативного ставлення до корупції |
|--|--|---|---|

Поширенню знань про академічну доброчесність сприяє [Проект SAIUP](#) сприяння академічній доброчесності в Україні (Strengthening Academic Integrity in Ukraine Project – SAIUP). На сайті Проекту можна завантажити комплекти плакатів, оновлені версії сценаріїв уроків та презентаційних матеріалів «Академічна доброчесність в школі». Матеріали стануть корисними для проведення занять з учнями старших класів для пояснення важливості дотримання принципів академічної доброчесності у навчанні, ознайомленням з практиками запобігання плагіату в учнівських роботах та задля обговорення та консультування випускників шкіл у виборі їх подальшої траєкторії освітнього та професійного розвитку.

**Комплект матеріалів містить:**

[Сценарій уроку 1 «Що таке академічна доброчесність?»](#)

[Презентація до уроку 1](#)

[Сценарій та презентацію до уроку 2 «Академічна доброчесність у письмових роботах»](#)

[Презентація до уроку 2](#)

[Сценарій та презентацію до уроку 3 «Академічна доброчесність: вибір професій та ЗВО»](#)

[Презентація до уроку 3](#)

Для вчителів старших класів розроблено [онлайн-курс «Академічна доброчесність»](#).

Ще одна програма підвищення кваліфікації для керівників закладів загальної середньої освіти (директорів, завучів) та вчителів суспільно-гуманітарних дисциплін розроблена Службою освітнього омбудсмена спільно з проектом USAID «Взаємодія» - [«Рівні можливості в освіті: через прикладні інструменти до запобігання корупції»](#). Навчання за програмою сприятиме підготовці педпрацівників здійснювати освітню діяльність на принципах академічної доброчесності, формувати нетерпимість та негативне ставлення до корупції у молоді.

Академічна доброчесність у школі – поняття нове, потребує комплексного підходу. Сьогодні з'являються методичні матеріали з навчання академічної доброчесності, які учителям потрібно осмислити і виробити свої стратегії навчання. Навчального предмета про академічну доброчесність не має і не може бути. Тому завдання педагогічних колективів має спрямовуватись на

використання потенціалу усіх предметів, позакласної роботи тощо щоби ненав'язливо розповідати про доброчесність, показувати на прикладах, починаючи з початкової школи і на кожному рівні говорити те, що учень здатен зрозуміти.

#### Список використаних джерел та літератури

1. Довідник з академічної доброчесності / уклад.: В.Г. Гур'янова, Л.Т. Онисимова, Н.В. Поберій; за заг. ред. Т.О. Маринич. Суми: Сумський держ. ун-т, 2018. 24 с. [URL:https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/71531](https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/71531)(дата звернення: 31.05.2021.)
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII зі змінами. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text) (дата звернення: 31.05.2021).
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX зі змінами. [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20) (дата звернення: 31.05.2021).
4. Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України від 30.11.2020 № 1480). [URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1480729-20#Text](https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1480729-20#Text) (дата звернення: 31.05.2021).
5. Порядок проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти (наказ МОН від 09.01.2019 №17). [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19#Text) (дата звернення: 31.05.2021).
6. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 р.). [URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/glyusariy.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/glyusariy.pdf) (дата звернення: 31.05.2021).
7. Шліхта Н., Шліхта І. Виховуємо академічну доброчесність у школі: методичні вказівки для учителів. К.2019. 82 с. [URL: https://drive.google.com/file/d/1eE1milsrG0skzQ4RH4w5K8F0DqIXne4/view](https://drive.google.com/file/d/1eE1milsrG0skzQ4RH4w5K8F0DqIXne4/view) (дата звернення: 31.05.2021).

### **Дослідно-експериментальна робота в закладах освіти області як основна форма реалізації інноваційної діяльності**

Красовська В.Ю.,  
методист НМЦ професійного  
розвитку керівних та педагогічних  
працівників установ і  
закладів дошкільної та  
загальної середньої освіти

В умовах модернізації освіти України інновації суттєво змінюють освітній процес в закладах загальної середньої освіти. Дослідно-

експериментальна робота та інноваційна діяльність в закладах дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти є найважливішими формами модернізації освітнього простору, впровадження в освітній процес нової методології, методики та методичних прийомів. Інноваційна діяльність допомагає педагогічним колективам розробляти оптимальні шляхи вирішення освітніх проблем, сприяє створенню умов, які забезпечують повноцінний розвиток соціально-активної, спроможної самостійно вирішувати освітні та життєві задачі особистості.

Відповідно до **Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності** (наказ Міністерства освіти і науки України від 07.11.2000 №522, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 26.12.2000 за №946/5167 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 11.07.2017 №994) та **Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад** (наказ Міністерства освіти і науки України 20.02.2002 №114; у редакції наказу МОН України 23.11.2009 №1054, зареєстрованого Міністерством юстиції України 16 грудня 2009 р. №1217/17233) освітніми інноваціями є вперше створені, вдосконалені освітні, навчальні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що мають істотно поліпшити результати освітньої діяльності.

Цілеспрямовані інноваційні зміни в освітній галузі, згідно вимог нормативно-правової бази, можливо забезпечити за допомогою проведення педагогічних експериментів, які дозволяють глибше, ніж інші методи, перевірити ефективність тих чи інших нововведень, виявити належні умови реалізації певних педагогічних завдань.

З погляду на це, забезпечення відповідного науково-методичного супроводу експериментальної роботи в закладі освіти стає особливо важливим завданням.

Виконання його, насамперед, вимагає налагодження професійної взаємодії суб'єктів педагогічної діяльності щодо спільного бачення методології дослідно-експериментальної діяльності, створення умов для розкриття потенціалу кожного учасника інноваційного процесу, надання практичної допомоги педагогічним колективам у розробці та проведенні дослідно-експериментальної роботи.

Інноваційний пошук освітян Хмельниччини має широкий спектр.

У 2021 році дослідно-експериментальна робота всеукраїнського рівня проводиться 25 закладами освіти області із 11 тем, регіонального рівня – 3 закладами із 3 тем.

Серед закладів-учасників дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня:

6 - заклади сільської місцевості

19 - заклади міської місцевості.

Дослідження регіонального рівня проводяться у 3 експериментальних закладах міст Хмельницького, Кам'янця-Подільського, Нетішина.

Науковий супровід експериментальних педагогічних досліджень у закладах освіти області здійснюється науковцями з науковими ступенями

доктора та кандидата наук з Інституту модернізації змісту освіти МОН України, Інституту педагогіки НАПН України, Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України, Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, Університету банківської справи Національного банку України, Хмельницького національного університету, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка.

Координаційний, організаційний та науково-методичний супровід діяльності експериментальних закладів області здійснює Хмельницький ОППО. Експертна комісія, створена при науково-методичній раді інституту, проводить експертизу заявок щодо доцільності інноваційних педагогічних досліджень у закладах області і моніторинг експериментальних педагогічних досліджень. Вона ж надає рекомендації щодо впровадження експериментальних педагогічних досліджень в освітній процес закладів дошкільної, позашкільної, загальної середньої освіти області, їх продовження, припинення або завершення.

Щоб заклад освіти набув статусу експериментального необхідно виконати певні кроки процедури підготовки нормативних документів:

1. Прийняття рішення педагогічною радою закладу освіти щодо участі у всеукраїнському/регіональному експерименті.

2. Лист-клопотання від закладу освіти на місцевий орган управління освітою про виявлення ініціативи на проведення дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського/регіонального рівня.

3. Лист-клопотання від органу управління освітою на Департамент освіти, науки, молоді та спорту Хмельницької ОДА про підтримку окремого (або окремих) закладів освіти щодо участі у дослідно-експериментальній роботі всеукраїнського/регіонального рівня.

4. У разі проведення експерименту регіонального рівня Заявка на проведення та Програма експерименту подаються на експертизу до експертної комісії при науково-методичній раді Хмельницького ОППО.

5. Лист-клопотання від Департаменту освіти, науки, молоді та спорту Хмельницької ОДА на Міністерство освіти і науки України про надання закладу освіти статусу експериментального всеукраїнського рівня.

6. У разі проведення експерименту всеукраїнського рівня Заявка на проведення та Програма експерименту подаються на експертизу в експертну комісію Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України.

Статус експериментального закладу *всеукраїнського рівня* надається Міністерством освіти і науки України **на підставі клопотання** департаментів освіти і науки обласних, Київської міської державних адміністрацій, Президії Національної академії педагогічних наук України, **Заявки, Програми та**

**висновків відповідної комісії Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України.**

**Статус експериментального закладу *регіонального рівня* надається департаментами освіти і науки обласних, Київської міської державних адміністрацій на підставі Заявки, Програми та рішення колегії відповідного органу управління освітою.**

Строк розгляду Заявки про надання статусу експериментального закладу всеукраїнського рівня становить два місяці з дня надходження матеріалів до відповідного органу управління освітою, про надання статусу експериментального закладу регіонального рівня — один місяць з дня надходження матеріалів до відповідного органу управління освітою.

На підставі клопотання, Заявки та Програми відповідний орган управління освітою видає наказ про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі закладу освіти та надання йому статусу експериментального всеукраїнського чи регіонального рівня.

Офіційно присвоєний статус експериментального закладу, наявність програми експерименту дають право закладу освіти вносити зміни у типовий регламент своєї діяльності, змінювати зміст, форми, методи освіти відповідно до теми експериментальної роботи; поширювати серед педагогів набутий досвід, а також видавати навчально-методичну літературу, що узагальнює підсумки експерименту.

Науково-методичний супровід дослідно-експериментальної роботи в області здійснюється шляхом висвітлення актуальних питань на науково-практичних семінарах для різних категорій педагогічних працівників, індивідуального консультування керівників експериментальних закладів, підготовки методичних рекомендацій, посібників, поширення досвіду інноваційної діяльності педагогічних працівників та колективів області.

Результатами нашої системної роботи стали розробка та видання інформаційно-аналітичного довідника «Дослідно-експериментальна робота з оновлення змісту освіти та підвищення її якості на базі закладів освіти області», який містить інформаційно-аналітичні матеріали експериментальних закладів з організації та проведення дослідно-експериментальної роботи, науково-методичного посібника «Педагогічний експеримент у системі інноваційної освітньої діяльності», що містить матеріали, які розкривають основні засади науково-дослідної роботи, системи науково-методичного забезпечення інноваційної освітньої діяльності, порядок здійснення дослідно-експериментальної роботи у закладі освіти, інформаційно-аналітичного довідника «Проектна діяльність в навчальних закладах Хмельниччини», спецвипуску журналу «Педагогічний вісник», в якому висвітлюються актуальні проблеми формування інноваційного освітнього простору області.

З метою формування інформаційного простору та забезпечення інформаційної підтримки дослідно-експериментальної та інноваційної роботи області створено сайт «Дослідно-експериментальна та інноваційна діяльність» [<https://sites.google.com/site/doslidhoippo>], який є оперативним джерелом



методичної допомоги з питань нормативно-правового, науково-методичного та організаційного супроводу дослідно-експериментальної та інноваційної діяльності закладів освіти області. В розділах сайту «Організатору дослідно-експериментальної роботи», «Публікації» можна ознайомитися з вище вказаними методичними доробками.

Отже, аналіз організації дослідно-експериментальної та інноваційної роботи закладів освіти області вказує на створення системи організаційного та методичного забезпечення інноваційної діяльності закладів освіти, завдяки чому триває успішне поширення інновацій в освіті, розроблення та теоретичне обґрунтування локальних організаційних механізмів провадження дослідно-експериментальної роботи в освіті для забезпечення успішності інноваційного розвитку освітнього простору.

Список використаних джерел та літератури

1. Бачинська Є.М. Теоретичні аспекти організації дослідно-експериментальної та інноваційної діяльності в закладі освіти - URL:

[http://www.google.com.ua/url?sa=t&rc=1&q=&esrc=s&source=web&cd=9&ved=0CFwQFjAI&url=http%3A%2F%2Fbortravel.ucoz.com%2Fbiblioteka%2Finnovacijna-dijalnist.ppt&ei=TPNuVZKDIMOmsgHCjYCwDg&usq=AFQjCNEhuW4vmsDes7Z4\\_zhvzR3fYadyKw&bvm=bv.94911696,d.bGg&cad=rja](http://www.google.com.ua/url?sa=t&rc=1&q=&esrc=s&source=web&cd=9&ved=0CFwQFjAI&url=http%3A%2F%2Fbortravel.ucoz.com%2Fbiblioteka%2Finnovacijna-dijalnist.ppt&ei=TPNuVZKDIMOmsgHCjYCwDg&usq=AFQjCNEhuW4vmsDes7Z4_zhvzR3fYadyKw&bvm=bv.94911696,d.bGg&cad=rja) (дата звернення 20.04.2021)

2. Віднічук М., Мельник Н. Науково-методичний супровід інноваційної діяльності освітніх округів: регіональний аспект. URL: [http://hadyachnmc.at.ua/Fotoalbum/Biologij/vidnich\\_copy.pdf](http://hadyachnmc.at.ua/Fotoalbum/Biologij/vidnich_copy.pdf) (дата звернення 20.04.2021)

3. Горлач Т. Отримання статусу експериментального загальноосвітнього навчального закладу: крок за кроком – Заступник директора школи – 2011 - №8 – с. 15

4. Закон України «Про інноваційну діяльність». - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення 20.04.2021)

5. Інноваційні процеси в системі освіти. - URL: <https://xreferat.com/71/2817-1-innovac-iyn-procesi-v-sistem-osv-ti.html> (дата звернення 20.04.2021)

6. Калініченко Н.А. Інноваційна діяльність загальноосвітньої школи – Педагогічний альманах. – 2010. – випуск 7 URL: <https://drive.google.com/file/d/0B3AWUScdBCMFY09ZaGZHcUgtRIE/view> (дата звернення 20.04.2021)

7. Мусаєв К.Ф. Мета, задачі та етапи організації дослідно-експериментальної роботи/ Наукові праці. Сер.: Педагогіка, психологія і соціологія. Вип. 7 (167). – Донецьк, 2010. – С. 24–27

8. Організатору інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи у загальноосвітньому навчальному закладі: методичний поради́ник / Автори-упорядники: І. Н. Євтушенко, Ю. І. Завалевський, С. В. Кириленко, О. І. Киян, К. В. Таранік-Ткачук. – К. – Чернівці: Букрек, 2014. – 420 с.

9. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності/ URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0946-00> (дата звернення 20.04.2021)

10. Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад/  
URL:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0428-02> (дата звернення 20.04.2021)

11. Ткачук Н.М. Експериментальні ЗНЗ регіонального рівня як об'єкт науково-методичного супроводу лабораторії освітніх інновацій Волинського ОІППО.  
URL:

[http://ip-195-88-138-50.dss-group.net/images/%D0%A2%D0%BA%D0%B0%D1%87%D1%83%D0%BA\\_%D0%9B%D1%83%D1%86%D1%8C%D0%BA.pdf](http://ip-195-88-138-50.dss-group.net/images/%D0%A2%D0%BA%D0%B0%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%9B%D1%83%D1%86%D1%8C%D0%BA.pdf)

(дата звернення 20.04.2021)

## Дошкільна та початкова освіта

### Інструктивно-методичні рекомендації «Про організацію освітньої роботи в закладах дошкільної освіти у 2021-2022 навчальному році»

Дарченко Л.Г.,  
Каратаєва М.І.,  
методисти НМЦ професійного  
розвитку керівних та педагогічних  
працівників установ і закладів дошкільної та  
загальної середньої освіти

Дошкільна освіта є невід'ємною складовою та важливою самоцінною ланкою в системі освіти України – стартовою платформою особистісного цілісного розвитку дитини.

В Україні дошкільна освіта є обов'язковою частиною у системі безперервного навчання. Нині її зміст органічно пов'язаний з ідеями Нової української школи: він забезпечує наступність між дошкільною та початковою освітою в умовах реформування.

*Законодавча та нормативно-правова база дошкільної освіти:*

- Конституція України;
  - Конвенція про права дитини (редакція від 20.11.2014);

*Закони України:*

- «Про освіту» (редакція від 16. 01. 2020);
- «Про дошкільну освіту» (редакція від 16. 07. 2019);
- «Про охорону дитинства» (редакція від 09. 08. 2019);
- «Про місцеве самоврядування в Україні» (редакція від 01. 03. 2020);
- Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11. 2011 № 1341 (в редакції постанови КМУ від 12 червня 2019 р. № 509) «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій»;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2021 №86 про «Положення про заклад дошкільної освіти»;
- Постанова головного державного санітарного лікаря України від 18.09.2020 №55 «Про затвердження протиепідемічних заходів у закладах дошкільної освіти на період карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)»;
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 № 33 «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція»;
- Наказ Державної служби якості освіти від 30.11.2020 №01-11/71 про «Методичні рекомендації з формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти ЗДО»;
- Концепція національного - патріотичного виховання дітей та молоді (редакція від 29. 07. 2019);
- Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку (редакція від 09.07.2020 р.);
- Концепція розвитку дошкільної освіти (проект - 2020);
- Концепція цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року (редакція від 25.05.2021);
- Концепція Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року (розпорядження КМУ від 19.05.2021 №474 – р);
- Лист МОН України від 16.03.2021 №1/9-448 «Щодо методичних рекомендацій до оновленого Базового компонента дошкільної освіти».

Рекомендуємо нову редакцію збірника нормативно-правових актів «Кодекс дошкілля», збірник нормативних документів для управління ЗДО. Матеріали підготовлено Українським інститутом нормативної інформації (редакція 1 – 2021., м. Київ). У виданні подано галузеві акти, інструктивно-методичні, роз'яснювальні документи щодо сфери управління закладом дошкільної освіти за всіма функціональними напрямками. Пропонована редакція подає оновлений Базовий компонент дошкільної освіти, Методичні рекомендації до оновленого Базового компонента дошкільної освіти. Кодекс включає матеріали з питань якості освіти. До вже чинних актів внесено зміни та доповнення. Документи подані станом на 01.04.2021 р.

*Стратегічними цілями державної політики України у сфері дошкільної освіти є:*

- забезпечення доступності дошкільної освіти (наближення до місця проживання дитини);
- подолання черги до закладів дошкільної освіти;
- розширення мережі приватних закладів дошкільної освіти;
- забезпечення безбар'єрного доступу до закладів дошкільної освіти;
- створення розвивального інклюзивного освітнього середовища.

Сьогодні в Україні функціонує понад 15 тисяч закладів освіти різних типів і форм власності, що забезпечують здобуття дошкільної освіти понад 1 млн 150 тисяч дітей відповідного віку.

У 2020 році було проведено роботу щодо розширення мережі закладів дошкільної освіти. На кінець року додатково створено 13 268 місць для дітей дошкільного віку. Відкрито 24 новобудови закладів дошкільної освіти, 16 із них – завдяки програмі Президента України «Велике будівництво».

Станом на 1 травня 2021 року вже створено понад 2 тисячі місць та відкрито 4 новобудови: 2 – у Київській області та по 1 – в Івано-Франківській області та місті Києві.

Для досягнення стратегічних цілей Міністерством освіти і науки України:

- підготовлено проєкт нової редакції Закону України «Про дошкільну освіту», яким буде запроваджено ключові новації в дошкільній освіті: закріплення академічної свободи педагогічних працівників; зміна філософії контролю якості освіти на методологію підтримки; гарантування фінансової автономії закладів дошкільної освіти; запровадження альтернативних інституційних форм здобуття дошкільної освіти та альтернативних механізмів її фінансування; прозорість діяльності закладу дошкільної освіти й визначення території обслуговування для забезпечення доступу дітей за місцем проживання;
- імплементація оновленого Державного стандарту дошкільної освіти;
- запровадження внутрішнього оцінювання освітніх і управлінських процесів у ЗДО на основі критеріїв якості дошкільної освіти (ECERS – 3);
- розроблення та впровадження професійних стандартів за професіями «Вихователь закладу дошкільної освіти», «Директор закладу дошкільної освіти». Профстандарт педагогів, управлінців визначатимуть:

- вимоги щодо професійної підготовки майбутніх педагогів та керівників відповідно до потреб сьогодення;

- орієнтири щодо сформованості їх гуманістичних цінностей, широти світогляду, високого рівня освіченості, уміння працювати на засадах партнерства з усіма учасниками освітнього процесу, практичного вміння створювати відповідне освітнє середовище;

- спрощення ліцензійних умови освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти, що дозволить збільшити кількість приватних закладів дошкільної освіти та подолати чергу до комунальних дошкільних закладів.

Відповідно до Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» оновлено основні засади діяльності закладів дошкільної освіти (окрім будинків дитини та дитячих будинків інтернатного типу). Змінено *Положення про заклад дошкільної освіти* (редакція - Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2021 №86).

У документі унормовано:

- електронну реєстрацію дітей до ЗДО;
- переведення вихованців до інших закладів освіти;
- відрахування дітей, яким на 1 вересня виповнилося 7 років, а дітям з ООП – 8, та які 2 місяці не відвідували заклад без поважних причин;
- соціально-педагогічний патронат сім'ї, яка виховує дитину з ООП;
- використання освітніх програм, рекомендованих МОН при формуванні освітньої програми закладу;
- категорії дітей, які першочергово зараховуються до дитячого садка;
- право закладу здійснювати міжнародне співробітництво;
- право закладу самостійно визначати форму організації освітнього процесу (розклад затверджує керівник);
- основні обов'язки медичного персоналу;
- право державним і комунальним ЗДО надавати платні освітні та інші послуги, перелік яких затверджено КМУ або засновником.

*Передбачено групи форм здобуття дошкільної освіти - інституційну та індивідуальну.*

Інституційна:

- очна форма здобуття освіти – це спосіб організації навчання здобувачів освіти, що передбачає їх безпосередню участь в освітньому процесі;
- дистанційна форма здобуття освіти – це індивідуальний процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій;
- мережева форма здобуття освіти – це спосіб організації навчання здобувачів освіти, завдяки якому оволодіння освітньою програмою відбувається за участю різних суб'єктів освітньої діяльності, що взаємодіють між собою на договірних засадах.

Індивідуальна:

- сімейна (домашня) форма здобуття освіти – це спосіб організації освітнього процесу дітей самостійно їхніми батьками для здобуття формальної (дошкільної) та/або неформальної освіти. Відповідальність за здобуття освіти дітьми на рівні стандартів освіти несуть батьки;
- за допомогою фізичних осіб, які мають педагогічну освіту та/або професійну кваліфікацію педагогічного працівника, у тому числі які провадять незалежну професійну діяльність;
- педагогічний патронаж – це спосіб організації освітнього процесу педагогічними працівниками, що передбачає забезпечення

ними засвоєння освітньої програми здобувачем освіти, який за психофізичним станом або з інших причин, визначених законодавством, потребує такої форми освіти.

*Специфічні умови перебування дітей в закладах дошкільної освіти в період карантину потребують професійної підтримки щодо діяльності керівника установи, педагогів, батьків.*

Радимо скористатись, у цьому зв'язку, порадами, підготовленими Українським інститутом розвитку освіти. Це *Рекомендації щодо забезпечення якості дошкільної освіти України в умовах карантину* (схвалено на методичній раді Державної установи «Український інститут розвитку освіти», протокол №1 від 02.02.2021). Матеріали розроблено згідно з чинними документами ВООЗ, МОЗ і МОН України, що регулюють процес організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти.

*Упродовж 2019-2021 років в Україні триває розробка концептуальних засад дошкільної освіти, яку здійснюють Підкомітет з питань раннього розвитку та дошкільної освіти комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій, МОН та наукові установи України.* Підготовлено дві Концепції, що визначають сучасну систему поглядів, принципів та ідейних задумів щодо першої освітньої ланки – дошкільної освіти.

Перший документ – *Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку* (редакція від 09.07.2020).

Концепцію підготували Підкомітет з питань раннього розвитку та дошкільної освіти комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій та Національна академія педагогічних наук України.

Відбулося громадське обговорення та затвердження Концепції Президією Національної академії педагогічних наук (протокол №1 – 2/8-119 від 18.06.2020).

Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку трактується авторами як система науково-обґрунтованих положень, що визначають стратегічні напрями освітнього розвитку дітей від народження до шкільного віку відповідно до сучасних викликів глобалізованого цифрового суспільства, очікувань громадян України щодо державної позиції підтримки дошкільного дитинства.

Мета Концепції – визначення провідних ідей і принципів щодо забезпечення дитиноцентризму, системних змін в освіті дітей раннього та дошкільного віку, управління системою дошкільної освіти на різних її рівнях.

Міністерство освіти і науки України розробило проєкт *Концепції розвитку дошкільної освіти*.

Завершилось громадське обговорення проєкту Концепції. Зараз цей документ опрацьовується та буде поданий на схвалення до Кабінету Міністрів України.

Зазначимо, що Концепція розвитку дошкільної освіти:

- окреслює основні напрями (вектори) розвитку дошкільної освіти;

- встановлює чіткі ознаки якісної дошкільної освіти;
- визначає шляхи досягнення відповідної якості дошкільної освіти (науково-методичний супровід, методичні матеріали, інструментарій контролю).

Зasadничі принципи Концепції стали підґрунтям для нового Закону «Про дошкільну освіту». Концепцією визначено мету дошкільної освіти – забезпечення права дитини на якісне навчання, виховання та розвиток основними соціальними інститутами, що створює можливості для працевзайнятості батьків та розвитку сталого суспільства.

МОН України підготувало та організувало обговорення (червень 2021) проєкту *Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року*, яка представляє комплексне системне стратегічне бачення цифрової трансформації сфер освіти та науки в контексті державної політики цифрового розвитку.

Проєктом Концепції визначені стратегічні цілі, шляхи і кроки їх досягнення на період до 2026 року.

Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням від 19 травня 2021 року №474 – р схвалив *Концепцію Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року*.

Триває розробка даного документу. У шестимісячний термін буде подано на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт Державної цільової, національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року.

*Сучасна дошкільна освіта базується на принципах якості, доступності та наступності, що є цілісною системою розвитку дітей раннього та дошкільного віку.*

Система дошкільної освіти має спрямовуватися на розвиток дитини. Ця важлива умова врахована в оновленому *Базовому компоненті дошкільної освіти*, що є державним освітнім стандартом. Впровадження БКДО розпочнеться з вересня 2021 року.

У Державному стандарті дошкільної освіти вперше визначено не лише стандартизовані вимоги до результату дошкільної освіти, тобто до дитини, а й окреслено обов’язкові умови, які забезпечуватимуть досягнення бажаного результату.

В основі Стандарту – ідея солідарної відповідальності держави, громади, родини, фахівців педагогічної освіти й інших професій, причетних до піклування, догляду та розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

Очікувані результати інплементції оновленого Базового компонента дошкільної освіти:

- забезпечення підвищення якості дошкільної освіти в Україні та відповідність її міжнародним стандартам;

- можливість продовження реформування дошкільної освіти з урахуванням наступності між дошкільною та загальною середньою освітою (початковою ланкою).

На допомогу педагогічним працівникам закладів освіти, які забезпечують здобуття дошкільної освіти дітьми відповідного віку, розроблені *Методичні рекомендації до оновленого Базового компонента дошкільної освіти* (лист МОН України від 16.03.2021 №1/9-448). Матеріали підготовлені групою науковців – авторів Державного стандарту.

Пропонуємо джерела інформації:

*Електронна книжка «Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція та поради для організації освітнього процесу»*  
<https://ezavdnz.mcfr.ua/book?bid=37876>;

Методичні рекомендації до оновленого Базового компонента дошкільної освіти від 16.03.2021/ сайт МОН України <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti>;

«Нова редакція базового компонента дошкільної освіти: вивчаємо за п'ять хвилин»/ Практика управління дошкільним закладом. - 2021. - №1;

Серія публікацій /Вихователь-методист дошкільного закладу. - 2021. - №2;

Серія тематичних випусків / Дошкільне виховання. – 2021.

*Важливою складовою реформування освіти є оновлення та розробка освітніх комплексних, парціальних програм розвитку дітей раннього та дошкільного віку.*

Так, *Програма «Я у Світі»* має гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (лист МОН № 1/11-6326 від 12.07.2019). Програму оновили науковці під керівництвом Олени Кононко, завідувача кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, доктора психологічних наук, професора. Автори змістили акценти з підготовки дитини до майбутнього шкільного життя на забезпечення змістовного сьогодення.

Програма розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі» відповідає Базовому компоненту дошкільної освіти. У ній відображено показники оновленого змісту освіти, уніфіковано вимоги до розвиненості, вихованості й навченості дитини впродовж дошкільного дитинства. Провідна ідея програми — оптимальне використання можливостей віку дитини для її повноцінного розвитку. Програма орієнтує освітян на розвиток у дитини особистісного досвіду в чотирьох основних сферах життєдіяльності — власному Я, природному, предметному та соціальному просторах.

*Програма «Стежинки у Всесвіт»* - комплексна освітня програма для дітей раннього та передшкільного віку, що набула чинності в жовтні 2020 року. Розробники - авторський колектив під керівництвом Катерини Крутій, доктора педагогічних наук, професора кафедри дошкільної освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.



Ця програма є доопрацьованим та оновленим варіантом комплексної освітньої програми «Дитина в дошкільні роки» (2015). Вона адресована усім категоріям дошкільних працівників, студентам, батькам.

Програма структурована за віковими періодами – «Маляточко» (пренатальний, ранній вік), «Кроки до самостійності (молодший), «Подорож у довкілля» (середній), «Стежинки у Всесвіт» (старший).

Оновлено комплексну освітню *Програму «Дитина»*. Автори – Ганна Беленька, Олена Половіна, Інна Кондратець, викладачі кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка.

Акцент зроблено на етично-естетичній складовій освітнього процесу, яка сприяє формуванню основ ціннісних орієнтацій особистості та її духовному розвитку.

Автори підготували методичний комплект для ЗДО, до якого входять:

- Освітня програма «Дитина» - 2020;
- Методичні рекомендації до освітньої програми для дітей віком від 2 до 7 років «Дитина».

*Програмно-методичний комплекс «Впевнений старт»* - цілісна педагогічна система, що відповідає сучасним світовим тенденціям, зберігає найкращі традиції родинного та суспільного виховання. Розробники - авторський колектив під керівництвом Тамари Піроженко, завідувача лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Григорія Костюка Національної академії педагогічних наук України, доктора психологічних наук, професора.

Комплекс спрямований на реалізацію завдань оновленого Державного стандарту дошкільної освіти та має у структурі:

✓ Освітню програму для дітей старшого дошкільного віку, книгу вихователя (планування), книгу дошкільника (розвивальні вправи), альбом з художньо-творчої діяльності, книгу для батьків (порадник), хрестоматію літературно-художніх творів «Книжка щодня» (хрестоматія з методикою),

✓ Освітню програму для дітей середнього дошкільного віку, книгу вихователя (планування), набір розвивальних завдань (портфоліо дитини), альбом з художньо-творчої діяльності, книгу для батьків (порадник), хрестоматію літературно-художніх творів «Коло книги»

✓ Освітню програму для дітей молодшого дошкільного віку, книгу вихователя (планування), книгу малюка (розвивальні вправи), альбом з художньо-творчої діяльності, книга для батьків (порадник), хрестоматію літературно-художніх творів «Книжка малюкам».

Автори систематично надають інформаційну ([vstart.com.ua](http://vstart.com.ua)) та методичну підтримку практикам дошкільної освіти (Facebook, спільнота «Впевнений старт: педагогам»).

*Парціальна програма з міжкультурної та громадянської освіти дітей «Український віночок. Регіон»* інтегрованого наскрізного курсу «Культура добросусідства» (Лист ІМЗО від 15.06.2018 № 22.1./12-Г 366). Програма

розроблена авторським колективом під керівництвом Маргарити Араджіоні, кандидата історичних наук, провідного наукового співробітника Інституту східнознавства Національної академії педагогічних наук України.

Метою програми є формування основ громадянської і міжкультурної компетентностей, соціалізації дітей середнього і старшого дошкільного віку в багатокультурному соціальному та освітньому просторі України. Концептуальну основу програми утворюють основні положення компетентнісного, діяльнісного, інтегрованого підходів та особистісно орієнтованої освітньої парадигми.

Хмельницьким обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти планується навчання педагогів роботи за програмою «Український віночок. Регіон» у 2022 році.

#### *Створення системи забезпечення якості освіти*

Відповідно до Програми діяльності Уряду, підготовленої у 2019 році, оцінювання якості дошкільної освіти є одним із пріоритетних завдань.

Затверджено *Методичні рекомендації з формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти ЗДО* (Наказ ДСЯО від 30.11.2020 №01-11/71). Внутрішня система забезпечення якості освіти розробляється як інструмент управління якістю в ЗДО і відображається в Положенні про внутрішню систему забезпечення якості освіти, яке має бути затверджене керівником закладу (за попереднім схвалення педагогічної ради). Результати самооцінювання аналізуються та використовуються закладом освіти виключно з метою подальшого розвитку: визначення позицій зростання, удосконалення освітніх та управлінських процесів, поліпшення якості освіти.

На платформі розвитку НУМО розташовано електронний посібник «*Ключові показники якості дошкільної освіти*», підготовлений МОН, УІРО, за підтримки UNICEF в Україні <https://uied.org.ua/klyuchovi-pokazniki-yakosti-doshkilno%D1%97-osviti/>. У публікації подано ключові показники, які забезпечують якість освітніх послуг і визначають місце освіти в широкому соціальному контексті. Інформація, що представлена у посібнику, співвідноситься з Міжнародними критеріями якості та Міжнародною методикою оцінювання якості дошкільної освіти (ECERS -3).

Державною службою якості освіти України спільно з Всеукраїнською громадською організацією «Асоціація працівників дошкільної освіти» організовано розробку *Порадника для директора закладу дошкільної освіти*. Порадник передбачає рекомендації зі створення та розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти, критерії та інструментарій оцінювання освітньої діяльності, що в подальшому будуть використані і для зовнішнього оцінювання (інституційного аудиту).

Вивчення якості дошкільної освіти проводиться через впровадження інституційного аудиту та моніторингу ЗДО, що забезпечує обґрунтування управлінських рішень щодо підвищення якості дошкільної освіти.

Пропонуємо інформацію щодо *Методики Ecers-3: шкали оцінювання якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти*.

Дослідження якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти за методикою ECERS-3 в Україні організовує Український інститут розвитку освіти у партнерстві з Командою підтримки реформ МОН, Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» та за підтримки ЮНІСЕФ в Україні.

ECERS – міжнародна методика з оцінювання дошкільного освітнього середовища, описана у форматі шкали, яка містить: 6 підшкал, 35 параметрів, 468 індикаторів. Вона зосереджена на умовах для розвитку дитини, навколо інтересів якої побудоване оцінювання. Оцінювання, як таке, не впливає на освітнє середовище, але шкала може бути орієнтиром для забезпечення якісного дошкілля. Орієнтуючись на представлені індикатори якісного дошкільного освітнього середовища, педагогічні працівники та директори закладів дошкільної освіти можуть підвищити якість освітнього процесу.

Оцінювання якості освітнього процесу в ЗДО проводять сертифіковані експерти ECERS -3. Експерти з оцінювання спостерігають за групою та взаємодією дітей віком від 3 до 5 років протягом 3 годин під час звичайного дня в дитячому садку. Вони оцінюють середовище – все, з чим та з ким взаємодіє дитина: організацію кімнат, розташування умеблювання та іграшок, взаємодію між дітьми, дітей з вихователями, вихователів з батьками, а також тривалість та ротацію занять, організацію різних видів діяльності. Кожен з параметрів експерти оцінюють від 1 (незадовільно) до 7 (відмінно), відповідно до індикаторів. Середній бал за підшкалою обчислюється зважаючи на оцінки параметрів.

Результати дослідження – підстава для формування освітньої політики, спрямованої на підвищення якості дошкільної освіти, зокрема:

- оновлення змісту дошкільної освіти;
- оновлення методичних рекомендацій щодо організації освітнього процесу;
- підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- приєднання педагогів до світової професійної спільноти у сфері дошкільної освіти.

Використання шкали ECERS-3 як орієнтира дасть змогу:

- сприяти індивідуалізації освіти: індикатори зосереджені на конкретній дитині, яка має можливість обрати активності, висловити чи сформулювати свою думку незалежно від думки дорослих, встановити межі чи допомогти собі, усамітнившись у комфортній для неї зоні;
- урізноманітнити види діяльності дітей у ЗДО: ігрову, логіко-математичну, мистецьку, мовленнєву, музичну, фізкультурно-оздоровчу, природознавчу тощо;
- наголосити на важливості комунікації вихователів з дитиною, зокрема, чи дитина формулює запитання до кінця, а вихователь не перебиває її з відповіддю; чи персонал ставить відкриті запитання; чи вихователь відчуває динаміку групи і змінює активності; чи наявний фізичний контакт за емоційної потреби дитини; чи педагог залучає дітей до вирішення проблем;

- підвищити значення середовища, в якому розвивається дитина: простору, взаємодії з однолітками та дорослими і організації дня дитини.

*Як і кому використовувати друковане видання ECERS-3?*

Восени 2020 року до закладів дошкільної освіти та місцевих органів управління освітою надійшли примірники друкованого видання «Шкала оцінювання якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти». Представники закладів, які не мають методики, можуть повідомити УІРО за електронною адресою [ecers.uied@gmail.com](mailto:ecers.uied@gmail.com) для сприяння у її отриманні.

Педагогічні колективи мають змогу ознайомитись зі змістом методики ECERS -3, проаналізувати сильні та слабкі сторони ЗДО, а також можливості та ризики в освітньому процесі до та під час проведення Всеукраїнського дослідження.

За рекомендаціями УІРО методикою ECERS-3 зможуть скористатися:

- заклади дошкільної освіти для рефлексії та визначення подальших цілей щодо поліпшення якості освітнього процесу;
- органи управління для узагальнення та аналізу висновків, прийняття управлінських рішень;
- інституції незалежного оцінювання якості освіти для експертизи і моніторингу якості дошкільної освіти в Україні;
- заклади, які відповідають за підвищення кваліфікації педагогічних працівників та вищі навчальні заклади, які готують педагогів.

Додаткові джерела інформації

1. Гармс Тельма, Річард М.Кліффорд, Деббі Краєр. Шкала оцінювання якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. Третє видання (ECERS -3) / пер. з англ. О.Тільна. Харків: Вид-во «Ранок», 202. 116 с.

2. Косенчук О.Г., Новик І.М. ECERS -3: оцінюємо якість освітнього процесу по – новому. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2020. №12. С. 4-9. URL: <https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/dv-102020-kosenchuk-novik.pdf>

3. Косенчук О.Г., Новик І.М. Досліджуємо якість освітнього процесу. Дошкільне виховання. 2020.№10. С.10-13. [https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/vmdz\\_12\\_2020-4-9.pdf](https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/vmdz_12_2020-4-9.pdf)

4. Матеріали круглого столу «На шляху до якісного дошкільця»: упор. О.Г. Косенчук, Л.В.Куземко, О.А. Венгловська, І.М. Новик: УІРО, 2021. 35 с. URL: [https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/kruglij-stil\\_nashlyahu-do-yakisnogo-doshkilliya.pdf](https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/kruglij-stil_nashlyahu-do-yakisnogo-doshkilliya.pdf)

5. Одноразове дослідження чи щоденна допомога вихователю садка: розбираємося з методикою ECERS -3 (2021). URL [https://nus.org.ua/articles/odnorazove-doslidzhennya-chy-shhodenna-dopomoga-vyhovatelyu-sadka-rozbyrayemosya-z-metodykoyu-ecers-3/?foclid=IwAR15SrFmptB9ZsmIA71jRq4RneRmkO\\_-stRflegP-y7yQ4JIL0YfZpfQVnU](https://nus.org.ua/articles/odnorazove-doslidzhennya-chy-shhodenna-dopomoga-vyhovatelyu-sadka-rozbyrayemosya-z-metodykoyu-ecers-3/?foclid=IwAR15SrFmptB9ZsmIA71jRq4RneRmkO_-stRflegP-y7yQ4JIL0YfZpfQVnU)

## 6. Серія вебінарів за темою «Якісна дошкільна освіта в Україні»

[mon.gov.ua/ua](http://mon.gov.ua/ua)

Одним із пріоритетних завдань дошкільної галузі є приведення системи дошкільної освіти в режим інноваційного розвитку, трансформування наукових ідей, сучасних експериментально апробованих програм, освітніх технологій в практику, впровадження педагогічного досвіду, що забезпечуватиме якість та доступність надання освітніх послуг.

Основний чинник, що впливає на якість освіти, є професійна компетентність педагога, формування та удосконалення якої забезпечується класичними та новими формами надання інформації педагогічних працівників.

В Україні створена *Національна платформа можливостей підвищення кваліфікації педагогічних працівників «EdWay»*, розробниками якої стали ГО «EdCamp Україна» і ТОВ «Прозорі рішення» за підтримки міжнародного фонду «Відродження» та інституційних партнерів:

- Український інститут розвитку освіти;
- Державна служба якості освіти;
- Служби освітнього омбудсмена;
- Інститут освітньої аналітики.

Планується тісна співпраця тих, хто прагне розвитку української освіти, - надавачів освітніх послуг у сфері підвищення кваліфікації та замовників цих послуг (педагогічних працівників). Адреса інституції AdWay – [edway.in.ua](http://edway.in.ua). Відеозапис повної сесії Онлайн-толоки з презентацією платформи «AdWay» можна знайти за покликанням [youtu.be/Y-Rc3iT7q3s](https://youtu.be/Y-Rc3iT7q3s). Презентація платформи «AdWay» - нового інструменту підвищення кваліфікації педагогів, подана за посиланням <http://bit.ly/pptedway>.

Розроблено *проект «Електронний методичний кабінет «Нове дошкілля»*. «АС - кваліфікація» - повна назва «Автоматизована система організації підвищення кваліфікації педагогічних працівників» - входить до складу електронного методичного кабінету Всеукраїнської мережі підтримки професійного розвитку педагогічних працівників «Педагог». Це перша масштабна робота з використанням онлайн ресурсів на шляху побудови нового українського дошкілля. Проект включає інноваційні рішення, які кардинально змінюють підходи до освітньої роботи, висуваючи на передній план виховну і розвивальну функції. Навчальна функція займе підпорядковане місце. Буде розроблена проста система показників якості освіти для формування індивідуальної освітньої траєкторії в закладі освіти.

Проект зацікавить тих працівників дошкілля та батьків, які шукають новий зміст, форми і методи роботи з дітьми. Система «АС - кваліфікація» має 2 частини «Заклад освіти» та «Орган управління». Перша частина буде поставлятися у заклади освіти, друга – в орган територіального управління освітою. Інформація про створювані інноваційні продукти повідомлятиметься за адресою [https://www.facebook.com/novedoshkillya?ref=py\\_c](https://www.facebook.com/novedoshkillya?ref=py_c).

*Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Освітній процес у закладах дошкільної освіти: сутність та інноваційний потенціал»*, що

відбулась 09 червня 2021 року, організована з метою вироблення спільної траєкторії руху науковців та практиків дошкільної галузі. Це стартовий майданчик щодо впровадження Базового компонента дошкільної освіти.

Організатори конференції - Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, Інститут проблем виховання, Інститут психології, Український інститут розвитку освіти, Маріупольський державний університет, Київський університет імені Бориса Грінченка. Мета конференції полягає в обговоренні актуальних проблем розробки та впровадження інноваційних технологій розвитку, виховання і навчання дітей в освітній процес закладів дошкільної освіти, презентації прогресивних інноваційних практик працівників дошкільних закладів. З матеріалами конференції можна ознайомитись за посиланням: <https://www.facebook.com/uied.org.ua>

*Інноваційні підходи до освітньої роботи з дітьми дошкільного віку. Організація, форми, дидактичне забезпечення*

➤ Розбудова сучасного безпечного та комфортного освітнього середовища

Освітнє середовища – сукупність об'єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти. Це система впливів, умов і можливостей для формування особистості та її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні. Просторово-предметна складова передбачає безпечне розвивальне (ігрове) середовище, сучасний універсальний дизайн приміщень, використання ІКТ в освітньому процесі, різноманітне та доступне програмно-методичне наповнення.

Особливої уваги потребує середовище інклюзивних груп ЗДО, а саме:

- забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування будівель, приміщень та прибудинкових територій;
- влаштування елементів доступності для осіб з порушеннями: опорно-рухового апарату (пандусів, спеціальних підйомників), зору (тактильної підлогової плитки, інформаційних таблиць та позначень шрифтом Брайля, інших візуальних елементів і аудіопокажчиків), слуху (організація перекладу жестовою мовою, використання систем звукопідсилення);
- створення ресурсної кімнати.

Важливо забезпечити в закладі комфортний психологічний мікроклімат, який сприятиме знайомству вихователя та інших педагогів із дітьми з особливими освітніми потребами та їхніми сім'ями з метою формування партнерських відносин та сприяння плавному й ефективному переходу до закладу дошкільної освіти та подальшого перебування у ньому.

Велика увага має приділятися найбільш вразливим категоріям дітей, зокрема: дітям з інвалідністю, із соціально вразливих сімей, хто стикається з певними економічними труднощами чи психологічним стресом (через смерть, хворобу одного з батьків, розлучення чи поділ сім'ї, вимушене переселення тощо), дітям, які не є носіями української мови тощо.



Пропонуємо для ознайомлення:

1. Крутій К. Стіни, стеля та підлога, які говорять / К.Крутій // Дошкільне виховання. - 2019. - №1. - С.3-8
2. Крутій К. Стіни, стеля та підлога, які говорять / К.Крутій // Дошкільне виховання. - 2019. - №3. - С.16-19
3. Крутій К. Стіни, стеля та підлога, які говорять / К.Крутій // Дошкільне виховання. - 2019. - №4. - С.14-17
4. Новий освітній простір. Мотивуючий простір / інформаційний посібник [www.dfrr.minregion.gov.ua](http://www.dfrr.minregion.gov.ua);
5. Новий освітній простір. Безбар'єрність / інформаційний посібник [www.dfrr.minregion.gov.ua](http://www.dfrr.minregion.gov.ua);
6. Новий освітній простір. Сучасне обладнання / інформаційний посібник [www.dfrr.minregion.gov.ua](http://www.dfrr.minregion.gov.ua);
7. Низковська О., Як створити інноваційне розвивальне предметне середовище / О. Низковська // Вихователь-методист дошкільного закладу. - 2019. №8. - С.20-26.

➤ «Вектори супроводу мистецької діяльності у закладах дошкільної освіти»

Автор - Олена Половіна, співавторка колективу розробників БКДО, доцент кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка.

*Структура супроводу мистецької діяльності, організованої з дошкільниками*

Перший вектор. Автономність вихователя у реалізації завдань освітнього напрямку «Дитина у світі мистецтва».

Другий вектор. Зміна орієнтирів (з відтворення об'єктів до створення нових власних).

Третій вектор. Організація простору для мистецької діяльності.

Четвертий вектор. Доцільний методичний інструментарій (методи, форми освітньої взаємодії).

П'ятий вектор. Рефлексійне середовище (мистецька рефлексія педагога і дитини).

Шостий вектор. Відчуття дитиною значимості і задоволення процесом та результатами діяльності.

Автор подає алгоритм артпроєкту, що включає мотиваційний, технологічний та рефлексійні етапи, результати (ефекти) проєкту.

➤ «Технологія сприймання художніх творів у роботі з дітьми раннього віку»

Автор - Вікторія Рагозіна, провідний науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України, кандидатка педагогічних наук, старший науковий співробітник

Алгоритм дій педагога:

- запрошення до перегляду художнього твору (передгра, сюрприз у контексті картини);
- демонстрація художнього твору;
- оповідка;
- художні ігри (обговорення, обігрування картини, залучення дітей до показу персонажів, першоелементи бесіди);
- інтеграція самостійної художньої творчості з експериментально-дослідницькою та руховою діяльністю дітей.

#### Правила використання технології для педагогів

1. Привертати увагу дітей до художніх творів за допомогою альтернативних засобів (звуків, сюрпризів тощо).
2. Враховувати тематику та її близькість для дітей, доступність змісту при виборі картин.
3. Сюжет повинен бути простим з мінімальною кількістю деталей.
4. Розташовувати дітей вільно біля картини, щоб була можливість пересування та спілкування з іншими дітьми.
5. Враховувати вік дітей та специфіку мистецтва.
6. Використовувати оповідку за змістом картини у повільному темпі з паузами після кожного речення.
7. Спілкування спрямовувати як на кожну дитину, так і на групу вцілому.
8. Демонструвати картини в першу половину дня підгрупі або групі дітей 1 раз на тиждень.

#### ➤ Використання технології фокусного навчання

Автор – Наталія Гавриш, головний науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор.

Технологія забезпечує можливість коригування сприйняття змісту картини (плакату) залежно від заданої точки уваги, сформульованої ідеї. Її використання дає можливість ефективно здобувати знання: шукати і сприймати нову інформацію, ретельно її аналізувати та застосувати; вивчати нові ідеї, бачити їх перспективу, висловлювати власні судження стосовно достовірності цих ідей, оцінювати і визначати їх загальну вартість на основі власних потреб і цілей; відрізняти факти від думок, ставити запитання, аргументувати, дискутувати, аналізувати інформацію, вирізняти проблеми й розставляти пріоритети.

#### ➤ Інноваційний потенціал іммерсійного заняття з дітьми дошкільного віку

Автор - Катерина Крутій, професор кафедри дошкільної освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, доктор педагогічних наук.

*Суть технології*



Дитина вже в ранньому дитинстві має бути суб'єктом своєї освіти. Слід ураховувати ресурсність і цінність дошкільного дитинства для подальшого розвитку людини (за О. В. Запорожцем). Дошкільник має отримати досвід активного суб'єктного ставлення до власної освіти, щоб бути готовою в майбутньому до навчання впродовж життя.

Автор пропонує «мозаїчний підхід» до освітнього процесу на противагу пояснювально-ілюстративному методу навчання; розкриває сутність зовнішньої та внутрішньої мотивації; визначає подієвість як ситуацію, що забезпечує учасникам «психологічний прорив», вихід за межі життєвого досвіду.

➤ Коректурні таблиці для дітей старшого дошкільного віку

Авторський колектив під керівництвом Тамари Піроженко, завідувача лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Григорія Костюка Національної академії педагогічних наук України, доктора психологічних наук, професора.

Навчально-методичний посібник «Коректурні таблиці для дітей старшого дошкільного віку» розроблено на допомогу педагогічним працівникам ЗДО, які впроваджують комплекс «Впевнений старт». У посібнику подано опис технології застосування таблиць - методика (мета та формат використання, місце в освітньому процесі, способи організації дітей, універсальні завдання) та коректурні таблиці.

➤ Еколого-психологічні тренінги – одна з форм екологічної освіти

Це комплексна форма екологічного виховання, що заснована на методології соціально-психологічного тренінгу і спрямована на корекцію екологічної свідомості.

За допомогою тренінгових занять дошкільнята будуть замислюватися над охороною навколишнього середовища і, ставши дорослими, зможуть самостійно розв'язувати серйозні й важливі екологічні питання.

Мета еколого-психологічних тренінгів - в доступній та цікавій формі розкрити сутність сучасних проблем екології, сприяти нагромадженню екологічних знань; розвивати творчу та ділову активність, готовність до екологічної діяльності; виховувати почуття відповідальності за природу як національне багатство, основу життя на Землі; виховання емпатії, співчуття та бережного ставлення до об'єктів природи.

Проведення таких тренінгів сприятиме вирішенню наступних завдань, як:

- розширення чуттєвого досвіду дошкільнят, розвиток перцептивних можливостей при контакті з природними об'єктами;
- розвиток почуття емоційної чуйності, причетності до живої природі, співпереживання;
- формування екологічних установок особистості, активної життєвої позиції по відношенню до природного оточення;
- навчання взаємодії з природою;
- розширення індивідуального екологічного простору.

Тренінг проводиться в групі, на майданчику, в кімнаті природи, зимовому саду або в іншому приміщенні, в якому розташовуються об'єкти природи. Вибір місця здійснюється залежно від можливостей ЗДО, змісту запланованої роботи. Тривалість тренінгу – 20-30 хв., що визначається складністю вправ та видами діяльності дітей в них. Еколого-психологічний тренінг проводиться з підгрупою дітей (5-7) у вільний від занять час 1-2 рази на тиждень.

#### *Структура тренінгу*

##### I. Підготовча / мотиваційна частина

- Вправи на знайомство (назвати своє ім'я і на першу літеру назву дерева, квітки, тварини тощо)
- Оголошення теми
- Сюрприз - здивування
- Інформаційне повідомлення
- Правила

##### II. Дослідницька частина (робота в підгрупах, парах, трійках)

- Спостереження, перегляд відео, презентацій
- Досліди
- Використання досвіду дитини
- Інформаційне повідомлення
- Розв'язання проблемних ситуацій
- Створення інтерактивних карт, плакатів, інформаційних буклетів, листівок
- Виготовлення екопродукції та практичних матеріалів для застосування в дошкільній
- Психогімнастичні вправи
- Руханки

##### III. Узагальнююча частина

Підведення підсумків. Хвилинка милування

#### *Віртуальні локації сектору дошкільної освіти НМЦ ХОІППО*

1. <http://hoippo.km.ua> – сайт Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
2. <https://www.youtube.com/channel/UCIsbMzhKUQaynRtpPsQr> - QCQ – YOU TUBE канал відеоматеріал «Дошкілля Хмельниччини»
3. [svitdoshkillia.blogspot.com](http://svitdoshkillia.blogspot.com) - блог методичних матеріалів «Дошкільний світ Хмельниччини»
4. <https://metodcacepedagog.blogspot.com/> - Цифровий методичний кейс педагогів дошкільної освіти ОТГ
5. <http://stepforschool.blogspot.com/> - блог «Батькам майбутніх першокласників»
6. <https://www.facebook.com/groups/752227128244877/> - Фейсбук, спільнота «Дошкілля Хмельниччини»

7. <https://www.facebook.com/groups/343214019466020/> - Фейсбук, спільнота «Порадник педагога ЗДО»
8. <https://www.facebook.com/groups/465886650411355/> - Фейсбук, спільнота «Наш Афлатот (Хмельницька область)»
9. <https://www.facebook.com/groups/1914367918650175/> - Фейсбук, спільнота «Долонька»
10. <https://www.facebook.com/groups/774406250046212/> - Фейсбук, спільнота «English box for kids and their teachers»

**Інструктивно-методичні поради  
щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти  
навчальних предметів для 1-4-х класів  
та організації освітнього процесу  
у 2021/2022 навчальному році**

Кулик О.А.,  
методист сектору початкової освіти  
НМЦ професійного розвитку керівних та  
педагогічних працівників установ і  
закладів дошкільної та загальної середньої освіти

У нових умовах, які виникли через пандемію і трансформували освіту, володіння цифровими навичками, уміння користуватися технологіями дистанційного навчання — це вже вимога, необхідність. Вважаємо за доцільне, рекомендувати закладам освіти підготуватись до роботи в умовах карантинних обмежень і у 2021/2022 навчальному році. Радимо в освітньому процесі використовувати цифрові платформи, які дають змогу реалізовувати авторські методичні задуми, створювати навчальні курси, гнучко розподіляючи контент між онлайн- та офлайн-частинами, диференціювати навчальні завдання, проводити онлайн уроки, оперативно надавати зворотний зв'язок, відстежувати навчальний поступ кожного учня, створювати та наповнювати портфолію. Як показує досвід, учням і їхнім батькам значно легше навчатися дистанційно, коли контент із усіх навчальних предметів знаходиться на одній платформі. Рішення про використання в обов'язковому порядку цифрової платформи в освітньому процесі вирішує педагогічна рада, адже у такий спосіб школа має можливість адаптувати програму до технічних можливостей учнів і вчителів.

Нагадуємо, що дистанційна форма здобуття освіти залишається добровільною, тобто винятково за бажанням учнів та їхніх батьків, і таку можливість має будь-який учень [для реалізації індивідуальної освітньої траєкторії](#).

Для того, щоб перевести дитину на дистанційну форму здобуття освіти, один із батьків має подати заяву керівнику закладу освіти до закладу освіти, який надає освітні послуги саме за дистанційною формою здобуття освіти. Оскільки не в усіх закладах можна здобувати освіту за дистанційною формою,

дізнатися про ці заклади освіти можна у відповідному управлінні (департаменті) освіти.

Якщо є обставини, що об'єктивно унеможливають особисте подання заяви, можна подавати скановану копію або фотокопію заяви будь-якими засобами зв'язку (факсом, електронною поштою тощо). У заяві має бути інформація про те, чи є в учня умови для дистанційного навчання в синхронному та асинхронному режимах, зокрема, доступ до мережі Інтернет, персональний комп'ютер (із можливістю використання засобів аудіо-, відеоконференцзв'язку).

Зарахування (переведення) на дистанційну форму здобуття освіти здійснюється за наказом керівника закладу освіти, як правило, до початку навчального року або семестру (триместру) навчання (частина 4 розділу 2 [Положення](#)).

Зверніть увагу, що не менше 30% навчального часу, передбаченого освітньою програмою закладу освіти, організовується в синхронному режимі — під час якого вчитель та учні одночасно взаємодіють та комунікують між собою в електронному освітньому середовищі (зазвичай онлайн уроки). А 70% навчального часу здійснюється взаємодія в асинхронному режимі, тобто із затримкою у часі, застосовуючи при цьому інтерактивні освітні платформи, електронну пошту, форуми, соціальні мережі тощо ([абзац 2](#), частина 7, розділ I [Положення](#)).

Під час дистанційного навчання має забезпечуватися регулярна взаємодія вчителя з учнями та батьками.

Під час дистанційного навчання батьки повинні сприяти виконанню дитиною освітньої та навчальних програм, досягненню передбачених ними результатів навчання, реалізації індивідуальної освітньої траєкторії, дбати про фізичне та психічне здоров'я дітей, формувати у них навички здорового способу життя, а також сприяти дотриманню учнями академічної доброчесності.

Докладніше про організацію дистанційного навчання:

- [Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти](#);
- [Лист МОН від 02.11.2020 № 1/9-609 Щодо організації дистанційного навчання](#).

Існують певні вимоги, скільки часу діти різного віку можуть безперервно працювати з технічними засобами під час уроку, щоб не завдавати шкоди здоров'ю. Ці вимоги сформульовані, зокрема, у новому Санітарному регламенті:

для учнів 1 класів — не більше 10 хвилин;

для учнів 2 — 4 класів — не більше 15 хвилин.

Змішане навчання ефективне завдяки цілковитій пристосованості до конкретних умов, матеріалу і навіть потреб конкретного класу. Радимо врахувати переваги кожної моделі та виклики до впровадження, проаналізувати власні можливості та можливості здобувачів освіти й обрати ту, яка найкраще

допоможе досягнути навчальних результатів. У початковій школі допускаються застосування технології:

- **«перевернутий клас»** (учитель надає навчальний матеріал для вивчення вдома, а на уроці проводить практичне підкріплення знань учнів). При такій моделі здобувачі освіти за визначеним графіком вивчають онлайн-частину вдома та офлайн-частину в закладі. Тобто вдома вони засвоюють теоретичний матеріал та переглядають лекції. А в аудиторії працюють із педагогом над практичними завданнями та проєктами. Перевага такої системи у тому, що заклад не повинен додатково закуповувати обладнання, адже здобувачі освіти користуються ним удома. Наприклад, вони можуть переглядати відео на смартфонах. Мінус цієї моделі — в тому, що можуть бути проблеми з доступом до інтернету вдома або відсутність потрібних гаджетів;

- **«ротація за станціями»** (учні працюють у класі та за визначеним графіком проходять окремі станції: групова робота, самостійна робота за комп'ютером, спілкування з учителем тощо). У такій моделі здобувачі освіти працюють у кабінеті й за визначеним графіком проходять окремі станції. Тобто чергують різні види діяльності: онлайн-навчання, фронтальну роботу з педагогом, групову роботу й роботу над проєктом. Частину завдань вони обов'язково виконують онлайн. Станції можуть охоплювати як індивідуальну роботу чи роботу в групах, так і роботу цілим класом. Як показує практика, це найбільш доступна і зручна модель, коли здобувачі освіти, наприклад, тільки звикають до змішаного навчання.

Характерна риса цієї моделі — всі здобувачі освіти повинні пройти всі станції. Поділ на групи та індивідуальне інструктування педагогом — дуже гнучкі. Тому групи можуть змінюватися протягом навчального року залежно від потреб здобувачів освіти. Недолік цієї моделі, як показує практика, що педагогові, який тільки починає працювати з нею, важко скласти завдання в маршрутному листі для різних станцій, насамперед для станції «онлайн-навчання»;

- **«ротація за кімнатами»** (учні працюють у класі та за визначеним графіком проходять окремі станції: групова робота, спілкування з учителем тощо, а для виконання самостійної роботи за комп'ютером переходять у комп'ютерний клас). Модель схожа на попередню, проте у ній здобувачі освіти змінюються не в межах аудиторії, а в межах навчального закладу. Однією зі станцій є не просто робота онлайн, а робота в окремому приміщенні — лабораторії.

Перевага цієї моделі — можливість для педагога надавати інструкції усім здобувачам освіти водночас. Якщо певна група має труднощі, педагог може відразу працювати з Онлайн-навчання Офлайн-навчання Педагог Помічник Прямі вказівки (математика, ЯДС) Прямі вказівки (мова, соціальні науки) Прямі вказівки (мова, соціальні науки) Лабораторія (читання, математика) ними окремо. Тому ця модель найбільш подібна до традиційної моделі навчання. Для допомоги часто потрібен ще один педагог або асистент. Проте це не обов'язкова вимога: все залежить від структури курсу і можливостей

навчального закладу. Недоліком цієї моделі є те, що її практично неможливо використовувати в умовах класно-урочної системи. Хіба що епізодично, але це знову ж таки виглядатиме, як підлаштування «під модель»;

- **«індивідуальна ротація».** У такій моделі здобувачі освіти працюють у закладі й проходять окремі станції за індивідуально визначеним графіком. Відмінність цієї моделі від «ротації за станціями» у тому, що не обов'язково проходити всі станції. Перевага моделі — підлаштування графіків та способів роботи під особисті потреби кожного. Якщо комусь простіше працювати онлайн, а хтось отримує кращі результати завдяки груповим завданням — така модель врахує ці особливості. Водночас здобувачі освіти мають спланований графік, тобто система передбачувана та зрозуміла для всіх користувачів. Проте така модель потребує додаткового фінансування на технічне забезпечення комп'ютерами та іншими електронними пристроями.

Асинхронний режим навчання передбачає, що вчитель може записати онлайн урок та надавати його учням для опрацювання. Якщо учень бажає записати онлайн урок, він має попередити про це вчителя.

Варто знати і суворо дотримуватися вимог закону про те, що допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (стаття 32 Конституції України). Запис уроку є певним збиранням інформації про особу. Але якщо під час онлайн уроку здійснюються протиправні дії особою, яка обіймає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень, запис допускається без їх дозволу за умови, що зйомки спрямовані на захист прав людини.

Відповідно до [статті 307 Цивільного кодексу України](#), фізична особа може бути знята на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку лише за її згодою. Згода особи на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку припускається (згода за замовчуванням), якщо зйомки проводяться відкрито на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру.

Тому учень та/або батьки мають попередити вчителя про запис онлайн уроку.

Докладніше про фото та відеофіксацію під час освітнього процесу можна прочитати у наших роз'ясненнях на [сайті освітнього омбудсмена](#).

Державний стандарт початкової освіти, регламентуючи свободу педагогічних спільнот у виборі шляхів навчання, виховання і розвитку школярів, відкриває можливість вибору та створення власного навчального забезпечення освітнього процесу. Чинні вимоги до його якості доповнюються показниками, що відповідають пріоритетам нового Державного стандарту і передбачають: реалізацію ідеї інтеграції; дослідницький підхід до формування умінь; конструювання знань, а не їх відтворення; організацію пошуку інформації з різних джерел; розвиток критичного мислення, творчості тощо.



У межах академічної автономії, відповідно до частин третьої та четвертої статті 10 Закону України «[Про повну загальну середню освіту](#)» питання організації освітнього процесу, виконання освітньої програми, навчального плану є внутрішніми питаннями кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників.

У 1-4 класах закладів загальної середньої освіти пропонується працювати за підручниками, що за результатами конкурсного відбору отримали гриф «Рекомендовано для використання в закладах загальної середньої освіти» і надруковані за кошти державного бюджету. Використання навчальних посібників, зошитів із друкованою основою, що доповнюють зміст підручників, утворюють разом із ними навчальні комплекти, є обов'язковим і, може мати місце в освітньому процесі лише за умови дидактичної доцільності навчальних видань для реалізації нових підходів у роботі з учнями, дотримання вимог щодо уникнення перевантаження учнів та добровільної згоди усіх батьків учнів класу на фінансове забезпечення. Усі навчальні посібники, у тому числі електронні освітні ресурси, що обрані для використання в освітньому процесі, мають мати схвалення для використання в закладах освіти. З переліками такої літератури можна ознайомитись на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за покликанням: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>; <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1KNxK-QSJxSFmexcGOP9irYw-ufgbWfiQbajDldiLNvQ/edit?ts=5a382670#gid=1744497099>.

З урахуванням поетапного переходу закладів освіти на здійснення діяльності за новим Державним стандартом у 2021/2022 навчальному році освітня програма закладу освіти може розроблятися на основі: для 1-2 класів - Державного стандарту початкової освіти (2018), типових освітніх програм (наказ МОН від 08.10.2019 № 1272); для 3 класів - Державного стандарту початкової освіти (2018), типових освітніх програм (наказ МОН від 08.10.2019 № 1273).

Варіативність організації освітнього процесу в 1-4 класі забезпечується двома типовими освітніми програмами, що відрізняються моделями інтеграції змісту освітніх галузей та його визначеністю/невизначеністю за роками навчання. Спільним для обох освітніх програм є підходи до організації освітнього процесу та оцінювання результатів навчання здобувачів освіти.

Освітня програма закладу освіти, який здійснює свою діяльність на різних рівнях освіти, може бути наскрізною (з 1 по 12 класи), або для певного рівня освіти. Документ схвалюється педагогічною радою закладу освіти та затверджується його керівником. Основою для розроблення освітньої програми є стандарт освіти відповідного рівня (у такому випадку освітня програма закладу освіти затверджується Державним органом якості освіти України за результатами експертизи на відповідність Державному стандарту освіти). Освітні програми розробляються закладами освіти, науковими установами, іншими суб'єктами освітньої діяльності та затверджуються відповідно до Закону України «Про освіту» та спеціальних законів.

Освітні програми повинні передбачати освітні компоненти для вільного вибору здобувачів освіти.

Заклади освіти можуть використовувати типові або інші освітні програми.

У навчальному плані освітньої програми закладу освіти конкретизується розподіл годин інваріантного (у випадку викладання інтегрованого курсу двома педагогічними працівниками) та варіативного складників. У разі використання варіативної години на вивчення курсу за вибором до переліку навчальних програм, який є складником освітньої програми, додається програма цього курсу. Звертаємо увагу, що програма курсу за вибором повинна мати відповідний гриф і входити до переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання у початкових класах закладів загальної середньої освіти (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).

Використання годин варіативного складника навчальних планів може йти на збільшення годин на вивчення окремих предметів інваріантного складника, упровадження курсів за вибором, проведенням індивідуальних консультацій та групових занять. При розподілі варіативного складника навчального плану слід враховувати, що гранично допустиме навантаження вираховується на одного учня, а уроки фізичної культури не враховуються при визначенні цього показника.

Звертаємо увагу, що загальний обсяг навчального навантаження визначається у навчальному плані, очікувані результати навчання здобувачів освіти окреслюються у навчальних програмах предметів/інтегрованих курсів (що є складниками освітньої програми). В освітній програмі закладу освіти, що складена на основі типової освітньої програм чи іншої освітньої програми, що може бути впроваджена відповідно до чинних нормативних документів, навчальні програми предметів/інтегрованих курсів подаються переліком.

На основі навчальної програми предмета/інтегрованого курсу вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу.

**Календарно-тематичне та поурочне планування** здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є **індивідуальною справою вчителя**. Встановлення універсальних у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області стандартів таких документів є неприпустимим.

Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проектів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання. Вчитель має



право на вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників.

При розробленні календарно-тематичного, системи поурочного планування вчителю/вчительці необхідно самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в обраному ними підручнику. Учитель може самостійно переносити теми уроків, відповідно до засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем. Адміністрація закладу загальної середньої освіти може лише надавати методичну допомогу вчителю, з метою покращення освітнього процесу, а не контролювати його.

Звертаємо увагу педагогічних працівників на те, що відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти у навчальних програмах з усіх предметів і курсів передбачено 20% резервного часу. При складанні календарно-тематичного планування учитель може використовувати його на власний розсуд, наприклад, для вдосконалення вмінь, дослідження місцевого середовища (довкілля), у якому мешкають діти, краєзнавчих розвідок, дослідницько-пізнавальних проектів та екскурсій, зокрема з ініціативи дітей. Крім того, пропонується наприкінці кожної чверті планувати корекційно-рефлексійний тиждень для подолання розбіжностей у навчальних досягненнях учнів. З метою створення умов для проектної діяльності учнів, здійснення спостережень, досліджень, виконання практико орієнтованих завдань протягом навчального року пропонується виділити час на проведення навчально-пізнавальної практики, екскурсій. Вибір змісту і форм організації такої навчально-пізнавальної практики заклад освіти визначає самостійно.

Структура навчального року (за чвертями, півріччями, семестрами), тривалість навчального тижня, дня, занять, відпочинку між ними, інші форми організації освітнього процесу встановлюються закладом загальної середньої освіти у межах часу, передбаченого освітньою програмою.

Організація освітнього процесу не повинна призводити до перевантаження учнів та має забезпечувати безпечні та нешкідливі умови здобуття освіти.

Режим роботи закладу загальної середньої освіти визначається закладом освіти на основі відповідних нормативно-правових актів.

У цілому, навчальний день не повинен перевищувати час, що визначають за кількістю академічних годин, передбачених навчальним планом закладу загальної середньої освіти, та тривалістю перерв між уроками. Для кожного класу розклад дзвінків є гнучким і коригується вчителем з урахуванням особливостей учнів класу та дидактичної доцільності запланованої на день навчальної діяльності.

Структура і тривалість навчального року, навчального тижня, навчального дня, занять, відпочинку між ними, форми організації освітнього процесу визначаються відповідно до статті 10 Закону України «Про повну загальну середню освіту».

Окрему увагу вчителів має привернути організації сучасного освітнього середовища. Оскільки у шкільному житті зростає частка групової ігрової, проектної і дослідницької діяльності, мають бути урізноманітнені варіанти упорядкування освітнього простору. Крім класичних варіантів класних кімнат, доцільно використовувати новітні, наприклад мобільні робочі місця, які можна легко трансформувати для групової роботи. Перед школою поставлено завдання відшукати окремі приміщення з відкритим освітнім простором, що дасть змогу розширити поле діяльності за межі класу. У плануванні й дизайні освітнього простору першорядним має бути спрямування на розвиток дитини і мотивації її до навчання. Відповідно до [додатку 2](#) Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти, залежно від призначення навчальних приміщень використовуються різні види навчальних меблів: робочі столи учнів (двомісні та одномісні) та стільці зі спинками різних ростових груп, робочі столи учнів регульовані (одномісні та двомісні), стільці зі спинками регульовані, столи лабораторні, дошки, відкриті та закриті шафи, стелажі, вітрини тощо. Перевага надається робочим столам учнів та стільцям, що запобігають порушенню постави в учнів, забезпечують мобільні робочі місця та легко трансформуються для роботи у групах. У кожному навчальному приміщенні необхідно передбачати 2-3 розміри відповідно промаркованих меблів з перевагою одного із них,

Для профілактики порушень постави не менше 2-х разів на рік учнів пересаджують на інші ряди, не порушуючи відповідності групи меблів їх зросту та з урахуванням гостроти зору і слуху.

Учні з патологією органу зору (корегованою та/або некорегованою) повинні сидіти за першими робочими столами учнів в першому ряду (від світлонесучої стіни). Школярі з пониженим слухом розміщуються за першими і другими робочими столами учнів крайніх рядів. Учні, які часто хворіють простудними захворюваннями, ревматизмом, ангінами, розміщуються у третьому ряду (біля внутрішньої стіни).

Навчальні приміщення для учнів 1-4 класів розміщуються окремо від навчальних приміщень учнів 5-11(12) класів.

У разі обладнання в навчальних приміщеннях початкової школи місця відпочинку учнів (ігровий осередок) з килимами для сидіння та гри, стільцями, кріслами або подушками з м'яким покриттям, вони повинні легко очищатися.

Організація освітнього процесу не повинна призводити до перевантаження учнів та має забезпечувати безпечні, нешкідливі та здорові умови здобуття освіти.

Використання друкувальних та (або) копіювальних пристроїв у навчальних приміщеннях дозволяється при відсутності учнів та по завершенню навчальних занять. Після використання таких пристроїв приміщення необхідно провітрити.

Гігієнічні правила складання розкладу навчальних занять та розподілу навчального навантаження протягом тижня наведені у додатку 7 Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти. Допустима сумарна

кількість годин (навчальних занять) тижневого навантаження учнів наведена у додатку 8 Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти.

Для кожного класу розклад дзвінків є гнучким і коригується вчителем з урахуванням особливостей учнів класу та дидактичної доцільності запланованої на день навчальної діяльності.

Приватні та корпоративні заклади освіти, учні яких розпочинають навчання з 8.00-9.00 год. та продовжують здобуття освіти і перебувають в такому закладі після 14.00 год., освітні програми яких розроблені відповідно до вимог статті 11 Закону України «Про повну загальну середню освіту» та містять (за рахунок власних надходжень) збільшену кількість навчальних предметів (інтегрованих курсів) та/або навчальних годин (навчальних занять) порівняно з відповідними типовими освітніми програмами, повинні створити умови для фізичного і психологічного відпочинку учнів, організувати 3-4 разове гаряче харчування, протягом всього навчального дня мати психологічний та медичний супровід освітнього процесу, дотримуватися вимог цього Санітарного регламенту щодо тривалості навчальних занять, перерв між ними, прогулянки, самопідготовки, чергування протягом дня і тижня видів діяльності, навчальних занять з навчальних предметів природничо-математичного, суспільно-гуманітарного циклів із навчальними предметами художньо-естетичного, фізкультурно-оздоровчого та технологічного циклів з урахуванням Гігієнічних правил складання розкладу навчальних занять, ці вимоги сформульовані, зокрема, у додатку 7 Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти.

У державних та комунальних закладах освіти розклад занять має забезпечувати послідовність проведення навчальних занять, не допускається встановлення тривалих перерв (більше ніж 30 хвилин) між навчальними заняттями.

Початок навчального дня не повинен бути раніше 8:00 години, початок занять у другу зміну - не пізніше 14:00 години (для учнів, які здобувають освіту за вечірньою формою - не пізніше 16:00 години). У закладах освіти, які працюють у дві зміни, навчання учнів 1-4 класів, повинно бути організовано у першу зміну.

Відповідно пункту 2 Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти, безперервна навчальна діяльність учнів (тривалість навчальних занять) не може перевищувати: у 1-му класі - 35 хв., 2-4-х класах - 40 хв. Організація здвоєних навчальних занять і використання інших форм організації освітнього процесу, що впливають на тривалість навчальних занять, допускається за рішенням педагогічної ради закладу освіти та повинні відповідати віковим особливостям дітей.

Упродовж навчальних занять, які поєднують у собі психічне, статичне, динамічне навантаження на окремі органи і системи і на весь організм в цілому, проводяться вправи з рухової активності для зняття локального стомлення і вправи з рухової активності загального впливу. Комплекси відповідних вправ

наведено у додатку 3 Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти.

Відповідно пункту 3 Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти, тривалість перерв між навчальними заняттями для учнів 1-4-х класів рекомендується не менше 15 хв., великої перерви - 30 хв. (для прийому їжі). Замість однієї великої перерви можна влаштовувати дві перерви по 20 хв., після другого та третього навчальних занять - для учнів 1-4-х класів. У середині зведеного навчального заняття необхідно організувати перерву тривалістю 10 хв. для активного відпочинку.

Відповідно пункту 4 Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти, розклад навчальних занять повинен враховувати оптимальне співвідношення навчального навантаження протягом тижня, а також чергування протягом дня і тижня навчальних занять з навчальних предметів природничо-математичного, суспільно-гуманітарного циклів із навчальними предметами художньо-естетичного, фізкультурно-оздоровчого та технологічного циклів з урахуванням Гігієнічних правил складання розкладу навчальних занять наведених у додатку 7 Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти.

Згідно пункту 5 Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти, під час щонайменше однієї з перерв необхідно організувати умови для харчування та активного відпочинку учнів, рекомендовані прогулянки на відкритому повітрі.

У групах подовженого дня учнів початкової школи прогулянка на відкритому повітрі повинна становити не менше ніж 1,5 години протягом дня (за умов зовнішньої температури повітря не нижче 10 °С).

Тривалість виконання завдань для самопідготовки учнів у позанавчальний час не рекомендується більше 1 години у 3-5 класах. Учням 1-2 класів не рекомендуються обов'язкові завдання для самопідготовки у позанавчальний час.

При використанні технічних засобів навчання (далі - ТЗН) під час проведення навчального заняття потрібно чергувати види навчальної діяльності. Безперервна тривалість навчальної діяльності з ТЗН упродовж навчального заняття повинна бути: для учнів 1 класів - не більше 10 хвилин; для учнів 2-4 класів - не більше 15 хвилин;

Після занять із застосуванням ТЗН проводяться вправи з рухової активності та вправи гімнастики для очей. Комплекси відповідних вправ наведені у [додатку 3](#) Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти.

З огляду на вищезазначене, можна стверджувати, що якість початкової освіти залежить від професійних компетентностей вчителя початкових класів. Однією з яких є предметна компетентність, що полягає у здатності вчителя до використання предметних знань в освітньому процесі, до інтеграції знань з різних освітніх галузей, до добору доцільних форм, методів, технологій та засобів навчання. А також в умінні використовувати вчителем методику

навчання предметів (інтегрованих курсів) у межах відповідної освітньої галузі шляхом формування системи понять в учнів у межах освітньої галузі на основі сучасних наукових здобутків.

Ефективність роботи здебільшого залежить від відповідального ставлення до неї, а наслідком такої роботи є підвищення професійної майстерності та самооцінки. Тому, плануючи організацію освітнього процесу в 1 класі вчителів, необхідно врахувати наступну інформацію:

1. Наказ МОН №923 "Про затвердження методичних рекомендацій щодо адаптаційного періоду для учнів першого класу у Новій українській школі". URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-adaptacijnogo-periodu-dlya-uchniv-pershogo-klasu-u-novij-ukrayinskij-shkoli>

2.. Методичні рекомендації щодо адаптаційного періоду для учнів першого класу. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/1-klas-nysh/nmo-923-dodatok.pdf>.

Наголошуємо, що необхідно дотримуватись вимог статті 17 Закону України «Про повну загальну середню освіти» щодо права учнів на справедливе, неупереджене, об'єктивне, незалежне, недискримінаційне та добросовісне оцінювання результатів його навчання. Звертаємо увагу, що у 3-4 класах застосовується формувальне і підсумкове за рівнями навчальних досягнень оцінювання. З питань здійснення формувального оцінювання дотримуватись методичних рекомендацій, затверджених [наказами Міністерства освіти і науки України від 20 серпня 2018 року № 924](#) та [від 27 серпня 2019 року № 1154](#). Рекомендуємо дотримуватись алгоритму діяльності вчителя під час організації формувального оцінювання та використовувати інструментарій формувального оцінювання, запропонований у методичних рекомендаціях щодо орієнтовних вимог до оцінювання навчальних досягнень учнів ([наказ Міністерства освіти і науки України від 20.08.2018 № 924](#)).

Орієнтовні вимоги до педагогічного спостереження, учнівського портфоліо, само- та взаємооцінювання викладено у [наказі Міністерства освіти і науки України від 27.08.2019 № 1154](#).

***Згідно пункту 3 наказу Міністерства освіти і науки України від 04 лютого 2021 року № 143 «Про доопрацювання методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів третіх і четвертих класів Нової української школи», радимо очікувати зміни, які будуть відображені у наказі Міністерства освіти і науки України згодом.***

Формувальне оцінювання здійснюють з метою отримання інформації про досягнення учнів задля прийняття рішень про наступні кроки в навчанні як учителем, так і учнем. Ефективність формувального оцінювання забезпечується його безперервністю та партнерською взаємодією учасників освітнього процесу. Формувальне оцінювання ґрунтується на критеріях, що визначаються вчителем з поступовим залученням до цього процесу учнів для кожного виду роботи та виду навчальної діяльності. Враховуючи рівень сформованості

уміння вчитися, навичок самооцінювання і взаємооцінювання, уміння визначати для себе певні завдання, робити вибір, пропонуємо залучати третьокласників до складання/коментування інструкцій завдань, опису способу його виконання, очікуваного результату (продукту) та характеристик, яким він має відповідати. Радимо спонукати учнів до аргументованого самооцінювання і взаємооцінювання з визначенням того, що дозволило досягти успіху, чи, що призвело до утруднень.

Формувальне оцінювання здійснюється шляхом:

- постійного педагогічного спостереження учителя за навчальною та іншими видами діяльності учнів та коментарів самого учня, інших учнів, учителя;
- застосування різних прийомів отримання зворотного зв'язку щодо сприйняття, розуміння, застосування учнями навчального матеріалу;
- визначення динаміки нарощування якісних показників результатів навчання у поточній навчальній діяльності;
- поточного аналізу змістового накопичення учнівського портфоліо; самооцінювання та взаємооцінювання результатів навчання учнів; співбесід із батьками учнів задля врахування їх думки щодо
- особистісного розвитку та соціалізації тощо.

Оцінювання особистих досягнень учня відбувається вербально відповідно до шкали оцінювання у свідоцтві досягнень: має значні успіхи; демонструє помітний прогрес; досягає результату з допомогою вчителя; потребує значної уваги і допомоги.

Вербальні оцінки особистісних досягнень фіксуються двічі на рік у свідоцтві досягнень, зокрема у грудні та травні.

***Радимо скористатися порадами щодо особливостей організації освітнього процесу:***

- **в 1 класі** - інструктивно-методичними рекомендаціями щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та організації освітнього процесу у 2018/2019 навчальному році (лист Міністерства освіти і науки України від 03. 07. 2018 р. № 1/9-415);
- **в 2 класі** - методичними рекомендаціями щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2019/2020 навчальному році (лист Міністерства освіти і науки України від 01.07.2019 № 1/11-5966);
- **в 3 класі** - інструктивно-методичними рекомендаціями щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році (лист Міністерства освіти і науки України від 11.08.2020 № 1/9-430)

Звертаємо увагу на те, що вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти передбачені за визначеними освітніми галузями. Зважаючи на це, пропонуємо під час підготовки до нового навчального року розглянути та удосконалити знання про реалізацію освітніх

галузей, через які розкривається зміст державного стандарту початкової загальної освіти.

Рекомендуємо, враховуючи авторські права та інтелектуальну власність, використовувати навчальні матеріали розміщені на освітніх платформах, сайтах для удосконалення та підвищення якості викладання освітніх галузей в початковій школі:

- мовно-літературна (українська мова та література, мови та літератури відповідних корінних народів і національних меншин, іншомовна освіта);

Рекомендуємо використовувати у своїй роботі наступні матеріали:

1. Мовно-літературна освітня галузь: нові завдання – нові рішення // URL: <https://vseosvita.ua/library/movno-literaturna-osvitna-galuz-novi-zavdanna-novi-risenna-187970.html>

2. Мовно-літературна освітня галузь // URL: [http://kmmedia.com.ua/ed\\_profi/language\\_and\\_literature/](http://kmmedia.com.ua/ed_profi/language_and_literature/)

3. Сутність освітніх галузей за Державним стандартом початкової освіти // URL: <https://goo-gl.su/QV0M>

4. Початкова освіта: Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко); методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо впровадження ідей Нової української школи в початковій освіті // URL: [http://lib.iitta.gov.ua/711576/1/Programa\\_Pochatkova\\_shkola\\_08-08-18.pdf](http://lib.iitta.gov.ua/711576/1/Programa_Pochatkova_shkola_08-08-18.pdf)

- математична:

Пропонуємо інтернет ресурси для створення навчального та ігрового контенту з математики для молодших школярів. Автор курсу Світлана Скворцова:

1. Створення інтерактивних вправ з математики за допомогою сервісу LearningApps

2. Особливості використання Google Classroom у навчанні математики молодших школярів

3. Особливості використання сервісу Classtime у навчанні математики молодших школярів

4. Особливості використання онлайн дошки Padlet у навчанні математики молодших школярів

5. Zoom та Classdojo у навчанні математики молодших школярів

URL: [https://zmist.op.ua/courses/internet-resursi-dlya-stvorennya-navchalnogo-ta-igrovogo-kontentu-z-matematiki/?fbclid=IwAR04Jrz2PE6PNoQAGkQGr8TNrSaIg-25aT\\_xuWNYlx0dcMuWbHV1zM4crtI](https://zmist.op.ua/courses/internet-resursi-dlya-stvorennya-navchalnogo-ta-igrovogo-kontentu-z-matematiki/?fbclid=IwAR04Jrz2PE6PNoQAGkQGr8TNrSaIg-25aT_xuWNYlx0dcMuWbHV1zM4crtI)

- природнича:

Рекомендуємо використовувати у своїй роботі наступні матеріали:



1. Природнича освітня галузь // URL: [http://kmmedia.com.ua/ed\\_profi/natural\\_science/](http://kmmedia.com.ua/ed_profi/natural_science/)

2. Сутність освітніх галузей за Державним стандартом початкової освіти // URL: <https://goo-gl.su/QV0M>

3. Початкова освіта: Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко); методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо впровадження ідей Нової української школи в початковій освіті // URL:

[http://lib.iitta.gov.ua/711576/1/Programa\\_Pochatkova\\_shkola\\_08-08-18.pdf](http://lib.iitta.gov.ua/711576/1/Programa_Pochatkova_shkola_08-08-18.pdf)

- технологічна:

На допомогу вчителів рекомендуємо використовувати у своїй роботі наступні джерела:

1. Технологічна освітня галузь у новій українській школі: перспективи розвитку // URL: <https://goo-gl.su/ci11>

2. Сутність освітніх галузей за Державним стандартом початкової освіти // URL:

[https://www.pedrada.com.ua/files/articles/2109/Osvitni\\_galuzi\\_2018\\_Pedrada.pdf](https://www.pedrada.com.ua/files/articles/2109/Osvitni_galuzi_2018_Pedrada.pdf)

3. Початкова освіта: Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко); методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо впровадження ідей Нової української школи в початковій освіті // URL:

[http://lib.iitta.gov.ua/711576/1/Programa\\_Pochatkova\\_shkola\\_08-08-18.pdf](http://lib.iitta.gov.ua/711576/1/Programa_Pochatkova_shkola_08-08-18.pdf)

- інформатична:

Рекомендуємо використовувати у своїй роботі наступні матеріали:

1. Початкова освіта: Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко); методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо впровадження ідей Нової української школи в початковій освіті // URL:

[http://lib.iitta.gov.ua/711576/1/Programa\\_Pochatkova\\_shkola\\_08-08-18.pdf](http://lib.iitta.gov.ua/711576/1/Programa_Pochatkova_shkola_08-08-18.pdf)

2. Сутність освітніх галузей за Державним стандартом початкової освіти // URL:

[https://www.pedrada.com.ua/files/articles/2109/Osvitni\\_galuzi\\_2018\\_Pedrada.pdf](https://www.pedrada.com.ua/files/articles/2109/Osvitni_galuzi_2018_Pedrada.pdf)

3. Савченко О. Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти // URL:

<https://nuschool.com.ua/plan/programm/savchenko/16.html>



- соціальна і здоров'язбережувальна:

Рекомендуємо використовувати у своїй роботі наступні матеріали:

1. Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь // URL: <https://goo-gl.su/M8qTO3>

2. Початкова освіта: Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко); методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо впровадження ідей Нової української школи в початковій освіті // URL: [http://lib.iitta.gov.ua/711576/1/Programa\\_Pochatkova\\_shkola\\_08-08-18.pdf](http://lib.iitta.gov.ua/711576/1/Programa_Pochatkova_shkola_08-08-18.pdf)

3. Савченко О. Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти // URL: <https://nuschool.com.ua/plan/programm/savchenko/16.html>

- громадянська та історична:

З урахуванням важливості даної освітньої галузі рекомендуємо використовувати у своїй роботі наступні матеріали:

1. Початкова освіта: Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко); методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо впровадження ідей Нової української школи в початковій освіті // URL: [http://lib.iitta.gov.ua/711576/1/Programa\\_Pochatkova\\_shkola\\_08-08-18.pdf](http://lib.iitta.gov.ua/711576/1/Programa_Pochatkova_shkola_08-08-18.pdf)

2. Сутність освітніх галузей за Державним стандартом початкової освіти // [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://goo-gl.su/QV0M> Савченко О. Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти // URL: <https://nuschool.com.ua/plan/programm/savchenko/16.html>

3. Методика навчання громадянської та історичної освітньої галузі // URL: <http://elr.tnpu.edu.ua/enrol/index.php?id=583>

4. Громадянська та історична освітня галузь // URL: <https://goo-gl.su/90Ktk>

5. Громадянська та історична освітня галузь // URL: [http://kmmedia.com.ua/ed\\_profi/civil\\_and\\_historical/](http://kmmedia.com.ua/ed_profi/civil_and_historical/)

- мистецька:

Рекомендуємо:

• звернути увагу педагогів на особливості реалізації мистецької освітньої галузі, висвітлені у Державному стандарті початкової освіти <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF> (додаток 10). Вимоги до

обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти з мистецької освітньої галузі) та типових освітніх програмах для закладів загальної середньої освіти:

1. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти, розроблена під керівництвом Савченко О.Я. та Шияна Р.Б.: 1-2 класи <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>

2. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти, розроблена під керівництвом Савченко О.Я. та Шияна Р.Б.: 3-4 класи <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/3-4-dodatki.pdf> ;

- ознайомитися з методичними рекомендаціями щодо особливостей викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» в початкових класах (Методичний вісник-2020 №56);

- ознайомитися з наказами МОН України про видання підручників для учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти за кошти державного бюджету, а саме:

1. Наказ МОН України «Про видання підручників для 1 класу закладів загальної середньої освіти за кошти державного бюджету у 2018 році <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vidannya-pidruchnikiv-dlya-1-klasu-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-za-koshti-derzhavnogo-byudzhetu-u-2018-roci>

2. Наказ МОН України «Про видання підручників для 2 класу закладів загальної середньої освіти за кошти державного бюджету у 2019 році <https://drive.google.com/file/d/1GcukSAk-UvjY6NxtiNU0ENsmd6wctdq/view>.

3. Наказ МОН України «Про видання підручників для 3 класу закладів загальної середньої освіти за кошти державного бюджету у 2020 році <https://drive.google.com/file/d/1EjediTvnNwBXwmeaAyiLfKSsQxm1N7vi/view>

- ознайомитися з переліком підручників, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»:

1. Підручники для 1 класу загальної середньої освіти [https://drive.google.com/file/d/14\\_SA6nJW7tDT0\\_fJywhtlIjrPO-Ex0z5/view](https://drive.google.com/file/d/14_SA6nJW7tDT0_fJywhtlIjrPO-Ex0z5/view)

2. Підручники для 2 класу загальної середньої освіти [https://drive.google.com/file/d/1M4I\\_QJ5jpaQIj0drEccQ\\_74qsU\\_ZNPdd/view](https://drive.google.com/file/d/1M4I_QJ5jpaQIj0drEccQ_74qsU_ZNPdd/view)

3. Підручники для 3 класу загальної середньої освіти [https://drive.google.com/file/d/1\\_xBCKkjtX9xEk1AUu0JSMByT3iPnESAc/view](https://drive.google.com/file/d/1_xBCKkjtX9xEk1AUu0JSMByT3iPnESAc/view) .

- розглянути електронні версії всіх підручників з мистецтва для 3 класу, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»: «Мистецтво» підручник інтегрованого курсу для 3 класу – 2020 <http://www.urok.net.ua/pidruchniki-5-10-klas/pidruchniki-3-klas/mistectvo-pidruchnik-integrovanogo-kursu-dlya-3-klasu-2020>

- звернути увагу на освітні ресурси для вчителів, які викладають «Мистецтво», зокрема: журнал «Мистецтво та освіта» <http://artedu.com.ua/index.php/adm/golovna>, журнал «Мистецтво в школі (музика, образотворче мистецтво, художня культура)»

<http://journal.osnova.com.ua/journal/37>, освітній проект «На Урок»  
<https://naurok.com.ua/> тощо.

- фізкультурна.

Рекомендуємо використовувати у своїй роботі наступні матеріали:

1. Сутність освітніх галузей за Державним стандартом початкової освіти  
// URL: <https://goo-gl.su/QV0M>

2. Початкова освіта: Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко); методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо впровадження ідей Нової української школи в початковій освіті // URL: [http://lib.iitta.gov.ua/711576/1/Programa\\_Pochatkova\\_shkola\\_08-08-18.pdf](http://lib.iitta.gov.ua/711576/1/Programa_Pochatkova_shkola_08-08-18.pdf).

**Нижчезазначені інтернет – ресурси підтримають ваш високий рівень педагогічної майстерності, щодо володіння методиками компетентнісного навчання і новими освітніми технологіями.**

1. [Щоденні 5, Щоденні 3. Вступ. Онлайн-курс для вчителів початкової школи. Пристінська М.С.](#)

2. [Щоденні 5, Щоденні 3. Основні принципи та переконання. Основні принципи та переконання. Онлайн-курс](#)

3. [Щоденні 3. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)

4. [Критичне мислення. Таксономія Блума. Онлайн-курс для вчителів початкової школи. Інна Большакова](#)

5. [Структура уроку критичного мислення. Онлайн-курс для вчителів початкової школи. Інна Большакова](#)

6. [Кубування. Онлайн-курс для вчителів початкової школи. Інна Большакова](#)

7. [Стратегія «Передбачення». Онлайн-курс для вчителів початкової школи. Інна Большакова](#)

8. [Розвиток критичного мислення. "Читання з маркуванням"](#)

9. [Розвиток критичного мислення. Стратегія "Діаграма Венна"](#)

10. [Розвиток критичного мислення. Стратегія "Т-таблиця"](#)

11. [Розвиток критичного мислення. Стратегія "Мозковий штурм"](#)

12. [Графічні організатори. Онлайн-курс для вчителів початкової школи. Інна Большакова](#)

13. [Лепбук. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)

14. [Групова робота. Онлайн-курс для вчителів початкової школи. Інна Большакова](#)

15. [Робота в групах. Джигсоу I, II. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)

16. [РАФТ. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)

17. [Сторітеллінг. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)

18. [Багаторівневі запитання. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)

19. [10 кроків до самостійності. Частина 1. Онлайн-курс для вчителів початкової школи. Пристінська М.С.](#)
20. [10 кроків до самостійності. Частина 2. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)
21. [Математика. Робота з даними. Онлайн-курс для вчителів початкової школи. Пристінська М.С.](#)
22. [Інтегрований розвиток наскрізних умінь. Частина 2. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)
23. [Що таке інтегроване навчання? Частина 3. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)
24. [Інструменти розвитку окремих наскрізних умінь. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)
25. [Інструменти розвитку окремих наскрізних умінь. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)
26. [Види інтегрованого навчання. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)
27. [Інтегроване навчання: діяльнісний підхід. Частина 1. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)
28. [Інтегроване навчання: діяльнісний підхід. Частина 2. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)
29. [Щоденник вражень. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)
30. [Планування тематичного тижня. Частина 1. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)
31. [Планування тематичного тижня. Частина 2. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)
32. [Планування тематичного тижня. Частина 3. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)
33. [Планування теми на основі Інтелект-карти. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)
34. [Створюємо інтерактивні навчальні матеріали в середовищі PowerPoint. Частина 1](#)
35. [Створюємо інтерактивні навчальні матеріали в середовищі PowerPoint. Частина 2](#)
36. [Створюємо інтерактивні навчальні матеріали в середовищі PowerPoint. Частина 3](#)
37. [Створюємо інтерактивні навчальні матеріали в середовищі PowerPoint. Частина 4](#)
38. [Ефективний план уроку. Готуємося до уроку. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)
39. [Розроблення правил і впровадження рутин. Правила. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)
40. [Кейс технологія на уроках у початковій школі](#)
41. [Технології Web 2.0 та інтернет сервіси для педагога, їх місце в сучасному уроці](#)

42. [Створення інтегрованого уроку за допомогою «живих картинок» на ThingLink](#)
43. [Навчаємо по-новому: ребуси, хмари, кросворди, карти знань та інтерактивні вправи. Дронь Вікторія](#)
44. [Онлайн-сервіси для створення дидактичних матеріалів \(карточки, кросворди, пазли\)](#)
45. [Нейропсихологія 1-1. Нейропсихологія в освітньому середовищі. Онлайн-курс для вчителів](#)
46. [Нейропсихологія 1-2. Вправи. Нейропсихологія в освітньому середовищі. Онлайн-курс для вчителів](#)
47. [Нейропсихологія 2-1. Розвиток вищих психічних функцій в онтогенезі. Онлайн-курс для вчителів](#)
48. [Нейропсихологія 2-2. Вправи. Розвиток вищих психічних функцій в онтогенезі. Онлайн-курс для вчителів](#)
49. [Нейропсихологія 3-1. Труднощі навчання. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)
50. [Нейропсихологія 3-2. Вправи. Труднощі навчання. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)
51. [Нейропсихологія 4-1. Довільність як необхідна умова навчання. Онлайн-курс для вчителів](#)
52. [Нейропсихологія 4-2. Вправи. Довільність як необхідна умова навчання. Онлайн-курс для вчителів](#)
53. [Нейропсихологія 5-1. Нейропсихологічна діагностика та корекція. Онлайн-курс для вчителів](#)
54. [Нейропсихологія 5-2. Вправи. Нейропсихологічна діагностика та корекція. Онлайн-курс для вчителів](#)
55. [Проактивний підхід до дисципліни. Частина 1. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)
56. [Проактивний підхід до дисципліни. Частина 2. Онлайн-курс для вчителів початкової школи](#)
57. [Зміст та структура модуля «Інклюзивна освіта». Огляд основних тем. Онлайн-курс для вчителів](#)
58. [Компетентності вчителя для реалізації інклюзивного навчання. Онлайн-курс для вчителів](#)
59. [Inspiration](#) - програма, що допомагає візуалізувати навчальний процес. Разом з учнями на заняттях можна створювати діаграми, картки та схеми.
60. [Plickers](#) - мобільний додаток, який “зчитує” спеціальні картки з відповідями учнів за лічені секунди та виводить статистику на екран телефону вчителя. Додаток використовують для швидкої перевірки, аби дізнатись, чи розуміють учні поняття та чи освоюють ключові навички.
61. [Kahoot!](#) - навчальна програма, що складається з ігор. Тут можна зробити серію запитань з кількома варіантами відповідей. Формат і кількість запитань залежать від автора. Є можливість додавати відео, зображення та діаграми.

62. [Нова школа. Відеоуроки](#)
63. [Сайт Сковорцової С. О.](#)
64. [Анімовані презентації букв і цифр. Олег Суховірський](#)
65. [Математика 2 клас НШ - Перший урок](#)
66. [О.М.Гісь. Компетентнісно орієнтовані завдання на уроках математики](#)
67. [Інтеграція: тематичний і діяльнісний підходи](#)
68. [Оновлені програми для початкової школи, поради вчителям, додаткові навчальні матеріали](#)
69. [Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття](#)
70. [Поради дитячого психолога Світлани Ройз](#)
71. [Шкільні зміни: теорія і практика. Коментар до змін в початковій школі психолога Катерини Гольцберг](#)
72. [Гра по-новому, навчання по-іншому. Методичний посібник](#)
73. [ШІСТЬ ЦЕГЛИНОК в освітньому просторі школи. Методичний посібник](#)
74. [Гра по-новому, навчання по-іншому в освітньому просторі Нової української школи \(спікер Олена ШУЛЯК\)](#)
75. [Освітні методики the LEGO Foundation у початковій школі \(спікер Олена ШУЛЯК\)](#)
76. [Ми у світлі змін і світло змін у нас](#)
77. [Фейсбук-спільнота «Гра по-новому, навчання по-іншому»](#)
78. [Гра по новому, навчання по іншому – з шістьма цеглинками LEGO \(Олена ШУЛЯК, Олена ЧЕРЕВИЧНА\)](#)
79. [Чотири історії вчителів, які роками використовують LEGO на уроках](#)
80. [Цеглинка за цеглинкою: як використовувати LEGO на уроках](#)
81. [Мануальні дії з в освітньому просторі школи: LEGO – TANGRAM](#)
82. [Конструктор LEGO як освітній ресурс 21 століття у початкових класах](#)
83. [Багатофункціональне використання LEGO System](#)

## **Суспільно-гуманітарні та мистецькі дисципліни**

### **Методичні рекомендації про викладання зарубіжної літератури у 2021/2022 навчальному році**

Каліночка Ю.М.,  
методист із зарубіжної літератури та мов національних меншин  
НМЦ професійного розвитку педагогічних та керівних  
працівників установ і закладів дошкільної та загальної середньої освіти

У 2021/2022 навчальному році вивчення зарубіжної літератури в 5–9 класах здійснюватиметься за навчальною програмою зі змінами,

затвердженими наказом МОН від 07.06.2017 № 804; у *10-11 класах* – за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), що затверджені наказом МОН від 23.10.2017 № 1407.

### **Календарно-тематичне та поурочне планування**

На основі навчальної програми предмета вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу і освітньої програми закладу освіти.

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється у довільній формі, з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя.

Академічна свобода вчителя передбачає свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розроблення і упровадження авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання.

Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчитель самостійно вибудовує послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в підручнику. Учитель може переносити теми уроків, відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал, визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

Викладання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти здійснюють українською мовою. Твори зарубіжних письменників у курсі зарубіжної літератури вивчають в українських перекладах. Для зіставлення можливе залучення перекладів, переспівів іншими мовами, якими володіють учні (англійською, німецькою, французькою тощо). За наявності необхідних умов бажаним є розгляд художніх текстів (у фрагментах або цілісно) мовами оригіналів. У такому разі предмет «Зарубіжна література» виконує додаткову функцію вдосконалення володіння учнями іноземними та іншими мовами.

Під час **вивчення зарубіжної літератури** вчителю необхідно приділити значну увагу формуванню читацької грамотності.

Читання – це складне вміння, яке дає змогу людині сприймати інформацію, що міститься в тексті, і переробляти її. Завдяки читанню особа здобуває нові знання, встановлює причинно-наслідкові зв'язки, усвідомлює ідею прочитаного, формує власне ставлення до нього й має можливість застосовувати отриману інформацію з користю для себе й для суспільства. Уся навчальна діяльність учня вибудована на читанні.

Нестримний розвиток інформаційних технологій і постійні новації в галузі комунікаційних засобів зумовлюють переосмислення таких понять, як «вправний читач» і «навчання читання». Інформаційне перевантаження стає дедалі більшою проблемою сучасної людини, тому вона має вчитися не тільки читати, але й керувати постійним потоком даних, ефективно його узагальнювати й відрізняти потрібну їй інформацію від зайвої тощо.



Читацька грамотність – це розуміння, використання, оцінювання, осмислення письмових текстів і виявлення зацікавленості ними з метою досягнення певних цілей, розширення свого світогляду, розвитку читацького потенціалу, формування готовності до активної участі в житті суспільства.

На сьогодні читання розглядають як складник навчання впродовж життя, а отже, як постійно оновлювану систему знань, умінь, навичок, стратегій діяльності, які формуються тоді, коли особа взаємодіє з іншими людьми й загалом із суспільством. Процеси й стратегії читання різняться залежно від контексту та цілей читання, характеру текстів (множинні, цілісні або перервані; друковані або електронні, доступ до яких відбувається з використанням цифрових технологій) тощо.

У 2018 р. читання втретє стало провідною галуззю в PISA. За результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018, в Україні **37,3%** учнів не читають для задоволення.

Для задоволення частіше читають дівчата, ніж хлопці. Дівчата більше вправні в читанні, ніж хлопці, і мають менше труднощів у процесі читання.

Учні, які читають для задоволення, мають вищі результати із читання ніж ті, хто не читає для задоволення дуже нечасто. Різниця середніх балів PISA між учнями, які часто читають для задоволення і які майже ніколи не читають, становить приблизно **75** балів, що відповідає **2,5** рокам навчання.

Більшість учнів (91%) читають для задоволення художні твори, але менше читають публіцистичні і офіційно-ділові тексти (80%) та газети і журнали (50%). Жодного разу в **4 випадках** із **10** учні за останній місяць не читали тексти, які мають графіки і таблиці, електронні тексти із гіперпосиланнями.

Читання онлайн будь-яких матеріалів, спілкування в онлайн-чатах та пошук практичної інформації позитивно впливає на результати оцінювання читацької грамотності учнів. Електронні матеріали дівчата і хлопці читають практично однаково, і ті, хто читає частіше, мають вищі бали із читання.

Результати PISA, коли читання було провідною галуззю дослідження (2001, 2012) довели, що активне та регулярне читання з використанням різних читацьких технік і стратегій позитивно впливає на формування читацької грамотності й сприяє досягненню успіху в закладі освіти. Окрім того, попередні дослідження вказують на міцний зв'язок між частотою та інтенсивністю читацьких практик, мотивацією до читання й рівнем оволодіння читацькою грамотністю серед дорослих.

Працюючи з художніми текстами, необхідно звернути увагу на роботу з текстами, що містять таблиці, діаграми й графіки, а також гіперпосилання. Подібні тексти відносять до перерваних текстів. Уміння працювати з ними є важливим для читачів оскільки значна кількість інформації сприймається сучасною людиною у вигляді структурованих текстів у цифровому форматі, що містять значну кількість таблиць, графіків і діаграм, гіперпосилань тощо. Уміння знаходити інформацію, подану в різних форматах, важливе вміння, яке потребує цілеспрямованого формування.

З метою формування читацької грамотності необхідно:



- поступово долати стереотипи щодо завдань шкільної мовно-літературної освіти. Головне під час навчання мови та літератури – сформувати учнів як компетентних мовців і читачів, здатних активно жити й діяти в сучасному світі й саморозвиватися, а не «напхати» в голови побільше теоретичних понять. Теоретичні знання важливі, але набагато важливіше – навчити використовувати знання на практиці, робити це доцільно, навчити способів вирішувати нові, незнайомі проблеми, з якими доводиться мати справу в реальному житті;

- по-новому подивитися на сутність понять «вправний читач» і «читацька грамотність». Під читацькою грамотністю варто розуміти не кількість (кількість прочитаних творів, завчених теоретичних понять), а якість (сукупність функцій читача, якими він володіє на належному рівні, працюючи в реальному житті з різними текстами).

З метою систематизації та упорядкування навантаження учнів протягом навчального року подаємо рекомендовану кількість видів контролю в процесі вивчення зарубіжної літератури в кожному класі. Поданий у таблиці розподіл годин є мінімальним і обов'язковим для проведення в кожному семестрі. Учитель на власний розсуд може збільшити кількість видів контролю відповідно до рівня підготовленості учнів, особливостей класу тощо.

#### **Обов'язкова кількість видів контролю із зарубіжної літератури в 5–9 класах**

| Класи   | 5 |    | 6 |    | 7 |    | 8 |    | 9 |    |
|---|---|----|---|----|---|----|---|----|---|----|
|   | I | II | I | II | I | II | I | II | I | II |
| <b>Контрольні роботи у формі:</b>                         | 2 | 3  | 3 | 3  | 3 | 3  | 3 | 3  | 3 | 3  |
| контрольного класного твору;                              | - | 1  | 1 | 1  | 1 | 1  | 1 | 1  | 1 | 1  |
| виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання) | 2 | 2  | 2 | 2  | 2 | 2  | 2 | 2  | 2 | 2  |
| <b>Уроки розвитку мовлення*</b> (у+п)                     | 2 | 2  | 2 | 2  | 2 | 2  | 2 | 2  | 2 | 2  |
| <b>Уроки позакласного читання</b>                         | 2 | 2  | 2 | 2  | 2 | 2  | 2 | 2  | 2 | 2  |
| <b>Перевірка зошитів</b>                                  | 4 | 5  | 4 | 5  | 4 | 5  | 4 | 5  | 4 | 5  |

#### **Обов'язкова кількість видів контролю із зарубіжної літератури в 10-11 класах**

| Семестри                          | I         |  | II         |  |
|-----------------------------------|-----------|--|------------|--|
|                                   | стандарту |  | профільний |  |
| <b>Контрольні роботи у формі:</b> | 2         |  | 2          |  |
| контрольного класного твору*;     | 1         |  | 1          |  |

|   |  |  |                  |                  |
|---|--|--|------------------|------------------|
| виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання) | 1  | 1  | 3                | 3                |
| <b>Уроки розвитку мовлення**</b>                          | <b>2(1у+1п; у межах текстуально го вивчення)</b> | <b>2(1у+1п; у межах текстуально го вивчення)</b> | <b>3 (1у+2п)</b> | <b>3 (2у+1п)</b> |
| <b>Уроки позакласного читання</b>                         | <b>1</b>   | <b>1</b>   | <b>2</b>         | <b>2</b>         |
| <b>Перевірка зошитів</b>                                  | <b>4</b>   | <b>5</b>   | <b>4</b>         | <b>5</b>         |

У 8 – 9 класах з поглибленим вивченням зарубіжної літератури пропорційно збільшується кількість контрольних робіт та уроків розвитку мовлення (на розсуд учителя визначається кількість і види контрольних робіт).

\*У кожному семестрі обов'язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – письмового. Умовне позначення в таблиці – (у + п).

### **Оцінювання результатів навчання учнів**

#### ***Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів 5-11 класів***

Відповідно до ступеня оволодіння знаннями і способами діяльності виокремлюються чотири рівні навчальних досягнень учнів: початковий, середній, достатній, високий.

Оцінювання здійснюється у процесі повсякденного вивчення результатів навчальної роботи учнів, а також за результатами перевірки навчальних досягнень учнів: усної (індивідуальне, групове, фронтальне опитування), письмової (самостійна робота, контрольна робота, тематична контрольна робота, тестування, та ін.).

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється за 12-бальною системою (шкалою), відповідно до наказу МОН України від 13.04.2011 № 329 «Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти».

Оцінювання результатів навчання учнів у закладах загальної середньої освіти урегульовано такими документами:

- Закон України «Про повну загальну середню освіту» (стаття 17);
- наказ МОН України від 13.04.2011 № 329 «Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти»;
- Порядок переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України 14.07.2015 № 762 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 08.05.2019 № 621), зареєстрований у Міністерстві юстиції України 30.07.2015 за № 924/27369;
- Інструкція з ведення класного журналу 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2006 № 496.

## Оцінювання навчальних досягнень учнів 5-11 класів із зарубіжної літератури

Упродовж року вчитель здійснює поточне, тематичне, семестрове та річне оцінювання.

**Поточне** оцінювання – це процес встановлення рівня навчальних досягнень учнів щодо оволодіння змістом предмета, уміннями й навичками відповідно до вимог навчальної програми. Формами поточного оцінювання є виконання учнями різних видів усних і письмових робіт; взаємоконтроль учнів у парах і групах тощо.

Оцінювання здійснюється таким чином, щоб за роботу учень міг одержати від 1 бала (за сумлінну роботу, яка не дала задовільного результату) до 12 балів (за бездоганну відповідь або виконану роботу).

### *Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів 5-11 класів із зарубіжної літератури*

| Рівні навчальних досягнень учнів | Бали     | Оцінювання навчальних досягнень учнів   |
|----------------------------------|----------|---|
| <b>Початковий</b>                | <b>1</b> | Учні відтворюють матеріал на елементарному рівні, називаючи окремий літературний факт або явище.  |
|                                  | <b>2</b> | Учні розуміють навчальний матеріал на елементарному рівні його засвоєння, відтворюють якийсь фрагмент окремим реченням.   |
|                                  | <b>3</b> | Учні сприймають навчальний матеріал, дають відповідь у формі зв'язного висловлювання (за допомогою вчителя).  |
| <b>Середній</b>                  | <b>4</b> | Учні володіють літературним матеріалом на початковому рівні його засвоєння, відтворюють незначну його частину, дають визначення літературного явища без посилання на текст. |
|                                  | <b>5</b> | Учні володіють матеріалом та окремими навичками аналізу літературного твору, з допомогою вчителя відтворюють матеріал і наводять приклади з тексту.                         |
|                                  | <b>6</b> | Учні володіють матеріалом, відтворюють значну його частину, з допомогою вчителя знаходять потрібні приклади у тексті  |

|                  |           |   |
|------------------|-----------|---|
|                  |           | літературного твору.  |
| <b>Достатній</b> | <b>7</b>  | Учні володіють матеріалом і навичками аналізу літературного твору за поданим учителем зразком, наводять окремі власні приклади на підтвердження певних суджень.   |
|                  | <b>8</b>  | Учні володіють матеріалом, навичками текстуального аналізу на рівні цілісно-комплексного уявлення про певне літературне явище, під керівництвом учителя виправляють допущені помилки й добирають аргументи на підтвердження висловленого судження або висновку.   |
|                  | <b>9</b>  | Учні володіють матеріалом та навичками цілісно-комплексного аналізу художнього твору, систематизують та узагальнюють набуті знання, самостійно виправляють допущені помилки, добирають переконливі аргументи на підтвердження власного судження.  |
| <b>Високий</b>   | <b>10</b> | Учні володіють матеріалом та навичками цілісно-комплексного аналізу літературного твору, виявляють початкові творчі здібності, самостійно оцінюють окремі нові літературні явища, знаходять і виправляють допущені помилки, працюють з різними джерелами інформації, систематизують та творчо використовують дібраний матеріал. |
|                  | <b>11</b> | Учні на високому рівні володіють матеріалом, вміннями і навичками аналізу художнього твору, висловлюють свої думки, самостійно оцінюють різноманітні явища культурного життя, виявляючи власну позицію щодо них.  |
|                  | <b>12</b> | Учні вільно володіють матеріалом та навичками текстуального аналізу літературного   |

|  |  |  |
|--|--|--|
|  |  | твору, виявляють особливі творчі здібності та здатність до оригінальних рішень різноманітних навчальних завдань, до використання набутих знань та вмінь у нестандартних ситуаціях, схильність до літературної творчості. |
|--|--|--|

### **Види робіт із зарубіжної літератури**

#### ***Основні види класних і домашніх письмових робіт:***

- відповідь на поставлене в підручнику або вчителем запитання;
- написання навчальних класних творів;
- виконання самостійних творчих робіт (написання віршів, оповідань, есе; створення проєктів, підготовка доповідей, рефератів тощо);
- тестування;
- складання планів (простих і складних);
- складання таблиць, схем римування, написання конспектів (у старших класах), робота з цитатним матеріалом, з літературними джерелами, додатковою науковою, критичною та словниково-довідковою літературою та інші види робіт, передбачені чинними програмами для базової школи тощо.

#### ***Основні види класних і домашніх усних робіт із зарубіжної літератури :***

- виразне читання художніх текстів;
- відповідь на поставлене в підручнику або вчителем запитання;
- складання усних навчальних класних і домашніх творів різних жанрів і обсягу;
- читання напам'ять;
- переказ (докладний і стислий) тощо.

#### ***Розвиток мовлення, контрольні роботи. Можливі види робіт із розвитку мовлення:***

- складання оповідання (казки) за прислів'ям;
- добір прислів'їв, крилатих виразів, фразеологічних зворотів, що виражають головну ідею твору;
- введення власних описів в інтер'єр, портрет, пейзаж у вже існуючому творі;
- усний переказ оповідання, епізоду твору;
- твір-характеристика персонажа;
- написання асоціативного етюд, викликаного певним художнім образом;
- написання вітального слова на честь літературного героя, автора тощо;
- твір-опис за картиною;
- складання тез літературно-критичної статті (параграфу підручника);
- підготовка проєкту (з можливим використанням мультимедійних технологій) – індивідуального чи колективного – з метою представлення

життєвого і творчого шляху, естетичних уподобань письменника тощо;

- складання анкети головного героя, цитатних характеристик, конспекту, рецензії, анотації;
- написання реферату;
- ідейно-художній аналіз поетичного чи прозового твору;
- написання листа авторові улюбленої книжки;
- інсценізація твору (конкурс на кращу інсценізацію уривка твору) тощо.

***Можливі види контрольних робіт:***

- тест;
- відповіді на запитання;
- контрольний літературний диктант;
- анкета головного героя;
- комбінована контрольна робота тощо;
- письмові контрольні твори.

***Орієнтовний обсяг письмового твору, складеного учнем/ученицею***

| <b>Клас</b> | <b>Кількість сторінок</b> |
|-------------|---------------------------|
| 5-й         | 0,5–1,0                   |
| 6-й         | 1,0–1,5                   |
| 7-й         | 1,5–2,0                   |
| 8-й         | 2,0–2,5                   |
| 9-й         | 2,5–3,0                   |

***Орієнтовний обсяг письмового твору  
(рівень стандарту)***

| <b>Клас</b> | <b>Кількість сторінок</b> |
|-------------|---------------------------|
| 10-й        | 3,0–3,5                   |
| 11-й        | 3,0–3,5                   |

***Орієнтовний обсяг письмового твору  
(профільний рівень)***

| <b>Клас</b> | <b>Кількість сторінок</b> |
|-------------|---------------------------|
| 10-й        | 3,0–3,5                   |
| 11-й        | 3,5–4,5                   |

***Правила перевірки контрольних письмових творів із зарубіжної літератури***

За наявності у творі більше п'яти поправок оцінка знижується на бал.

Оцінка за контрольний твір із зарубіжної літератури є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи, надпис у журнальній колонці «Твір» не роблять.

Оцінку за читання напам'ять творів із зарубіжної літератури виставляють у колонку без дати з надписом «Напам'ять».

### ***Оцінювання зошита із зарубіжної літератури***

Під час оцінювання зошита із зарубіжної літератури слід ураховувати наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформлювати роботи (дотримання вимог до оформлення орфографічного режиму).

Оцінку за ведення зошита із зарубіжної літератури виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць і враховують як поточну до найближчої тематичної.

У разі відсутності учня на уроках протягом місяця рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначати н/о (нема оцінки).

При виставленні **тематичної оцінки** враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. При цьому проведення окремої тематичної атестації при здійсненні відповідного оцінювання не передбачається.

**Семестрове оцінювання** здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо.

**Річне оцінювання** здійснюється на підставі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним від оцінок за I та II семестри. При виставленні річної оцінки враховуються динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом року; важливість тем, які вивчались у I та II семестрах, тривалість їх вивчення та складність змісту; рівень узагальнення й уміння застосовувати набуті протягом навчального року знання тощо.

### ***Коригування оцінки***

Відповідно до чинних нормативних актів і семестрова і річна оцінки можуть підлягати коригуванню.

Коригування семестрової оцінки проводиться згідно з пунктом 3.2. Інструкції з ведення класного журналу 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2006 № 496.

Коригування річної оцінки проводиться згідно з пунктами 9-10 Порядку переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України 14.07 2015 № 762 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 08 травня 2019 року № 621), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 липня 2015 р. за № 924/27369, річне оцінювання може коригуватися.

**Навчальна та методична література з зарубіжної літератури**, рекомендована МОН, зазначена в Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки, що розміщений на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki>



## Особливості вивчення мов і літератур національних меншин у 2021/2022 навчальному році

Каліночкіна Ю.М.,  
методист із зарубіжної літератури та  
мов національних меншин  
НМЦ професійного розвитку  
педагогічних та керівних працівників  
установ і закладів дошкільної та  
загальної середньої освіти

Спрямованість України на європейську інтеграцію зумовлюють необхідність формування у молодих українців здатності до спілкування з народами інших країн. Серед основних вимог – вміння ефективно послуговуватися кількома мовами, включаючи рідну, готовність використовувати здобуті знання у процесі подальшого навчання та повноцінного життя у багатомовному та культурно розмаїтому суспільстві.

Концепцією Нової української школи визначено ключові компетентності випускника, зокрема: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, вміння вчитися впродовж життя, обізнаність та самовираження у сфері культури, соціальна та громадянська компетентності.

Спільні для всіх компетентностей вміння формуються та найбільше розвиваються під час навчання мовам (державній, рідній та іншим), а саме: читати і розуміти прочитане, висловлювати думку усно і письмово, критично мислити, логічно обґрунтовувати позицію, виявляти ініціативу, творити, вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення, керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект, співпрацювати в команді.

Законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» встановлено, що особам, які належать до корінних народів або національних меншин України, гарантується і забезпечується право вивчати мову відповідного корінного народу або національної меншини в державних, комунальних і корпоративних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства.

Разом з тим, Законом України «Про повну загальну середню освіту» надано самостійність закладам загальної середньої освіти у формуванні освітньої програми, у тому числі з певним мовним компонентом (без вивчення/із вивченням мови корінного народу, національної меншини).

Отже, питання вивчення мови і літератури національної меншини залежить від освітньої програми закладу загальної середньої освіти.

У 2021/2022 навчальному році мови і літератури національних меншин у класах закладів загальної середньої освіти вивчаються **за навчальними програмами**, які є складовою типових освітніх програм, затверджених наказами МОН від 20.04.2018 № 405 та від 20.04.2018 № 408 (в редакції наказу

МОН від 28.11.2019 № 1493). Зокрема, у 5-9 класах – за навчальними програмами, затвердженими наказом МОН від 07.06.2017 № 804; у 10-11 – класах за навчальними програмами, затвердженими наказом МОН від 23.10.2017 № 1407.

Навчальні програми розроблено на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392, з урахуванням положень концепції «Нова українська школа».

Звертаємо увагу, що у 5-9 класах вивчається інтегрований курс «Література» (національної меншини та зарубіжна).

У 10-11 класах – навчальний предмет «Мова та література корінного народу, національної меншини». Навчальний предмет «Зарубіжна література» виокремлено в окремий курс, який вивчається за навчальною програмою та підручником для закладів загальної середньої освіти.

Водночас на профільному рівні в 10-11 класах «Мова корінного народу, національної меншини» та «Література корінного народу, національної меншини» вивчаються як окремі предмети.

Програми містять орієнтовний розподіл годин на вивчення розділів і тем. У разі потреби вчитель може вносити певні корективи, не скорочуючи кількість годин, призначених на розвиток зв'язного мовлення. Також зміст програм не обмежують творчої ініціативи вчителя, оскільки дозволяють з орієнтовного переліку самостійно відбирати тексти для опанування мовними темами, доповнювати запропоновану тематику спілкування додатковим змістом, обирати для читання, навчальної діяльності на уроці та вдома уривки з наданих у програмі художніх творів, враховуючи при цьому потреби учнів, зумовлені їхніми віковими особливостями.

Навчальна програма не обмежує вчителя в реалізації основних ліній змісту навчання мовам та літературам національних меншин. Кількість годин на вивчення розділів і тем є орієнтовною. Учитель, виходячи з конкретних умов навчання, може самостійно здійснювати перерозподіл годин впродовж всього навчального року та реалізувати зміст навчання за рахунок резервного часу або, за необхідності, інтенсифікації освітнього процесу.

**Календарно-тематичне та поурочне планування** здійснюється у довільній формі, з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя.

Академічна свобода вчителя передбачає свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розроблення і упровадження авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання.

Заняття з мов національних меншин сприятимуть розвиткові логічного мислення учнів, умінь аналізувати, зіставляти, порівнювати, узагальнювати мовні явища; наводити потрібні приклади, докази, робити висновки; добирати,

систематизувати матеріал відповідно до теми та основної думки тексту; будувати логічно правильне й композиційно завершене висловлювання; складати план виступу, писати тези, конспектувати.

При доборі практичних завдань чільне місце мають посідати конструктивні та творчі вправи, пов'язані з розвитком мовлення учнів, роботою з відновлення деформованого тексту, редагування, виправлення допущених мовленнєвих недоліків, помилок, двосторонній переклад. Формулювання вчителем завдань проблемного характеру спрямовує розвиток пізнавальної активності й самостійності учнів.

Навчання має бути інтенсивним, а головне – продуктивним, таким, що забезпечує досягнення вищого кінцевого результату – міцного засвоєння школярами знань, практичних умінь і навичок з предмета. Досягненню цього сприятиме використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) (комп'ютерні навчальні завдання, уроки, тести; Інтернет: аудіо-, відеоматеріали, електронні книги, навчально-ігрові програми), а також прослуховування декламувань майстрів слова, музики і демонстрацій репродукцій творів мистецтва, відеокліпів, фільмів, інтерв'ю з відомими людьми; віртуальних подорожей (екскурсії до музеїв світу); музейних уроків тощо.

**Оцінювання навчальних досягнень** учнів з мов національних меншин проводиться відповідно до норм і вимог, закладених у Програмі, критеріїв, затверджених Міністерством освіти і науки України, однак, оцінювання розглядається як аналітичний показник, що дозволяє вчителю протягом року планувати системну роботу з покращення навчальних досягнень учнів (повторення, індивідуальна робота на уроці, самостійна діяльність тощо), надання конкретних рекомендацій в подальшому плануванні індивідуального темпу навчання і прогресу кожного учня.

Оцінювання в 5-9 класах здійснюється відповідно до Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з мов національних меншин (лист МОН від 30.08.2013 № 1/9–592); у 10-11 класах – відповідно до рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів з інтегрованого курсу «Мова та література корінного народу, національної меншини» (лист МОН від 22.08.2018 № 2.2-2189).

**Поділ класів на групи при вивченні мов** національних меншин здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах», зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 06.03.2002 за № 229/6517.

**Повний перелік навчальної літератури** для класів з навчанням мовами корінних народів, національних меншин закладів загальної середньої освіти чи

вивченням мов національних меншин надається в Переліку навчальних програм, підручників та навчальних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, який щорічно оновлюється та доступний на офіційному сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki>

## **Інструктивно-методичні матеріали щодо викладання історії у 5-11 класах закладів загальної середньої освіти Хмельницької області в 2021/2022 навчальному році**

Кенц Г.І.,  
методист НМЦ професійного розвитку  
педагогічних та керівних працівників  
установ і закладів дошкільної та  
загальної середньої освіти

Курс «Історія України (Вступ до історії)» (5 клас), інтегрований курс «Всесвітня історія. Історія України» (6 клас), історія України (7-11 класи), всесвітня історія (7-11 класи), інтегрований курс «Історія: Україна і світ» (10 - 11 класи)

### **Навчальні програми, робоча програма:**

У 2021/2022 навчальному році для викладання історії у закладах загальної середньої освіти чинними є такі навчальні програми:

- **«Історія України. 5–9 класи»**, затверджені наказом МОН України від 21.02.2019 №236; **«Всесвітня історія. 7–9 класи»**, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 р. №804;
- **«Історія України. Всесвітня історія. 10–11 класи»**, затверджені наказом МОН України від 21.02.2019 №236;
- для 10-11 класів Міністерством освіти і науки України рекомендований для вивчення інтегрований курс **«Історія: Україна і світ»**, затверджений наказом МОН України від 21.02.2019 р. № 236.

Навчальні програми розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України

<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vnesennya-zmin-donavchalnih-program-z-istoriyi-ukrayini-dlya-5-9-ta-10-11-klasiv-zakladiv-zagalnoyiserednoyi-osviti>, а також видані окремими брошурами та опубліковані у фахових виданнях.

Учитель може дотримуватися пропонованої програмами стратегії навчання історії або вибудувати власний алгоритм роботи з учнями конкретного класу, зокрема, акцентувати на певних навчальних цілях, змістових елементах, змінити послідовність вивчення матеріалу в межах розділів, додати матеріал з історії рідного краю, доповнити тематику практичних і творчих робіт тощо. Ці зміни вчитель повинен відобразити в робочій програмі, яку може укласти за зразком програм, що затверджені Міністерством. Перепланування допустиме за умови збереження вчителем

орієнтації на вимоги чинних програм щодо очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів. Створена вчителем робоча програма набуває чинності після розгляду педагогічною радою і затвердження керівником навчального закладу.

### **Підручники та посібники:**

Під час навчання учитель має використовувати підручники та посібники, схвалені для використання в освітньому процесі Міністерством освіти і науки України. Переліки навчальних програм, підручників і посібників рекомендованих для використання в освітньому процесі у 2021/2022 навчальному році розміщені на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України.

Електронні версії підручників з навчальних предметів розміщені у вільному доступі на офіційному веб-сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти».

Усі навчальні програми та засоби (підручники, посібники, робочі зошити, атласи та контурні карти, зошити для контролю і корекції навчальних досягнень тощо), що використовуються на уроках, повинні мати гриф Міністерства освіти і науки України <https://lib.imzo.gov.ua/handle/123456789/683>

### **Календарне і поурочне планування**

У зв'язку з внесеними в навчальні програми змінами наголошуємо, що вчитель здійснює календарне і поурочне планування в довільній формі (у друкованому або електронному вигляді). Він самостійно визначає формат, обсяг, структуру, зміст і оформлення календарних планів і поурочних планів-конспектів. Академічна свобода вчителя так само передбачає вільний вибір форм організації освітнього процесу, способів навчальної взаємодії, методів, прийомів і засобів реалізації змісту освіти. Форми і методи навчання вчитель визначає самостійно, враховуючи конкретні умови роботи, забезпечуючи водночас досягнення конкретних очікуваних результатів, зазначених у навчальній програмі.

При плануванні викладання курсів вчитель сам визначає розподіл навчальних годин у межах тем (розділів). Адміністрація не повинні порушувати право вчителя на академічну свободу. *(Закон України «Про освіту»(ст.54), Наказ МОН України №648 від 27.05.2014 р. «Щодо припинення практики створення та вимагання від дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів документації та звітності, не передбаченої законодавством України», Лист МОН України №1/9-630 від 05.12.2014 р. «Про неухильне дотримання принципів гарантування свободи педагогічної діяльності вчителя»)*

Для підвищення результативності навчання учитель може синхронізувати вивчення історії України та всесвітньої історії в тих класах, де всесвітня історія та історія України вивчаються паралельно (7-11 класи). Рекомендовану послідовність синхронізованого вивчення історії України та всесвітньої історії за розділами наведено у програмах. Проте вчитель може організувати вивчення

учнями програмного матеріалу зазначених курсів як послідовно, так і паралельно.

### **Практичні роботи (практичне завдання, практичне заняття)**

Практичні роботи є обов'язковими для кожного розділу програми. Вони можуть відбуватися в різних формах: **практичне завдання** - на окремому етапі уроку (для вивчення нового матеріалу, узагальнення, закріплення тощо), **практичне заняття** - протягом усього уроку. Така робота може виконуватися за вибором як учителя/вчительки, так і учнів, як у класі, так і вдома, але з обов'язковою презентацією її результатів на занятті.

В сучасній дидактиці немає єдиного визначення і означення поняття «практичне заняття». Відомий вітчизняний дидакт О. Пометун пропонує наступне визначення: «Практичне заняття – форма навчального заняття, при якій педагог організовує детальний розгляд учнями окремих теоретичних положень навчального предмета й формує уміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання учнями відповідно сформульованих завдань». Далі визначення конкретизовано так: «На основі раніше отриманих знань і сформованих умінь школярі розв'язують пізнавальні задачі, представляють результати своєї творчої діяльності чи освоюють більш складні пізнавальні вміння вивчення історичного минулого». К. О. Баханов пропонує вживати поняття «лабораторно-практична робота». «Лабораторно-практична робота – один із видів самостійної роботи учнів (метод навчання), суть якого полягає в самостійному дослідженні учнями історичних джерел за завданнями учителя без попереднього вивчення цього матеріалу на уроці, або за допомогою підручника, виділенні необхідної інформації, її аналізі, систематизації та узагальненні».

В організації практичного заняття пропонуємо учителям керуватися рекомендаціями В. Мисана, вміщеними у книзі «Сучасний урок історії».

Перелік **орієнтовних** завдань для практичних і творчих робіт – складова частина навчальних програм - пропонує теми до кожного розділу. Автори та авторські колективи пропонують власні версії занять і матеріали до них. Учителі можуть скористатися запропонованим, або ж, враховуючи особливості, рівень, інтереси учнівського контингенту, створити власний проєкт і зреалізувати його на уроці, який, за структурою, приміром, буде уроком повідомлення знань, формування умінь і навичок.

Кожне практичне заняття присвячується певній темі та передбачає переважно самостійну роботу учнів з допомогою вчителя над окремими питаннями теми з використанням різноманітних джерел знань (підручники, де вміщено тематичні історичні джерела – як текстові, так і візуальні, довідкові матеріали, запитання і завдання, Інтернет-ресурси, фонди музеїв, місцеві історичні пам'ятки, оглянуті учнями). Практичні заняття передбачають використання на уроці історичних документів, насамперед наведених у підручнику. Адже ці джерела історії сприяють конкретизації історичного матеріалу, наповнюють зміст картинністю, яскравістю, образністю.

Під час практичного заняття учитель виступає як коуч (той, хто допомагає досягти мети), ментор (досвідчений порадник, наставник), тьютор (той, що індивідуально працює з учнем), новатор (той, що генерує нові ідеї), модератор (той, що налагоджує комунікацію і взаємодію у класі), фасилітатор (той, хто підтримує учня в його навчальній діяльності).

### **Історія рідного краю — Хмельниччини (Поділля і Південно-Східна Волинь)**

Пошана до традицій давньої культури та славного минулого творить основи теперішності і є запорукою майбутнього.

Незважаючи на існуючу тенденцію зменшення кількості годин на вивчення дисципліни «Історія України», проблема використання краєзнавчого матеріалу у процесі вивчення історії України є актуальною, важливою і невід'ємною складовою освітнього процесу. Її значення полягає у пробудженні інтересу здобувачів освіти до навчальної дисципліни, підвищенні їх пізнавальної активності, розширенні кругозору, набутті навичок самостійної роботи, креативності у відборі, оформленні і доведенні інформації до ровесників.

Навчальними програмами з історії України не передбачено вивчення тем з історії рідного краю. Однак, доцільним буде, плануючи курс, визначити цілі (очікувані результати учіння) та виділити навчальний час, чи то у межах уроку, чи цілими окремими уроками, на вивчення історії рідного краю: області, району, населеного пункту. Частина навчального матеріалу з історії рідного краю програмами передбачено вивчити на уроках практичних занять (практичних робіт).

Зміст і обсяг краєзнавчого матеріалу в курсі історії України визначається, насамперед, вагомістю місцевих подій, історичних постатей, історичних пам'яток в історії держави, історичними умовами розвитку краю, ступенем його дослідженості.

Найбільш поширеним прийомом є включення місцевого матеріалу у розповідь учителя. Це найпростіший і найекономніший спосіб, хоча й менш ефективний. Викладач сам повідомляє відібрані ним факти місцевої історії, використовуючи їх з метою конкретизації та ілюстрації краєзнавчим матеріалом основних питань лекції (конкретні факти безпосередньо розкривають загальні явища, події і процеси історії).

Краєзнавчий матеріал на уроках історії України може використовуватись:

- 1) як вступний до теми заняття,
  - 2) як мотивація до організації пошукової/самостійної роботи,
  - 3) до одного з питань, що розглядаються на уроці,
  - 4) бути покладеним в основу вступного уроку до загальної програмної теми.
- Такий прийом дозволяє активізувати пізнавальний процес, мотивувати студентів до вивчення історії, візуалізувати факти, постаті, процеси, місця подій, підвести учнів до питань, що розглядаються на уроці, посилаючись на близьке і відоме. Учитель або сам повідомляє краєзнавчий матеріал, або



здобувачі освіти знаходять його у доступних їм джерелах. Далі, на основі цієї інформації, розгортається робота над вивченням теми.

Краєзнавчий матеріал, як важлива складова системи знань з вітчизняної історії, виступає засобом конкретизації загальноісторичних подій і засобом активізації пізнавальної діяльності школярів. Зміст тем, пов'язаних з місцевою історією, дає можливість:

- ✓ на прикладі історії рідного краю показати основні тенденції економічного, соціального, політичного і культурного розвитку України;
- ✓ на основі історичних фактів конкретних подій, явищ, історичних постатей краю розкривати особливості історії рідного краю, специфіку його розвитку й характерні риси;
- ✓ здійснювати порівняльний аналіз подій і явищ місцевої історії з подіями та явищами, що відбувалися на території країни в цілому;
- ✓ формувати вміння самостійної системно-аналітичної діяльності учнів з різними джерелами інформації;
- ✓ розвивати пошуково-дослідницькі навички учнів;
- ✓ сприяти вихованню патріотичних та державницьких почуттів та якостей здобувачів освіти, розвитку національної свідомості.

Використання краєзнавчого матеріалу дає можливість більш переконливо, ілюстративно, яскраво розповісти про основні події вітчизняної історії.

Особливо пізнавальними та корисними будуть заняття проведені у краєзнавчому музеї, а також у місцях важливих для регіону історичних подій.

Краєзнавчий рух в Україні та Хмельниччині багатий на цікаві традиції, плідні пошуки і відкриття. Але мало любити свій край – його ще треба добре знати. Знання історії рідного краю не просто збагачує і звеличує людину, воно служить своєрідним містком, що єднає покоління минулі з поколіннями прийдешніми.

### **Ведення класного журналу**

(Інструкція з ведення класного журналу учнів 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів наказ Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 р. № 496).

У разі помилкового або неправильного запису поряд робиться правильний, який засвідчується підписом керівника навчального закладу та скріплюється печаткою. Усі записи щодо оцінювання різних видів діяльності та контролю роблять у формі називного відмінка: «зошит», а не «за зошит»; «I семестр», а не «за I семестр»; «практична робота», а не «за практичну роботу» тощо.

У графі «Зміст уроку» відповідно до календарного планування стисло записується тема уроку, контрольної, практичної, лабораторної роботи тощо.

У графі «Завдання додому» стисло записується його зміст (прочитати, вивчити напам'ять, повторити тощо), параграфи (сторінки) підручника, номери завдань, вправ тощо.

Тематична оцінка виставляється до класного журналу в колонку з надписом «Тематична» без дати.

При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. При цьому проведення окремої тематичної атестації при здійсненні відповідного оцінювання не передбачається.

Тематична оцінка не підлягає коригуванню. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

Експерсії, передбачені змістом навчальної програми, обліковуються на відповідних сторінках навчальних предметів класного журналу та можуть оцінюватися вчителем.

Навчальна практика оцінюється і обліковується на окремих спеціально відведених сторінках журналу.

Оцінки за навчальну практику та навчальні експерсії виставляються в журнал окремим рядком та можуть враховуватись при виставленні річних оцінок з відповідних предметів.

Ведення класного журналу в 5 - 11 класах закладів загальної середньої освіти

**(права сторінка)**

| № з/п | Дата проведення заняття | Зміст уроку  | Завдання додому   |
|-------|-------------------------|--|---|
|       | 25/01                   | Люблінська унія 1569 р. та її вплив на українське суспільство.   | Опрацювати текст § __, сформулювати «товсте» запитання до п.4 |
|       |                         | Практичне заняття «Адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Речі Посполитої»                                  |   |
|       |                         | <i>Урок узагальнення з розділу «Українські землі у складі речі посполитої (XVI – перша половина XVII ст.)»</i>                         | (один із запропонованих варіантів)                            |
|       |                         | <i>Урок тематичного контролю із розділу «Українські землі у складі речі посполитої (XVI – перша половина XVII ст.)»</i>                |   |
|       |                         | <i>Урок узагальнення та тематичного контролю з розділу «Українські землі у складі речі посполитої (XVI – перша половина XVII ст.)»</i> |   |

Ведення класного журналу в 5 - 11 класах закладів загальної середньої освіти

(ліва сторінка)

| №       | Прізвище,<br>ім'я, по<br>батькові | 25<br>/0<br>9 | 26<br>/0<br>9 | 27<br>/0<br>9 | 28<br>/0<br>9 | тематич<br>на | 29/1<br>0 | 30<br>/1<br>0 | 30<br>/1<br>0 | 01<br>/1<br>1 | зошит | тематич<br>на | I<br>семестр | скориго<br>вана |
|---------|-----------------------------------|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|-----------|---------------|---------------|---------------|-------|---------------|--------------|-----------------|
| з/<br>п |                                   |               |               |               |               |               |           |               |               |               |       |               |              |                 |

Визначення типів уроків, що проводяться після закінчення вивчення розділу, відбувається на основі програми. Регламентовані навчальною програмою години узагальнення/контролю використовуються для проведення або уроку узагальнення, або уроку контролю, або уроку, що поєднує обидва типи. Урок узагальнення або урок контролю проводяться із пропонуванням усних, письмових або комбінованих видів завдань. На правій сторінці журналу робиться відповідний до типу уроку запис: або «Узагальнення (із розділу «\_\_\_\_\_»)), або «Тематичний контроль (із розділу «\_\_\_\_\_»)). На уроці узагальнення пізнавальна діяльність учнів (усіх або вибірково) оцінюється на розсуд учителя. На уроці контролю оцінюється пізнавальна діяльність усіх присутніх. Оцінка за урок контролю є визначальною (тобто такою, що допомагає визначити динаміку навчальних досягнень) під час виставлення бала за тему.

#### Сучасний урок - компетентнісний урок

Нові характеристики змісту освіти за Державним стандартом 2011 р. і діючими у 2021-2022 навчальному році програмами зумовлюють істотні особливості організації як самого процесу навчання, так і уроку на засадах компетентнісного підходу. Ми маємо ставитись до учня як повноправного суб'єкта навчального процесу, який сприймає себе як особистість самостійну, творчу, відповідальну, мислячу, здатну до позитивного і разом з тим критичного світосприйняття, до взаємодії з іншими людьми у малому і великому соціумі і досягти цього можна лише за умов проведення компетентнісно орієнтованого уроку.

Звертаємо увагу, що під час проєктування та проведення компетентнісного уроку навчальні цілі кожного уроку мають бути сформульовані у формі очікуваних результатів за предметними компетентностями. Навчальні цілі мають вмотивовувати всі етапи уроку від початку до кінця уроку (іншими словами, методичні прийоми на всіх етапах уроку мають бути підпорядковані цілям). На завершальному етапі (рефлексія) ми перевіряємо (добираємо відповідні прийоми), як досягли навчальних цілей, сформульованих на початку уроку. Тобто, якщо зазначено, що на уроці учні мають навчитися визначати..., характеризувати..., описувати..., порівнювати..., «оцінювати...», «висловлювати своє ставлення, думку...», тощо, то добираємо такі завдання й запитання, які спрямовані на перевірку саме цих умінь.

Обов'язково використовуємо методичні прийоми (ігри, вправи, за умов перевантаження уроку прийомами – просто завдання), з допомогою яких:

1) узагальнюємо (підсумовуємо) основні ідеї уроку, стисло резюмуючи інформацію, опрацьовану на уроці. Тобто те, що учні дізналися на уроці, для цього варто передбачити запитання про найяскравіші враження від уроку;

2) співвідносимо реальні результати з очікуваними, тобто повертаємося до навчальних цілей, роблячи акцент на досягнутих результатах («Сьогодні на уроці я навчився...»).

Компетентнісно зорієнтований урок – це урок, на якому:

- ✓ визначено цілі і результати діяльності учнів на уроці,
- ✓ продумана і здійснена мотивація,
- ✓ організована продуктивна діяльність школяра,
- ✓ вирішуються завдання, спрямовані на формування ключових і предметних компетентностей;
- ✓ проведена рефлексія.

В цьому суть компетентнісного уроку

#### **Освітнянські інтернет-сторінки:**

[www.mon.gov.ua](http://www.mon.gov.ua)

[www.osvita.ua](http://www.osvita.ua)

[www.testportal.gov.ua](http://www.testportal.gov.ua)

[www.lvtest.org.ua](http://www.lvtest.org.ua)

[www.ippo.if.ua](http://www.ippo.if.ua)

[www.uinp.gov.ua](http://www.uinp.gov.ua)

#### **Історичні інтернет-сторінки**

[www.history.org.ua](http://www.history.org.ua)

[www.incognita.day.kiev.ua](http://www.incognita.day.kiev.ua)

[www.historians.in.ua](http://www.historians.in.ua)

[www.khpg.org](http://www.khpg.org)

[www.diasporiana.org.ua](http://www.diasporiana.org.ua)

[www.likbez.org.ua/uk](http://www.likbez.org.ua/uk)

#### **ХОІШПО – учителю історії**

Сайт «Карантин - не канікули» - [перейти](#)

Сайт «ТОП-тренди в освіті» - [перейти](#)

Сайт «Ми разом (Дистанційка без web)» - <http://surl.li/ovfm>

«Методичні посиденьки» - [перейти](#)

«Сучасний учитель історії» - [перейти](#)

«ІТ-компетентність вчителя історії»- [перейти](#)

На секціях суспільних предметів, що будуть проведені в межах серпневих педагогічних студій у Хмельницькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти для працівників ЦПРПП, голів методичних об'єднань територіальних громад, керівників творчих груп і професійних спільнот із теми «Інноваційні платформи зростання професійної майстерності як умова забезпечення якості роботи педагогів у контексті Нової української школи та Професійного стандарту учителя», будуть визначені пріоритети та орієнтири

щодо викладання предметів «Історія України», «Всесвітня історія», інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ».

Сектором суспільно-гуманітарних предметів заплановані науково-методичні семінари з актуальних питань викладання історії.

**Методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у  
закладах загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році  
Освітня галузь «Суспільствознавство». Правознавство.  
Громадянська освіта**

Левицький В.В.,  
методист НМЦ професійного  
розвитку керівних та педагогічних  
працівників установ і закладів дошкільної та  
загальної середньої освіти

У 2021/2022 навчальному році чинними є такі програми: «Основи правознавства. 9 клас» (наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804). «Правознавство (профільний рівень). 10-11 класи» (наказ Міністерства освіти і науки України від 14.07.2016 № 826 і наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407).

Зазначені програми розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України [www.mon.gov.ua](http://www.mon.gov.ua), видані окремими брошурами та опубліковані у фахових виданнях.

Курс «Основи правознавства» вивчається у 9 класі впродовж одного навчального року в обсязі 1 година на тиждень (35 годин). У типовій освітній програмі для вивчення профільного рівня предмета «Правознавство» для 10-11 класів передбачено 3 години на тиждень (105 годин на рік).

Програма курсу з правознавства спрямована на здобуття знань, навичок, ставлень і ціннісних орієнтацій, необхідних людині для ефективного соціального функціонування, реалізації її життєвих цілей і завдань, забезпечення умов для формування елементів правової культури, правових орієнтирів та правомірної поведінки учнів.

У процесі вивчення курсу важливим є оволодіння учнями практично значущими для них знаннями та розуміннями, застосування найважливіших понять і термінів, розвиток у школярів/школярок навичок діяти в різноманітних життєвих ситуаціях, уміння аналізувати з правової точки зору явища та ситуації суспільного і повсякденного життя, використовувати правові знання та навички для реалізації та захисту своїх прав та формування активної громадянської позиції.

Оцінювання є невід'ємною частиною процесу навчання. Основною метою оцінювання учнів є не перевірка і контроль, а забезпечення зворотного зв'язку вчителя з учнями. Тому в організації щоденного освітнього процесу потрібно застосовувати не тільки поточне, а і формувальне оцінювання (тобто

оцінювання для навчання), яке передбачає надання учням підтримки, коригує засоби та методи навчання у випадку виявлення їх неефективності, визначає подальші цілі.

Формувальне оцінювання, метою якого є відстеження особистісного розвитку учнів, процесу опанування ними навчального досвіду як основи компетентності, забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку особистості, є невід'ємним складником процесу та здійснюється постійно. Серед шляхів формувального оцінювання вчитель може організувати самооцінювання та взаємооцінювання учнями успішності роботи.

Крім вище зазначених видів оцінювання, вчитель застосовує підсумкове оцінювання (тематичне, семестрове та річне). Підсумкова оцінка за семестр виставляється з урахуванням результатів тематичного оцінювання.

Невід'ємною складовою роботи вчителя правознавства є моніторинг стану сучасного законодавства, відслідковування його поточних змін і трансформацій. Особливо це стосується питань конституційної модернізації державно-правових відносин. У цьому контексті необхідно відстежувати зміни конституційно-правового регулювання окремих видів суспільних відносин та обговорювати їх з учнями 9-11 класів, спираючись на чинне законодавство.

### **Громадянська освіта**

У 2021/2022 навчальному році в закладах загальної середньої освіти у 10 класах продовжується вивчення інтегрованого курсу «Громадянська освіта», який забезпечує формування мінімальної функціональної громадянської освіченості особистості. Цієї мети можна досягнути лише застосовуючи «багатовекторний» підхід, тобто, зосередивши увагу на кількох ключових моментах. Перш за все, учнівську молодь необхідно озброїти компетентностями, необхідними для участі в житті суспільства на всіх рівнях, що передбачає, насамперед, здатність реалізовувати свої права й свободи, поважаючи при цьому права й свободи інших громадян, а також діяти відповідно до власних переконань і цінностей. Надзвичайно важливо сформувані в молодих громадян України повагу до прав людини, плюралізму та демократії, верховенства закону, виховати в них неприйняття насильства, ксенофобії, расизму, агресії, нетерпимості.

Зокрема, для досягнення мети громадянської освіти слід забезпечити теоретичну й практичну підготовку учнів. Передусім, молоде покоління потрібно ознайомити зі світовими демократичними здобутками та особливостями становлення демократії в Україні. Що стосується практичної площини, то тут важливо сформувані мотивацію та основні вміння, необхідні для відповідальної участі у громадсько-політичних процесах, критично-конструктивне ставлення молоді до життя суспільства, а також створити умови для набуття учнями досвіду громадянських дій, демократичної поведінки та конструктивної взаємодії. Крім того, громадянська освіта має сприяти становленню активної позиції громадян щодо реалізації ідеалів і цінностей демократії в Україні.

### **Курси духовно-морального спрямування**

У 2021/2022 навчальному році в 5-6 класах продовжується вивчення предмета «Етика» або курсів духовно-морального спрямування (додаток 13 до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 р. № 409 в редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 29.05. 2014 № 664).

Рішення щодо освітньої програми, за якою вивчається варіативна складова, приймається педагогічною радою закладу загальної середньої освіти (ст.11 Закону України «Про повну загальну середню освіту від 16 січня 2020 року № 463-IX).

Зміст курсів духовно-морального спрямування не передбачає катехізацію, неприпустимим є також нав'язування учителем дітям власних поглядів у ставленні до тих чи інших Церков, примусу дітей до молитви під час уроків, відвідування церковних служб тощо.

Предмети духовно-морального спрямування слід викладати в тісній співпраці з батьками, інформувати батьківську громадськість про особливості християнської етики, давати їм можливість відвідувати уроки і позакласні заходи з предмета.

На сьогодні Міністерством рекомендовано декілька програм, перелік яких розміщено на сайті Інституту модернізації змісту освіти.

### **Методичні рекомендації щодо професійного розвитку та самоосвітньої роботи вчителів іноземної мови**

Луценко Л.П., Мороз Т.В.,  
методисти іноземних мов НМЦ  
професійного розвитку педагогічних  
та керівних працівників установ і  
закладів дошкільної та загальної  
середньої освіти

XXI століття – це століття, коли інформаційні технології є невід'ємною частиною життєвого простору людини. Сьогоднішній день пропонує нам високий темп і обсяг змін та інноваційних процесів у кожній сфері нашого життя. Нині з упевненістю можна констатувати факт існування нового покоління людей, покоління digital, для яких мобільний телефон, комп'ютер та Інтернет є такими ж необхідними складовими їх життєвого простору, як природа і суспільство. Отже, необхідно змінювати саме освітнє середовище, зміст освіти, його методи та інструменти, відповідаючи на проблеми, виклики та питання, які має сьогоденний соціум.

На думку американського письменника Елвіна Тоффлера, «у XXI столітті неграмотні не ті, хто не вміє читати і писати, а ті, хто не вміє вчитися, а ще – забувати те, чого навчився, й перевчатися». Формула Нової української школи передбачає формування компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві. Одна із них – володіння іноземною мовою на рівні

вільного спілкування. Головна мета навчання іноземної мови у початковій школі – формування в учнів комунікативної компетентності, що забезпечується лінгвістичним, мовленнєвим і соціокультурним досвідом, узгодженим з віковими можливостями молодших школярів. Важливе завдання на початковому етапі – розвивати позитивну мотивацію до вивчення іноземних мов (це найважливіший психологічний фактор успішного вивчення іноземних мов) через інтерес до пізнання навколишнього світу. Необхідно формувати в учнів здатність і готовність до іншомовного навчання на наступному етапі основної школи.

Завдання, котрі стоять перед предметом «іноземна мова», повинен вирішувати методично грамотний вчитель, який володіє сучасними технологіями навчання, знає психолого-педагогічні особливості учнів. Оскільки професійний розвиток вчителів іноземних мов відбувається за умов його безперервності, то ми розглядаємо цей процес як структурну та змістову єдність курсів підвищення кваліфікації, науково-методичної роботи та самоосвіти педагогів протягом усієї професійної діяльності.

Основними новаціями в підходах до викладання іноземної мови в Україні, що базуються на європейському досвіді, є:

- відхід від пострадянської методики; дотримання змісту Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти;
- компетентісний підхід у навчанні іноземних мов, розвиток компетенцій у всіх чотирьох видах мовленнєвої діяльності (читанні, аудіюванні, письмі й говорінні);
- мінімізація використання рідної мови у процесі комунікації, інтерактивність навчання, динамічність та різноманітність завдань на занятті;
- максимальне залучення кожного учня у процес опанування мови;
- чітко визначені критерії, за якими здійснюється оцінювання рівня володіння мовою;
- діяльнісно-орієнтований підхід, що зумовлює навчання матеріалу, максимально наближеного до реальних життєвих ситуацій та потреб користувачів;
- зміна ролі викладача та впровадження педагогіки партнерства;
- активне використання мультимедійних засобів, аудіо- та відеоматеріалів, мережі Інтернет для створення мовленнєвого середовища для учнів, застосування сучасних пристроїв для пошуку та оброблення інформації;
- організація проектної роботи учнів, застосування нестандартних і творчих завдань;
- залучення учнів до культурно-освітніх заходів, що проводяться іноземними мовами в позааудиторний час.

Європейський досвід показує, що **найбільш ефективним у навчанні іноземних мов є компетентісний підхід**, спрямований на розвиток практичних умінь, формування навичок і набуття досвіду користування повним набором теоретичних знань на практиці. За такого підходу іноземна мова є засобом та знаряддям для вирішення практичних завдань у співпраці з іноземними



партнерами, а не самоціллю, мовою заради мови, яка так і залишиться на рівні підручника й навчальної аудиторії і не використовуватиметься в реальному житті.

Європейські методики передбачають, що **комунікація розглядається як основна мета використання мови**. Саме комунікативний підхід покладено в основу навчально-методичних комплексів, розроблених групами фахівців-методистів, носіїв мови, з урахуванням новітніх досліджень методики навчання, педагогіки, психології та інших суміжних наук.

У навчанні іноземної мови провідним є розвиток компетенцій у всіх чотирьох видах мовленнєвої діяльності – читанні, аудіюванні, письмі й говорінні. Завдяки типовим завданням і вправам у навчально-методичних комплексах з іноземної мови учні поетапно опановують основні стратегії роботи з кожним видом мовленнєвої діяльності, а також звикають до формату проведення міжнародних екзаменів розвивають необхідні навички. Знаючи чітко визначені критерії, за якими здійснюється оцінювання рівня володіння іноземною мовою, учні здійснюють моніторинг власних успіхів і об'єктивно оцінюють власні досягнення.

Ще однією перевагою сучасних європейських комплексів є **діяльнісно-орієнтований підхід**, що передбачає засвоєння матеріалу, максимально наближеного до реальних життєвих ситуацій та потреб користувачів мовою, завдання для розвитку критичного мислення, прагматичності, такі, що передбачають ознайомлення із реальними подіями, людьми й ситуаціями тощо. Під час вивчення іноземної мови учні розширюють знання в галузі інших наук, розвивають загальні та професійні компетентності, необхідні для продуктивної діяльності у XXI столітті.

**Нова парадигма іншомовної освіти** базується також на максимальному використанні мультимедійних засобів, аудіо- та відеоматеріалів із подальшим виконанням завдань та обговоренням на кожному занятті; застосуванні мережі Інтернет для створення мовленнєвого середовища для учнів (сайти для самостійного вивчення іноземної мови, безкоштовні дистанційні курси, створення навчальних спільнот у віртуальному середовищі, спілкування іноземною в соціальних мережах); залученні сучасних пристроїв для пошуку та оброблення інформації (смартфонів, планшетів, ноутбуків); організації проектної роботи учнів, застосуванні нестандартних і творчих завдань; залученні учнів до культурно-освітніх заходів, що проводяться іноземними мовами в позааудиторний час (дискусійний клуб, олімпіади, конкурси, виставки творчих робіт, декади іноземних мов, театральні вистави, англomовні табори тощо); участі у програмах обмінів, стажуваннях і практиках за кордоном.

***Застосування Smart-технологій у професійній діяльності вчителя іноземної мови***

Дослідження сучасної науки свідчать про тенденцію переходу пост-інформаційного суспільства у Smart-суспільство, у якому увага актуалізується на осмисленні взаємовідносин людина – освіта. Слово «smart» у перекладі на українську мову означає розумний, тобто такий, що сприяє розвитку розумних

технологій у контексті освітянського простору. Ключовим у властивості «Smart» є здатність взаємодіяти з оточуючим середовищем, тому Smart – це властивість системи чи процесу, що проявляється у взаємодії з оточуючим середовищем і наділяє систему здатністю:

- 1) адаптації до умов, що трансформуються;
- 2) самостійного розвитку і самоконтролю;
- 3) ефективного досягнення результату, що й повинна культивувати інноваційна освіта.

Smart-навчання – це гнучке навчання в інтерактивному освітньому середовищі за допомогою контенту з усього світу, що знаходиться у вільному доступі, який дозволяє розширити межі навчання. За допомогою Smart-навчання створюються умови для реалізації проголошеного ЮНЕСКО провідного принципу освіти XXI століття: «освіта через усе життя» – «Life Long Learning». Smart-навчання дозволяє підвищити доступність освіти завжди, скрізь і в будь-який час.

Основна позиція розвитку освіти сьогодні дуже точно сформульована В. П. Тихомировим, який займався розробкою теоретичних основ дистанційного навчання: «Стара система освіти за жодними параметрами не готує людей для роботи і життя у Smart-суспільстві. Без Smart-технологій інноваційна діяльність неможлива. Якщо система освіти відстає від цих напрямків розвитку, то вона починає гальмувати». Подібна думка прослідковується у праці М. Левіна, який зауважує, що «сучасна система освіти безнадійно застаріває і не відповідає викликам нового часу. Технологічний процес повинен змінити ситуацію».

М. Левін виділяє п'ять головних переваг Smart-освіти: дистанційне навчання, персоналізація, гейміфікація, інтерактивне навчання, навчання через відеоігри. Коротко охарактеризуємо ці переваги.

**Дистанційне навчання** — сукупність сучасних технологій, що забезпечують доставку інформації в інтерактивному режимі за допомогою використання ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій) від тих, хто навчає ([викладачів](#), вчителів), до тих, хто навчається ([студентів](#) чи учнів). На сьогодні порядок організації та запровадження дистанційного навчання визначено Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 № 1115.

**Персоналізація** - процес усвідомлення людиною власної особистості як суспільно значимої, результатом чого виступає її активна діяльність, спрямована на трансляцію іншим своєї індивідуальності. Персоналізація, іншими словами, - це потреба індивіда в прояві своєї особистості.

**Гейміфікація** – це використання ігрових підходів для неігрових процесів. Гейміфікація допомагає достукатися до сучасних дітей, які звикли грати в комп'ютерні ігри і спілкуватися в соціальних мережах. Ігрові методики завжди використовувалися в шкільній освіті. Проблема в тому, що класичні освітні методики часто ігнорують простий, але безмежно важливий факт – навчання має приносити радість, воно може і має бути цікавим. Так влаштований мозок

людини: коли замість боротьби з нудьгою є позитивні емоції, інформація засвоюється краще. Хороша гра вирішує кілька потреб гравців:

- потреба в автономії – я сам вибираю, грати чи ні, я вибираю, у що грати і як досягати успіху;

- потреба в компетентності – я розібрався і впорався, я переможець;

- потреба у визнанні – я можу поділитися результатом з друзями та іншими користувачами.

Основна перевага ігрових методик – це ставлення до помилок. Фіксація на помилках призводить до того, що учні більше концентруються на оцінках, ніж на власне знаннях.

У комп'ютерних іграх, навпаки, помилки є основним інструментом досягнення успіху. Ігри дарують можливість зіграти ще раз, щоб виправити попередні помилки. Вони яскраво демонструють, як з кожною невдачею гравець випробовує нові варіанти успішного досягнення мети. Граючи, ми знаємо, що немає нічого страшного в невдачі – чим швидше ми зробимо щось не так, тим швидше ми зможемо знайти вірне рішення.

**Інтерактивне навчання** — це навчання, яке відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень і вчитель є рівноправними суб'єктами освітнього процесу, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють здійснювати. Безпосередньо, сама організація інтерактивного навчання передбачає моделювання різноманітних життєвих ситуацій, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації, використання рольових ігор.

Усі інтерактивні технології поділяються на чотири групи: фронтальні технології, технології колективно-групового навчання, ситуативного навчання та навчання у дискусії. Серед інтерактивних методів широко використовуються такі як: мозковий штурм, мікрофон, коло ідей, робота в малих групах, займи позицію, прес-метод, акваріум, подорож, рольові ігри та інші. Отже інтерактивний — це здатність взаємодіяти в режимі бесіди, діалогу з чимось (комп'ютером), або з кимось (людиною).

**Навчальні відеоігри** — відеоігри, створені для навчання людей будь-якого віку через надання інформації стосовно якогось об'єкту чи об'єктів, зміни уявлень про ці об'єкти, популяризації ідей та концептів, навчання або допомоги у формуванні якихось навичок. Навчальні відеоігри у процесі гри можуть познайомити дитину з тваринним світом або навчити рахувати, а дорослому допомогти вивчити іноземну мову чи розказати про якісь політичні події, наприклад вибори президента. Під час карантину, викликаного пандемією коронавірусу, відеоігри стали одним із засобів взаємодії, зокрема й для освітян. На відміну від традиційних форм навчання, гра містить дуже важливий компонент – розважальний характер. Це тільки допоміжний інструмент, що дозволяє підвищити пізнавальну активність і мотивацію. Готуючись до проведення уроків та безпосередньо перед використанням гри на занятті, потрібно добре обмірковувати участь і ролі лідерів та малоактивних дітей.

Адже гра є гарним засобом виховання волі. Цінність ігрової діяльності вбачається і в тому, що вона має найбільші можливості для формування дитячого колективу, дозволяє здобувачам освіти самостійно вступити в ті чи інші форми спілкування.

Сучасний вчитель повинен вміти працювати в інноваційному освітньому середовищі:

- спілкуватись у соціальних мережах;
- відбирати корисну інформацію;
- працювати з електронними джерелами;
- використовувати освітні онлайн сервіси та платформи;
- вводити елементи гейміфікації в освітній процес;
- розробляти інноваційні навчально-методичні матеріали;
- формувати індивідуальні траєкторії навчання для учнів.

Використання Smart-технологій позитивно впливає на викладання та вивчення іноземних мов. Використання комп'ютера, Інтернету, Smart дошки, мобільних телефонів, уведення гейміфікації у процес вивчення мови сприяють підвищенню мотивації учнів до навчання.

Відзначимо основні переваги впровадження Smart-технологій під час вивчення іноземних мов:

- створення комунікативних ситуацій та тренування різних видів мовленнєвої діяльності;
- підвищення мотивації та активності учнів;
- інтеграція в автентичне природне середовище спілкування, можливість спілкування з носіями мови ;
- вільне розміщення матеріалів у мережі, доступ до різних джерел інформації;
- оперативний зворотний зв'язок з вчителем та іншими учнями;
- особистісно-орієнтований підхід до навчання, створення індивідуальної траєкторії навчання ;
- більш автономне навчання, що відбувається з урахуванням власних темпів, яке контролюється учнями, та супроводжується вчителем.

Різні технологічні інновації для сфери освіти, що позиціонуються як Smart, наступні: Smart-дошки, Smart-підручники, Smart-проектори, програмне забезпечення для створення і поширення освітнього контенту, що має інтерактивний і комунікативний характер. Аналіз наукової літератури показує, що соціальний сервіс Facebook, Twitter, Instagram, сервіси та інструменти Google, веб-сайт Wiki, подкасти для поширення звукових файлів або відео у мережі Інтернет, блоги, відеохостинг Youtube – все це є Smart-технології, котрі можна і потрібно застосовувати у педагогічній практиці для спілкування, для обміну професійним досвідом, для збагачення змісту занять новим матеріалом, для підвищення мотивації учнів до навчання, для професійного розвитку.

Інструменти Smart-технологій можна розділити на такі групи: Smart response (Smart відповідь), Smart store (Smart магазин), Smart trainer (Smart тренер), Smart interaction (Smart взаємодія). Соціальні мережі (Facebook, Twitter, Instagram)

можна віднести до групи Smart interaction, оскільки вони створюють особливий комунікативний простір та забезпечують взаємозв'язок між вчителем і учнями.

Соціальні мережі користуються значною популярністю серед людей, наприклад, Instagram має 300 мільйонів користувачів щоденно та 500 мільйонів активних користувачів щомісяця. Це робить соціальні мережі досить ефективною та привабливою освітньою платформою, що здатна розширити навчання за межі навчальної аудиторії. В соціальних мережах можливе створення віртуальних навчальних груп, до яких вчитель робить доступ для своїх учнів і розміщує для них необхідний навчальний контент, а учні можуть обговорювати, спільно виконувати завдання і розміщувати результати як індивідуальної, так і групової роботи.

У світі соціальних мереж особливу роль відіграють блоги, які відносимо до групи Smart store, оскільки блоги є місцем для розміщення навчального матеріалу і засобом спілкування між вчителем і учнями. Вони характеризуються відкритістю і доступністю інформації, лінійністю структури, обмеженим набором функцій у процесі навчання: створення групи-спільноти, на базі якої можуть викладатися фільми та аудіозаписи як викладачами, так і учнями. Робота в команді та створення спільних проєктів зменшують страх учнів допустити помилку. Це багато в чому підвищує їх самооцінку. Ця технологія також привертає увагу значної кількості молоді через активне ведення блогів відомими людьми, які є кумирами сучасної молоді. Відтак, багато учнів і студентів ведуть свої власні блоги після занять.

На порталі YouTube, що також належить до групи Smart store, можна знайти величезну кількість відеоматеріалів. Відео вже давно вважається ефективним інструментом викладання і навчання. YouTube також надає користувачам унікальну можливість працювати з автентичними текстами, слухати носіїв мови і навіть вступати з ними у діалоги.

В умовах розвитку Smart-освіти дистанційне навчання набуває особливої значущості. З метою забезпечення ефективності дистанційного навчання та його максимального наближення до очного навчання застосовуються вебіари. У розподілі інструментів Smart-технології вебіари відносимо до групи Smart interaction оскільки з їх допомогою будуються інтерактивні діалоги, відеоконференції з будь-якої географічної точки. В режимі онлайн можна задати питання, одержати компетентні консультації, спільно обробляти інформацію і обмінюватися даними, а також за необхідності одержати запис вебінару для закріплення матеріалу і його поширення. Більше того організація вебінару не вимагає додаткових фінансових витрат. Учасникам вебінару достатньо мати доступ до мережі Інтернет, веб-камеру, мікрофон. Під час проведення вебінару вчитель може демонструвати відео- чи аудіо-матеріал, вести текстовий чат, передавати право на проведення вебінару іншому вчителю чи учню. Власний педагогічний досвід показав, що завдяки можливостям вебінару можна повноцінно розвивати слухо-вимовні, лексичні, граматичні навички учнів, та їх комунікативні вміння. Тому багато вчителів вважають вебіари повноцінною заміною аудиторних занять.

Ще один інструмент із групи Smart store, Smart-підручник, викликає безсумнівний інтерес, оскільки найближчим часом зможе замінити як підручник на паперовому носії, так і електронний підручник. Smart-підручник - це комплексний навчальний матеріал, що створюється і оновлюється засобами технологічних інновацій та інтернет-ресурсів. Як правило, Smart-підручник складається з блоку вивчення нового матеріалу, блоку засвоєння навчального матеріалу, блоку практичного застосування матеріалу, блоку обговорення і блоку контролю. Smart-підручники сприяють підвищенню ефективності навчання завдяки якісному професійному контенту, практичності, наявності графічного, відео- та аудіоматеріалу, індивідуальній траєкторії навчання, інтерактивним інструментам взаємодії з викладачем, системі тестування, системі коментування контенту, системі оцінки контенту.

Використання гаджетів є складовою сучасної освіти, але без встановлення на ньому додаткового програмного забезпечення, Smart-додатку, ми не можемо кваліфікувати його як Smart-інструмент. Вирішити цю проблему допоможе система Google, що пропонує додаток «Play Маркет», установлений у стандартних засобах мобільної операційної системи Android смартфонів і планшетів. Зареєструвавши аккаунт у системі Google, користувачі одержують доступ до всіх мережевих додатків системи Google. Додаток пропонує користувачеві широкий спектр категорій, не лише для дозвілля, а й для навчання. Досить лише у пошуковнику Google Play Market увести назву навчального предмету і вийде список мобільних додатків із будь-якого предмету. Під час вивчення філологічних дисциплін «Play Маркет» пропонує значну кількість мобільних додатків, серед яких різноманітні вікторини, конструктори для створення вправ, тренажери з перевірки орфографії, словники, мовні репетитори і т.д. Для прикладу додаток «Слово дня» може застосовуватися для розширення лексичного запасу. На разі, мови так активно змішуються і розвиваються, що простежити за ними дуже складно. Цей додаток буде щодня пропонувати користувачам дізнатися нове слово та його значення. Додаток «Kahoot» уможливорює організацію видовищного тестування, опитування, дискусії, турніру або змагання між командами, що сприятиме соціалізації навчання. Цей інструмент відносимо до групи Smart response, оскільки з його допомогою можна забезпечити зворотний зв'язок і формуюче оцінювання.

Конструктор «Learning Apps» забезпечує величезним вибором шаблонів вправ для створення інтерактивних завдань, за допомогою яких здобувачі освіти зможуть перевірити і закріпити свої знання в ігровій формі як на заняттях, так і за межами навчального закладу.

Онлайн інструмент «Quizlet» сприятиме розвитку лексичної компетенції учнів, а портал «Lyricstraining» надасть можливість практикувати іноземну мову через пісні, розвиваючи при цьому лексичні, орфографічні та слуховимовні навички. Додатки «Learning Apps», «Quizlet» та «Lyricstraining» відносимо до групи Smart trainer, інструменти якої сприяють тренуванню мовних і мовленнєвих навичок учнів.

Класифікація технологій Smart за групами Smart response, Smart store, Smart trainer і Smart interaction є досить умовною, оскільки майже кожний додаток можна переміщати із групи в групу в залежності від цілі, яку ставить перед собою викладач. Так, наприклад, вправу, створену в Learning Apps, можна застосовувати не лише з метою розвитку лексичних навичок, а й для перевірки та тестування лексичного матеріалу.

Існують також негативні чинники комп'ютерного навчання, про які потрібно пам'ятати, організовуючи інноваційний освітній процес:

- 1) небезпека зменшення навичок міжособистісного спілкування, оскільки у зв'язку зі спілкуванням із комп'ютером знижується кількість і якість особистих контактів, що може завдати шкоди й емоційному вихованню;
- 2) посилення соціальної нерівності, внаслідок того, що придбання дорогої техніки є доступним не всім;
- 3) небезпека зниження ролі усного та писемного мовлення;
- 4) ослаблення здібностей до самостійного творчого мислення, оскільки для комп'ютерних навчальних програм властиве пристосування мислення людини до певних правил і моделей, орієнтація на формальні логічні структури, заміна багатозначності на формальну однозначність, на реалізацію операцій, що мають зрозумілі умови й передбачають лише один висновок;
- 5) пасивність засвоєння інформації, тому що у творців програм є прагнення зробити засвоєння матеріалу простим і нетрудомістким;
- 6) небезпека зниження соціалізації людини, тобто її перебування між людьми та спілкування з ними, відвідування громадських і культурних заходів, музеїв, театрів, програм тощо;
- 7) недостатній рівень оснащення закладів освіти сучасними загальносистемними програмно-апаратними засобами комп'ютерної техніки, включаючи підключення до Інтернету.

Перехід до Smart-навчання неоднозначно впливає і на вчителів, у яких з'являється страх і психологічний бар'єр перед використанням Smart-технологій.

Інструменти Smart-технологій у жодному разі не замінять живого спілкування вчителя і учнів, однак зможуть забезпечити розв'язання поставлених педагогічних завдань і мінімізацію заявлених проблем шляхом створення та включення в педагогічний процес віртуальних мережеских спільнот. Роль вчителя повністю змінюється у Smart-середовищі: з носія інформації він перетворюється на фасилітатора комунікації в процесі спільних з учнями видів діяльності.

***Розвиток мотивації учнів до вивчення іноземної мови через застосування змішаного навчання***

***Змішане навчання*** (від англ. «*blended learning*») Змішане навчання - це поєднання онлайн та офлайн-навчання у один ланцюжок, що творить «навчальний досвід» учня. Змішане навчання дозволяє розвивати внутрішню мотивацію дітей, їх здібності до самоосвіти.



**Процес змішаного навчання формується з:** - традиційних форм навчання (очне навчання), класно-урочна система (face to face) - технології онлайн-навчання (новітні інформаційні та телекомунікаційні технології, самостійне опрацювання навчального матеріалу) Усі компоненти навчального предмету логічно пов'язані між собою і, як результат, учень отримує цілісний навчальний досвід (знання, уміння, навички). **Змішане навчання** дозволяє використовувати накопичений досвід класно-урочної системи, доповнюючи його сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями.

**Що означає якісне змішане навчання?**

**ПЕРСОНАЛІЗАЦІЮ.** Урахування індивідуальних потреб кожного учня.

**МАЙСТЕРНІСТЬ.** Рух вперед не за графіком, а за готовністю.

**ЧІТКІСТЬ І ЗРОЗУМІЛІСТЬ** вимог, строків.

**КОМПЕТЕНТНІСТЬ** учня, яке базується на самоорганізації та самоосвіті.

**ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ**

**Основні компоненти змішаного навчання:**

**Живі події.** По суті, живе спілкування передбачає частину звичної роботи в аудиторії з вчителями та іншими учнями.

**Онлайн-контент (самостійне навчання).** Під час такого типу роботи учень самостійно опрацьовує матеріали у зручному для нього темпі, учителям необхідно надавати повні та зрозумілі інструкції щодо завдань.

**Співпраця.** Поєднує два ключових елементи: робота з однолітками і робота з вчителями. Завдяки роботі з однолітками учні можуть знаходити нові рішення та ділитися отриманим досвідом та знаннями.

**Оцінка.** Оцінка важлива як для учнів, так і для вчителів. Учні можуть стежити за своїм прогресом, а вчителі натомість — оцінювати їхні знання та корегувати процес навчання через індивідуальне інструктування.

**Додаткові матеріали.** Додаткові матеріали можуть охоплювати роздруковані матеріали, схеми, корисні ресурси тощо.

**Моделі змішаного навчання**

**Ротація станцій (зміна робочих зон)** Ця модель чудово працює як у молодших, так і у середніх класах. Педагог об'єднує учнів у три команди за зонами навчальної діяльності:

перша – робота з учителем, друга – проєктна робота у групах, третя – онлайн-навчання.

Протягом уроку учні переміщуються між станціями (зонами) так, щоби побувати на кожній із них.

**Ротація лабораторій (зміна класів)** Модель підходить учням будь-якого віку та класу. Модель схожа на ротацію станцій, але менш ефективна, бо не містить обов'язкову проєктну роботу. Частина занять проходить у звичайних класах, а на одному з уроків діти переходять у комп'ютерний клас, де індивідуально працюють в онлайн-форматі для поглиблення чи закріплення отриманих знань.

**Перевернутий клас (flipped classroom)** Модель підходить для школярів будь-кого віку. Це найпростіша для реалізації модель, яка поєднує навчання



вдома та у школі. Удома школярі в онлайн-форматі опрацьовують новий теоретичний матеріал: дивляться відеолекції, читають статті тощо. У школі учні закріплюють вивчене та актуалізують отримані знання. Вчитель проводить групові заняття, допомагає виконувати практичні завдання/проекти, пояснює складні завдання тощо.

**Гнучка модель (індивідуальна ротація)** Для учнів середніх та старших класів. Для занять за індивідуальним планом використовуються великі приміщення (бібліотека, актовий зал тощо), де у кожного учня буде робоче місце. По периметру цього простору розміщуються зони для роботи в малих групах, для дискусії. Головне – школярі мають вільно переміщатися та утворювати групи з урахуванням навчальних потреб. Основна ідея гнучкої моделі – дитина вчиться виробляти для навчання гнучкий графік.

### *Діяльнісний підхід*

Діяльнісний підхід - це спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію.

Визначними рисами цього підходу є:

- постановка цілей, реалізація шляхів, переборення труднощів;
- результат – це вихід з навчально-пізнавальної діяльності в самоосвіту – і далі перехід до творчої діяльності;
- ця діяльність організовується систематично, відпрацьовується (тренується) до рівня компетентності (автоматизму, звички);
- це власна діяльність дитини (ключове слово «власна»);
- у такій діяльності слід активно задіяти психічні процеси (сприйняття, пам'ять, уяву, увагу, емоції, мотивацію);
- особливе місце в діяльнісному підході – видам навчально-пізнавальної діяльності: пошук інформації, робота з сучасними джерелами, аналіз, систематизація;
- учень повинен навчитися здійснювати самоконтроль власної діяльності.

Навчально-пізнавальна діяльність складається з інтелектуальної, дослідницько-експериментальної, конструкторської, інформаційно-пошукової, винахідницької, раціоналізаторської, кожна з яких має свою структуру. Ця діяльність організовується в зоні найближчого розвитку учня, яку стисло можна визначити як таку, в якій вимагається не пригадування раніше вивченого, не використання способів дій лише за аналогією, за відпрацьованим алгоритмом, а напружена власна розумова діяльність, спрямована на розв'язання раніше невідомих навчальних завдань.

Школяр має бути постійно включений у самостійний пошук нових знань і використовувати для цього способи самонавчання. Якщо учень не включений у таку діяльність, його навчання припиняється.

Самостійна робота розглядається як перетворення інформації на знання, вміння, навички і далі – на компетенцію. Саме тому вона має мати місце на більшості уроках та позакласних занять: від постановки мети до здійснення

контролю і самоконтролю, корекції, з переходом від найпростіших видів робіт до складніших, що мають пошуковий характер. Досвід показує, що ефективність самостійної роботи досягається, якщо вона є одним з основних органічних компонентів освітнього процесу і здійснюється плановірно, систематично, а не випадково й епізодично. Учитель здійснює управління цією діяльністю (планування, організація, мотивація, контроль).

Якщо метою є засвоєння нової теми, то шлях до досягнення такої мети лежить через організацію особистого сприйняття, усвідомлення, осмислення, запам'ятовування, узагальнення і систематизацію, використання знань на практиці в стандартних та нестандартних умовах, набуття досвіду – творчої діяльності.

Реалізувати діяльнісний підхід можна через засвоєння учнями і постійне удосконалення змісту і суті універсальних, надпредметних, узагальнених способів дій, знання їх структури і функцій. Це весь комплекс дій, які використовуються у вивченні різних предметів і складають таку фундаментальну компетенцію, як уміння самостійно вчитися і самовдосконалюватися. До цих дій відносяться логічні операції аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення і систематизації, класифікації, індукції й дедукції, виділення головного тощо. Уміння використовувати ці логічні операції – серцевина універсальних навчальних дій.

При вивченні абсолютної більшості тем шкільних курсів можна і треба не лише використовувати ці розумові дії, а й підкреслювати їхню необхідність, науковість, формувати в учнів уміння їх успішно застосовувати, підкреслювати, що ці вміння не менш значимі, ніж сам зміст матеріалу, що вивчається.

Разом із формуванням логічних операцій вчимо учнів прийомів запам'ятовування головного, відшукування причинно-наслідкових зв'язків тощо. Озброєння учнів узагальненими способами дій – це надійний шлях до розгортання процесів самонавчання, самовдосконалення, вміння вчитись упродовж усього життя. Тому набуття компетентності «вміння вчитися» є, безумовно, основною проблемою тих, хто навчається.

На уроках необхідно створювати ситуації, в яких учень повинен:

- захищати свою думку, наводити на її захист аргументи, докази, користуватися здобутими знаннями;
- ставити запитання вчителю, товаришам; з'ясовувати незрозуміле, поглиблювати процес пізнання;
- рецензувати відповіді товаришів, твори, інші творчі роботи, вносити корективи, давати поради;
- ділитися своїми знаннями з іншими;
- допомагати товаришам, коли вони відчують утруднення, пояснювати незрозуміле;
- спонукати учнів знаходити не одне лише рішення з декількох самостійно зроблених;
- практикувати вільний вибір завдань, переважно пошукових, творчих;
- створювати ситуації самоперевірки, аналізу особистих пізнавальних і

практичних дій;

- урізноманітнювати діяльність, включати в пізнання елементи праці, гри, цікавинки, художньої, громадської та інших видів діяльності;
- викликати інтерес до колективної діяльності, на основі якої відбувається формування активної позиції.

Активна пізнавальна діяльність – один із головних критеріїв якості підготовки учнів, а сприятливий мікроклімат спілкування в класі – це шлях до успіху. Діяльнісний метод навчання знімає в учнів страх перед помилкою, вчить сприймати невдачу не як трагедію, а як сигнал для її виправлення. Такий підхід до вирішення проблем, особливо у важких ситуаціях, необхідний і в житті: у разі невдачі не впадати в зневіру, а шукати і знаходити конструктивний шлях вирішення проблеми.

Тому перспективність розвитку особистості дитини залежить від спільної діяльності з педагогом, що передбачає розвивальне спілкування, яке сприяє саморозвитку, формуванню творчої особистості, спонукає до пізнання, самовиявлення. Як зазначав В. Сухомлинський, «усі наші задуми, усі пошуки і побажання перетворюються на порох, якщо немає в учнів бажання вчитися». Будуючи кожен урок як цілісний творчий процес, використовуючи інноваційні методи навчання та виховання, організовуючи взаємодію з учнями, яка ґрунтується на емпатії, пріоритеті індивідуальності, вчитель зберігає унікальність, самобутність кожної дитини, розвиває креативність мислення. Така діяльність сприяє підвищенню мотивації до праці, розвитку інтелекту, дає відчуття успіху в навчанні.

Отже, головне в реалізації технології діяльнісного методу навчання полягає не в тому, щоб учень знав більше, а в тому, щоб він умів пізнавати, здобувати необхідні знання, вміло застосовувати їх у житті, в роботі, в будь-яких ситуаціях.

**Вивчення іноземних мов у 2021-2022 навчальному році буде здійснюватися за декількома Державними стандартами та типовими освітніми програмами, а саме:**

- **для учнів 1-4 класів** – за новим Державним стандартом початкової освіти, затвердженим Постановою КМУ від 21.02.2018 №87, «Типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом О. Я. Савченко» та «Типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом Р. Б. Шияна»;

- **для учнів 5-9 класів** – за Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти, затвердженим Постановою КМУ від 23.11.2011 № 1392 та Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти II ступеня (базова середня освіта), розробленою на виконання Закону України «Про освіту» та затвердженою наказом МОН від 20.04.2018 №408;

- **для учнів 10-11 класів** – за Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти, затвердженого Постановою КМУ від 23.11.2011 № 1392 та Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти III ступеня (профільна середня освіта), розробленою на виконання Закону України «Про освіту» і затвердженою наказом МОН від 20.04.2018 № 407.

Відповідно до нового Закону України Типова освітня програма визначає: загальний обсяг навчального навантаження; орієнтовну тривалість і можливі взаємозв'язки окремих предметів, факультативів, курсів за вибором тощо, зокрема їх інтеграції, а також логічної послідовності їх вивчення, які подані в рамках навчальних планів. Як і в попередні роки, заклад освіти має право вибору щодо вивчення другої іноземної мови. Рішення про запровадження вивчення другої іноземної мови приймається закладом освіти залежно від умов для такого вивчення *самостійно*.

Типові освітні програми з іноземних мов містять низку тем і питань, що безпосередньо пов'язані з проблематикою інтегрованих змістових ліній.

Програми не обмежують смислове та лінгвістичне наповнення інтегрованих змістових ліній, а лише пропонують орієнтовні шляхи їх реалізації. Вчителі можуть наповнити новим міжпредметним змістом й інші теми, створювати альтернативні можливості для поєднання різних знань та умінь, а також навчальних методів із метою формування ключових життєвих умінь та досягнення цілісності навчальної програми й освітнього процесу відповідно до потреб певного класу.

#### ***Ведення шкільної документації***

Відповідно до загальних вимог до ведення класного журналу «Записи в журналі ведуться державною мовою. З іноземних мов частково допускається запис змісту уроку та завдання додому мовою вивчення предмета. Зошити підписуються іноземною мовою, яка вивчається.

Учнівські зошити, в яких виконуються класні та домашні роботи з іноземних мов, перевіряються: у 2-4 класах – після кожного уроку в усіх учнів із виставленням оцінок та виправлення помилок; у 5-9-х класах – один раз на тиждень; у 10-11- класах – перевіряються найважливіші роботи один раз на місяць. Результати перевірки робочих зошитів не враховуються при виставленні тематичного або семестрового балу.

До виправлення помилок у письмових роботах вчителі можуть підходити диференційовано, враховуючи вікові особливості учнів та рівень сформованості відповідного уміння у конкретного учня/учениці: виправляти помилки власноруч; підкреслювати слово/вираз тощо з помилкою; підкреслювати саму помилку з метою самостійного виправлення її учнем/ученицею; позначати рядок, в якому є помилка, на полях з метою самостійного пошуку та виправлення помилки учнями.

#### **Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з іноземних мов у системі загальної освіти (5-11 класи)**

Основними видами оцінювання з іноземної мови є поточне, тематичне, семестрове, річне оцінювання та підсумкова державна атестація. Більшість прийомів поточного оцінювання спрямовано на детальну перевірку окремих параметрів мови або вмінь мовлення, яких щойно навчили, тематичне оцінювання проводиться на основі поточного оцінювання й виставляється єдиний тематичний бал. Під час виставлення тематичного балу результати перевірки робочих зошитів не враховуються.

Семестрове оцінювання з іноземної мови проводиться один раз наприкінці семестру за чотирма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо).

Основна функція поточного контролю – навчальна. Запитання, завдання, тести спрямовані на закріплення вивченого матеріалу і повторення пройденого, тому індивідуальні форми доцільно поєднувати із фронтальною роботою групи.

Тематичне оцінювання проводиться на основі поточного. Окремого оцінювання для виставлення тематичних оцінок не передбачено.

Важливою ланкою в системі контролю є семестровий контроль, що проводиться періодично з метою перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу в обсязі навчальних тем, розділів семестру й підтвердження результатів поточних балів, отриманих учнями раніше. Семестровий контроль проводиться двічі на рік.

Завдання для проведення семестрового контролю складаються на основі програми, охоплюють найбільш актуальні розділи й теми вивченого матеріалу, розробляються вчителем з урахуванням рівня навченості, що дозволяє реалізувати диференційований підхід до навчання. Семестровий контроль проводиться за всіма мовленнєвими вміннями. В журналі робиться, наприклад, такий запис:

|                  |                     |                          |                 |
|------------------|---------------------|--------------------------|-----------------|
| 4.12             | 7.12                | 14.12                    | 21.12           |
| Контроль читання | Контроль аудіювання | Контроль усного мовлення | Контроль письма |

Контроль може бути комплексним та проводитись у формі тестування. Оцінка за семестр ставиться на основі поточного оцінювання (тематичного) та оцінок контролю мовленнєвих умінь.

#### Список використаних джерел та літератури

1. Гончарова О., Лісіна Г. Теоретичні засади формування готовності майбутнього вчителя іноземної мови до інноваційної діяльності. Імідж сучасного педагога. 2010. № 5. С. 52–54.

2. Державний стандарт базової середньої освіти. Державні стандарти. Міністерство освіти і науки України. [Електронний ресурс]: від 30 вересня 2020 р. N898. – URL:

[http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/KP200898.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP200898.html) (дата звернення 04.06.2021)

3. Калініна Л. В., Калінін В. О. Формування методичної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови під час професійної підготовки у мовному ВНЗ. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Сер. Педагогічні науки. 2015. Вип. 4. С. 36–40.

4. Кушнір А. С. Переваги та недоліки використання Smart-технологій у навчанні іноземних мов. Актуальні питання науки: матеріали І міжн. наук.-практ. конф. Бердянськ : БДПУ. 2020. С. 158–160.

5. Кушнір А.С. Підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей до застосування smart-технологій у професійній діяльності: дис.

д-ра філософії: 13.00.04/Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2020. 306 с. - URL:

<https://www.vspu.edu.ua/content/graduate/doc/a8dis.pdf> (дата звернення 04.06.2021)

6. Левін М. Как технологии изменяют образование: пять главных трендов. -

URL: <https://www.forbes.ru/tehnobudushchee/82871-kak-tehnologii-izmenyat-obrazovanie-pyat-glavnyh-trendov> (дата звернення 04.06.2021)

7. Москаль О. В. Діяльнісний підхід як основа організації освітнього процесу у початковій школі.- URL: [Діяльнісний підхід як основа організації освітнього процесу в початковій школі \(vseosvita.ua\)](http://vseosvita.ua) (дата звернення 04.06.2021)

8. Пишко О. Л. Інтерактивні методи навчання як спосіб розвитку творчих здібностей учнів на уроках історії та правознавства. Народна освіта. Електронне наукове фахове видання URL: [http://narodnaosvita.kiev.ua/?page\\_id=2257](http://narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2257).

9. Тихомиров В. П. Мир на пути smart education. Новые возможности для развития // Открытое образование. – 2011. – № 3.– С. 22–28. –

URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/mir-na-puti-smart-education-novye-vozmozhnosti-dlya-razvitiya> (дата звернення 04.06.2021)

10. Змішане навчання. –

URL : <https://sites.google.com/a/lyceum2.cv.ua/metodicnij-navigator/metodicni-materiali/zmisane-navcanna> (дата звернення 04.06.2021)

### **Методичні рекомендації щодо актуальних питань організації освітнього процесу на уроках української мови та літератури у ЗЗСО**

Манзюк С.А.,  
методист НМЦ професійного розвитку  
керівних та педагогічних працівників  
установ і закладів дошкільної та  
загальної середньої освіти

***При підготовці до нового навчального року необхідно опрацювати :***

1. Перелік навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у закладах освіти <https://goo.gl/93BNko>

2. Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в 5-11 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою <https://goo.gl/93BNko>

3. Навчальні програми, які розміщені на офіційному сайті МОН України за покликанням

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>

*Рекомендуємо звернути увагу на актуальні питання мовно-літературної освіти та їх методичне забезпечення.*

## **I. ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ**

Мовна компетентність - це практичне володіння українською мовою, її словниковим запасом і граматичним ладом, знання норм і правил сучасної української літературної мови та дотримання їх в усних і писемних висловленнях, уміле їх використанні в процесі мовлення.

*Шляхи, які сприяють формуванню мовної компетентності:*

1.Засобами художнього слова. При цьому розвиток мовлення учнів здійснюється в трьох напрямках: збагачення словникового запасу, оволодіння нормами мови, формування навичок виражати свої думки в усній та писемній формі.

2.Завданнями, що мають на меті поєднувати роботу мислення і пам'яті, – тобто коли в операційній пам'яті потрібно утримувати певні факти, що непомітно веде до запам'ятовування слів, виразів, винятків з правил тощо.

3.Проблемно-ситуативними завданнями.

4. Використанням технології лінгвістичного аналізу тексту.

5.Ефективним використанням на уроках різних видів текстів: одиничних, множинних, цілісних, перерваних, змішаних, текстів нової природи, креолізованих та медіатекстів, текстових матеріалів, які використовувались при проведенні міжнародного дослідження PISA.

6. Навчання учнів умінню отримувати доступ до інформації й знаходити її в тексті, шукати й відбирати тексти, осмислювати та оцінювати, виявляти й долати суперечності.

## **II. ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ**

Бути компетентним читачем сьогодні – це швидко адаптуватися в змінному контексті, ефективно комунікувати, самонавчатися, грамотно оцінюючи інформацію на різних типах носіїв (паперових/цифрових) та з різних джерел і вправно оперувати нею.

Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018, підготовлений національним центром PISA в Україні, засвідчив, що результати 15-річних українських учнів виявилися гіршими порівняно із середніми значеннями досягнень їхніх однолітків країн ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку)

Середній бал українських учнів із читання – 466 балів (у країни-лідера – 555, у середньому в країнах-учасниках – 487).

Базового рівня читацької грамотності не досягли 25,9 % підлітків.

Менше 4 % учасників проекту досягли найвищого рівня.

PISA-2018 продемонструвала, що вчительська підтримка поліпшує результати учнів у середньому на 4 бали. Особливо, якщо це діти із сімей із низьким соціально-економічним статусом. На 10 балів поліпшує результати українських учнів батьківська підтримка.

Методичні поради щодо формування читацької грамотності, як результати дослідження PISA, можна знайти за покликанням:



<https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/03/pisa.pdf>

Згідно з опитуванням компанії Research & Branding Group, близько 57% жителів України не читають книжок. Регулярно читають книжки 43% українців. Серед них 14% – майже щодня, 27% – кілька разів на тиждень, 21% – кілька разів на рік, 4% – рідше, ніж раз на рік. Жінки читають книжки помітно частіше, ніж чоловіки.

*Проблема читання є національною. Але важлива місія у цьому вчителів — зацікавити школярів процесом читання.*

1. Вагоме місце у роботі вчителів-філологів посідає співпраця з бібліотеками. Співпрацю словесника та бібліотекаря рекомендуємо розглядати за такими напрямками:

вивчення читацьких інтересів школярів, формування культури читання учнів, підготовка та проведення уроків позакласного читання, розвиток мовлення, організація позакласної роботи з літератури.

Лише спільними зусиллями батьків, вчителів літератури та бібліотекарів можна вирішити проблему дитячого читання та відповісти на виклики сучасного інформаційного суспільства.

2. Залучення школярів до участі у всеукраїнських проєктах:

*Проект UA: Казки.* Можна послухати українські народні казки голосами відомих людей. Серед них музиканти Андрій Хливнюк та Марко Галаневич з гурту DakhaBrakha, письменник Сергій Жадан, реперка Alyona Alyona та інші.

*Проект KidStory.* Пропонує прослухати та подивитися анімовані історії з книжок. В архіві вже є такі книжки, як «Я не хочу бути принцесою» Гжегож Касдепке, «Скік-поскік» Наталі Забіли, «Людина-Восьминіжка» Жака Жаб'є.

*Проект «Всеукраїнський конкурс дитячого читання «Книгоманія»*

<http://knygomania.com/>

*Проект «Фестиваль дитячого читання «Книгоманія»*

<http://childrenfestival.org.ua/>

*Проект «Читацький марафон»*

<http://childrenfestival.org.ua/>

*Акція #ЖивіПисьменники*

<https://www.chytomo.com/startuvav-interaktyvnyj-proekt-dlia-shkoliariv-zhyvipysmennyky/>

3. Вивчення досвіду зарубіжних країн щодо залучення дітей до читання.

Національний тиждень «Читання дітям» (Польща)

<http://www.allofpolandreadstokids.org/>

Олімпіада з читання (Вірменія)

Слідами слів та образів (Німеччина)

<http://www.deutscher-lesepreis.de/aktuelles/>

Проект «Прийди. Візьми. Відпочинь» (Польща)

<http://www.biblioteka.wroc.pl/mlodziez/projekty/kampania-www-wstap-wypozycz-wyluzuj>

Літературний автобус для дітей (Швейцарія)

<http://www.spendenfondslesen.ch/index.php?id=18&L=1>



4. Опрацювання актуальних тематичних матеріалів, зокрема матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції Інституту педагогіки НАПН України «Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві».

В обговоренні питання мовці наголошували на:

- важливості формування духовного світу учня в епоху цифрових технологій (О. Топузов);
- зміщенні акцентів у навчанні: формувати учня-ЧИТАЧА, а не літературознавця (Н. Голуб);
- формуванні ключової компетенції – читання з розумінням – ще на рівні початкової школи (О. Савченко);
- оновленні змістових і науково-методичних підходів до вивчення української літератури, але не інтегруванні предмета з іншими дисциплінами.(Г. Токмань);
- позиціонуванні цифрового суспільства як дружнього, а не ворожого середовища щодо читання; формуванні культури читання в родині; розвантаженні шкільних програм і підвищенні вимог до якості художніх текстів, що включаються до програм; підготовці висококваліфікованих учителів літератури (Т. Яценко);
- підсиленні патріотичного виховання на уроках української мови і літератури (Л. Ніцой);
- пошукові альтернативних шляхів вимірювання знань/умінь/компетенцій учнів під час ЗНО, оскільки література, як мистецтво слова, потребує особливого підходу і звичайні тести не розкривають специфіку її засвоєння. (О. Ісаєва);
- включенні до шкільних програм з української літератури новітніх творів/жанрів (фентезі, детективу зокрема; (Т. Бабійчук);
- використанні нестандартних прийомів у роботі з художнім твором з метою зацікавлення учнів (О. Криворотенко);
- заохоченні інтерпретаційної активності учнів під час аналізу тексту, не нав'язуванні їм наукової чи вчительської думки (В. Коваленко).

### **ІІІ. КУРСИ ТА ФАКУЛЬТАТИВИ З УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ**

Години варіативної складової навчальних планів можна використати і як додатковий час для вивчення української мови і української літератури, або ж для запровадження курсів за вибором та факультативів, які є одним з основних компонентів профільної (10–11 класи) освіти і сприяють формуванню у старшокласників чітких уявлень про свою майбутню професію, що так чи інакше ймовірно бути пов'язана з філологією.

Мінімальна наповнюваність груп при проведенні факультативних занять у ЗЗСО міської місцевості становить 8 учнів, сільської місцевості – 4 учні (за умови меншої кількості учнів, можна запровадити для учнів міжкласні та міжшкільні факультативи, курси за вибором).

*Факультативи* розраховані на 9-17 годин опрацювання, мають «статус» необов'язковості, коли учень хоче перевірити власні нахили, здібності й

уподобання;

Програма курсу за вибором розрахована на 35 годин на рік (одна година на тиждень), ці заняття є обов'язковими для відвідування учнями, які його обрали, від початку навчального року до завершення (робота учнів у кінці навчального року має бути оцінена).

Курси за вибором можуть сприяти вивченню непрофільних предметів і бути зорієнтовані на певний вид діяльності поза профілем навчання.

Організаційний аспект використання програм курсів за вибором або факультативів з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних причин передбачає узгодження обраної програми з реальною ситуацією. Так, обравши курс за вибором на 35 годин на рік, учитель має право *скоригувати* кількість годин і ущільнити матеріал, якщо згідно з реальними обставинами може викладати лише факультативний курс на 17 годин на рік. Можливим є й зворотній процес, коли програма факультативного курсу може бути використана як програма курсу за вибором. Кількість годин на вивчення кожної теми, збільшення навчального матеріалу необхідно скоригувати у календарно-тематичному плануванні.

За такої умови програму погоджують на засіданні методичного об'єднання (педагогічної ради) закладу освіти і затверджує його керівник. У пояснювальній записці до програми обов'язково необхідно зазначити, на основі якої програми курсу за вибором або факультативу (за чий авторством), відповідно до якого посібника, схваленого Міністерством, розроблено скоригований варіант.

Назви програм курсів за вибором і факультативів з української мови і літератури, схвалених МОН України, подано у Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в основній та старшій школі у ЗЗСО. Деякі програми можна знайти за покликаннями:

1. Основи культури мовлення та журналістики. Програма для факультативного курсу для 10-11 класів.

[//drive.google.com/file/d/0B95Bu0xSAQ7SNVB3RzdmVTc3YzQ/view?usp=sharing](https://drive.google.com/file/d/0B95Bu0xSAQ7SNVB3RzdmVTc3YzQ/view?usp=sharing)

2. Робота з навчальними текстами. Факультатив для старшокласників.

<https://docs.google.com/document/d/1C0xgK7hLJq29EBDnN6qgDZN3YmginvPPer4mPNUT6Aw/edit>

3. Програма факультативного курсу «Українська фразеологія» для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів.

<https://drive.google.com/file/d/0B95Bu0xSAQ7SQ282Yk9JMnflW8/view?usp=sharing>

4. Програма факультативного курсу «Фразеологія української літературної мови» для учнів 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів.

<https://drive.google.com/file/d/0B95Bu0xSAQ7SU3Z5eXBIbXd4ZTg/view?usp=sharing>

5. Лексика української мови. Програма факультативного курсу для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів

<https://drive.google.com/file/d/0B95Bu0xSAQ7SMF9Yb09qRzk0QVU/view?>

[usp=sharing](#)

6. Практикум з правопису української мови для 8 класу. Календарно-тематичне планування факультативного курсу.

[https://docs.google.com/document/d/1c\\_kN8Im71VNnD8X5X-N94nHj9JZ9YuMLs2Iy2mNvrCI/edit](https://docs.google.com/document/d/1c_kN8Im71VNnD8X5X-N94nHj9JZ9YuMLs2Iy2mNvrCI/edit)

7. Стилїстика сучасної української лїтературної мови. Факультатив. (10-11 класи).

<https://drive.google.com/file/d/0B95Bu0xSAQ7SamhWYTdUU0pCd00/view?usp=sharing>

8. Дїлова українська мова. Програма факультативного курсу для 10(11) класу.

<https://drive.google.com/file/d/0B95Bu0xSAQ7SdFFyT3U5WWw0Q0E/view?usp=sharing>

9. Український мовленнєвий етикет.

<https://drive.google.com/file/d/0B95Bu0xSAQ7ScXpaN3J1YWVtajg/view?usp=sharing>

10. Українська лексикографїя. Програма факультативного курсу для учнїв 9 класу.

<https://drive.google.com/file/d/0B95Bu0xSAQ7ScDFVeURaWld0RFE/view?usp=sharing>

#### **IV. В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Для організації дистанційного навчання можна скористатись методичним посїбником «Органїзація дистанційного навчання в школі», автори А.Лотоцька, А.Пасїчник.

[https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/GRYF\\_Metodychni\\_rekomendatsii\\_dystantsiyna\\_osvita\\_razvoroty.pdf](https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/GRYF_Metodychni_rekomendatsii_dystantsiyna_osvita_razvoroty.pdf)

При потребї, опрацювати матерїали щодо особливостей роботи за дистанційною формою навчання, поданї за покликаннями:

1. Як технічно організувати дистанційне навчання — покрокова інструкція. <https://nus.org.ua/articles/yak-tehnicno-organizuvatydystantsijne-navchannya-pokroкова-instruktsiya/>

2. Практики та підходи до дистанційного навчання — рекомендації для вчителїв.

<https://nus.org.ua/articles/praktyky-ta-pidhody-dodystantsijnogo-navchannya-rekomendatsiyi-dlyavchyteliv/>

3. Чотири сервіси, якї допоможуть організувати дистанційне навчання. [https://nus.org.ua/articles/chotyry-servisy-yakidopomozhut-organizovatydystantsijne-navchannya/](https://nus.org.ua/articles/chotyry-servisy-yakidopomozhut-organizuvatydystantsijne-navchannya/)

4. Як працювати в Google-клас: покрокова інструкція. <https://nus.org.ua/articles/yak-pratsyuvaty-v-google-klaspokroкова-instruktsiya/>

5. Усе в одному місці: як програма Discord допоможе організувати дистанційне навчання.

<https://nus.org.ua/articles/use-v-odnomu-mistsi-yakprogramma-discord->

[dopoozhe-organizuvaty-dystantsijnenavchannya/](#)

6. Як використовувати YouTube у дистанційному навчанні.  
<https://nus.org.ua/articles/yak-vykorystovuvaty-youtube-udystantsijnijnomu-navchanni/>

7. Дистанційне навчання: як зацікавити учнів — поради від учительки.  
<https://nus.org.ua/articles/dystantsine-navchannya-yakzatsikavyty-uchniv-porady-vid-uchytelky/>

8. Освіта після пандемії. Тренди майбутнього шкільної освіти.  
<https://nus.org.ua/view/osvita-pislya-pandemiyi-chastyna2-trendy-majbutnogo-shkilnoyi-osvity/>

### **Методичні рекомендації щодо викладання предметів художньо-естетичного циклу у 2021/2022 н.р.**

Махмутова А.Є.,  
методист мистецьких дисциплін НМЦ  
професійного розвитку керівних та  
педагогічних працівників установ і  
закладів дошкільної та загальної  
середньої освіти

Загальна мистецька освіта – це підсистема шкільної освіти, що гармонійно поєднує навчання, виховання та розвиток дітей і молоді засобами мистецтва. Вона покликана підготувати їх до активної участі в соціокультурному житті, до подальшої художньо-естетичної самоосвіти. Мистецька освіта є посередником між суспільно значущими культурними цінностями й особистісними цінностями людини та забезпечує набуття ключових і предметних мистецьких компетентностей, формування прагнення і здатності до художньо-творчої самореалізації і духовного самовдосконалення протягом життя.

Навчання предметів освітньої галузі «Мистецтво» у 2021-2022 н.р. має будуватися на інтеграції в практичну діяльність інноваційних художньо-педагогічних технологій з використанням концептуальних засад сучасної (зокрема загальної мистецької) освіти, загальних положень дидактики, психології, методики, завдань і видів діяльності, які націлені на розвиток ключових, міжпредметних і предметних компетентностей учнів.

Зміст мистецької освітньої галузі може реалізовуватися в 1-7 класах як через інтегрований курс «Мистецтво», так і через окремі предмети за видами мистецтва: образотворче мистецтво та музичне мистецтво. Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою. У 8-11 класах вивчається інтегрований курс «Мистецтво».

Необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання інтегративного підходу у навчанні, який може розглядатися через

узгодження програмового змісту в межах галузі між предметами «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво» та через узгодження предметів мистецької освітньої галузі зі змістом інших освітніх галузей (наприклад, сприймання музичного твору, мультфільму тощо на заняттях з вивчення мови), за умови дидактичної доцільності і коректності використання того чи іншого матеріалу.

Новий зміст освіти заснований на формуванні ключових компетентностей, які формуються засобами мистецтва у процесі:

- усного висловлювання своїх вражень від мистецтва; оцінювання власної художньо-творчої діяльності (вільне володіння державною мовою/ здатність спілкуватися рідною);
- здійснення елементарних розрахунків для встановлення пропорцій, запису ритму тощо (математична компетентність);
- спостереження, дослідження і відтворення довкілля та явищ природи (компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічна компетентність);
- використання інформаційних технологій для отримання мистецької інформації, художнього творення (інформаційно-комунікаційна компетентність);
- формування вміння визначати власні художні інтереси, досягнення і потреби; прагнення доцільно використовувати свій час для пізнання, сприймання, творення мистецтва (навчання впродовж життя);
- участі у мистецьких заходах, естетизація середовища; прояв відповідальності за особистий і колективний результат; використання мистецтва для отримання задоволення (впливу на власний емоційний стан) (громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей);
- виявлення шани до народних традицій, мистецтва рідного краю та толерантного ставлення до мистецтва різних народів (культурна компетентність);
- прояву бажання ділитися своїми творчими ідеями; творчої ініціативи та намагання її реалізувати, зокрема через втілення у практичній художньо-творчій діяльності (індивідуальній і колективній); презентації результатів власних мистецьких досягнень (підприємливість та фінансова грамотність);
- сприяння і підтримки бажання впроваджувати нові ідеї (інноваційність).

Формування ключових компетентностей має відбуватися системно і природньо упродовж усього періоду навчання, де це педагогічно доцільно: учитель має застосовувати свій методичний інструментарій тільки у контексті реалізації завдань мистецької освітньої галузі через відповідні мистецькі трактування і приклади.

Програми з освітньої галузі «Мистецтво» передбачають творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, добору навчального художнього

матеріалу: кожен учитель має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та виконання учнями, орієнтуючись на критерій їх високої художньої якості, тематику, цікавість для учнів і відповідність їх віку. Вищеозначене відображається у календарно-тематичному плані педагога на навчальний рік, відповідно до якого він (вона) здійснює навчання здобувачів освіти. Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області стандартів таких документів є неприпустимим.

Провідними видами діяльності відповідно до змістових ліній програми є художньо-творча діяльність, пізнання мистецтва та комунікація через мистецтво, у процесі яких відбувається формування і розвиток предметних мистецьких компетентностей – музичних, образотворчих тощо.

Художньо-творча діяльність реалізується у формуванні виконавських умінь та навичок з різних видів мистецтва, зокрема: через опанування графічних, живописних, декоративних технік, знайомство з основами композиції, кольорознавства, ліплення тощо (з образотворчого мистецтва); розвиток ритмічного чуття, вокальних та хорових (з музичного мистецтва), акторських та елементарних танцювальних умінь тощо. Велике значення упродовж першого циклу навчання має надаватися розвитку ритмічного чуття, імпрровізаціям, різного роду експериментам (наприклад, з кольорами, звуками), а також підтримці дитячих ідей та ініціатив у прикрашанні, естетизації навколишнього середовища, що значно розширює можливості дітей у власному творчому самовираженні. Окрім того, важливо привчати учнів не тільки творити і самовиражатися, але й презентувати результати власної творчості, брати участь у шкільних мистецьких заходах (концертах, виставках, інсценізаціях тощо), а з часом виявляти ініціативу їх створення, спілкуватися з друзями та знайомими про мистецтво. Пізнання мистецтва відбувається, як через художньо-творчу діяльність, так і активне сприймання творів різних видів мистецтва та знайомства з особливостями їхньої художньо-образної мови. Важливо, щоб пізнання мови мистецтва відбувалося в ігровій формі в контексті її практичного застосування: наприклад, вивчення нотної грамоти – під час виконання невеликих вокальних поспівок чи відтворення ритмічних послідовностей.

Однією з умов досягнення освітніх цілей загальної мистецької освіти є зміна функцій педагога: він має бути не інформатором і контролером, а фасилітатором (ведучим, керівником, наставником), який стимулює, спрямовує, підтримує школярів, допомагає їм у досягненні особистісного успіху в царині мистецтва.

Система оцінювання результатів навчання в мистецькій освітній галузі ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня (учениці). Оцінюється не рівень недоліків і прорахунків, а рівень прогресу особистісних досягнень,

тому критерієм перевірки та оцінювання результатів мистецької освіти є динаміка особистісного розвитку учня (учениці). Безперечно, певну роль у мистецькій сфері відіграють спеціальні художні здібності (музичний слух, вокальні дані, відчуття ритму, кольору, пропорцій, симультанне образне сприймання тощо), які можуть впливати на освітні результати учнів. Проте для створення об'єктивності системи оцінювання, перевірка має інтегрувати з одного боку досягнення учнів у різних видах діяльності відповідно до показників успішності, визначених освітньою програмою, з іншого – їх ставлення до мистецької діяльності, активність та ініціативність, що дасть можливість ефективніше відслідкувати особистісний зріст учня (учениці), оцінити його (її) роботу в освітній діяльності і саморозвитку. До основних видів оцінювання належать: поточне, тематичне і підсумкове (семестрове і річне). Додатковими засобами стимулювання пізнавальної активності учнів є самооцінка та оцінювання результатів спільної діяльності за попередньо визначеними критеріями та художньо-творче самовираження, які мають бути збалансованими між собою (формувальне оцінювання). Для організації ефективного формувального оцінювання важливо створити доброзичливу атмосферу на уроці, в якій учень (учениця) не повинні боятись робити помилку, а сприймати її як одну з можливостей навчатись.

З огляду на обмежений обсяг годин, які виділяються в навчальному плані закладу загальної середньої освіти на вивчення предметів освітньої галузі «Мистецтво», посилюється роль і розширюється смислове трактування принципу взаємозв'язку навчальної та позаурочної діяльності, що передбачає не лише узгодження освітніх заходів у межах школи, а й гармонізацію суспільних (професійно-педагогічних) і сімейно-родинних естетико-виховних впливів, взаємозв'язок школи із соціокультурним середовищем (музеями, театрами, клубами тощо), системою позашкільної освіти (палацами творчості школярів, мистецькими студіями, музичними та художніми школами).

Профільне навчання в старшій школі передбачає можливість вивчення профільних предметів з різних освітніх галузей. Профіль формується закладом освіти з урахуванням можливостей забезпечення його якісної реалізації. У закладах загальної середньої освіти, що обрали мистецький профіль, навчальний предмет «Мистецтво» є профільним з відповідним годинним навантаженням: 5 годин - у 10-му класі, 5 годин – в 11-му класі.

Навчальна та методична література з предметів художньо-естетичного циклу зазначена у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, що розміщені на офіційному сайті МОН. Під час підготовки вчителів до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта».

Актуальними залишаються поради щодо **організації дистанційного навчання**.

1. Відеоуроки для освоєння сервісів дистанційного навчання Хмельницького ОІППО ([https://coggle.it/diagram/Xm\\_UXmVe0zaTPeSy/t](https://coggle.it/diagram/Xm_UXmVe0zaTPeSy/t))



2. І. Коберник «Дистанційне навчання під час карантину: що робити школам, батькам і МОН» (<https://nus.org.ua/view/dystantsijne-navchannya-pid-chas-karantynu-plan-dij-dlya-shkil-batkiv-i-mon/>):
3. Юрій Гайдученко. Покрокова інструкція «Як організувати дистанційне навчання учнів» (<https://osvitoria.media/experience/yak-organizuvaty-dystantsijne-navchannya-uchniv-pokroкова-instruktsiya/>).
4. Безкоштовний сервіс онлайн-тестів (освітній проєкт «На урок») (<https://naurok.com.ua/post/organizaciya-distanciyno-roboti-pid-chas-karantynu>)
5. Ірина Терещенко. Як організувати дистанційне навчання під час карантину? <https://pedpresa.com.ua/201392-yak-organizuvaty-dystantsijne-navchannya-pid-chas-karantynu.html>
6. Відеоуроки для дистанційного навчання (1-11 класи) <https://pedpresa.com.ua/vu>

### **Інтернет-ресурси**

<http://artclassic.edu.ru/catalog.asp> – Автентична Україна: нематеріальна спадщина; оперні театри, дерев'яні церкви, музеї просто неба

<http://namu.kiev.ua/> – Національний художній музей України

<http://honchar.org.ua/pro-muzej/> – Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара»

<http://www.mundm.kiev.ua/> – Національний музей українського народного декоративного мистецтва

<http://www.derev.org.ua/index.html> – дерев'яні храми України

<http://hutsul.museum/> – Національний музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття імені Йосафата Кобринського

<https://artclass.lviv.ua/uk/vseukrayinskyj-ostvitno-mystetskyj-chasopys-artklas/> – Всеукраїнський передплатний часопис-книга «Артклас»

<https://nuau1938.wixsite.com/nuauum> – сайт Національної спілки художників України

<http://www.naoma.edu.ua/> – сайт Національної Академії образотворчого мистецтва і архітектури

<https://proartgallery.com.ua/> – мистецька галерея у Львові

<http://new.pinchukartcentre.org/> – галерея Пінчука

<https://museumshevchenko.org.ua/> – Національний музей Тараса Шевченка

<https://classical.suspilne.media/108> – сайт аудіозаписів класичних композиторів із фондів Українського радіо

[www.canvas.com.ua/](http://www.canvas.com.ua/) – репродукції картин відомих художників

[http://www.louvre.fr/llv/commun/home\\_flash.jsp](http://www.louvre.fr/llv/commun/home_flash.jsp) – Лувр (Париж, Франція)

<http://www.metmuseum.org> – Метрополітен (Нью-Йорк, США)

<http://www.khm.at/> – Музей історії мистецтва (Відень)

<http://www.abc-people.com/typework/paint/index.htm> – картинні галереї, біографії художників

**P.S.** Організація мистецької освітньої діяльності у закладах загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році здійснюватиметься



відповідно Додатку до листа Міністерства освіти і науки України, що очікується наприкінці серпня 2021 року.

## Природничо-математичні дисципліни, технології

### Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з географії у 2021/2022 навчальному році

Галкін Д.В.,  
методист НМЦ професійного  
розвитку керівних та педагогічних  
працівників установ і закладів дошкільної та  
загальної середньої освіти

Нестримний розвиток інформаційних технологій, особливо в області мультимедіа, віртуальної реальності і глобальних мереж, створили умови для радикальних перетворень з погляду методів, інформаційного змісту, освітнього простору, які переживає сучасна глобальна освітня система, започаткували інноваційні перетворення в національній освіті, пов'язані з компетентнісно орієнтованим підходом до навчання – що заснований на оволодінні засобами безперервного самостійного набуття нових знань, який розвиває здібності та уміння адаптуватися до складних, швидкоплинних і непередбачених ситуацій.

Трансформація освітнього процесу з позицій компетентнісного підходу, полягає в забезпеченні особистісної спрямованості процесу навчання, яка реалізується через різноманітні форми проведення уроків, мотивацію і диференціацію процесу навчання, а також надає змогу розробити алгоритми формування елементів предметно-географічних компетентностей учнів, зокрема географічних фактів, номенклатури, уявлень, понять, причинно-наслідкових зв'язків, прикладних і картографічних умінь тощо.

У **2021/2022** навчальному році у 6-9-х класах предмет «Географія» вивчатиметься за навчальними програмами, що укладені відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 та затверджені наказом МОН України від 07.06.2017 № 804, а у 10-11-х класах (рівень стандарту та профільний рівень) – за навчальними програмами, затвердженими наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407. Програми розміщено на офіційному веб-сайті МОН України.

Вивчення географічних курсів здійснюватиметься в традиційному порядку: 6 клас – курс «Загальна географія», 7 клас – курс «Географія. Материка і океани», 8 клас – курс «Географія. Україна у світі: природа, населення», 9 клас – курс «Географія. Україна і світове господарство», 10 клас

– курс «Географія: регіони та країни», 11 клас – курс «Географічний простір Землі»

Курс «Загальна географія» у **6-ому класі** розпочинає формування основних географічних уявлень загальної географічної культури школяра та поступове навчання картографічній мові. Учні засвоюють поняття, набувають певних умінь у роботі з різними джерелами географічної інформації. Крім того, початковий курс географії включає відомості про географічні подорожі та дослідження Землі, особливості зображення земної кулі на глобусі й карті, про кількість і розміщення населення земної кулі, людські раси, положення України та окремих держав на політичній карті світу.

У 6-ому класі пропонується *8 практичних робіт*, 4 з яких оцінюються обов'язково, решта – на вибір учителя.

На викладання географії в 6-ому класі програмою передбачено резервний час – 6 годин. Ці години вчитель може розподіляти самостійно для: тематичного оцінювання, повторення, узагальнення, аналізу та коригування знань учнів.

Курс «Географія. Материків і океани» для **7-го** класу є логічним продовженням курсу географії шостого класу й значною мірою базується на його матеріалі. Головною метою вивчення географії у 7-у класі є формування географічних знань про природу материків та океанів, їх цілісність і диференціацію, про населення та його життєдіяльність у різних природних умовах. Водночас розширюються знання про географічну оболонку та її компоненти. Зміст курсу створює необхідну основу для розуміння учнями ролі географічної оболонки у житті людей і впливу суспільства на природні умови.

У програмі 7-го класу передбачено виконання *12 практичних робіт*, 4 з яких є обов'язковими для оцінювання. Більшість практичних робіт виконується на основі використання різноманітних тематичних карт атласу та контурних карт. Уміння працювати з різними за змістом картами є одним з найважливіших показників якості підготовки учнів під час вивчення географії материків та океанів. Програмою передбачені також різноманітні дослідження, виконання та оцінювання яких здійснюється вибірково – за бажанням учителя та учнів.

Вивчення географії у **8-ому класі** (*Україна у світі: природа, населення*) спрямоване на формування науково-географічної картини своєї держави як складника світової спільноти держав на основі комплексного її вивчення. Цей курс допомагає учневі усвідомити себе громадянином України, сформувати знання про природу та населення країни, свого регіону, виховати повагу до українського народу, його культури, відчутти себе справжнім патріотом своєї держави. Програма курсу розрахована на 70 годин (2 години на тиждень), з яких 6 годин становлять резерв часу. Важливим принципом побудови змісту курсу є інтеграція, що реалізується у поєднанні фізико- та суспільно-географічних складників під час вивчення природних комплексів і населення України та свого регіону з урахуванням уже здобутих знань про природу материків і океанів, населення країн світу з курсу географії, що вивчався у 7 класі. Зокрема, вивчення населення України здійснюється на основі тем про

населення світу в курсах географії у 6 та 7 класах та внаслідок поглиблення їх змісту. Особлива роль географії у 8 класі полягає у значному її світоглядному потенціалі й тісних взаємозв'язках змісту із сучасністю та особистим досвідом учнів.

Програмою передбачено виконання 12 практичних робіт, з яких 4 є обов'язковими для оцінювання. Вони спрямовані на розвиток умінь та навичок роботи з картами та іншими джерелами географічної інформації; виявлення зв'язків природи і суспільства в межах України, їх взаємного впливу, що сприятиме подальшому розвитку в учнів навчально-пізнавальної компетенції і формуванню ціннісно-сислової та соціально-професійної компетентностей.

Програма **поглибленого вивчення** географії у 8-ому класі (Географія України: природа, населення, господарство) спрямована на формування цілісної науково-географічної картини своєї держави на основі комплексного її вивчення.

Програма спрямована на розв'язання наступних завдань:

- сформуванню в учнів знання та уявлення про Україну як цілісний географічний регіон, в якому відбуваються різноманітні глобальні та регіональні природні, соціально-економічні та екологічні процеси;
- сформуванню нових понять і закономірностей, поглибити й узагальнити вже сформовані теоретичні знання з фізичної географії;
- сформуванню уявлення та окремі поняття соціально-економічного змісту;
- продовжити розвиток практичних умінь та навичок самостійної роботи, що сприятимуть активній і соціально-відповідальній поведінці в географічному просторі країни.

Основними змістовими блоками програми, на вивчення яких планується 105 годин (3 години на тиждень) є блоки «Природа», «Населення», «Господарство», які розділені на окремі теми. Програма передбачає виконання 23-х практичних робіт підсумкового характеру, вісім з яких (2, 4, 6, 9, 13, 16, 21, 23) оцінюються обов'язково, решта – на вибір учителя. Практичні роботи спрямовані на відпрацювання умінь та навичок роботи з картами та іншими джерелами географічної інформації, на виявлення зв'язків природи і суспільства в межах України, їх взаємний вплив, чим значно підсилюється навчально-пізнавальна компетенція і формується ціннісно-сислова та соціально-професійна компетенції. Пропонується також кілька дослідницьких робіт творчого характеру, які оцінюються вибірково.

Курс «Соціально-економічна географія світу» (9 клас, **поглиблене вивчення**) покликаний сформувати в учнів цілісне уявлення про навколишній світ, показати глибокий взаємозв'язок природи, населення і господарства земної кулі, навчити просторовому мисленню, виховати повагу і любов не тільки до своєї Батьківщини, але й до історії та культури інших країн і народів. Учні ознайомляться зі змінами, які відбуваються у світі, викликані зростанням кількості населення, розширенням економічних зв'язків країн, мереж глобальних комунікацій тощо. У цих умовах даний курс набуває колосального значення. У ньому посилюється культурно-гуманістична спрямованість

предмета, збільшується час на вивчення географії країн світу, народів, релігій, мов, культур інтеграційних процесів.

На курс «Україна і світове господарство» у **9-у класі** відведено 52 години (1,5 години на тиждень). Провідною метою є формування знань про тенденції розвитку національного та світового господарства й визначення місця України в сучасному світі. Зазначена мета передбачає реалізацію таких завдань:

- сформувані нові поняття й базові знання про суспільну географію та особливості розвитку сучасного господарства в Україні і світі;
- ознайомити із структурою світового господарства та її відображенням в економіці України, найважливішими глобальними проблемами людства;
- навчити виявляти та аналізувати економічні, соціальні й екологічні процеси та явища на глобальному, регіональному і локальному рівнях;
- показати роль міжнародного співробітництва у розв'язуванні глобальних проблем людства;
- розвивати в учнів пізнавальний інтерес, інтелектуальні та творчі здібності, самостійну навчальну діяльність шляхом пошуку та опрацювання географічної і статистичної інформації з різних джерел.

Важливим принципом побудови змісту географії у 9 класі є інтеграція, яка реалізується через поєднання суспільно-географічних складових під час вивчення особливостей розвитку та розміщення господарства в світі, Україні та своєму регіоні.

Курс має чітко визначену практичну спрямованість, яка реалізується в ході виконання практичних робіт, аналітичних завдань та досліджень. Програмою передбачено виконання 8 практичних робіт, з яких 4 є обов'язковими для оцінювання. Вони спрямовані на розвиток умінь і навичок роботи з географічними картами та іншими джерелами інформації.

Курс географії в **10 класі** «**Географія: регіони та країни**» (52 години, 1,5 години на тиждень), спрямований на формування в учнів знань про особливості населення й просторової організації господарської діяльності у регіонах світу та окремих країнах, умінь орієнтуватися у світових і регіональних соціально-економічних, суспільно-політичних, екологічних процесах.

Загальною метою географії в 10 класі є формування в школярів географічної картини світу на прикладі вивчення систем розселення та просторової організації економічної діяльності в окремих регіонах і країнах з урахуванням сучасних геополітичних, соціальних, економічних та екологічних аспектів.

Програмою в 10 класі на рівні стандарту передбачено виконання 7 практичних робіт. Обов'язковими для оцінювання в кожному семестрі є дві практичні роботи на вибір учителя.

Курс географії в **11 класі** «**Географічний простір Землі**» (35 годин, 1 година на тиждень) розкриває сутність географічної науки в цілому; інтегрує знання про природу, людину і господарську діяльність; формує в учнів чіткі

уявлення про основні закономірності будови і розвитку географічної оболонки та загальні суспільно-географічні закономірності світу з метою забезпечення сталого розвитку.

Вивчення географії в 11 класі спрямовано на реалізацію таких **завдань**:

- розуміння географічної оболонки як системи, її виникнення, функціонування, закономірності будови і розвитку;
- оволодіння вміннями вирішувати комплексні завдання, що потребують виявлення географічної ситуації на конкретній території, моделювання природних, соціально-економічних і геоекологічних явищ і процесів з урахуванням просторово-часових умов і чинників;
- розвиток географічного мислення для орієнтації у проблемах територіальної організації суспільства, його взаємодії з природою, навичок грамотного вирішення побутових та професійно орієнтованих завдань;
- виховання патріотизму, толерантності до інших народів і культур, соціально-відповідального ставлення до навколишнього середовища під час повсякденної трудової і побутової діяльності;
- набуття компетентності в сферах: елементарного геоекологічного моделювання і прогнозування; використання різноманітних географічних знань та умінь в побуті і в підготовці до майбутньої професійної діяльності; забезпечення особистої безпеки, життєдіяльності й адаптації до умов навколишнього середовища.

Курс безпосередньо пов'язаний не тільки з попередніми курсами географії, він також інтегрує знання, здобуті на заняттях з економіки, історії, інформатики тощо.

Програмою в 10 класі на рівні стандарту передбачено виконання 10 практичних робіт. Обов'язковими для оцінювання в кожному семестрі є дві практичні роботи на вибір учителя.

Курс «Географія», що пропонується для **профільного навчання** в 10 і 11 класах, завершує географічну освіту в закладі загальної середньої освіти і відповідає логіці пізнання світу. Таким чином, система географічної освіти узгоджується з теорією природничих і суспільних наук, загальною географією, регіоналізацією, країнознавством, краєзнавством і має українознавчу спрямованість.

Загальна мета курсу – вдосконалити уявлення учнів про географічну картину світу, утверджувати поняття про географію як конструктивну науку і формувати географічне мислення на основі історичного, просторового, комплексного, типологічного, проблемного і конструктивного підходів. Провідні ідеї програм – гуманізація, соціологізація, екологізація, економізація, залучення учнів до соціально корисної практичної діяльності засобами сучасної географії.

Практичні роботи є важливою й обов'язковою складовою уроку географії. Вони передбачають розв'язування географічних, екологічних і соціально-економічних задач, здійснення порівняльного аналізу, проведення міні-досліджень, дискусій, круглих столів, ділових ігор, моніторингових досліджень,

підготовку презентацій, написання есе, творчих робіт, створення індивідуальних і колективних проектів. Мета проведення таких робіт може бути різною – мотиваційною, узагальнювальною, контролюючою тощо. У 10 класі передбачено виконання **25 практичних робіт**, в 11 класі – **54**, які є обов'язковими для всіх учнів класу. Учитель обов'язково оцінює п'ять практичних робіт на вибір у кожному семестрі.

У рамках варіативної частини навчальних планів географія вивчається з 6-го по 11-й класи, залежно від специфіки ЗЗСО. Прикладом варіативних курсів є «Географія рідного краю» (6 клас) та інші курси, використання яких дає змогу наблизитися до реалізації положень Міжнародної хартії географічної освіти в Україні.

Краєзнавство забезпечує закріплення наукових географічних понять на основі вивчення своєї місцевості та допомагає наочному вивченню господарської діяльності населення рідного краю. Здобуті знання сприятимуть прищепленню учням любові до рідної землі, створюють підґрунтя для того, щоб у подальшому учень орієнтувався на географічну освіту.

Під час навчання географії в педагогічній діяльності важливим залишається **проведення обов'язкового оцінювання навчальних досягнень учнів: поточне, тематичне і підсумкове**, а основним видом оцінювання – **тематичне**. На основі тематичних оцінювань, що є результатом поточного оцінювання, виставляється семестрова оцінка, а на основі семестрових – річна, при цьому оцінюються реальні досягнення учня, **а не його середній бал**. Семестрова оцінка виставляється на основі тематичних оцінок, які формуються з поточних оцінок (розв'язування задач і вправ; складання таблиць, схем, написання рефератів, записи результатів спостережень за природними явищами, самостійні роботи), результатів контрольних робіт (мінімум 1 на семестр) та виконання практичних робіт.

Відповідно до «Орієнтовних вимог до виконання письмових робіт і перевірки зошитів з природничо-математичних дисциплін (лист МОН України №1/9 – 529 від 27.12.2000 р.) основними видами письмових робіт з географії є:

розв'язування задач і вправ з географії;

- оформлення результатів виконання практичних робіт (відповідно до навчальних програм);

- складання таблиць, схем, написання рефератів тощо;

- записи результатів спостережень за природними явищами, що здійснюються у процесі вивчення географії;

- самостійні роботи;

- контрольні роботи (як мінімум одна письмова контрольна робота на семестр є обов'язковою).

Для запобігання перевантаження учнів, час проведення контрольних робіт визначається загальношкільним графіком, складеним заступником директора освітнього закладу за погодженням із вчителем.

Дослідження, як вид освітньої діяльності, було включено до вивчення навчального предмета «Географія», згідно з оновленим Державним стандартом

базової і повної загальної середньої освіти. Унікальна структура дослідження орієнтована на підвищення мотивації до навчальної діяльності учнів загалом, а також сприяє активному розвитку власного пізнавального інтересу до вивчення географії як практичної науки шляхом проведення учнями власних науково-пошукових робіт. Дослідження передбачають самостійну роботу учнів, час для їх виконання є позаурочним, рекомендовано виконувати їх у вигляді міні-проектів, презентацій, есе, усних повідомлень, схем-маршрутів, карт, рефератів тощо. Існує ряд спільних рис між практичними роботами та дослідженнями – це розвиток нестандартного мислення, уміння використовувати на практиці здобуті знання, вирішувати поставлені задачі, виконувати проекти тощо. Окрім того, існують певні відмінності між особливостями проведення досліджень і практичних робіт, які призвели до виокремлення даних видів робіт. Головна з них – це спосіб виконання, а також можливість обирати різні умови проведення. Результатом такої роботи учнів можуть бути макети, розробки, карти, схеми, описання об'єктів і конкретна діяльність з їх благоустрою тощо. Із запропонованої тематики досліджень учень за бажанням вибирає 1-2 дослідження (упродовж року) та виконує його індивідуально або в групі. Учитель оцінює таку роботу під час її захисту чи презентації.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів - **єдині** для загальноосвітніх і профільних класів, для класів поглибленого вивчення географії та класів гуманітарного спрямування.

Зауважуємо, що важливу роль у освітньому процесі й надалі відіграє географічний кабінет. Адже в географічному кабінеті знаходиться вся матеріально-технічна база, яку необхідно використовувати під час проведення уроків у 6-11 класах. У викладанні географії шкільне обладнання забезпечує наочність навчання. А це – одне із важливих джерел інформації, засіб пізнавальної діяльності школярів. Використання навчального обладнання сприяє підвищенню рівня організації праці учнів і вчителя, дозволяє створити необхідні умови для вдосконалення викладання географічної інформації, підвищенню якості знань учнів. Матеріальна база шкільної географії створює умови для самостійної діяльності учнів.

Перелік посібників, які можуть бути використані під час вивчення географії, рекомендації щодо використання сучасних інформаційних та інноваційних технологій на уроках географії, підготовки учнів до зовнішнього незалежного оцінювання, результати моніторингу якості природничо-математичної освіти, програми курсів за вибором для профільного навчання, анотації нової навчально-методичної літератури, поради щодо організації роботи з обдарованими дітьми, розробки уроків та позакласних заходів досвідчених учителів та інше друкуються на державному рівні – в журналі «Географія та економіка в сучасній школі» Міністерства освіти і науки України та газеті «Краєзнавство. Географія. Туризм», на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки: ([www.mon.gov.ua](http://www.mon.gov.ua)), веб-сайті Інституту модернізації змісту освіти: ([www.imzo.gov.ua](http://www.imzo.gov.ua)), на сайтах ХОІППО.

## Методичні рекомендації щодо викладання математики у 2021-2022 навчальному році

Гринчук Л.В.,  
методист математики НМЦ професійного  
розвитку керівних та педагогічних  
працівників установ і закладів дошкільної  
та загальної середньої освіти ХОІППО

На сучасному етапі шкільна математична освіта має бути спрямованою на виявлення та розвиток здібностей та обдарувань особистості, її індивідуальних здібностей, досягнення результатів навчання математики, формування і застосування предметних та ключових компетентностей, визначених державним стандартом.

Головним завданням є формування математичної компетентності у взаємозв'язку з іншими ключовими компетентностями, для успішної освітньої та подальшої діяльності впродовж життя, що передбачає засвоєння системи знань, удосконалення вміння розв'язувати математичні та практичні задачі, розвиток логічного мислення, розуміння можливостей застосування математики в особистому та суспільному житті, вироблення стійких механізмів самонавчання, самовиховання і саморозвитку.

### ***Нормативно-методичне забезпечення викладання математики***

Вивчення математики у 2021-2022 навчальному році у 5-11 класах має забезпечувати реалізацію Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 (окрім пілотних класів НУШ). Виконання вимог державного стандарту є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності.

Заклади загальної середньої освіти II ступеня формують освітні програми на основі Типової освітньої програми (Наказ МОН України №405 від 20.04.2018 р. «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня»), а заклади загальної середньої освіти III ступеня - на основі «Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти III ступеня», затвердженої наказом МОН України від 20.04.2018 №408 (у редакції наказу МОН України від 28.11.2019 №1493). Дані документи окреслюють рекомендовані підходи до планування й організації у школах єдиного комплексу освітніх компонентів.

Навчання математики у закладах загальної середньої освіти буде реалізовуватись **за програмами:**

**5 – 9 класи** - [«Математика. Навчальна програма для учнів 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів»](#);

**8 -9 клас (з поглибленим вивченням математики)** - [«Навчальна програма для поглибленого вивчення математики у 8–9 класах загальноосвітніх навчальних закладів»](#),



## **10-11 класи – [Навчальні програми для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Математика.](#)**

Ознайомитись із програмами можна на сайті Міністерства освіти і науки України. Програми позбавлені жорсткого поурочного поділу, вчителі можуть обирати послідовність розкриття навчального матеріалу в межах окремої теми, але так, щоб не порушувалась логіка його викладу. Навчальні програми укладено на компетентнісній основі. Акцент зроблено на формування практичних навичок для подальшого їх застосування у реальному житті. Навчання математики в основній та старшій школі спрямовано на формування предметної математичної компетентності, сутнісний опис якої подано у розділі «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності» програми. Крім того, навчання математики має зробити певний внесок у формування ключових компетентностей.

Також значна увага приділяється вивченню наскрізних ліній, а саме: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність».

Безперечно основним засобом імплементації наскрізних ліній у математику є вибір задач. Також це можливо за рахунок виконання навчальних проєктів, під час виконання яких учні повинні працювати групами, розділяти ролі, вчитись взаємодіяти в колективі, шукати та аналізувати інформацію, презентувати власні напрацювання на загаль.

З особливостями вивчення математики у 5 – 11 класах за діючими навчальними програмами можна ознайомитися в методичних рекомендаціях МОН України та [Методичних рекомендаціях ХОІППО](#) попередніх років.

*Програмне забезпечення варіативної складової.* З метою створення необхідних умов для більш повної реалізації освітньої, розвивальної та виховної складових навчання математики, врахування інтересів, здібностей, потреб та можливостей учнів рекомендуємо використовувати потенціал варіативної складової навчального плану, яка передбачає проведення курсів за вибором та факультативів. [Навчальні програми](#), орієнтовне календарно-тематичне планування та методичні рекомендації щодо викладання курсів за вибором та факультативів надруковані у збірниках:

1. Збірник програм для допрофільної підготовки та профільного навчання (у двох частинах) / Упор. Н.С. Прокопенко, О.П. Вашуленко, О.В. Єргіна.

2. Логіка. Програма факультативного курсу для 5 – 9 класів. Автори: Буковська О. І., Васильєва Д. В. (2020р.)

Нагадуємо, що в освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф Міністерства освіти і науки України або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. З [переліком навчальної літератури](#), який постійно оновлюється, можна ознайомитися на офіційному вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Також на вебсайті ІМЗО розміщені у вільному доступі [електронні версії підручників](#).

Організація освітнього середовища має відповідати наступним документам: [Наказ МОН України №574 від 29.04.2020 «Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і stem-лабораторій»](#).

### ***Оцінювання навчальних досягнень учнів***

Здійснення контролю забезпечує своєчасне корегування навчального процесу з метою приведення його до рівня, заданого програмою й стандартом, що окреслюють очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Учні з самого початку навчання повинні знати, яких результатів їм потрібно досягти, і що від них очікують. У цьому полягає й певний стимул до підвищення якості власних знань і умінь.

Основними видами оцінювання з математики є поточне, тематичне, семестрове, річне оцінювання та підсумкова державна атестація.

Основною ланкою в системі контролю у закладах загальної середньої освіти є поточний контроль, що проводиться систематично з метою встановлення правильності розуміння навчального матеріалу й рівнів його опанування та здійснення корегування щодо застосовуваних технологій навчання.

Основна функція поточного контролю – навчальна. Запитання, завдання, тести спрямовані на закріплення вивченого матеріалу й повторення пройденого, тому індивідуальні форми доцільно поєднувати із фронтальною роботою класу.

Тематичне оцінювання проводиться на основі поточного оцінювання. Під час виставлення тематичного балу результати перевірки робочих зошитів не враховуються. *Семестрове оцінювання* здійснюється на підставі тематичних оцінок.

Більш детальну інформацію щодо ведення та перевірки зошитів з математики в навчальних закладах містять методичні рекомендації, які надруковані в журналі «Математика в школах України», №22-24. 2016 р. та «Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо вивчення математики у 2017-2018 навчальному році у загальноосвітніх навчальних закладах».

Особливу увагу вчителів математики звертаємо на *об'єктивність оцінювання* навчальних досягнень учнів, *зміни у підходах до оцінювання* у системі загальної середньої освіти та вимоги до виконання письмових робіт та перевірки зошитів, які запропоновані у додатку до листа Міністерства освіти і науки України від 03.07.2018 р. № 1/9-415, у якому вміщені «Методичні рекомендації щодо викладання математики у 2018-2019 навчальному році».

**У 10-11 класах, що вивчають математику на рівні стандарт,** семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичного окремо з алгебри і початків аналізу і окремо з геометрії. Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти III ступеню передбачене оцінювання учнів 10-11-х класів з математики. Семестрова оцінка з математики виводиться як середнє арифметичне семестрових оцінок з двох математичних курсів (алгебри і

початків аналізу та геометрії) та здійснюється округлення до цілого числа. (Наприклад, учень/учениця має семестрові оцінки 8 з алгебри і початків аналізу і 9 з геометрії. Тоді середнє значення становитиме  $(8+9):2=8,5\approx 9$ . Отже, семестрова оцінка з математики – 9). Семестрова оцінка з математики виставляється без дати до класного журналу на сторінку з алгебри і початків аналізу в колонку з надписом «І семестр. Математика», «II семестр. Математика» та на сторінку зведеного обліку.

Семестрова оцінка може підлягати коригуванню відповідно до «Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів», затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03 червня 2008 року № 496. Коригована семестрова оцінка з математики виводиться як середнє арифметичне скоригованих семестрових оцінок з двох математичних курсів (алгебри і початків аналізу та геометрії) та здійснюється округлення до цілого числа за наведеним прикладом. Виставляється коригована семестрова оцінка з математики на сторінку з алгебри і початків аналізу.

*Річне оцінювання* здійснюється на основі семестрових або скоригованих семестрових оцінок з математики. Річна оцінка з математики виставляється на сторінку з алгебри і початків аналізу в стовпчик з надписом «Річна. Математика». На сторінку зведеного обліку навчальних досягнень учнів річна оцінка з математики виставляється у стовпчик «Математика».

*Підготовка до ЗНО.* Зміст сертифікаційної роботи з математики визначатиметься Програмою зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з математики, здобутих на основі повної загальної середньої освіти.

Рекомендуємо для підготовки учнів використовувати матеріали Всеукраїнського центру якості освіти, [завдання ЗНО з математики](#) попередніх років.

*Календарно-тематичне та поурочне планування* здійснюється у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є *індивідуальною справою вчителя*. Встановлення універсальних у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області стандартів таких документів є неприпустимим.

Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчителю/вчительці необхідно самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в обраному ними підручнику. Учитель може самостійно переносити теми уроків, відповідно до засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

У зв'язку епідеміологічною ситуацією у світі та необхідністю введення карантинних заходів задля запобігання поширення вірусних хвороб під час календарно-тематичного планування важливо врахувати можливість організації освітнього процесу в межах навчального року в умовах карантину. Для організації дистанційного навчання в цей період пропонуємо скористатися

методичними рекомендаціями, поданими у листах МОН від 23.03.2020 № 1/9-173; від 16.04.2020 № 1/9-213; методичними рекомендаціями [«Організація дистанційного навчання в школі»](#) (упорядник І. Коберник), розробленими за підтримки МОН України

**Рекомендовані форми організації освітнього процесу.** Основними формами організації освітнього процесу є різні типи уроку: формування компетентностей; розвитку компетентностей; перевірки та/або оцінювання досягнення компетентностей; корекції основних компетентностей; комбінований урок. Також формами організації освітнього процесу можуть бути екскурсії, уроки - семінари, конференції, форуми, квести, інтерактивні уроки, інтегровані уроки, проблемний урок, відео-уроки, прес-конференції тощо.

**Цифрові інструменти вчителя математики.** Сучасні інформаційні технології суттєво впливають на ефективність проведення уроків математики, надають можливість удосконалювати організацію уроку, діагностувати рівень сформованості знань та вмінь, активізувати пізнавальну діяльність учнів, поглиблювати знання.

Доцільно у процесі навчання математики використовувати **GeoGebra** – педагогічний програмний продукт, який поєднує динамічну геометрію, алгебру, математичний аналіз і статистику. За допомогою GeoGebra можна швидко створювати високоякісні графічні зображення математичних об'єктів (графіки функцій, графіки рівнянь, геометричні фігури, формули тощо) і потім їх зберігати у файлах графічних форматів (png; svg) або експортувати до буфера обміну. Після цього отримані рисунки можна використовувати для створення друкованих дидактичних матеріалів, мультимедійних презентацій навчального призначення тощо.

*Засвоєнню математики допоможуть віртуальні середовища: цифрові інструменти для вчителя:*

[IXL](#) -адаптивна навчальна платформа для вчителів, які створюють навчальні ігри для своїх учнів. Найбільше підходить для англійської та математики.

[GoFormative](#) - інструмент підходить для перевірки знань та їх актуалізації. Надає вчителю можливість створювати опитування і перевіряти знання в режимі реального часу.

[Pear Deck](#) слугує для створення інтерактивних презентацій, слайди яких містять зображення, текст і відеоконтент. Цей інструмент дозволяє вчителю під час активної сесії взаємодіяти з аудиторією, створюючи завдання по ходу демонстрації презентації. До роботи з презентацією учасники приєднуються через аканти Google.

Nearpod- це онлайн-платформа, яка дозволяє вчителям створювати презентації до своїх занять і ділитися ними з учнями прямо під час уроку. за допомогою інтерактивних презентацій

Wizer.Me - конструктор робочих аркушів Wizer вітає досвід та творчі здібності викладачів, дозволяючи швидко створювати різноманітні типи

запитань: відкриті запитання, множинний вибір, відповідні пари, заповнення порожнього місця, заповнення зображення, таблиць тощо.

[Matific](#) - безкоштовний ресурс для вивчення математики в ігровій формі для учнів 1-6 класів. Учні можуть вирішувати задачі, проходити тести, досліджувати математичні концепції та прийоми. Matific дозволяє відстежувати успіхи всіх учнів через звіти в реальному часі (для цього потрібно заповнити [форму](#)).

[MangaHigh](#) пропонує вчителям величезну кількість освітніх ресурсів на базі ігрового навчання з математики.

[Математика на Khan Academy](#) - українська версія навчальних відео популярної освітньої платформи [Khan Academy](#). Тут можна знайти уроки з геометрії, тригонометрії та алгебри.

[У класі](#) - безкоштовні відеоуроки з математики від 5 до 11 класу (алгебра, геометрія і стереометрія). Формат навчання максимально наближений до реального: вчитель пояснює теми біля дошки.

[Формула](#) - сайт, де можна почитати теорію з арифметики, алгебри, геометрії і тригонометрії, подивитися анімовані графіки і перевірити себе за допомогою онлайн-калькуляторів. До уроків прикріплені документи із завданнями (разом із відповідями).

**Quizlet:** [Quizlet](#) полегшує педагогам процес створення навчальних посібників для школярів, особливо різних карток, які допомагають легко запам'ятати важливу інформацію.

**Google Education:** [Google](#) пропонує цілий ряд цікавих ресурсів, що стосуються освітніх технологій для вчителів, в тому числі електронну пошту і сумісні з нею додатки, відео, плани уроків, професійний розвиток і навіть освітні гранти.

Під час підготовки вчителів до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання: «Математика в рідній школі», «Математика», «Математика в школах України». Окрім того, рекомендуємо використовувати в роботі матеріали [вебсайта PISA](#), зокрема, «10 запитань від учителів математики і як PISA може допомогти відповісти на них».

У 2022 році в Україна вдруге долучиться до Програми міжнародного оцінювання учнів – PISA. PISA не перевіряє рівня навчальних досягнень учнів, натомість оцінює наскільки учень зможе використовувати знання й уміння, отримані в школі, за можливих життєвих труднощів і викликів. У кожному циклі даного дослідження обирається провідна галузь (математика, читання або природничі науки). Це дозволяє детальніше вивчити питання про навчальні досягнення учнів. Провідна галузь дослідження у циклі 2018 року — читання, 2022 – математика.

Тобто головна увага буде приділятися математичній грамотності – здатності особи до визначення й усвідомлення ролі математики в сучасному світі, наданні добре обґрунтованих суджень, умінні використовувати математику в особистих цілях і в суспільному житті.



Детальну інформацію про PISA – рамкові матеріали, зразки завдань попередніх циклів, новини про стан підготовки до проведення дослідження в Україні – розміщено на офіційному сайті Програми в Україні: [pisa.testportal.gov.ua](http://pisa.testportal.gov.ua).

У черговому випуску «PISA in Focus» досліджено, як учні вивчають математику.

- У порівнюваних групах кількість 15-річних, які повідомляють, що вони використовують запам'ятовування, у країнах Східної Азії менша, ніж у деяких англомовних країнах.

- У жодній з освітніх систем, які беруть участь у PISA, хлопці не повідомляли про більш інтенсивне використання запам'ятовування під час вивчення математики, ніж дівчата.

- Запам'ятовування як стратегія навчання може працювати, коли треба вирішувати прості завдання, але його ефективність маловірогідна, якщо це єдина стратегія, яку використовують, коли потрібно вирішувати складні математичні задачі.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 960-р. схвалено Концепцію розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), в якій зазначено, що розвиток національної економіки, зокрема виробництво «цифрових» продуктів, ставить перед сферою освіти завдання щодо генерування нових ідей і знань, створення нових технологій, розв'язання проблем, що можливо досягнути шляхом впровадження проблемного навчання, створення на заняттях проблемних ситуацій для самостійного здобуття необхідних знань у процесі їх вирішення.

Природничо-математична освіта (STEM-освіта) повинна стати одним з пріоритетів розвитку сфери освіти, складовою частиною державної політики з підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки та розвитку людського капіталу, одним з основних факторів інноваційної діяльності у сфері освіти, що відповідає запитам економіки та потребам суспільства.

Для реалізації STEM-підходу при вивченні математики радимо скористатися напрацюваннями: Навчально-методичні матеріали для педагогічних працівників, Педагогічний вісник ПОДІЛЛЯ №1 (2021) - випуск журналу присвячений упровадженню STEM-технологій у навчальних закладах області. **Пропонуємо педагогам приймати участь у творчих змаганнях та ділитись власним досвідом.**

«Краща STEM-публікація – 2021» (Наказ МОН від 13.05.2021 № 46 «Про проведення Заходу «Краща STEM-публікація – 2021») в творче змагання, яке проводить відділ STEM-освіти ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», проходить у два етапи і сприятиме розвитку досліджень з напрямів STEM-освіти в Україні та мотивуватиме педагогів, науковців, практиків до написання актуальних наукових статей із означеної тематики.

З метою STEM-підходу навчання математики і розвитку дослідницьких навичок у 5-6 класах можна використати робочий зошит з математики для учнів «Я дослідник» (автор Васильєва Д.В.). Навчальні завдання зошита орієнтовані на формування в учнів навичок самостійної роботи з різними джерелами

інформації, оформляти результати спостережень у письмовому вигляді, формулювати думку, проводити самоаналіз, здійснювати самоконтроль і самооцінку. Для формування й розвитку в учнів основної школи предметних компетентностей під час вивчення курсів алгебри і геометрії, а також з метою надання допомоги в реалізації завдань компетентісно орієнтованого навчання призначена серія навчальних посібників «Формування предметних компетентностей» за редакцією Н.А. Тарасенкової, що розроблена за сприяння Інституту педагогіки НАПН України.

Рекомендуємо залучати учнів до інтелектуальних змагань всеукраїнського та міжнародного рівнів, серед яких Всеукраїнська учнівська олімпіада з математики, Інтернет-олімпіади з математики, Всеукраїнський турнір юних математиків, Міжнародний математичний конкурс «Кенгуру», Міжнародний математичний конкурс «Карібу».

Розвивати навички усних математичних розрахунків учнів допоможе участь у міжнародному освітньому проекті МІКСІКЕ в Україні / ПРАГЛІМІНЕ . <http://miksike.net.ua/#pranglimine>.

Указом Президента України від 30 січня 2020 року № 31/2020 оголошено 2020/2021 н. р. Роком математичної освіти в Україні.

У продовж нього МОН України планує «впровадити найбільш нагальні й потрібні дітям та освітянам новації, а також закріпити думку про те, що математика потрібна кожному з нас у повсякденному житті».

У 2020/2021 навчальному році наказом МОН України від 9 червня 2020 року № 777 було передбачено проведення конкурсу «Учитель року - 2021» в номінації «Математика». Конкурс, який проводиться з метою підвищення престижності професії вчителя, виявлення й підтримки талановитих педагогічних працівників.

106 вчителів області виявили бажання прийняти участь у конкурсі. 21 учасник конкурсу педагогічної майстерності пройшов до участі у II етап.

II етап конкурсу було проведено у два тури відбіркового етапу та фінал, до якого було запрошено 6 учасників на основі рейтингу, укладеного за кількістю балів попередніх випробувань. Дякуємо усім учасникам конкурсу, за активну участь та можливість спілкування. Ви – справжні професіонали, у яких вершини перемог ще попереду.

За підсумками конкурсу Майя Івасюнько, вчителька математики Хмельницької гімназії №1 імені Володимира Красицького, здобула п'яте рейтингове місце в Україні серед 23 учасників III етапу конкурсу.

## **Фізика і астрономія.**

Гудзь В.В.,  
методист НМЦ професійного  
розвитку керівних та педагогічних  
працівників установ і закладів дошкільної та  
загальної середньої освіти

Навчання фізики у 2021/2022 навчальному році у 7-9 класах здійснюється за навчальною програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. Програму розміщено на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України (<https://goo.gl/GDh9gC>).

У 10 - 11 класах, відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України 20.04.2018 р. № 408 (в редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 28.11.2019 р. № 1493) вивчається базовий предмет «Фізика і астрономія». Вивчення цього предмета може здійснюватися у двох варіантах:

1) як два окремі предмети - «Фізика» (за програмою авторського колективу під керівництвом Локтева В. М.), «Астрономія» (за програмою авторського колективу під керівництвом Яцківа Я. Я.); у такому разі у навчальному плані (класному журналі) зазначаються два предмети (окремо фізика і окремо астрономія); у додаток до свідоцтва про здобуття повної загальної середньої освіти виставляються оцінки з двох предметів;

2) як один предмет «Фізика і астрономія» (за програмою авторського колективу під керівництвом Ляшенка О. І.); у такому разі можливе послідовне або паралельне вивчення фізичного і астрономічного складників, а розподіл годин між ними здійснюється відповідно до навчальної програми; у навчальному плані зазначається один предмет (фізика і астрономія); у додаток до свідоцтва про здобуття повної загальної середньої освіти виставляється одна оцінка; у класному журналі облік здійснюється окремо для фізичного і астрономічного складників, семестрова/річна оцінка виставляється на сторінці фізики з урахуванням тематичних оцінок з астрономії.

Програми для 10-11 класів розміщено на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>).

У програмах наведена тижнева і загальна кількість годин на вивчення предмета. Розподіл кількості годин, що відводиться на вивчення окремих розділів, тем, визначається учителем. Також учитель самостійно визначає порядок вивчення тем та місце проведення лабораторних робіт, лабораторних практикумів, тощо.

Навчальними програмами з фізики визначено перелік демонстраційних експериментів та лабораторних робіт, необхідних для забезпечення реалізації Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Водночас учитель, зважаючи на матеріальну базу фізичного кабінету закладу освіти, може замінювати окремі роботи рівноцінними, використовувати різні варіанти проведення їх (у тому числі віртуальну демонстрацію фізичного досліду), доповнювати цей перелік іншими дослідженнями або короткочасними експериментальними завданнями, об'єднувати кілька робіт в одну, залежно від обраного плану вивчення певної теми. Окремі лабораторні роботи можуть виконуватись учнями або як домашні завдання або як учнівські навчальні проекти, а також виконуватись з використанням цифрових лабораторій (цифрових вимірювальних комплексів), комп'ютерних моделей, віртуальних симуляцій і віртуальної фізичної лабораторії.

Віртуальний експеримент передбачає: висунення теоретичної гіпотези, яка вимагає практичне підтвердження, розробку методу дослідження,



постановку експерименту, спостереження за його ходом, зняття фізичних параметрів, їх систематизацію, аналіз та узагальнення і формулювання висновків щодо проведеної роботи. Зважаючи на універсальність, віртуальні експерименти можна використати на всіх етапах дослідження фізичного явища. Це відкриває нові, перспективні підходи щодо отримання результатів навчання. Разом з тим, модельний віртуальний експеримент не може в повній мірі замінити лабораторні роботи, які виконуються з використанням реального обладнання.

Навчальний фізичний експеримент є важливим засобом формування предметної та ключових компетентностей під час вивчення фізики. Завдяки навчальному експерименту учні оволодівають досвідом практичної діяльності людства в галузі здобуття фактів та їхнього попереднього узагальнення на рівні емпіричних уявлень, понять і законів. Експеримент виконує функцію методу навчального пізнання, завдяки якому у свідомості учнів утворюються нові зв'язки та відношення, формуються суб'єктивно нові особистісні знання, а також дидактично забезпечує процесуальну складову навчання фізики й формує в учнів експериментальні вміння й дослідницькі навички.

Організуючи освітній процес, учителю варто пам'ятати, що компетентісно зорієнтоване навчання передбачає зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, на формування умінь і навичок, на вироблення й розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах. Саме тоді створюються умови для включення механізмів формування компетентності, здатності діяти в конкретних умовах і досягти результату.

Оцінювання рівня оволодіння учнем узагальненими експериментальними вміннями та навичками здійснюється за різні види експериментальної діяльності: лабораторні роботи, роботи фізичного практикуму, експериментальні завдання, домашні досліди й спостереження, навчальні проекти, конструювання, моделювання тощо. Якщо учень/учениця був/ла відсутній/я на уроці, на якому виконувалась фронтальна лабораторна робота, відпрацьовувати її в позаурочний час не обов'язково. Головне, щоб упродовж вивчення розділу учень/учениця показали свої експериментальні вміння й навички в інших видах роботи.

Інститутом розроблені посібники Гудзь В., Міль М. «Зошит для лабораторних робіт і домашніх експериментальних досліджень 7-11 класи» із підтримкою дистанційної форми роботи, які допоможуть опанувати навчальний матеріал, якщо учень/учениця, або і весь клас (період карантину) навчається дистанційно. Домашні експериментальні дослідження, подані в зошиті, можуть бути заміною, у деяких випадках, або доповненням лабораторних робіт.

У процесі навчання фізики ефективним засобом формування компетентностей є також і навчальні проекти. Під час виконання навчальних проектів вирішується ціла низка різнорівневих дидактичних, виховних і розвивальних завдань: розвиваються пізнавальні навички учнів, формується вміння самостійно орієнтуватися в інформаційному просторі, висловлювати власні судження, виявляти компетентність.

Окрім загального визначення, існують обов'язкові критеріальні вимоги до сучасного розуміння проектної технології, такі як:

- наявність освітньої проблеми;
- дослідницький характер пошуку шляхів розв'язання;
- структурування діяльності відповідно до класичних етапів проектування;
- моделювання умов для виявлення учнями/ученицями навчальної проблеми;
- самодіяльний характер творчої активності школярів/школярок;
- практичне або теоретичне значення результату діяльності;
- педагогічна цінність.

У проектній діяльності важливо зацікавити учнів здобуттям знань і навичок, які знадобляться в житті. Для цього необхідно зважати на проблеми реального життя, для розв'язання яких учням потрібно застосовувати здобуті знання та вміння.

Упродовж року учень/учениця обов'язково виконує один навчальний проєкт (індивідуальний або груповий). За бажанням учні/учениці можуть брати участь і виконувати кілька проєктів. Захист навчальних проєктів, обговорення, узагальнення та оцінювання отриманих результатів відбувається на спеціально відведених заняттях. Оцінки за навчальні проєкти виконують стимулюючу функцію, можуть враховуватись у тематичному оцінюванні.

Важливою ділянкою роботи в системі навчання фізики в школі є розв'язування задач. Задачі різних типів можна ефективно використовувати для розвитку інтересу, творчих здібностей і мотивації учнів до навчання фізики, під час постановки проблеми, що потребує розв'язання, у процесі формування нових знань, вироблення практичних умінь учнів, з метою повторення, закріплення, систематизації та узагальнення засвоєного матеріалу, для контролю якості засвоєння навчального матеріалу чи діагностування навчальних досягнень учнів тощо.

Передовий рубіж природознавства — астрономія, оскільки астрономічна наука тією чи іншою мірою стосується всіх інших природничих дисциплін — від фізики, для якої Всесвіт нині перетворився у величезну лабораторію, до біології, з якою астрономія дотична в питанні як походження життя на нашій планеті, так і пошуку його на інших небесних тілах. Окрім цього, астрономія широко використовує математику, інформатику, а також (для цілей приладо- й телескопобудування) новітні технологічні досягнення.

Тобто астрономія як навчальний предмет природничого циклу об'єктивно інтегрує знання з усіх природничо-наукових і деяких суміжних галузей.

Потреба вивчати астрономію в школі може будуватися на потребі бути культурною людиною, мати широкий кругозір, розуміти і цінити довкілля, як унікальний, неповторний світ.

Спираючись на вимоги Державного стандарту, зважаючи на світові тенденції розвитку освіти, враховуючи досягнення астрономічної науки та стан

розвитку українського суспільства, загальні цілі астрономічної освіти в рамках компетентнісного підходу мають бути такими:

1. Формування загальнокультурної компетентності учня через опанування астрономічних знань, що увійшли до світової культури.

2. Формування наукового світогляду через інтерес до опанування методів наукового пізнання, зацікавленості у вивченні астрономії.

3. Формування пізнавальної діяльності у процесі навчання астрономії, а також майбутніх професійних інтересів.

Цілі ж курсу астрономії у старшій школі в рамках компетентнісного підходу є такими:

- формування загальнокультурної компетентності учня шляхом засвоєння змісту курсу «Астрономія»;

- формування цілісного уявлення про сучасну природничо-наукову картину світу та наукового світогляду;

- формування предметної компетентності(цінності, ставлення, знання, уміння, навички) учня через оволодіння чітко визначеним обсягом астрономічних знань та цілеспрямованими способами діяльності;

- формування й розвиток пізнавального інтересу учнів до опанування методів наукового пізнання, зацікавленості у вивченні астрономії;

- розвиток здібностей до комунікативної діяльності;

- розвиток здібностей учня до саморефлексії;

- розвиток здібностей до самовизначення з урахуванням власних інтересів і нахилів;

- активізація пізнавальної діяльності учнів засобами курсу «Астрономія».

При вивченні астрономії в школі доцільним є використання інформаційно-комунікаційних технологій. До функцій ІКТ, які прямо чи непрямо можна задіяти у навчальному процесі, можна віднести такі, як:

1. Доступ до інформаційних ресурсів з астрономії(бази даних, бібліотеки зображень небесних об'єктів, різні комп'ютерні програми навчального призначення тощо). Можливості тут дуже великі й повсякчас вони зростають. Перед вчителем/учителькою постає проблема не як знайти, наприклад, ілюстративний матеріал для уроку, а в тому, як дібрати найкращий і головню як його ефективно використати у навчальному процесі.

2. Виготовлення електронних навчальних ресурсів чи їх окремих елементів із застосуванням інформації, взятої з мережі Інтернет. Це те, що нині активно використовують для створення електронних презентацій.

3. Спільна навчальна діяльність учнів/учениць та вчителя. Функції ІКТ тут значно ширші, наприклад можливість організувати відкрите навчання астрономії.

4. Проектування й управління навчальним процесом. Тут можливості такі, що кардинально можуть змінити підходи до навчального процесу як такого: від його проектування до форм проведення. Тепер значно простіше, зокрема, реалізувати ідею індивідуальної траєкторії навчання тих учнів, які

цікавляться астрономією, чи здійснювати оперативний контроль (самоконтроль) результатів навчальної діяльності та їх корекцію.

5. Виконання віддалених астрономічних спостережень з використанням професійного обладнання, наданого провідними науковими організаціями світу чи спеціалізованими навчальними центрами, що забезпечують доступ до інтернет-телескопів. Ця функція важлива при виконання, наприклад, проектів, чи підготовці до олімпіад.

6. Організація й виконання індивідуальних та колективних навчальних проектів (презентації, огляди джерел інформації, робота з базами даних тощо), конкурсів та олімпіад незалежно від місця проживання учнів.

7. Формування й підвищення інформаційної культури учнів, розвиток умінь оцінити ефективність і надійність інформації, отриманої з різних джерел.

Всеукраїнський конкурс «Левеня» цього року пройшов у новому форматі. Це, та відповідність програмі, дає можливість використання конкурсу, окрім формування мотивації та підвищення інтересу до вивчення фізики, як дуже доброго моніторингового інструменту. Доступність учителя/вчительки до результатів випробування показує знання та вміння учнів/учениць і можливі прогалини відповідно до тем шкільного курсу фізики. Публікація повних розв'язків задач після конкурсу сприяє самоаналізу учнем/ученицею своїх досягнень та корегування своєї освітньої траєкторії.

Навчальна та методична література для вивчення предметів «Фізика», «Астрономія», «Фізика і астрономія» наведена у Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України на 2021/2022 навчальний рік, що розміщені на вебсайтах МОН України, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Електронні версії підручників:

<https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/>

### **Методичні рекомендації щодо навчання хімії у 2021/2022 навчальному році**

Дубковецька Г.М.,  
методист НМЦ професійного  
розвитку керівних та педагогічних  
працівників установ і закладів дошкільної та  
загальної середньої освіти

*Реалізація навчальної програми з хімії в закладах загальної середньої освіти*

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 405 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня», розподіл тижневого навантаження на вивчення предмета «хімія» становить (табл.1):

*Таблиця 1*

Тижневе навантаження на вивчення хімії в основній школі

|        |        |                                       |        |                                       |
|--------|--------|---------------------------------------|--------|---------------------------------------|
| 7 клас | 8 клас | 8 клас<br>(поглиблене вивчення хімії) | 9 клас | 9 клас<br>(поглиблене вивчення хімії) |
| 1,5    | 2      | 4                                     | 2      | 4                                     |

У старшій школі розподіл тижневого навантаження буде відбуватися відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 408 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» (табл. 2).

Таблиця 2

Тижневе навантаження на вивчення хімії у старшій школі

| 10 клас   |                  |                   | 11 клас   |                  |                   |
|---|------------------|-------------------|---|------------------|-------------------|
| Природничі науки<br>(експериментальний інтегрований курс) | Рівень стандарту | Профільний рівень | Природничі науки<br>(експериментальний інтегрований курс) | Рівень стандарту | Профільний рівень |
| 4   | 1,5              | 4                 | 4   | 2                | 6                 |

Звертаємо увагу, що додаткові години, виділені на підсилення предмета з варіативної складової навчальних планів, можна використати для збільшення годин з предмета, упровадження курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять.

*Програмне забезпечення інваріантної та варіативної складових курсу хімії*

У 2021/2022 навчальному році інваріантна складова навчання хімії здійснюватиметься за такими програмами:

7-9 класи – Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Хімія. 7-9 класи (наказ МОН України від 07.06.2017 № 804).

8-9 класи з поглибленим вивченням хімії – Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням хімії (наказ МОН України від 17.07.2015 № 983).

10-11 класи (наказ МОН України від 23.10.2017 № 1407):

- програма з хімії для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту);

- програма з хімії для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень).

Програми Всеукраїнського експерименту щодо впровадження в закладах загальної середньої освіти інтегрованого курсу «Природничі науки»:

- «Природничі науки» (інтегрований курс). Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти 10-11 класів гуманітарного профілю (проект 1 авторського колективу: Інна Дьоміна, Віктор Задоянний, Сергій Костик);

– «Природничі науки» (інтегрований курс). Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти 10-11 класів (проект 2 авторського колективу під керівництвом Засекої Т. М.);

– «Природничі науки» (інтегрований курс). Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти 10-11 класів (проект 3 авторського колективу: Дмитро Шабанов, Олександр Козленко);

– «Природничі науки» (інтегрований курс). Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти 10-11 класів (проект 4 авторського колективу під керівництвом Ільченко В.Р.).

Усі вищезазначені програми розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України. (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>).

Програми позбавлені поурочного поділу. Вчитель може самостійно розподіляти навчальні години і визначати послідовність розкриття навчального матеріалу в межах окремої теми так, щоб не порушувалася логіка його викладу.

Звертаємо увагу, що програми для курсів за вибором (факультативів), повинні мати відповідний гриф і входити до переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання у закладах загальної середньої освіти (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki>). Відповідно до виділених годин, учителі можуть творчо підходити до реалізації змісту цих програм, вивчаючи їх окремі розділи як самостійний курс. Також учителі можуть самостійно або у співавторстві розробити навчальну програму курсу за вибором (факультативу), погодивши її в установленому порядку.

*Навчальне та навчально-методичне забезпечення інваріантної складової курсу хімії*

Зміст навчальних програм реалізується через навчальне забезпечення, що має гриф Міністерства освіти і науки України (табл. 3).

*Таблиця 3*

Навчальне та навчально-методичне забезпечення  
інваріантної складової курсу хімії

| Клас          | Рекомендовані підручники<br>(автори)  |
|---------------|---|
| Основна школа |   |
|               | Підручники «Хімія» для 7 класу ЗЗСО авторів: <ul style="list-style-type: none"><li>– Ярошенко О.Г.;</li><li>– Савчин М.-В. М.;</li><li>– Попель П.П., Крикля Л.С.;</li><li>– Лашевська Г.А., Лашевська А.А.;</li><li>– Григорович О.В.;</li><li>– Дячук Л.С., Гладюк М.М.;</li><li>– Буринська Н.М.</li></ul> |
|               | Підручники «Хімія» для 8 класу ЗЗСО авторів: <ul style="list-style-type: none"><li>– Лашевська Г.А., Лашевська А.А.;</li></ul>  |

|                        |  |
|------------------------|--|
|                        | <ul style="list-style-type: none"> <li>–Попель П.П., Крикля Л.С.;</li> <li>–Гранкіна Т.М.;</li> <li>–Дячук Л. С., Гладюк М.М.;</li> <li>–Савчин М.М.;</li> <li>–Ярошенко О.Г.;</li> <li>–Буринська Н.М.;</li> <li>–Григорович О.В.;</li> <li>–Бутенко А.М. «Хімія для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням хімії»</li> </ul>   |
|                        | <p>Підручники «Хімія» для 9 класу ЗЗСО авторів:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– Гранкіна Т. М.;</li> <li>– Лашевська Г.А., Лашевська А.А.;</li> <li>– Попель П.П., Крикля Л.С.;</li> <li>– Березан О.В.;</li> <li>– Григорович О.В.;</li> <li>– Савчин М.М.;</li> <li>– Ярошенко О.Г.;</li> <li>– Буринська Н.М., Величко Л.П.;</li> <li>– Бутенко А.М. «Хімія для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням хімії»</li> </ul> |
| Старша профільна школа |  |
| 0                      | <p>Підручники «Хімія» для 10 класу ЗЗСО (рівень стандарту) авторів:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– Попель П.П., Крикля Л.С.;</li> <li>– Ярошенко О.Г.;</li> <li>– Григорович О.В.;</li> <li>– Савчин М.М.;</li> <li>– Лашевська Г.А., Лашевська А.А., Ющенко С.Р.</li> </ul>   |
|                        | <p>Підручник «Хімія» для 10 класу ЗЗСО (<i>профільний рівень</i>)<br/>Автор: Величко Л.П.</p>  |
| 1                      | <p>Підручники «Хімія» для 11 класу ЗЗСО (рівень стандарту) авторів:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– Попель П.П., Крикля Л.С.;</li> <li>– Ярошенко О.Г.;</li> <li>– Савчин М.М.;</li> <li>– Григорович О.В.;</li> <li>– Лашевська Г.А., Лашевська А.А.</li> </ul>  |

Зазначаємо, що, обираючи на початку навчального року навчально-методичний комплекс для вивчення хімії, необхідно передбачити можливості використання засобів та інструментарію дистанційного навчання в умовах очного навчання. Під час організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти дозволено використовувати навчальну літературу, схвалену відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України. Перелік навчальної літератури щорічно оновлюється та

розміщується на сайті Міністерства освіти і науки України (<http://www.mon.gov.ua>) та ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України (<http://www.imzo.gov.ua/>).

Електронні версії підручників з хімії для 7 та 9-11 класів закладів загальної середньої освіти розміщені в електронній бібліотеці ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/%20elektronni-versiyi-pidruchnikiv>).

#### *Календарно-тематичне та поурочне планування*

На основі навчальної програми предмета/інтегрованого курсу вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу.

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. При цьому формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя.

Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчитель має самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в підручнику, може переставляти місцями теми уроків, відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал, визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

Рекомендуємо в календарно-тематичних планах виділити ключові теми, на яких ґрунтується подальше опрацювання програмового матеріалу. Це дозволить без порушення системи програмових вимог ущільнювати, оптимізувати вивчення предмета, концентрувати увагу на відпрацюванні позицій, що мають забезпечити якісну самостійну роботу учнів в умовах дистанційного навчання.

#### *Рекомендації щодо організації процесу навчання хімії*

Пропонуємо на початку 2021/2022 навчального року запровадити «коригуюче навчання» для повторення вивченого матеріалу за минулий рік. Учителю необхідно:

1. Провести безоціночні діагностичні роботи (усні співбесіди) опитування в 8-11-х класах з метою визначення рівня засвоєння матеріалу учнями за період карантину.

2. Відповідно до результатів, спланувати роботу (колективну або індивідуальну) щодо актуалізації окремих тем, систематизації знань та умінь, практичного їх закріплення тощо.

3. Тривалість періоду «коригувального навчання» кожен учитель визначає самостійно після проведення діагностичних робіт і внесення змін до календарно-тематичного плану.

Рекомендуємо під час повторення навчального матеріалу в 8-9 класах скласти з учнями узагальнюючі блок-схеми, опорні конспекти, ментальні карти тощо, які б давали можливість здобувачам освіти цілісно сприймати



інформацію, використовуючи зорову, слухову та механічну пам'ять, а також встановлювати причинно-наслідкові та міжпредметні зв'язки.

Програмою з хімії для 10 класу (рівень стандарту) передбачено вивчення класів органічних сполук, окремі представники яких вивчалися у II семестрі 9 класу. Ураховуючи це, рекомендуємо розпочати повторення зі складання загальної схеми класифікації органічних сполук, використовуючи в якості прикладів представників (метан, етен, етин, метанол, етанол, етанова кислота, глюкоза, сахароза, крохмаль, целюлоза тощо), що вивчалися учнями під час дистанційного навчання. Надалі опрацьовувати навчальний матеріал за програмою 10 класу, повторюючи та поглиблюючи знання складу, будови, фізичних та хімічних властивостей, способів добування та застосування органічних сполук.

Особливістю програми з хімії для 11 класу (рівень стандарту) є вивчення загальної та неорганічної хімії. Ураховуючи, що під час дистанційного навчання здобувачі освіти вивчали теми «Синтетичні і високомолекулярні речовини і полімерні матеріали на їх основі» й «Багатоманітність та зв'язки між класами органічних речовин», які за змістом здебільшого теоретичного спрямування, рекомендуємо спланувати опрацювання навчального матеріалу так, щоб учні під час виконання домашнього завдання готували повідомлення, виконували інформаційні проекти, розробляли узагальнюючі схеми, які потім презентували на уроці.

Плануючи повторення, рекомендуємо звернути увагу й на практичну складову навчальних програм з хімії та врахувати доцільність виконання лабораторних і практичних робіт, що виконувалися під час карантину.

Подальший освітній процес необхідно спрямувати на формування ключових і предметних компетентностей відповідно до навчальної програми. А саме:

1. Завданням кожного уроку має стати досягнення учнем певного результату навчання (набуття, формування чи розвиток) визначених умінь, навичок, ставлень, цінностей, зазначених у розділі «Очікувані результати навчання».

2. Змінити підходи до конструювання і проведення навчальних занять – від трансляції готових знань учителем до методик, які дозволять учням самостійно здобувати знання під час навчальної діяльності; формувати вміння їх застосовувати у різних ситуаціях, генерувати і продукувати ідеї або нові знання; висловлювати власну точку зору щодо певних процесів чи явищ тощо.

3. Приділити більше уваги методам наукового пізнання хімії, ролі спостереження й експерименту. Формувати в учнів дослідницькі вміння і навички щодо постановки проблеми, формулювання гіпотези, планування експерименту, пошуку методик дослідження, реалізації експерименту, роботи з хімічним і вимірювальним обладнанням, обробки результатів і формулювання висновків.

4. В організації освітнього процесу раціонально застосовувати способи дій, методи і засоби навчання, використовувати активні та інтерактивні

технології: групової роботи, проблемного навчання, дидактичних ігор, проєктної діяльності тощо. Упродовж року учень обов'язково повинен виконати один навчальний проєкт (індивідуально чи в групі) або за бажанням взяти участь у кількох проєктах.

Для ефективної організації роботи учнів над проєктом учителю необхідно завчасно, на початку теми, в якій плануються проєкти:

- ознайомити учнів з темами навчальних проєктів;
- зазначити строки виконання проєкту, можливу дату захисту;
- розробити та надати перелік вимог, критеріїв, які обов'язково оцінюються в проєкті;
- запропонувати учням план роботи над проєктом: інформаційний пошук, фіксування джерел інформації;
- допомогти у визначенні мети та завдань над проєктом;
- пояснити, як зробити висновки до роботи, підготувати презентацію.

Орієнтовні теми (для вибору) проєктів наведено в навчальних програмах.

5. Застосовувати в урочній та позаурочній роботі сучасні інформаційно-комунікаційні технології, цифрові лабораторно/вимірювальні комплекси тощо, що сприятимуть активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їхньої самостійності в опануванні знань та дозволять формувати інформаційно-цифрову компетентність.

Розвиток інформаційно-цифрових технологій в усьому світі спонукає до запровадження в освітніх закладах двох актуальних напрямів роботи: формування медіаграмотності та впровадження STEM-освіти.

Для ефективної реалізації першого напрямку рекомендуємо опрацювати посібник «Медіаграмотність на заняттях з хімії» авт. Григорович О.В. (<https://www.aup.com.ua/mediagramotnist-na-zanyattyakh-z-khimii/>). У навчальному виданні запропоновано короткі теоретичні відомості про різні аспекти медіаграмотності, статті хімічного контенту та тлумачення до них, завдання, зазначено теми уроків, під час яких доцільно використати цей матеріал.

Другий напрям реалізує Концепцію розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), зміст якої спрямований на формування критичного, логічного та математичного мислення, розуміння природи і сучасних технологій. Пропонуємо ознайомитися зі змістом Концепції, врахувати рекомендації під час проведення навчальних занять (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text>), розглянути можливість поповнення кабінетів хімії цифровими лабораторно/вимірювальними комплексами, що дозволять реалізувати STEM-освіту на місцях.

Акцентуємо увагу, що оновлення матеріально-технічної бази навчальних кабінетів з хімії повинно відбуватися відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 29.04.2020 № 574 «Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0410-20#Text>).

Організація освітнього процесу має реалізуватися також з урахуванням результатів міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018, у якому Україна

брала участь вперше. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 можна переглянути за посиланням (<https://testportal.gov.ua/zvity-dani-4/>), а також опрацювати методичні рекомендації щодо поліпшення читацької, математичної і природничо-наукової грамотності учнів, підготовлені Національною академією педагогічних наук України, з метою підготовки до пілотного етапу міжнародного порівняльного дослідження якості освіти PISA-2022, в якому Україна буде брати участь вдруге.

У випадку переходу освітніх закладів на дистанційне навчання рекомендуємо використовувати власний досвід та надані методичні рекомендації, розміщені на сайті ХОІППО → Методична → Підтримка дистанційного навчання ([https://hoippo.km.ua/?page\\_id=1409](https://hoippo.km.ua/?page_id=1409)).

#### *Особливості вивчення інваріантної складової хімії в 7-11 класах*

У 2021/2022 навчальному році навчальні програми з хімії для 7-11 класів залишаються без змін.

Звертаємо увагу, що рекомендації щодо вивчення хімії в 11 класах з профільним рівнем навчання детально представлені у методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України, затверджених відповідним наказом від 01.07.2019 № 1/11-5966.

#### *Рекомендації щодо підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з хімії*

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 26.06.2018 № 696 «Про затвердження програм зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти» зовнішнє незалежне оцінювання з хімії у 2022 році відбудеться за програмою, що вступила в дію у 2020 році. Зі змістом наказу та програмою можна ознайомитися на сайтах Міністерства освіти і науки України (<https://cutt.ly/qd7ncFt>) та Українського центру оцінювання якості освіти (<https://testportal.gov.ua/proghim/>).

З особливостями програми підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з хімії та рекомендованими інтернет-ресурсами можна ознайомитися у методичних рекомендаціях, що розміщені на сайті НМЦ професійного розвитку керівних та педагогічних працівників установ і ЗДО та ЗЗСО (<https://nmts-koordinatsiji-metodsluzhb.webnode.com.ua/distantnijni-tsentri-metodichnoji-pidtrimki/informatsijni-resursi-dlya-vchiteliv-predmetnikiv/>).

#### *Робота з обдарованими учнями*

Звертаємо увагу педагогів, що на осінніх канікулах традиційно стартуватиме всеукраїнський турнір юних хіміків, до участі в якому запрошуються команди у складі керівника та 3-5 учнів на засадах самофінансування. Із завданнями турніру на 2021/2022 навчальний рік, правилами проведення та Положенням можна ознайомитися за покликанням <http://tyc.com.ua/uk/>. Крім того, рекомендуємо вчителям хімії залучати учнів до заочної участі у Всеукраїнському інтернет-турнірі з природничих дисциплін ([www.vpd.inhost.com.ua](http://www.vpd.inhost.com.ua)).

**Методичні рекомендації**  
**«Про викладання інформатики у 2021/2022 н.р. та використання**  
**цифрових технологій для організації освітнього процесу: регіональний**  
**аспект»**

Завадський І.О.,  
доцент факультету комп'ютерних наук  
та кібернетики Київського національного  
університету імені Тараса Шевченка.  
Лапінський В.В.,  
завідувач лабораторії навчання інформатики  
Інституту педагогіки АПН України  
Семко Л.П.,  
науковий співробітник відділу математичної та  
інформатичної освіти Інституту педагогіки АПН України  
Ребрина В.А.,  
Зубик В.В.,  
Максименко В.А.,  
Сологуб О.С.,  
працівники НМЦ викладання інформатики,  
ІКТ і ДН

**Загальні питання**

Планування й реалізація освітнього процесу з інформатики у ЗЗСО у 2021–2022 навчальному році визначаються типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 408, зокрема рекомендовані форми організації освітнього процесу та інструменти системи внутрішнього забезпечення якості освіти, загальний обсяг навчального навантаження та орієнтовна тривалість і можливі взаємозв'язки освітніх галузей, предметів, дисциплін. Розглядаючи розподіл годин навчального плану у процесі створення навчального плану освітнього закладу, слід зазначити, що після виокремлення інформатичної галузі (ІФО) у Державному стандарті базової середньої освіти

<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5f7/5e6/b1e/5f75e6b1ee0d8989401323.doc> створились умови для перерозподілу годин як предмету «технології», так і предмету «інформатика», оскільки години інваріантної частини навчального плану ЗЗСО можуть надаватися для цих предметів сумарно. Насамперед це стосується старшої школи. Планування освітнього процесу закладу ЗСО стає більш гнучким, але вимагає більш детального аналізу. Також треба враховувати, що було поновлено санітарні норми і правила, введено з 1 січня 2021 року «Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти», що також буде зумовлювати необхідність певного коригування освітнього процесу (Додаток).

Згідно з чинною навчальною програмою для 5–9 класів основним методичним підходом до вивчення предмета «інформатика» має бути розвивально-компетентнісний підхід. Основними складовими компетентності учнів є, *по-перше*, знання, але не просто інформація, а швидко змінювана, динамічна, різноманітна, яка потрібна для здійснення тієї чи іншої діяльності чи розв’язання певного кола пізнавальних і життєвих задач, виконання завдань, що виникають у процесі життєдіяльності в соціумі. *По-друге*, учням потрібні вміння застосувати ці знання у конкретній ситуації й розуміння, яким чином це зробити. *По-третє*, мають бути сформовані ціннісні орієнтації, потрібні суспільству й уміння адекватного оцінювання себе, світу, свого місця в світі, конкретного знання, необхідності чи непотрібності його для своєї діяльності, а також методу його здобування чи використання. Нова українська школа має бути зорієнтована на формування тих умінь і компетентностей, які будуть необхідними дитині для успішної самореалізації у житті.

У 5–11 класах закладів загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році вивчення інформатики буде продовжуватися за навчальними програмами, які розміщено на веб-сайті Міністерства освіти і науки України <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>, тому рекомендуємо скористатись минулорічними методичними рекомендаціями «Про викладання інформатики у 2020/2021 н.р.: регіональний аспект» [https://docs.google.com/document/d/1S0b6CpNaYI3LfIV\\_ZZV\\_vDGHAOFwed6FCA8b5-V1DE/edit?usp=sharing](https://docs.google.com/document/d/1S0b6CpNaYI3LfIV_ZZV_vDGHAOFwed6FCA8b5-V1DE/edit?usp=sharing).

Новим є те, що гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» отримали підручники з інформатики для 8 класів. Учні 9-х класів будуть навчатися за відсутності підручника за чинною програмою.

Типові (модельні) навчальні програми, які пропонується брати за основу планування освітнього процесу

| Класи (рівні)                          | Рік затвердження | Посилання   |
|--|------------------|---|
| <b>Основна школа (5-9 класи)</b>       |                  |   |
| 5-9                                    | 2017             | <a href="https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/8-informatika.docx">https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/8-informatika.docx</a> |
| <b>Поглиблене вивчення інформатики</b> |                  |   |
| 8-9                                    | 2016             | <a href="https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/informatika.pdf">https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/informatika.pdf</a>   |

| <i>Старша школа (10-11 класи)</i> |      |   |
|-----------------------------------|------|---|
| Рівень стандарту                  | 2018 | <a href="https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/informatika-standart-10-11.docx">https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/informatika-standart-10-11.docx</a> |
| Профільний рівень                 |      | <a href="https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/01/10-11-profilniy-riven.docx">https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/01/10-11-profilniy-riven.docx</a>     |

Учитель не обмежений у виборі організаційних форм, видів, методів та засобів навчальної діяльності з метою забезпечення передбачуваного Державним стандартом рівня навчальних досягнень учнів як результату освітнього процесу. Однак для успішного опанування курсу інформатики рекомендованими є організація роботи кожного учня за комп'ютером на кожному уроці, наприклад у формі виконання практичної роботи або електронного уроку, а також підключення комп'ютерного класу до швидкісного Інтернету.

Рекомендується проводити як формувальне, так і підсумкове оцінювання, за кожною темою курсу. У підсумкових оцінках має враховуватися набуття учнем всіх знанневих, діяльнісних та ціннісних компетенцій, зазначених у відповідних темах навчальної програми. У разі звільнення учня від роботи за комп'ютером оцінюватися мають ті з зазначених у програмі складових компетентності, які можуть бути набуті без використання комп'ютера (переважно знанневі й ціннісні). Зауважимо, що якщо учень звільнений від роботи за комп'ютером, але стан здоров'я дає йому можливість використовувати смартфон, то завдяки спеціалізованим програмним засобам він може значною мірою набуті й діяльнісних компетенцій, згідно з вимогами навчальної програми. Рівень набуття таких компетенцій також має оцінюватися.

### **Восьмі класи**

У навчальному процесі пропонується використовувати підручники, що отримали цьогоріч гриф «Рекомендовано МОН» та посібники, що отримали гриф «Схвалено МОН». Зокрема, згідно з наказом МОН від 22.02.2021 № 243 гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» отримали 5 підручників «Інформатика» для 8 класу закладів загальної середньої освіти авторських колективів:

- Ривкінд Й.Я., Лисенко Т.І., Чернікова Л.А., Шакотько В.В.;
- Морзе Н.В., Барна О.В.;
- Бондаренко О.О., Ластовецький В.В., Пилипчук О.П., Шестопапов Є.А.;

- Коршунова О.В., Завадський І.О., Стасюк З.Р.;
- Казанцева О.П., Стеценко І.В.

та один підручник з поглибленим вивченням інформатики авторського колективу Руденко В.Д., Речич Н.В., Потієнко В.О.

Також можна використовувати, за наявності, підручники з грифом «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ МОН України від 10.05.2016 р. № 491), принаймні як додаткове джерело знань і навчальних завдань.

Для викладання інформатики у 8 класі пропонуємо матеріали за результатами вебінару, який проведено 6 травня 2021 р. науково-методичним центром викладання інформатики, інформаційно-комунікаційних технологій та дистанційного навчання за участю авторських колективів підручників з інформатики, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Матеріали авторських колективів та запис вебінару розміщені на ментальній карті <https://cutt.ly/wbBuexu>.

Наведемо стислий опис особливостей навчального матеріалу у кожному з підручників інформатики.

У підручнику «Інформатика. 8 клас» авторського колективу **Ривкінд Й.Я., Лисенко Т.І., Чернікова Л.А., Шакотько В.В.** традиційно викладання навчального матеріалу всіх розділів побудовано на об'єктному підході (Об'єкт > Властивості об'єкта > Значення властивостей об'єкта > Події з об'єктом > Змінення значень властивостей об'єкта > Алгоритм виконання операцій з об'єктом). До підручника включено рубрики «Працюємо з комп'ютером», «Найголовніше в цьому пункті», «Дайте відповіді на запитання», «Виконайте завдання», «Практичні роботи». У тексті підручника розміщено завдання для формування в учнів ключових компетентностей, серед яких особлива увага приділяється мовній та іншомовній, математичній та природничій, технологічній та соціальній, підприємливості та фінансовій грамотності, умінню вчитися та самоосвіті. Супровід підручника (файли-заготовки для тренувальних вправ, практичних робіт та завдань для самостійного виконання, інтерактивні вправи, завдання практичних робіт та підсумкових тестів, зразки виконання вправ, орієнтовне поурочне планування) розміщений на сайті авторського колективу «Інформатика для всіх»

<https://sites.google.com/pu.org.ua/allinf>.

Розділ «Кодування даних» виокремлено в окремий розділ, метою якого є ознайомлення учнів з поняттям кодування та декодування даних різних типів, що застосовується у різних життєвих ситуаціях. Кодування текстових даних базується на використанні таблиць кодів символів. Кодування кольорів графічних даних розглядається на основі колірних моделей. Для пояснення особливостей кодування векторної графіки пропонується звертати увагу на математичні моделі графічних об'єктів. При ознайомленні з двійковим кодуванням пропонується розв'язування задач на перехід від одних одиниць вимірювання довжини двійкового коду до інших.



Зміст розділу «Апаратне забезпечення комп'ютера» орієнтований на формування в учнів розуміння призначення окремих пристроїв в загальній системі сучасного персонального комп'ютера, вмінь отримувати з різних джерел актуальні відомості про комп'ютерні пристрої, значення їх основних властивостей. В розділі розглянуті перспективні технології, які в майбутньому можуть бути використані для створення нових пристроїв, та технології, що лягли в основу нових пристроїв, що в останній час починають широко використовуватись на підприємствах, в установах та побуті, наприклад, 3D принтери, пристрої «розумного» будинку.

Вивчення теми «Опрацювання текстових документів» пропонується на прикладі роботи з версією Office 365, опис цього ж матеріалу для Microsoft Word 2010 розміщено в електронному додатку до підручника. Основна увага у цій темі в підручнику приділяється створенню структури текстового документу та його стильовому оформленню, і відповідно створенню колонтитулів, змісту документа, гіперпосилань. Колективна робота з документами розглядається на основі режиму Рецензування, так як зі спільним опрацюванням текстових документів в хмарному середовищі учні ознайомилися ще в 7 класі. Додатково до навчального матеріалу з цієї теми включено вивчення вставлення в текстовий документ символів, які відсутні на клавіатурі, роботу з кількома документами одночасно, створення, редагування та форматування спеціальних графічних об'єктів.

У четвертому розділі «Створення та публікація веб ресурсів» подаються відомості про структуру веб сторінок і засоби їх створення. Передбачається коротке ознайомлення з мовою HTML і більш детальне з засобами автоматизованого створення веб сайтів у сервісі Google Сайти.

У п'ятому розділі «Опрацювання об'єктів мультимедіа» основна увага приділяється формуванню умінь складати сценарії створення мультимедійних об'єктів, реалізовувати ці сценарії з використанням різноманітних програм, в тому числі і онлайн, розміщувати мультимедійні об'єкти в Інтернеті з дотриманням законодавства про авторське право.

Розділ «Алгоритми та програми» запропоновано вивчати з використанням мови програмування Object Pascal і середовища проектування Lazarus або мови програмування Python і середовища проектування IDLE. Вибір здійснює вчитель із урахуванням рівня підготовки і бажання учнів.

Авторський колектив вважає, що основними засобами підвищення ефективності процесу розвитку алгоритмічного мислення в учнів 8 класу є побудова математичної моделі, письмове виконання складених фрагментів програмного коду, підбір тестових прикладів для письмового виконання, тестування готових проєктів з розгалуженнями, циклами.

Підручник «Інформатика-8» авторів **Морзе Н.В., Барна О.В.** продовжує лінійку підручників, які реалізують авторську концепцію діяльнісного, компетентнісного, практикозорієнтованого та розвивального навчання інформатики. Підручник містить 5 розділів, які складаються з окремих блоків. Автори змінили порядок вивчення тем, останньою вивчається тема «Створення



й публікація веб-ресурсів», що пов'язано із необхідністю пропорційного навантаження на учнів програмним матеріалом. До підручника включено рубрики «Цікаво», «Діємо», «Досліджуємо», «Працюємо в парах», «Працюємо самостійно». У кожній темі учням пропонується взяти участь в індивідуальному чи колективному мініпроекті, що може бути засобом комплексного оцінювання навчальних результатів учнів.

У деяких розділах теоретичний та практичний матеріал розкрито на прикладі різного програмного забезпечення (наприклад, Microsoft Word, LibreOffice Writer). Однак автори передбачають, що учні вивчатимуть тільки одне із запропонованих середовищ. Там, де пояснення відбувається на основі обох, вчителю важливо наголосити, що однакові дії можуть виконуватись однаково в різних середовищах, що важливо для адаптації дітей в умовах швидкозмінних інтерфейсів програм.

Програмні середовища з онлайнною чи офлайнною підтримкою вчитель обирає самостійно. Опанування навичками опрацювання мультимедійних даних автори рекомендують через використання безкоштовних редакторів (<https://convert-video-online.com/>, Free Online Screen Recorder, OpenShot Video Editor та інших). Для вивчення мови програмування вчитель може використовувати різні середовища програмування, описані у підручнику. Серед офлайнових середовищ, як і у 7 класі, автори виділяють середовище Thonny (<https://thonny.org/>), яке є вільно поширюваним та має українську локалізацію. Автоматизоване створення веб-ресурсів показано на прикладі сервісу Google сайти.

Підручник «Інформатика-8», створений авторським колективом у складі **Бондаренко О. О., Ластовецького В. В., Пилипчука О. П., Шестопалова Є. А.** продовжує лінійку підручників для 5-7 класів. Зважаючи на те, що вчитель на свій розсуд може встановлювати порядок і розподіляти час для вивчення окремих тем курсу, автори підручника формували його зміст таким чином, щоб вивчення основ алгоритмізації і програмування (ОАП) та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) відбулося впродовж окремих навчальних семестрів.

Проте, оскільки алгоритмізація є однією з базових складових інформатики, в багатьох випадках виклад ведеться з опорою на знання основ програмування, набуті учнями в 5-7 класах. Також у вправах учням пропонується скористатись цими знаннями. Наприклад, у розділі «Кодування даних та апаратне забезпечення» учні не лише теоретично ознайомлюються з принципами векторного і растрового кодування графічних даних, але й випробовують прості програми, які дозволяють відтворити зображення за введеним кодом. Це стосується і кодування звукових та відеоданих (розділ «Опрацювання мультимедійних об'єктів»).

Вправи та практичні роботи мають переважно прикладну спрямованість, завдання побудовані на матеріалі з повсякденного життя. Автори підручника, формуючи питання для самоперевірки та завдання до вправ і практичних робіт, намагались дотримуватись принципу «від простого до складного». Для

зручності оцінювання вчителем результатів виконання учнями вправ і практичних робіт за 12-бальною системою, завдання в них зазвичай складаються із 6 або 12 пунктів.

Автори підручника пропонують застосовувати елементи перевернутого навчання (див. статтю авторів <http://osvita.ua/school/manage/42677>): учні, готуючись до уроку, опрацьовують матеріал наступного параграфа, а на уроці, після короткого розбору можливих проблем, виконують вправу. Зважаючи на різний рівень підготовки учнів, пропонується такий орієнтовний розподіл часу: 5 хв (консультація) + 15 хв (виконання вправ) + 5 хв (зняття зорової та м'язової втоми, обговорення подробиць роботи) + 15 хв (виконання вправ) + 5 хв (рефлексія, підсумок). Завдяки такій схемі роботи, учні, які виконали вправу швидко, можуть допомогти однокласникам, які цього потребують, або попрацювати над додатковими завданнями.

Практична робота розрахована на самостійне її виконання учнями впродовж одного уроку (з перервами для розслаблювальних вправ і відпочинку) і дозволяє оцінити засвоєння відповідної теми або її частини. Під час виконання вправ і практичних робіт учні можуть користуватися підручником та іншими джерелами інформації. В кінці кожного параграфа наведено QR-код для доступу до інтерактивного тесту за його матеріалом. Тестування проходить на сайті [intractive.ranok.com.ua](http://intractive.ranok.com.ua) і призначене здебільшого для самоконтролю учнів та закріплення вивченого.

Матеріал з основ алгоритмізації та програмування викладено з використанням мови програмування Python із застосуванням середовища PyCharm. Завдяки радіально-концентричній побудові програми та використанню мови Python, починаючи з 5 класу, матеріал підручника дозволяє учням систематизувати та поглибити знання теорії і зосередитись на формуванні навичок програмування та алгоритмічного мислення.

Окрім власне підручника, для фіксування результатів роботи учнів та документування оцінювання знань і навичок, вчитель може використовувати на уроках Робочі зошити, в яких деталізовано та доповнено вправи і практичні роботи підручника, а також «вбудовано» зрозумілу систему оцінювання.

Учителю буде корисно ознайомитися з матеріалами вебінарів, проведених авторами підручника в межах Інтерактивної школи творчого вчителя видавництва «Ранок»:

- <https://www.youtube.com/watch?v=e8fYqi1HDUA> - Презентація підручника «Інформатика» підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти
- <https://i-ranok.com/inform> - Підручники для 8 класу — учасники II етапу Конкурсу 2021. Інформатика
- <https://www.youtube.com/watch?v=3WDKQDNDw70&t=6992s> - Інформатичні зустрічі «Інформатика — шлях до успіху» (Випуск 1 від 18.02.2021)
- <https://www.youtube.com/watch?v=apwHPrfQBY0> - Зустріч із автором підручника з інформатики Олександром Пилипчуком

- <https://www.youtube.com/watch?v=6GagebqBB0w&t=361s> - Інформатичні зустрічі «Інформатика — шлях до успіху» (Випуск 4 від 11.03.2021)

- <https://www.youtube.com/watch?v=KXUzIU2RQs> - Інформатичні зустрічі «Інформатика — шлях до успіху» (Випуск 5 від 15.03.2021)

Підручник «Інформатика-8» авторського колективу у складі **О.В. Коршунової, І.О. Завадського, З.Р. Стасюк** є логічним продовженням серії підручників для учнів 5-7 класів і підтримує закладений у них діяльнісний підхід до навчання. Підручник поділений на п'ять розділів у відповідності до навчальної програми, кожний розділ поділений на параграфи, вивчення якого розраховано в середньому на 2-3 уроки; кожний параграф розпочинається із завдань, які учням пропонується виконати самостійно або у малих групах. Зміст завдання, як правило, доповнений питаннями, метою яких є допомогти учням зробити висновки та узагальнити здобуті знання. Вчитель має роз'яснити учням, що виконати кожне завдання можна спираючись на власний життєвий досвід або досвід однокласників (взаємонавчання), генеруючи робочі гіпотези самостійно або колективно. Рубрика «Запитання-відповіді» після завдань параграфа містить необхідну інформацію з теми; кожний параграф закінчується рубрикою «Перевір себе». Завдання цієї рубрики побудовані за пірамідою Блума, тобто кожне наступне завдання піднімає учня на новий щабель розумової діяльності (Знання > Аналіз > Створення > Власні думки). Рівень виконаних завдань складає для вчителя орієнтир для оцінювання учнів. Виконання завдань може бути не синхронним, одна група учнів може працювати над одним завданням, інша над іншим, а потім кожна презентувати свої «відкриття» та шляхи вирішення проблем, висловлювати власну думку, ставити питання, конструктивно сперечатися.

Під час вивчення теми «Кодування даних та апаратне забезпечення» учні повинні усвідомити основні принципи роботи будь-якої інформаційної системи, відслідкувати зміни, які вносить технологічний прогрес у підходи до реалізації зберігання і опрацювання даних, а також інших інформаційних процесів. Цікавим та сучасним життєвим прикладом, описаним у підручнику, є знайомство із методом розподілених обчислень на прикладі роботи європейського ґрідів, ознайомитися із яким учні можуть під час практичної роботи з використання програми «Планета Земля» Google. Для знайомства з історією обчислювальної техніки у підручнику подано посилання на віртуальні музеї обчислювальної техніки зі всього світу. Під час презентації вчитель разом із учнями може заповнювати інтерактивну шкалу часу (наприклад, на ресурсі <https://www.timetoast.com/timelines>), таким чином створюючи, як опорну схему, так і візуалізацію навчального матеріалу. «Родзинкою» підручника є доповнена реальність та мультимедійний контент. Щоб скористатися технологією доповненої реальності, потрібно встановити на смартфон або планшет безкоштовну програму «Освіта 4d+» (з Google Play Маркет або App Store) та навести пристрій на відповідну сторінку.

Розділ «Алгоритми і програми» продовжує лінію вивчення об'єктно-орієнтованого програмування на основі мови Python. Для опанування головних понять розділу пропонується розробити програми з графічним інтерфейсом користувача, такі як «Калькулятор» або електронний бланк замовлення для піцерії, що також є в руслі концепції навчання на прикладах з реального життя.

Розділ «Опрацювання текстових даних» побудований на знайомстві учнів із професіями редактора, копірайтера, науковця тощо. Такий спосіб подання навчального контенту надає вчителю можливість проведення уроків у вигляді ділової гри. Кожний урок або сукупність уроків можуть бути організовані як міні-проекти, під час яких учні, крім предметних компетентностей, отримують навички співпраці, усвідомлюють необхідність опанувати навчальний матеріал, знайомляться з конкретними алгоритмами організації спільної роботи.

Ознайомлення учнів із структурою текстового документа допомагає перейти до вивчення розділу «Створення та публікація веб ресурсів». Опанування матеріалу цього розділу побудовано на порівнянні вигляду готової сторінки та написаного коду, а також змін, які відбуваються в результаті додавання нових тегів. До всіх практичних завдань цього розділу авторським колективом розроблені заготовки, які можна завантажити за посиланням <http://pidruchnyk.online/files.zip>.

Розділ «Опрацювання мультимедійних інструментів» допомагає сформуванню в учнів навички роботи з широким колом безкоштовних автономних і онлайн-ресурсів для створення та публікації мультимедійного контенту.

Кожний розділ підручника на титульній сторінці містить посилання на електронну підсумкову тематичну роботу, яка надається безкоштовно, і є складовою інтерактивного онлайн-підручника «ІТ-книга». Цей навчальний засіб, що розміщений за адресою <http://itknyga.com.ua>, надає електронну підтримку роботи з паперовим підручником. Поурочне планування за підручником, у якому також вказано відповідні уроки інтерактивного онлайн-підручника, розміщено в меню «Планування» на сайті ІТ-книги.

Навчальний матеріал підручника «Інформатика» для 8 класу (автори **Казанцева О.П., Стеценко І.В.**) розподілено на змістові блоки, що полегшує його сприйняття та поступове засвоєння знань, органічно поєднано теоретичні відомості та практичні завдання. Кожний параграф відповідає одному уроку. Підручник містить 58 параграфів, отже інші години розраховані на резерв часу, що можна використати на розширення вивчення деяких тем, створення проєктів після вивчення теми, проведення тематичних і контрольних робіт, підведення підсумків тощо. Крім теоретичного та практичного матеріалу підручник містить рубрики: висновки; контрольні запитання та завдання; питання для роздумів та завдання для досліджень. Підручник доповнено електронним додатком, який містить додатковий теоретичний матеріал; інтерактивні вправи; відео- та фотоматеріали; додаткові завдання; файли-заготовки; тестові завдання; електронні кросворди тощо.

Перший розділ «Кодування даних та апаратне забезпечення» містить 12 параграфів. У цьому розділі учні ознайомлюються з різними способами кодування та вимірювання інформації, а також з апаратним забезпеченням комп'ютера.

Другий розділ «Опрацювання текстових даних» містить 8 параграфів. В цьому розділі учні продовжують знайомство з можливостями текстового процесору на основі MS Word 2016. Вивчаючи цей розділ, учні здійснюють пошук та заміну фрагментів тексту, знайомляться зі стильовим оформленням документів, вчаться додавати колонтитули та нумерацію сторінок, структурувати документ, створювати автозміст та додавати гіперпосилання. Ознайомлюються з технологією спільної роботи над документом.

Третій розділ «Створення та публікація веб-сторінок» містить 9 параграфів. У цьому розділі учні вчаться створювати веб-сторінки як засобами автоматизованого створення сайтів у сервісі Google Sites, так і з використанням мови гіпертекстової розмітки html.

З четвертого розділу «Опрацювання об'єктів мультимедіа», що містить 5 параграфів, учні дізнаються про мультимедійні продукти та технології. Засобами програми FastStone учні відпрацьовують вміння та навички захоплення зображень та відео, здійснюють елементарні дії щодо редагування відео. Використовуючи електронний додаток, учні мають можливість ознайомитися з програмою Кіностудія Windows, що надає більш широкі можливості редагування та монтажу відео.

В п'ятому розділі «Алгоритми та програми» учні розпочинають знайомство з мовою програмування Python, створюючи як обчислювальні програми, так і Windows-додатки. Перші 16 параграфів присвячені ознайомленню з основами програмування Python: виконанню арифметичних операцій, використанню математичних функцій, створенню лінійних програм, програм з розгалуженнями та циклами. Наступні 8 параграфів присвячені ознайомленню з основами об'єктно-орієнтованого програмування. Використовуючи модуль tkinter, учні вчаться створювати графічні вікна, розташовувати на них елементи керування, створювати обробники подій елементів керування.

Матеріал підручника для 8 класу з поглибленим вивченням інформатики (авт. **Руденко В.Д., Речич Н.В., Потієнко В.О.**) відповідає чинній програмі з урахуванням розвитку сучасних комп'ютерних засобів. Залежно від рівня підготовки учнів вчитель може розділити вивчення параграфу на 2 уроки або матеріал 2-х параграфів об'єднати в один. У кожному параграфі, якщо це дозволяє тема, наведено алгоритми опрацювання теоретичного матеріалу з конкретним програмним засобом. Вчитель для практичної підтримки набутих знань з теми параграфу може запропонувати учневі «Завдання для самостійної роботи». Кількість та зміст наведених практичних робіт охоплюють всю тематику матеріалу кожного розділу. Опис виконання практичних робіт подано так, що учень, користуючись вказівками роботи, може виконувати її самостійно.

Тестові завдання до розділів, додатковий матеріал, який розраховано на допитливих та обдарованих учнів винесено у вигляді посилання на електронний ресурс видавництва «Ранок», <http://interactive.ranok.com.ua/>.

На YouTube-каналі «Олімп інформаційних технологій» <http://youtube.itolymp.com/> розміщено курси з тем, які вивчаються у 8 класі за програмою поглибленого рівня, а саме «Табличний процесор» та «Текстовий процесор». З вересня 2021 року виходитимуть курси для блоку «Алгоритми та програми» з орієнтацією на мови програмування C++ та Python. Матеріали ресурсу розподілено за окремими тематично спрямованими заняттями, кожне з яких передбачає 10-20 хвилин опанування нового або узагальнення вже опанованого матеріалу шляхом перегляду учнем відео, після чого пропонується виконати розглянуте завдання в середовищі програмного продукту чи інтегрованому середовищі розробки.

Матеріал підручника «Інформатика-8» для закладів освіти з поглибленим вивченням інформатики (авт. А.М. Гуржій, Л.А. Карташова, В.В. Лапінський, В.Д. Руденко. – Львів : Світ, 2016) за змістом повністю відповідає чинній програмі, але має й додаткове наповнення, зокрема, в ньому суттєво підсилено зміст деяких розділів, зокрема щодо кодування даних, архітектури комп'ютера, роботи з текстовими документами, роботи з графікою та мультимедіа, елементів алгебри логіки тощо. Навчальний матеріал поділено на дві частини – перша присвячена поглибленому вивченню сучасних інформаційних технологій, а друга – вивченню основ алгоритмізації та програмування. Після кожного розділу міститься термінологічний словник. Додаткові відомості виокремлено у підрозділи «Для допитливих». Підручник містить також описи 27 практичних робіт, систему ранжованих навчальних завдань і вправ.

### **Використання програмного забезпечення при викладанні інформатики**

На уроках інформатики у 5-9 класах при вивченні тем: «Опрацювання текстових даних» (5, 8 класи), «Комп'ютерні презентації» (6 клас) та «Опрацювання табличних даних» (7, 9 класи) при відсутності ліцензії на пакет офісних програм MS Office альтернативним може стати вільне програмне забезпечення: пакет LibreOffice або WPS Office, завантажити які можна з офіційних сайтів <https://www.libreoffice.org/download/download/> та <https://www.wps.com/download>. WPS Office також працює під операційною системою Android, що дозволяє працювати зі смартфонів, проте LibreOffice, крім додатків для роботи з текстовими (Writer), табличними даними (Calc) та презентаціями, містить додатки для роботи з базами даних (Base) та графічний редактор (Draw).

У 6 класі при вивченні теми «Комп'ютерна графіка» за відсутності ліцензованого програмного забезпечення для роботи векторною та растровою графікою, наприклад, CorelDraw та Photoshop, можна використовувати вільне програмне забезпечення: для векторної графіки популярний графічний

редактор Inkscape, для растрової – Gimp. Завантажити їх можна з офіційних сайтів <https://inkscape.org/ru> та <https://www.gimp.org/>.

Як варіант, можна скористатися векторним графічним редактором Draw пакету LibreOffice та для роботи з растровою графікою Photoscape (<http://www.photoscape.org/ps/main/index.php>).

Відповідно до діючої програми викладання інформатики у 8 класі у розділі «Опрацювання мультимедійних об'єктів» одним з питань розглядається опрацювання об'єктів мультимедіа, а саме: захоплення аудіо й відео, створення аудіо-, відеофрагментів; побудова аудіо- й відеоряду; додавання до кліпу ефектів та налаштування часових параметрів аудіо- та відеоряду.

При наявності ліцензії на операційну систему Windows можна використовувати Кіностудію. Вона є простою у використанні і досить популярною, хоч і працює з обмеженою кількістю форматів. Також для опрацювання відеоданих можна скористатися вільним ПЗ, що підтримує україномовний інтерфейс, OpenShot. Завантажити програму можна з офіційного сайту <https://www.openshot.org>. На сайті також є посібник користувача OpenShot.

Для роботи з аудіо даними доцільно скористатися звуковим редактором з відкритою ліцензією – Audacity. Програма дозволяє записувати звук з мікрофона або іншого джерела; імпортувати звукові дані із файлів різних форматів; редагувати звукові дані; одночасно працювати з багатьма звуковими доріжками; застосовувати різноманітні ефекти; експортувати результати в потрібний формат (WAV, MP3 та ін.). Програма перекладена багатьма мовами, в тому числі й українською, є документація щодо роботи з редактором. Завантажити програму можна з офіційного сайту <https://www.audacityteam.org/download/>.

При виникненні потреби у запису відео з екрану комп'ютера з онлайн трансляцією на тематичних сервісах у нагоді стане спеціальне програмне забезпечення, одним із якого є кросплатформенний інструмент – OBS Studio (<https://studio-obs.ru/>). Інструкцію щодо запису першого стріму можна знайти за посиланням <https://zapis-ekrana.com/obs-studio.html>

Для конвертації відеофайлів з одного формату в інший можна скористатися програмою Hand Brake <https://handbrake.fr/downloads.php>.

При вивченні теми «3D-графіка» пропонуємо скористатися вільним програмним забезпеченням з відкритим кодом Blender, яке можна завантажити з офіційного сайту <https://www.blender.org>. На сайті містяться всі версії програми для різних типів та версій операційних систем, портативна версія Blender, а також посібник для користувачів. Також на Youtube-каналі є відеоролики щодо додавання тривимірних примітивів, їх переміщення, масштабування та обертання; додавання текстових об'єктів та їх редагування; анімація, переміщення по кадрах тощо.

Також при вивченні цієї теми альтернативною програмою Blender може стати онлайн-сервіс Tinkercad (<https://www.tinkercad.com/>).

### **Характеристика умов навчання**

Умови навчання повинні забезпечувати ефективне засвоєння учнями програмового матеріалу та відповідати вимогам щодо безпеки життєдіяльності учасників навчального процесу. Програмою не обмежується використання вчителем різних видів апаратного та програмного забезпечення за умови відповідності його вимогам чинного законодавства, нормативних документів та даної Програми. Зміст усіх практичних робіт має добиратися таким чином, щоб тривалість роботи за комп'ютером була поставлена у відповідність вимогам чинного санітарного регламенту.

Обов'язковою передумовою успішного виконання вимог програми є практична діяльність учнів на кожному уроці, індивідуальний доступ кожного учня до роботи з персональним комп'ютером (поділ на групи з урахуванням принципу «один учень – один комп'ютер») та підключення комп'ютерного класу до швидкісного Інтернету.

Обладнання має відповідати вимогам, викладеним у «Положенні про кабінет інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій навчання загальноосвітніх навчальних закладів» з урахуванням оновлених нормативів, чинних з 1 січня 2021 року, викладених у документі «Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти» (наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25 вересня 2020 року № 2205), технічним специфікаціям НКК кабінету інформатики, НКК (мобільного) та інтерактивного комплексу (інтерактивної дошки, мультимедійного проектора) для загальноосвітніх навчальних закладів.

Оскільки обладнання кабінету інформатики (майстерень з технологій) може суттєво відрізнятись від прийнятих стандартів, при обранні змісту навчання зазначене також має обов'язково враховуватися, оскільки для навчання за певним профілем обов'язковою є наявність відповідного програмно-апаратного забезпечення.

### **Деякі особливості навчання інформатики як соціально значущого предмета**

Наші знання, технічна обізнаність, навички використання цифрових технологій зростають набагато швидше, ніж духовність, самоконтроль, критичне ставлення до власних дій, самодисципліна, відповідальність. Це може призвести до небажаних наслідків, особливо коли інформаційне оточення стає агресивним. Діти живуть у суспільстві, але у них немає досвіду дорослої людини, щоб адекватно сприймати швидкий потік інформації. Тому доцільно визначати поняття інформаційної безпеки в широкому розумінні. Це дає можливість говорити про інформаційну безпеку як про стан доступності для суспільства достовірної не забороненої інформації, необхідної для сталого існування і розвитку, при якому забезпечений надійний захист дітей, особистості, суспільства, держави, міжнародного співтовариства від впливу на них загроз, які у формі організованих інформаційних потоків сприяють деформації інформаційного простору, суспільної та, особливо, індивідуальної свідомості.



У навчанні інформатики слід передбачити відповіді на соціокультурні, особистісно значущі виклики, особливо пов'язані із збереженням не тільки соматичного здоров'я, але й здоров'я психічного, адекватної соціалізації особи. Шляхи забезпечення соматичного здоров'я чітко окреслені Санітарним регламентом для закладів загальної середньої освіти. Окремо наголошуємо на тому, що нині знову з'являються ресурси суїцидального спрямування, тому завданням учителів інформатики є ведення роз'яснювальної роботи як серед адміністрації закладу ЗСО, так і батьків та здобувачів освіти з даної проблеми.

### **Використання інструментів для організації освітнього процесу засобами технологій дистанційного навчання**

У 2021 році Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України оприлюднив аналітичний звіт за результатами онлайн опитування вчителів України у січні-лютому 2021 року щодо їх готовності та потреб із використання цифрових засобів та ІКТ в умовах карантину [17]. У звіті, зокрема, представлена порівняльна таблиця результатів використання педагогічними працівниками цифрових інструментів у 2020 р. та 2021 р. під час дистанційного та змішаного навчання [там само, с.14].

Аналіз узагальнених результатів показав, що в порівнянні з квітнем 2020 року на 18 % збільшилось використання цифрового ресурсу для створення інтерактивних плакатів Padlet, на 11,6 % - технології «перевернутий клас», збільшився також відсоток використання систем керування класами, зокрема платформою Moodle на 0,6 %, Edmodo - на 3,2 %. Щодо використання платформ для проведення веб конференцій, то на 30 % зросла кількість вчителів, що використовують Zoom, сервісом JitsiMeet стало користуватись на 8,8 % більше вчителів, додатком CiscoWebex - на 3,3 %. Зменшилось використання вчителями додатками Google Apps for Education (на 30 %), Skype (на 23,7 %), Viber (на 5,2 %), Telegram (на 7,1 %) та WhatsApp (на 9,3 %).

Серед основних потреб у підвищенні кваліфікації вчителі вказали методичку онлайн-уроків та особливостей системи змішаного навчання; курси для вчителів НУШ про дистанційне навчання в умовах карантину; навчитися створювати навчальні відео та аудіоматеріали, вести блог, редагувати уроки у форматі презентацій; постійне оновлення навичок використання онлайн інструментів; інтегровані онлайн курси; доступність до онлайн-курсів, вебінарів; оцінювання в умовах дистанційного навчання; онлайн консультації з окремих питань фахівцями ІППО; навчально-методична підтримка реформи НУШ та ін. [там само, с.29-30].

Для організації освітнього процесу засобами дистанційних технологій пропонуємо матеріали, розміщені на сайті Хмельницького ОІППО у рубриці «Карантин» [https://hoippo.km.ua/?page\\_id=1409](https://hoippo.km.ua/?page_id=1409), зокрема посібник «Методика дистанційного навчання» <https://hoippo.km.ua/wp-content/uploads/2021/02/mdn4.pdf>, інструктивні матеріали по роботі з платформами для проведення веб конференцій, ментальну карту з відеоматеріалами «Вчителю та методисту: освоюємо сервіси для дистанційного навчання» <https://cutt.ly/bnJuNnV>, які охоплюють питання використання

цифрових технологій для формувального та підсумкового оцінювання, організації комунікації та співпраці з учнями, створення цифрового освітнього контенту, організації віртуальних класів та ін.

### **Учнівські олімпіади**

16.04.2020 р. наказом МОН України № 525 було скасовано проведення IV етапу олімпіад. Проте олімпіада з інформатики відбулася за ініціативи громадської організації «Федерація олімпіадного програмування». Завдяки вчителям та тренерам учні Хмельниччини досягли значних результатів <https://data.oi.in.ua/contest/uoi/2021>. Переможцями стали Денисюк Владислав, Карпенко Дарина - дипломи I ступеня; Волянник Олена, Таравський Денис - дипломи II ступеня; Ратушняк Денис, Міль Віталій - дипломи III ступеня (тренер - Попик Андрій Васильович). За ініціативи Андрія Васильовича також було організовано участь учнів у Міжнародній Жаутиковській олімпіаді (Казахстан): Денисюк Владислав - золота медаль, Таравський Денис, Карпенко Дарина - бронзова медаль; Всеукраїнській дівчачій олімпіаді з інформатики, де Карпенко Дарина здобула диплом I ступеня (абсолютне перше місце) та увійшла до складу збірної України на Європейську дівчачу олімпіаду з інформатики.

Проведено чергову дистанційну Інтернет-олімпіаду, список переможців - за посиланням <http://dn.hoippo.km.ua/zoi/2020/listXXI.pdf>. Висловлюємо подяку всім вчителям та тренерам, які готували учнів до змагань в умовах пандемії.

Для підтримки обдарованих учнів працює обласний дистанційний факультатив з програмування <http://sbs.hoippo.km.ua/>, на який зареєструвались 1706 учнів Хмельниччини, 1466 учасників з інших областей та 116 вчителів.

### **Професійний розвиток вчителя інформатики**

Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти пропонує такі шляхи підвищення фахового рівня вчителів інформатики:

- проходження курсів при Хмельницькому ОППО, план-графік курсів - за посиланням [https://hoippo.km.ua/?page\\_id=2289](https://hoippo.km.ua/?page_id=2289);
- участь у пролонгованих дистанційних тренінгах із питань вивчення мов програмування Python, C#, Java, C++, підготовки учнів до олімпіад з ІТ, викладання курсів за вибором тощо, реєстрація на події - за посиланням <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1-b5WCCgFcUUKOTKknUrloFpjiz-m-8WYmmEVZ0IsKRI/edit#gid=0>;
- самоосвіта шляхом опанування відеоматеріалів тренінгів, які відбулись (вітка «Самоосвіта педагога» ментальної карти «Інформатика 5-11 клас у період карантину» <https://cutt.ly/EnGxX9a>, матеріали на офіційному Youtube-каналі «Хмельницький ОППО» <https://www.youtube.com/channel/UCWZCVNwUR5kvGQ392MWPp2w>);
- участь у вебінарах, семінарах, конференціях та інших освітніх заходах, які проводяться на базі інституту;
- обмін досвідом та співпраця у групі соцмережі Facebook «Інформатики Хмельниччини» та ін.

## Участь учителів області у виставці «Освіта Хмельниччини на шляхах реформування»

Вчителі інформатики області постійно беруть активну участь у наповненні педагогічним контентом репозитарію Хмельницького ОППО. Призових робіт на постійно-діючій цифровій виставці «Освіта Хмельниччини на шляхах реформування» по роках є така кількість:

- 2014 рік - призових робіт - 8 (I - 3, II - 5, III - 0);
- 2015 рік - призових робіт - 7 (I - 2, II - 7, III - 0);
- 2016 рік - призових робіт - 9 (I - 1, II - 3, III - 5);
- 2017 рік - призових робіт - 11 (I - 2, II - 3, III - 6);
- 2018 рік - призових робіт - 9 (I - 2, II - 1, III - 6);
- 2019 рік - призових робіт - 9 (I - 2, II - 2, III - 5);
- 2020 рік - призових робіт - 15 (I - 2, II - 3, III - 10);
- 2021 рік - подано 20 робіт, які оцінюються експертною

комісією.

Найактивніше за останні роки проявили себе такі автори розробок: Пилипчук Олександр Павлович, Аносов Віталій Олександрович, Земляк Ірина Вікторівна, Мулик Вікторія Вікторівна, Новікова Христина Андріївна, Трач Лілія Василівна та ін.

### Список використаних джерел та літератури

1. Громко Г.Ю., Бабій М.Г., Лапінський В.В. та ін. Інформатика. Навчальна програма вибірково-обов'язкового предмету для учнів 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту). Комп'ютер у школі та сім'ї. 2018. № 2. С. 36–47.

2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року

3. Жалдак М., Лапінський В., Шут М. Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання математики, фізики, інформатики. Інформатика, 2006, №3-4, К.: Шкільний світ. 96 с. (гриф МОН України, лист №1/11 –101 від 14.01.2004)

4. Закон України «Про освіту». URL:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> .(дата звернення 15.06.2021)

5. Інформатика (рівень стандарту). 10 клас: календарно-тематичний план з урахуванням компетентнісного потенціалу предмета. – Харків: Вид-во «Ранок», 2018 – 24с.

6. Інформатика для 10-11 класів (профільне навчання) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/informatika.pdf> .

7. Інформатика. 5-11 класи: навчальні програми, методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2018/2019 навчальному році – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 192 с.

8. Інформатика. Навчальна програма вибірково-обов'язкового предмету для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/informatika-standart-10-11.docx> (дата звернення 15.06.2021)

9. Інформатика: нові навчальні програми для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту, профільний рівень): методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України / укладачі: О.М. Топузов, Т. М. Засекіна, В.В. Лапінський. К : УОВЦ «Оріон», 2018. 88 с.

10. Лапінський В. В. Виховання національної самосвідомості на уроках інформатики. Система виховання національної самосвідомості учнів загальноосвітньої школи. – К. : НПУ, 1999. С.91–95.

11. Малиновський Б. М. Відоме і невідоме в історії інформаційних технологій в Україні. — К.: Видавничий дім «Академперіодика», 2001. — 214 с. URL: [http://www.icfst.kiev.ua/MUSEUM/museum-map\\_u.html](http://www.icfst.kiev.ua/MUSEUM/museum-map_u.html)

12. Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти, наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25 вересня 2020 року № 2205.

13. Семко Л.П. Методичні особливості навчання інформатики в ліцеї на рівні стандарту. III Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція «Ресурсно-орієнтоване навчання в «3D»: доступність, діалог, динаміка» Полтава: КУЕП ПДАА, 2019 – С. 406-410.

14. Семко Л.П., Лапінський В.В. Інформаційні компетентності та шляхи їх формування. Соціально-психологічні технології розвитку особистості : Зб. наук. праць за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів (м. Херсон, 14 травня 2020 р.) – Херсон :, 2020. – С. 324-327.

15. Технології (рівень стандарту): підруч. для 10 (11) кл. закл. загал. серед. освіти / І. Ю. Ходзицька та ін. — Харків: Вид-во «Ранок», 2020. 208 с. (Лапінський В. В., Навчальний модуль «Основи автоматизації і робототехніки». С. 144 – 161).

16. Завадський І.О., Пасічник О.В., Лапінський В.В. та ін. Інформатика. Програма загальноосвітніх навчальних закладів. 5–9 класи. // Комп'ютер у школі та сім'ї, №№ 3 2017. С. 3–11.

17. Іванюк, І.В., Овчарук, О.В. Аналітичний звіт. Результати онлайн опитування готовність і потреби вчителів щодо використання цифрових засобів та ІКТ в умовах карантину : 2021 ІТЗН НАПН України, м. Київ, Україна.

**Додаток**

**САНІТАРНИЙ РЕГЛАМЕНТ  
для закладів загальної середньої освіти**

*Витяг 1*

**Вимоги до кабінетів інформатики**

20. Навчальні приміщення, призначені для роботи з персональними комп'ютерами, повинні мати природне та штучне освітлення. Штучне освітлення у приміщеннях повинно здійснюватися системою загального освітлення. Норми освітленості на робочих місцях повинні відповідати вимогам: на екрані – не менш 200 лк; на клавіатурі, робочому столі учня – не менш 400 лк. Забороняється перевищувати рівень освітленості на робочому місці та на екрані ПК більше 600 лк.

21. Поверхня підлоги повинна мати антистатичне покриття та бути зручною для вологого прибирання.

22. Для виконання практичної частини навчального заняття дозволено обладнувати кожне робоче місце учня персональним комп'ютером форм-фактора десктоп у такому складі: монітор, системний блок, відокремлена клавіатура, відокремлений маніпулятор типу "миша", стіл, стілець (крісло). Дозволяється використання моніторів (екранів) з діагоналлю не менш 38,1 см (15 дюймів).

Вимоги до комп'ютерного обладнання, яким комплектуються навчальні приміщення, призначені для роботи з персональними комп'ютерами визначені у Типовому переліку комп'ютерного обладнання для закладів дошкільної, загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти, затвердженому наказом Міністерства освіти і науки України від 02 листопада 2017 року N 1440, зареєстрованому в Міністерстві юстиції України 15 січня 2018 року за N 55/31507.

Допускається співвідношення сторін відеомонітора (екрана) 3:4 та використання сучасних моделей відеомоніторів (екранів) (рідкокристалічний, плазмовий тощо). Відеомонітор (екран) повинен знаходитись на відстані 1,5 діагоналі екрану від очей учня таким чином, щоб його верхня половина знаходилась на рівні очей учня. Ширина і глибина робочої поверхні робочого столу учня повинна забезпечувати виконання учнем операцій в межах зони досяжності – шириною та глибиною не менше 0,50 м.

У разі відсутності можливості обладнання робочих місць учнів персональними комп'ютерами форм-фактора десктоп допускається використання портативних персональних комп'ютерів (ноутбуків) з діагоналлю відеомоніторів (екранів) не менше 35,56 см (14 дюймів) за умови використання відокремленої клавіатури (учнями 1 – 7 класів) та використання відокремленого маніпулятору типу "миша" (учнями 1 – 11(12) класів), а також обов'язкового чередування практичної та теоретичної частин навчального заняття.

Для проведення лабораторних та практичних робіт (дослідження фізичних, хімічних, біологічних явищ та явищ в географічній оболонці), проектної діяльності, навчальних занять з робототехніки, військово-польових зборів допускається використання учнями 7 – 11(12) класів персонального комп'ютера форм-фактора планшетний ПК з діагоналлю екранів не менше 25,4 см (10 дюймів).

Протягом навчального заняття, після роботи з комп'ютерною технікою обов'язково повинні виконуватися комплекси вправ для профілактики зорової та статичної втоми. Комплекси вправ з рухової активності та комплекс вправ гімнастики для очей наведені у додатку 3 до цього Санітарного регламенту.

23. Забороняється використання у закладах освіти як відеомонітори (екрани) пристрої, сконструйовані на телевізійних електронно-променевих трубках.

24. Проводи чи інші провідники, через які подається електричний струм в комп'ютерній техніці, повинні бути надійно ізольовані і механічно захищені з

метою запобігання ураження електричним струмом учасників освітнього процесу.

25. Не дозволяється одночасна робота за одним комп'ютером двох і більше учнів незалежно від їх віку.

26. Медичними протипоказаннями до занять учнів з персональною комп'ютерною технікою є: аномалія рефракції, некорегована міопія або гіперметропія, некорегована косоокість, епілепсія.

27. Використання друкувальних та (або) копіювальних пристроїв у навчальних приміщеннях дозволяється при відсутності учнів та по завершенню навчальних занять. Після використання таких пристроїв приміщення необхідно провітрити.

*Витяг 2*

### **Вимоги до організації роботи з технічними засобами навчання**

8. При використанні технічних засобів навчання (далі – ТЗН) під час проведення навчального заняття потрібно чергувати види навчальної діяльності. Безперервна тривалість навчальної діяльності з ТЗН упродовж навчального заняття повинна бути: для учнів 1 класів – не більше 10 хвилин; для учнів 2 – 4 класів – не більше 15 хвилин; для учнів 5 – 7 класів – не більше 20 хвилин; для учнів 8 – 9 класів – 20 – 25 хвилин; для учнів 10 – 11(12) класів на 1-й годині занять до 30 хвилин, на 2-й годині занять – 20 хвилин. При здвоєних навчальних заняттях для учнів 10 – 11(12) класів – не більше 25 – 30 хвилин на першому навчальному занятті та не більше 15 – 20 хвилин на другому навчальному занятті.

9. Після занять із застосуванням ТЗН проводяться вправи з рухової активності та вправи гімнастики для очей. Комплекси відповідних вправ наведені у додатку 3 до цього Санітарного регламенту.

### **Методичні рекомендації щодо викладання природознавства, біології, біології і екології, природничих наук в закладах загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році**

Мирна Л.А.,  
методист НМЦ професійного  
розвитку керівних та педагогічних  
працівників установ і закладів дошкільної та  
загальної середньої освіти

Зміни в шкільній освіті здійснюються в контексті реалізації концепції «Нова українська школа» і Закону України «Про освіту». В основі цих документів - підвищення якості освіти в цілому і природничої в тому числі, виховання компетентної особистості здатної до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів. Окреслені завдання відображено і у меті базової загальної середньої освіти: «розвиток і соціалізація особистості учнів, формування їхньої національної самосвідомості, загальної культури,

світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення та поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок». Для досягнення мети та виконання завдань, окреслених в нормативних документах, шкільні природничі предмети покликані формувати в учнів цілісне уявлення про сучасну природничо-наукову картину світу, стати провідником гуманістичних ідей, екологічного способу мислення, здорового способу життя, формувати компетентності, яких потребує сучасне життя.

У 2021/2022 навчальному році природознавство, біологія, біологія і екологія, природничі науки в закладах загальної середньої освіти вивчатимуться за такими навчальними програмами:

### **Природознавство:**

**5 клас-**Програма з природознавства для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 (оновлена). Програму розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України.

**Режим доступу:** <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>

Зміст оновленої програми позбавлений надмірної деталізації, включає інформацію, необхідну для прийняття рішень в повсякденному житті, збереження здоров'я, формування стратегії поведінки сучасної людини, націлює на використання краєзнавчого матеріалу. В якості пріоритетів програма розглядає формування в учнів способів роботи з природничою інформацією, комунікативних умінь, а також набуття ними елементів природознавчої, здоров'язбережувальної та екологічної компетенцій. Предметна природничо-наукова компетентність формується на основі опанування учнями різними видами соціального досвіду, який включає знання про природу (знаннєвий компонент), способи навчально-пізнавальної діяльності (діяльнісний компонент), ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності (ціннісний компонент).

Розподіл годин у програмі є орієнтовним. Вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин, відведених програмою на вивчення окремого розділу, змінювати порядок вивчення розділів чи тем, виходячи з наявних умов навчально-методичного і матеріального забезпечення або за необхідності у разі карантину, дистанційного навчання тощо. При організації вивчення навчального матеріалу з природознавства необхідно реалізовувати діяльнісний підхід, організовувати роботу з різними джерелами інформації для розв'язування проблемних завдань, використовувати для пізнання навколишнього світу такі методи і прийоми як спостереження, проведення дослідів, вимірювань тощо. В кожному розділі програми виділено рубрики «Практичні роботи», «Практичні заняття» та «Навчальні проекти». Практичні роботи і практичні заняття проводяться і реалізуються на уроці. **Виконання практичних робіт оцінюється обов'язково у всіх учнів.** Робота учнів під час практичних занять, які спрямовані на формування компетентностей, може не оцінюватись або оцінюватись вибірково.



Програмою передбачено виконання упродовж навчального року чотирьох **обов'язкових проєктів**, спрямованих на формування певних умінь і навичок. Наприклад, навчальними завданнями першого проєкту є формування вміння збирати і фіксувати дані, представляти їх наочно, формулювати висновки (математична, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя). Завдання другого проєкту-формування базових навичок співробітництва (соціальна компетентність). При виконанні третього проєкту школярі навчаються вести тривале спостереження, фіксувати дані в журналі спостережень, формулювати гіпотези, планувати і проводити дослідження, пояснювати отримані результати (компетентності у природничих науках і технологіях). У четвертому проєкті додається формування ініціативності і підприємливості та екологічної грамотності. Кількість проєктів та їхня тематика може бути змінена залежно від навчальних цілей, які ставить перед учнями вчитель, особливостей класу, досвіду вчителя і учнів у виконанні проєктів, особливостей природи свого краю тощо.

Опис проєктів, допоміжний теоретичний матеріал, рекомендації щодо організації роботи в групах та оцінювання уміщено на електронному ресурсі «Навчальні проєкти до курсу «Природознавство (5 клас)» за посиланням: <http://prirodaprojects.blogspot.com/>

Основними формами організації освітнього процесу з природознавства є різні типи уроків:

- формування компетентностей;
- розвитку компетентностей;
- перевірки та/або оцінювання досягнення компетентностей;
- корекції основних компетентностей;
- комбінований урок.

Компетентнісно-орієнтований урок природознавства повинен бути цікавим для учнів, з використанням сучасних технологій, методів та прийомів. Важливо підбирати на урок ситуативні проблемні завдання, що викликають інтерес, бажання дослідити проблему, з'ясувати причину її виникнення та потребу вирішення. У 5 класі варто звертати увагу і на візуалізацію освітнього процесу. Рекомендуємо використовувати малюнки, фотографії об'єктів і явищ природи, відео, віртуальні подорожі, електронні карти, атласи, презентації тощо. Важливе значення для емоційно-естетичного сприйняття природи мають організація спостережень безпосередньо в природі, екскурсії, проведення пізнавальних квестів, екологічних акцій тощо. У навчальних цілях доцільно використовувати саме місцевий природознавчий та краєзнавчий матеріал.

Формуванню комунікативної та соціальної компетентностей сприяють різні форми роботи. Тому поряд із фронтальними та індивідуальними формами роботи необхідно залучати школярів до колективної діяльності (парної, групової роботи) із застосуванням інноваційних методик та використанням інформаційно-комунікаційних засобів.



У 2021/2022 навчальному році в закладах освіти, які є учасниками науково-педагогічного проєкту «Інтелект України» навчальна програма «Природознавство» (авт. Гавриш І.В., Мінєнков О.О., Сухов Р.В.) реалізується за двома змістовими лініями: «Природознавство. Моя планета Земля» (5 клас) та «Природознавство. Мої фізичні відкриття» (5-6 класи): <https://docs.google.com/spreadsheets/d/16NyRYEKgeQ4T5BE68La-s2gn0q2MPyIWSWx-Vdw-zmA/edit?ts=5a364195#gid=1491719953>

Зазначаємо також, що у вересні 2021 року розпочнеться навчання у 5-х пілотних класах НУШ. Перелік назв модельних програм освітньої галузі «Природознавство» наведено у додатку 4 до Типової освітньої програми для 5-9 класів загальної середньої освіти затвердженої наказом МОН України № 235 від 19.02.2021 року.

### **Біологія:**

**6-9 класи** – Навчальна програма з біології для 6-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (оновлена), затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. Програму розміщено на офіційному веб-сайті МОН України.

**Режим доступу:** <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>

**8-9 класи з поглибленим вивченням біології** – Навчальна програма з біології для 8-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням біології, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 17.07.2013 № 983.

**Режим доступу:** <https://goo.gl/GDh9gC>

Нагадуємо, що у змісті програм з біології 6-9 класів, в межах кожної теми, виділено до 40 % програмового матеріалу в **опційне навчання**. Учитель може включати ці питання у навчальний процес у повному обсязі, або частково, обираючи з опцій ті питання, які вважає найбільш корисними і доцільними, зважаючи на рівень підготовленості класу, матеріально-технічне забезпечення школи тощо. Зміст навчального матеріалу в темах програми сформульований стисло, що дає змогу вчителю, враховуючи рівень розвитку учнів, творчо планувати вивчення матеріалу, виділяти час для осмислення учнями навчального матеріалу, виконання лабораторних і практичних робіт, лабораторних досліджень, проєктів, систематизації й узагальнення знань, самостійної й творчої пізнавальної діяльності, самоконтролю знань і умінь. Учитель має можливість конструювати вступні й узагальнюючі уроки, здійснювати тематичне і підсумкове оцінювання навчальних досягнень учнів.

### **Біологія і екологія:**

**10-11 класи** - Програма з біології і екології для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти: **рівень стандарту**, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407.

**Режим доступу:**

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

**10-11 класи** - Навчальна програма з біології і екології для 10-11 класів закладів загальної середньої середньої освіти: **профільний рівень**, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407. Програму розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України.

**Режим доступу:** <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

Розподіл годин у програмах з біології, біології і екології є **орієнтовним**. Це дає право вчителю творчо підходити до реалізації їх змісту, самостійно обирати послідовність розкриття навчального матеріалу в межах одного навчального року, але так, щоб не порушувалась логіка його викладу, змінювати орієнтовну кількість годин, передбачених програмами для вивчення тем або розділів, та визначати час проведення шкільних екскурсій, використовуючи для цього резервні години або години навчальної практики, добирати об'єкти для вивчення та включати в зміст освіти приклади зі свого регіону. Резервні години можуть бути використані для повторення, систематизації, узагальнення навчального матеріалу, контролю та оцінювання результатів навчання учнів.

**Практична спрямованість програм** з біології, біології і екології забезпечується проведенням лабораторних і практичних робіт, лабораторних досліджень, дослідницького практикуму, проєктів, демонстрацій, екскурсій.

*Лабораторні дослідження* забезпечують процесуальну складову навчання біології. Учні виконують їх на етапі вивчення нового матеріалу за завданнями, які пропонує учитель, з використанням натуральних об'єктів, колекцій, моделей, муляжів, зображень, відеоматеріалів. Мета такої діяльності – розвиток в учнів умінь спостерігати, описувати біологічні об'єкти та власні спостереження, виділяти їхні істотні ознаки, виконувати рисунки біологічних об'єктів; формувати навички користування мікроскопом, розв'язувати пізнавальні завдання тощо. Прийоми виконання лабораторних досліджень та оформлення їх результатів визначаються учителем з урахуванням вимог програми, вікових особливостей та рівня сформованості навчальних умінь в учнів. Виконання лабораторних досліджень фіксується в класному журналі на сторінці «Зміст уроку». **Приклад запису:** «Різноманітність клітин організму людини. Тканини. Лабораторне дослідження: Ознайомлення з препаратами тканин людини».

*Практичні та лабораторні роботи* виконуються з метою закріплення або перевірки засвоєння навчального матеріалу, формування практичних умінь і навичок. Виконуючи практичні та лабораторні роботи учні демонструють: навички роботи з натуральними об'єктами, мікроскопом та лабораторним обладнанням; умінь розрізняти біологічні об'єкти, розв'язувати пізнавальні завдання за інструктивною карточкою; умінь порівнювати, робити висновки тощо. **На виконання практичної роботи виділяється окремий урок**, який передбачає такі орієнтовні етапи: визначення мети і завдань уроку, пояснення вчителя (теоретичні аспекти теми практичної роботи), демонстрування учителем операції у цілому і окремих дій, пробне виконання операцій

окремими учнями, спостереження іншими, виконання роботи всіма учнями, допомога учителя тим, хто має проблеми, аналіз помилок, проговорювання вголос прийомів виконання операцій і їх послідовності, тренувальні вправи по закріпленню навичок і вмінь. Виконавши практичну роботу, учні в зошитах оформляють звіт про роботу або підсумки. **Виконання практичних робіт оцінюється у всіх учнів**, при цьому оцінюванню підлягають перш за все практичні уміння, визначені метою роботи: уміння налаштувати мікроскоп, виготовляти мікропрепарат, порівнювати, тобто знаходити спільні і відмінні ознаки біологічних об'єктів, уміння розрізняти отруйні гриби, визначати які кімнатні рослини можна вирощувати в приміщенні з певними характеристиками середовища. **Лабораторні роботи** теж оформляються учнями в зошиті та **обов'язково оцінюються**.

Дослідницький практикум передбачає самостійну (або з допомогою дорослих) роботу учнів у позаурочний час. Його мета - вироблення особистого досвіду дослідницької діяльності у процесі розв'язування пізнавальних завдань.

З метою стимулювання пізнавальної діяльності учнів програма передбачає виконання та захист **проєктів дослідницького спрямування** з представленням результатів роботи. Проєкти інших типів (творчі, інформаційні тощо) вчитель може впроваджувати додатково за бажанням. Кожен учень упродовж навчального року має взяти участь хоча б в одному навчальному проєкті. Проєктна діяльність на уроках біології є засобом підвищення продуктивності навчальної праці та її актуалізації; розвивальним середовищем, що формує соціальні вміння, навички та сприяє набуттю навчального і життєвого досвіду; розвитком творчих обдарувань особистості та її самореалізації. Використання проєктної технології є «містком» між теорією і практикою в процесі навчання, виховання і розвитку особистості учня, прикладом вдалого поєднання урочної та позаурочної діяльності. Тематику проєктів у 6-7 класах вибирає вчитель. Для захисту проєктів може бути виділено окремий урок або частину відповідного за змістом уроку.

Система форм організації компетентісно орієнтованого навчання біології, біології і екології містить як уроки формування компетентностей, розвитку компетентностей, перевірки та/або оцінювання, корекції основних компетентностей, комбінований урок так і сучасні різновиди уроків: урок-семінар, урок-гра, урок-конференція, урок-екскурсія, уроки в «зелених класах».

### **Природничі науки:**

**10-11 класи** - Програми затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407:

✓ Проєкт 1- «Природничі науки» для 10-11 класів **гуманітарного профілю** загальноосвітніх навчальних закладів. Інтегрований курс (авт. Дьоміна І. О., Задоянний В. А., Костик С. І.);

✓ Проєкт 2- «Природничі науки» 10-11 клас. Інтегрований курс (авт. Засекіна Т. М., Буняк М. М., Бухтіяров В. К., Григорович О. В., Капіруліна С. Л., Козленко О. Г., Ньюкало Т. Г., Семененко І. Б., Сокол Т. К., Шабанов Д. А., Шагієва Р. Р.);

✓ Проект-3 «Природничі науки. Минуле, сучасне та можливе майбутнє людства і біосфери» для 10-11 класів (авт. Шабанов Д. А., Козленко О. Г.);

✓ Проект 4- «Природознавство» 10-11 класи (авт. Ільченко В. Р., Булава Л. М., Гринюк О. С., Гуз К. Ж., Ільченко О. Г., Коваленко В. С., Ляшенко А. Х.).

**Режим доступу:** <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiiv>

На вивчення цього курсу навчальним планом Типової освітньої програми, передбачено 4 години на тиждень. Викладати курс можуть вчителі фізики, біології, хімії, географії. Передбачається, що весь курс викладає **один учитель**.

Заклад освіти обирає на свій розсуд будь-який варіант програми, враховуючи, що запропоновані програми реалізують мінімальні вимоги Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, і рекомендовані учням, для яких **природничі предмети не є профільними**. Проте ця умова не обмежує бажання і можливості учнів скласти ЗНО з біології, фізики, хімії чи географії за умови їхньої самостійної підготовки. У такому разі, результати ЗНО з предметів фізика, хімія, біологія, географія, зараховуються учням як державна підсумкова атестація.

Розподіл годин у програмах є **орієнтовним**. Учитель має право самостійно змінювати обсяг годин, відведених програмою на вивчення окремого розділу, у тому числі змінювати порядок вивчення розділів, тем.

Для того, щоб розкрити учням ціннісний потенціал біологічних знань, необхідно висвітлювати на уроках питання біоетики і біобезпеки, обговорювати здобутки вітчизняної біологічної науки, вчити учнів оцінювати перспективи її розвитку та практичного застосування наукових відкриттів.

Ефективність сучасного уроку відзначається науковим обґрунтуванням стратегії й тактики пізнавальної діяльності учнів на основі закономірностей і принципів навчання; напруженою, посиленою, досконало організованою й результативною діяльністю учнів; ретельною діагностикою причин, що впливають на якість уроку, прогнозуванням ходу й результатів уроку, вибором на цій основі досконалої технології досягнення запроєктованих результатів; творчим, нестандартним підходом до розв'язання конкретних завдань; обґрунтованим вибором, доцільним застосуванням необхідного й достатнього для досягнення мети комплексу дидактичних засобів; диференційованим підходом до окремих груп учнів, дієвою індивідуалізацією педагогічного впливу на основі діагностики реальних навчальних можливостей учнів.

Рекомендації як зробити цікавим та ефективним урок біології за покликаннями:

<http://osvita.ua/school/method/80075/>

<https://www.youtube.com/watch?v=VTyytikQ5Ec>

**Оцінювання:**

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється відповідно до орієнтовних вимог до оцінювання, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти».

Тематична оцінка виставляється з урахуванням поточних оцінок за різні види навчальних робіт, у тому числі лабораторні (практичні) роботи. З огляду на це, у кожного учня має бути оцінка за виконання, як мінімум, однієї з лабораторних (практичних) робіт, передбачених програмою у змісті певної теми. З метою об'єктивного семестрового оцінювання, яке здійснюється на підставі тематичного оцінювання, доцільно використовувати різні форми для проведення перевірки навчальних досягнень з різних тем: усне опитування, виконання самостійних робіт, тестування (письмове, усне, комп'ютерне), тематична контрольна робота. Для запобігання перевантаженню учнів **не рекомендується проведення тематичної контрольної роботи з біології в кінці семестру.**

З біології проводиться **дві тематичні контрольні роботи:** у першому і другому семестрах. **Проведення семестрової контрольної роботи програмами з біології не передбачено.** Зміст завдань для перевірки навчальних досягнень з теми має відповідати очікуваним результатам навчання учнів, визначеним програмою, та критеріям оцінювання та орієнтуватися не тільки на базові знання учнів, а й на вміння їх застосовувати. У практику біологічної освіти, на противагу тестовим вправам закритого типу мають увійти завдання відкритого типу, які вимагають не лише короткої відповіді, але й пояснення, обґрунтування та висловлення власних суджень і спрямовані скоріше на роздуми й використання знань, ніж на просто виклад фактичного матеріалу. Тобто, обов'язковим елементом тематичної контрольної роботи мають бути завдання з короткою та розгорнутою відповіддю. Контрольні роботи оформляються в зошиті для контролю знань або на окремих проштампованих аркушах паперу. Зберігаються роботи в кабінеті біології протягом навчального року. Відпрацювання пропущених учнем лабораторних, практичних, контрольних робіт є недоцільним. Оцінка за ведення зошитів з біології не виставляється.

У Новій українській школі ресурсом розвитку учня вважається формувальне оцінювання. Під формувальним оцінюванням розуміють інтерактивне оцінювання прогресу учнів, що дає змогу вчителю визначати потреби учнів та відповідним чином адаптувати процес навчання.

Для вчителя формувальне оцінювання означає чітке формулювання освітнього результату, який потрібно отримати, оцінити в кожному конкретному випадку та організувати відповідно до цього свою роботу. Для учня - це можливість вчитися на помилках; зрозуміти, що є важливим, а що другорядним. Формувальне оцінювання, на думку Ващенко Л.С., старшого наукового співробітника відділу моніторингу та оцінювання якості загальної середньої освіти Інституту педагогіки НАПН України, слід розглядати як

складову всієї системи оцінювання навчальних досягнень і воно не має входити в протиріччя з поточним та підсумковим оцінюванням. Підсумкове оцінювання є обов'язковою складовою цілісної системи критеріального оцінювання навчальних досягнень школярів(<https://lib.iitta.gov.ua/725019/1/EUROPEAN-SCIENTIFIC-DISCUSSIONS-25-27.04.2021-230-238.pdf>).

Звертаємо увагу, що очікується наказ МОН України «Про затвердження системи та загальних критеріїв оцінювання результатів навчання учнів».

### **Програми курсів за вибором, факультативних курсів:**

**7 – 11 класи** – Збірник навчальних програм курсів за вибором та факультативів з біології для допрофільної підготовки та профільного навчання. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2019. – 246 с.

У 2019 році дію грифа на зазначений збірник програм було продовжено без внесення змін у перелік і зміст програм. Тому у навчальному процесі може використовуватись збірник програм 2009, 2014, 2019 років видання.

Зміст програм курсів за вибором і факультативів як і кількість годин та клас, в якому пропонується їх вивчення, є орієнтовним. Учитель може творчо підходити до реалізації змісту цих програм, ураховуючи кількість годин виділених на вивчення курсу за вибором (факультативу), інтереси та здібності учнів, потреби регіону, можливості навчально-матеріальної бази закладу освіти. Окремі розділи запропонованих у збірнику програм можуть вивчатися як самостійні курси за вибором. Слід зазначити, що навчальні програми курсів за вибором можна використовувати також для проведення факультативних занять і навпаки, програми факультативів можна використовувати для викладання курсів за вибором.

### **Безпека життєдіяльності**

Звертаємо увагу педагогічних працівників на лист МОНмолодьспорту України від 01.02.12 № 1/9-72 про інструктивно-методичні матеріали «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладів» (Режим доступу: [https://osvita.ua/legislation/Ser\\_osv/27214/](https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/27214/)), у яких зазначено, що відповідно до Положення про порядок проведення навчання з питань охорони праці, інструктажі з безпеки життєдіяльності з учнями проводять завідувачі кабінету (лабораторії), учителі (викладачі). У новому навчальному році перед початком занять у кожному кабінеті, лабораторії проводиться первинний інструктаж з безпеки життєдіяльності. Мета проведення первинного інструктажу – формування відповідального ставлення учнів до особистої безпеки та безпеки тих, хто оточує, свідоме розуміння необхідності захисту та збереження свого власного здоров'я, дотримання правил безпечної поведінки в умовах виникнення екстремальних ситуацій, у тому числі аварій, і уміння надати першу допомогу і самопомогу у разі нещасних випадків. Реєстрація такого інструктажу проводиться в журналі реєстрації інструктажів з безпеки життєдіяльності, який зберігається в кожному кабінеті (лабораторії). Перед початком вивчення навчальної теми, виконання завдань, пов'язаних з використанням різних матеріалів, інструментів, приладів, на початку уроку,



заняття, лабораторної чи практичної роботи також проводиться первинний інструктаж з безпеки життєдіяльності. Про проведення такого первинного інструктажу в журналі обліку навчальних занять на сторінці предмета в розділі змісту уроку, заняття робиться запис: «**Інструктаж з БЖД**». Учні, які інструктуються, не розписуються про такий інструктаж. Позаплановий інструктаж з учнями проводиться у разі порушення ними вимог норм і правил, що може призвести чи призвело до травм, аварій, пожеж тощо, при зміні умов виконання навчальних завдань (лабораторних, практичних робіт тощо), у разі нещасних випадків за межами навчального закладу (екскурсії, подорожі тощо). Реєстрація позапланового інструктажу проводиться в журналі реєстрації інструктажів. Під час проведення позанавчальних заходів у кабінетах (лабораторіях) природничо-математичного напрямку (конкурси, олімпіади, турніри з предметів, екскурсії, подорожі) або заходів навчального призначення (прибирання приміщення, дослідна робота на навчально-дослідній ділянці, в куточку живої природи тощо) з учнями проводиться цільовий інструктаж. Реєстрація проведення цільового інструктажу здійснюється в журналі реєстрації інструктажів.

### **Кабінет біології**

Кабінет біології в школі – це навчальний підрозділ школи, призначений для проведення уроків, позакласних і факультативних занять. На жаль, у деяких освітніх закладах відсутня кабінетна система, що не сприяє якісному навчанню біології, біології і екології. Звертаємо увагу, що в 2020 році Міністерством освіти і науки України видано наказ №574 від 29.04. 2020р. «Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій». Просимо керуватися даним документом при поповненні чи оновленні матеріальної бази кабінету.

### **Робота з обдарованими**

Важливим напрямом роботи учителя є робота з обдарованими школярами. Загальнонаціональний карантин вніс кардинальні зміни у проведення всеукраїнських олімпіад, конкурсів і змагань. Разом з тим, обласний етап ТЮБ у 2020/2021 навчальному році було проведено в режимі онлайн. Змагалися десять команд, у складі яких було 47 учнів 8-11 класів. Диплом I ступеня виборола команда «Ерпента-2» Хмельницького ліцею II-II ступенів Хмельницької обласної ради (керівник команди-Гусак С.Г.). Дипломами II ступеня нагороджено команду «CEREBRUM» спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів №29 м. Хмельницького (керівник команди - Нагурна Ю.О.) та команду «47 хромосома» Хмельницького ліцею №17 (керівник - Гаєцька Л.П.). Дипломи III ступеня отримали команда «БІОС» Кам'янець-Подільського ліцею (керівник - Новаковська В.С.) і команда «Імпульс» Красилівської ЗОШ I-III ст. №3 Красилівської ОТГ (керівник-Галамага Н.П.).

Хочемо відзначити команди «ORGANIZO» Красилівського району (керівник-Булка Л.П.); збірну команду «Едельвейс» м. Шепетівки (керівник - Сідлецька О.М.); команду «Ендорфіни» Новоушицького навчально-виховного

комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №1, гімназія» (керівник - Самсонюк Л.В.); команду «Андромеда» Летичівського ліцею №2 (керівник - Камінська М.В.); команду «NUCLEUS» Віньковецького району (керівник-Лиса Г.К.) за якісну підготовку до інтелектуальних змагань.

За результатами ІІІ Всеукраїнського конкурсу для обдарованої молоді та юнацтва «**Панацея молода**», що проводиться за підтримки Міністерства освіти і науки України та Творчого об'єднання «Соняшник» на базі Національного фармацевтичного університету Міністерства охорони здоров'я України переможцем у номінації «Здоров'я людини» у 2021 році став **Нікітюк Леонід**, учень 9 класу Улашанівського ліцею імені Володимира Марковського Улашанівської ОТГ Славутського району, який представляв науково-дослідницьку роботу «Дослідження рівня адаптивних можливостей організму учнів»(вчитель біології - Нікітчук Наталія Григорівна). Леонід нагороджений Дипломом І ступеня і ексклюзивною статуеткою «Молодість фармації».

У зв'язку з карантинними обмеженнями у 2020/2021 навчальному році не проводились ІІ і ІІІ етапи Всеукраїнської олімпіади з біології. Однак, навчально-науковий центр «Інститут біології та медицини» Київського національного університету імені Тараса Шевченка, спільно з ТОВ «БІОФАРМА ПЛАЗМА» та ТОВ «НВП «ЄНАМІН» ініціювали проведення **Всеукраїнської учнівської олімпіади «Біологія – наука майбутнього»** для учнів 8-11 класів закладів загальної середньої освіти.

Основними завданнями, що поставили перед собою організатори Олімпіади, є стимулювання творчого самовдосконалення учнівської молоді, виявлення та розвиток обдарованих учнів, надання їм допомоги у виборі професії, залучення їх до навчання у закладах вищої освіти, реалізація здібностей талановитих учнів, формування творчого покоління молодих науковців та практиків для галузі «Біологія», підвищення інтересу до поглибленого вивчення біології, формування у колах учнівської молоді навичок дослідницької роботи, популяризація досягнень науки, техніки та новітніх технологій.

Олімпіада проводилась у три тури: І тур – відбірковий (дистанційний), ІІ тур – теоретичний (дистанційний), ІІІ тур – практичний (дистанційний).

Абсолютну перемогу в олімпіаді здобув учень 9 класу Шепетівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів, гімназія» **Омелянчук Владислав**, який нагороджений дипломом І ступеня(вчитель біології - Гудкова Н.П., Заслужений вчитель України). Учениця 8 класу Шепетівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів, гімназія» **Савосік Вікторія**, отримала диплом ІІІ ступеня(вчитель біології-Гудкова Н.П.,Заслужений вчитель України). Учні 11 класу Хмельницького ліцею ІІ-ІІІ ступенів Хмельницької обласної ради **Графова Єлизавета і Проценко Владислав** здобули дипломи ІІІ ступеня (вчитель біології-Гусак С.Г., вчитель-методист).

Понад 10 тис. школярів області взяли участь в 2020/2021 н. р у Міжнародному інтерактивному природничому конкурсі «Колосок». Такі



здобутки школярів-важка щоденна праця вчителя. Від педагогів залежить, чи отримають вчасно інформацію про конкурси та олімпіади школярі, організаційна та мотиваційна робота щодо їхньої участі.

Сучасний учитель - це учитель нового покоління: професіонал, лідер і менеджер, успішна людина. В контексті реалізації Концепції Нової української школи у нього нові ролі і завдання: <https://vseosvita.ua/library/novi-profesijni-rol-i-zavdanna-sucasnogo-vcitela-v-konteksti-koncepcii-novoi-ukrainskoi-skoli-87162.html>

### **Професійне зростання**

Школа сьогодні потребує сучасного креативного учителя, який здатен співпрацювати з активними учнями, в діяльність яких долучаються сучасні форми, методи та технології навчання. Розвитку професійної компетентності педагогічних працівників сприяє участь у різнопланових заходах обласного, всеукраїнського, міжнародного рівнів: науково-практичні конференції, семінари, вебінари, STEM-фестивалі, конкурси, дистанційне та очне навчання у STEM-школі тощо.

З метою підвищення фахової ерудованості вчителі мають можливість брати участь у Всеукраїнських конкурсах/змаганнях: конкурс «Вчитель року» в номінації «Біологія», Національній програмі «Педагогічний олімп України», Інтернет – конкурсі «Учитель року» за версією науково-популярного природничого журналу «Колосок», «Наука на сцені»; у конкурсі «GlobalTeacherPrizeUkraine». У 2021 році відкрито прийом заявок і номінацій на премію **Global Teacher Prize Ukraine 2021** за посиланням: <https://globalteacherprize.org.ua/>

Участь у магістральних та афілійованих (не)конференціях EdCamp, педагогічних стартапах та стендапах, вебінарах, педагогічних проєктах, у роботі «Інтерактивної школи сучасного вчителя», у виставці-конкурсі «Освіта Хмельниччини на шляхах реформування» теж сприяють підвищенню професійного рівня педагогів, поширенню власного досвіду роботи та ознайомлення з напрацюваннями колег. Так, на обласну педагогічну виставку-конкурс «Освіта Хмельниччини на шляхах реформування» подано вчителями біології, біології і екології та природознавства у 2020 році 55 робіт, 32 з яких отримали дипломи II і III ступенів. Експертна комісія відзначила роботи Грицаюк В.С. «Використання QR-кодів на уроках біології в 6 – 11 класах відповідно до вимог Нової української школи» (вчитель біології та хімії Отроківська ЗОШ I-III ступенів Новоушицької ОТГ); творчої групи вчителів біології під керівництвом Дудко Л.О «Плани-конспекти уроків біології для 8 класу за технологією критичного мислення»; Музики Д.І. «Bring Your Own Device (візьміть ваш особистий пристрій): Навчально-методичний посібник» (вчитель біології, директор Михайлюцька ЗОШ I-III ступенів Шепетівського району); Гудкової Н.П., Корнієнко А.У. «Техніка виконання завдань практичного туру Всеукраїнської олімпіади юних біологів»(вчителі біології та хімії Шепетівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів – гімназія»); Давидюк Л.Г. «Збірник матеріалів до уроків біології 11

класу з теми "Сталий розвиток та раціональне природокористування" (вчитель географії та біології Шепетівської спеціалізованої школи-інтернату I-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів).

COVID-19 став певним освітнім діджиталізатором. Карантин мотивував вчителів покращити або сформувати власні компетенції щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання, використання мобільних додатків та освітніх платформ. ГО «Смарт освіта» й Міністерство освіти і науки підготували **підручник «Організація дистанційного навчання в школі»** у якому даються методичні рекомендації щодо основних інструментів для організації дистанційного навчання, налаштування режиму роботи вчителя та зворотній зв'язок з учнями, а також про особливості оцінювання та контролю під час карантину:

<https://nus.org.ua/news/posibnyk-dlya-shkil-pro-organizatsiyu-dystantsijnogo-navchannya-otrymav-gryf-mon/>

Сучасним онлайн-ресурсом для змішаного та дистанційного навчання учнів середньої та старшої школи з матеріалами, що пройшли експертизу та відповідають державним освітнім стандартам є Всеукраїнська школа онлайн: <https://lms.e-school.net.ua/>

ВШО забезпечує учнів відеопоясненнями, конспектом, тестами та можливістю відслідковувати свій навчальний прогрес. А вчителів – необхідними методичними рекомендаціями та прикладами застосування сучасних освітніх технологій. Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій для розширення можливостей педагогів і формування в учнів важливих технологічних компетентностей є однією зі складових формули «Нової української школи». Платформа «Всеукраїнська школа онлайн» покликана стати незамінним інструментом і при звичайному режимі навчання. Учні зможуть користуватися платформою не тільки під час карантину, а й для ознайомлення з темою, яку пропустили в школі через хворобу або з інших причин.

Для підвищення професійного рівня вчителів, освоєння нових методик викладання біології, ефективної роботи з обдарованими школярами, реалізації інформаційно-комунікаційних технологій на уроках біології та екології і позаурочний час пропонуємо до використання Інтернет-ресурси біологічного та екологічного спрямування:

- ✓ <https://www.edcamp.org.ua/> (Спільнота відповідального вчительства);
- ✓ <https://nus.org.ua/news/posibnyk-dlya-shkil-pro-organizatsiyu-dystantsijnogo-navchannya-otrymav-gryf-mon/> (НУШ.Смарт-освіта);
- ✓ <http://emblog.embl.de/ells/llab-february-2019> (Курс для вчителів «Гени змін: Новий підхід до викладання еволюційної біології»);
- ✓ <http://biology.univ.kiev.ua/> (Навчально-науковий центр Інституту біології та медицини Київського НУ імені Т.Шевченка);
- ✓ <http://floqiston.ru.user> (Каталог освітніх ресурсів);
- ✓ <http://www.biology.org.ua> (Український біологічний сайт);

- ✓ <http://mail.menr.gov.ua/publ/redbook/redbook.php> (Червона книга України);
- ✓ <http://www.ecostudy.yar.ru/> (Екологічний сайт);
- ✓ <https://osvitoria.media/> (Онлайн-медія про освіту та виховання дітей в Україні).

### **Екологічна освіта**

Одним із завдань Стратегії сталого розвитку України до 2030 року є здобуття усіма учнями знань і навичок щодо принципів сталого розвитку та збереження довкілля. Саме шкільна освіта покликана формувати генерацію молоді з новими цінностями та відповідальністю за екологічну безпеку країни. З огляду на це, шкільний освітній процес має бути спрямований на формування в учнів екологічної компетентності та реалізацію наскрізних змістових ліній, серед яких змістова лінія «Екологічна грамотність і здорове життя». Наскрізнi змістові лінії є спільними для всіх навчальних предметів, а не лише для природничих, слугують засобом інтеграції навчального змісту і корелюються з ключовими компетентностями, збезпечуючи екологізацію шкільної освіти.

Дослідницька та проєктна діяльність, участь у науково-практичних конференціях, різноманітних екологічних акціях, у заходах з охорони довкілля, просвітницька робота серед школярів сприяють формуванню екологічного мислення і відповідальної поведінки в довкіллі. Важливо залучати школярів до участі в олімпіаді з екології, написання дослідницьких робіт Малої академії наук.

Додаткові можливості для мотивації дітей до участі у різноманітних заходах дають дитячі об'єднання. Прагнення до об'єднання – природна потреба дитячого віку. Завдяки цьому школярі набувають навичок комунікації, реалізують свої інтереси, навчаються бути соціально активними. Одним із таких об'єднань, яке визначило екологічні проблеми пріоритетними в своїй діяльності, а формування екологічної свідомості - складовою світогляду ХХІ століття є Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта». На Хмельниччині функціонує розгалужена мережа шкільних, міських та селищних осередків, координаторами роботи якої є учителі, що пройшли навчання на семінарах та тренінгах. Акції, конкурси, робота школи-лідера дають можливість координаторам формувати у юних вартівців лідерські якості, активну громадську позицію, екологічну грамотність і культуру, систему цінностей щодо бережливого ставлення до природи. Акцентуємо увагу, що заклади освіти області долучені до реалізації **Національного плану управління відходами до 2030 року**, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.02.2019 року №117; **Програми поводження з відходами у Хмельницькій області** на 2018-2022 роки, затвердженої рішенням сесії обласної ради від 27.03.2018 року №39-18/2018; **Плану комплексних заходів з екологічної освіти і виховання та формування екологічної культури дітей, учнівської і студентської молоді закладів освіти Хмельницької області на 2021-2025 роки**: <https://drive.google.com/file/d/1kp0XKZwSGn2sFVgFFGXCcpgB93sxYwyM/view>

На сьогодні всі розуміють, що лише за мережевої взаємодії між різними суб'єктами освітньої діяльності можна досягти бажаного результату щодо формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості. Обласний План комплексних заходів об'єднує шкільні та позашкільні заклади, національні університети області, ОІППО, природно-заповідні об'єкти на виконання спільних заходів. Тісна співпраця з кафедрою екології і біологічної освіти Хмельницького національного університету (завідувачка Міронова Н.Г., д.с\г.н.), кафедрою біології та методики її викладання Кам'янець-Подільського національного університету імені І.Огієнка (завідувачка Казанішена Н.В., к.п.н.) дає можливість університетам мати стейкхолдерів для роботи із студентами, бази шкільних практик. Натомість, вчителі біології, біології і екології можуть отримувати консультації, бути учасниками наукової школи для вчителів, мати можливість для учнівських досліджень на базі природоохоронних об'єктів та наукових лабораторій. Науковці консультують учнів Малої академії наук, проводять тренувальні збори для учасників олімпіад і турнірів, польові практики для юних екологів. Спільним цінним результатом мережевої взаємодії є наукові дослідження природи Хмельниччини та видання, за результатами досліджень, науково-популярної літератури для освітніх закладів області. Створення **електронної бібліотеки** краєзнавчого та природоохоронного значення є потужним освітнім ресурсом для позакласної та позашкільної роботи з учнями: <https://nenc.gov.ua/?p=7438>

Пропонуємо у 2021-2022 н.р. вчителям біології, керівникам творчих спільнот, методичних об'єднань:

- ✓ спрямувати зусилля на розвиток власних професійних компетентностей та професійних компетентностей педагогів творчих спільнот, методичних об'єднань ;
- ✓ бути активними в проведенні практичних занять, тренінгів, майстер-класів з питань організації і проведення уроків з використанням технологій для дистанційного навчання;
- ✓ акцентувати увагу на виконанні практичної частини програм з природничих предметів, використання в освітньому процесі посібників, зошитів з друкованою основою, практикумів лише з відповідним грифом МОН України, перелік яких за посиланням: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>
- ✓ забезпечити системно-діяльнісний підхід у роботі з обдарованими учнями;
- ✓ сприяти популяризації природничих учнівських конкурсів і проєктів, Освітньої програми «Лелека», роботи Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна варта»;
- ✓ створювати власну освітню продукцію та друкувати її у фахових виданнях; сприяти осучасненню матеріально-технічної бази кабінетів біології (Наказ МОН України від 29.04.2020 р.№574),

забезпеченню безпеки життєдіяльності учнів (МОНмолодьспорт від 01.02.2012 № 1/9-72).

- ✓ брати участь у фахових конкурсах і освітянських проєктах;
- ✓ пропагувати і поширювати власний досвід або досвід учителів у ЗМІ, в онлайн-спільнотах;
- ✓ долучатися до Всеукраїнських та регіональних педагогічних стартапів, хакатонів, стендапів, інтернет-марафонів, вебінарів, (не) конференцій EdCamp тощо.

**Рекомендуємо** на 2021/2022 навчальний рік у плани роботи включити інформаційно-просвітницькі заходи, акції, учнівські конференції, челенджі, бесіди щодо важливості сортування сміття, збору вторинної сировини, енергозбереження, охорони природи рідного краю. За можливості, розмістити у школах контейнери для збору макулатури, пластику, батарейок.

Програми, методичні рекомендації, новини шкільної біологічної освіти розміщуються і оновлюються на блозі для вчителів біології, екології, природознавства за посиланням: <https://prirodahm.blogspot.com/>

Чинними залишаються інструктивно-методичні листи Міністерства освіти і науки України, рекомендації ХОШПО щодо викладання біології, біології і екології, природознавства за 2016/2017, 2017/2018, 2018/2019, 2019/2020, 2020/2021 н.р.

Питання щодо організації освітнього процесу і в умовах очного, і в умовах дистанційного навчання очікуємо в рекомендаціях МОН України на 2021/2022 навчальний рік.

### **Методичні рекомендації щодо викладання трудового навчання, технологій та креслення у 2021-2022 навчальному році.**

Павич Н.М.,  
методист НМЦ професійного  
розвитку керівних та педагогічних  
працівників установ і закладів дошкільної та  
загальної середньої освіти

Технологічна освіта відіграє ключову роль у забезпеченні зв'язку фундаментальних знань з перетворювальною діяльністю людини і взаємодії між змістом загальної освіти і навколишнім світом. Модернізація змісту, методик і технологій викладання освітньої галузі «Технологія» є необхідною умовою формування в учнів технологічної грамотності, критичного мислення, ключових компетенцій, необхідних для переходу до нових пріоритетів науково-технологічного розвитку країни. Викладаючи трудове навчання вчитель має широкі можливості щодо формування життєво необхідних компетентностей в учнів 5-9 класів.

У 2021/2022 навчальному році відповідно до типових освітніх програм для закладів загальної середньої освіти на вивчення предмета у 5 – 6 класах



відводиться 2 год. на тиждень, у 7 – 9 класах – 1 год. на тиждень. Кількість годин трудового навчання в усіх класах може збільшуватися за рахунок годин варіативної складової навчальних планів, передбачених на навчальні предмети, факультативи, індивідуальні заняття та консультації. За рахунок таких годин також можливе впровадження курсів за вибором технологічного спрямування. У разі використання варіативної години на вивчення курсу за вибором до переліку навчальних програм, який є складником освітньої програми, додається програма цього курсу. Звертаємо увагу, що програма курсу за вибором повинна мати відповідний гриф і входить до переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання у закладах загальної середньої освіти (<https://cutt.ly/oyP5J3V>).

Вивчення трудового навчання здійснюватиметься за навчальною програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 №804. Програму розміщено на офіційному вебсайті міністерства за покликанням <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>).

Формування змісту технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання здійснюється на основі об'єктів проєктної діяльності, а не технологій. Це дає змогу одночасно проєктувати та виготовляти один і той самий виріб за допомогою різних основних та додаткових технологій, що є особливо зручним у класах, які не поділяються на групи.

Згідно навчальної програми з трудового навчання для учнів 5-9 класів орієнтовний перелік об'єктів проєктно-технологічної діяльності учнів – це навчальні та творчі проєкти учнів, які можна виконувати за допомогою будь-якої технології з представлених у змісті програми, з відповідним добром конструкційних матеріалів, плануванням робіт, необхідних для створення виробу від творчого задуму до його практичної реалізації.

Результатом проєктно-технологічної діяльності учнів має бути *проєкт* (спроєктований і виготовлений виріб чи послуга). Так, у 5-6 класах учні опановують 6 – 10 проєктів, у 7-8 класах від 4 до 6 проєктів, у 9-му класі – 2 проєкти (плюс 2 проєкти з технології побутової діяльності та самообслуговування в 5-8 класах та 1 проєкт у 9 класі). Поступове зменшення кількості проєктів зумовлене кількістю годин, відведених на вивчення предмета в різних класах, і потребою в ускладненні виробів та технологій. Враховуючи вікові особливості, учням 5-6 класів пропонується виконувати прості проєкти (за конструкцією, поєднанням технологій виготовлення, тощо), що дасть змогу їм за короткий період часу побачити результати власної діяльності. Для учнів 7 та 8 класів проєкти можуть бути складнішими. Необхідно зазначити, що об'єкти проєктно-технологічної діяльності учнів повинні ускладнюватися як продовж навчального року, так і всього процесу вивчення предмета.

У 9 класі проєкт виконується з урахуванням уже засвоєних технологій і відповідних знань, умінь і навичок, набутих учнями у попередніх класах. Навчальна цінність поєднання відомих технологій полягає в тому, що необхідно враховувати наслідки таких «поєднань»: особливості організації

роботи, пов'язаної з комплексним використанням технологій, послідовності виконання окремих операцій, застосування раніше вивчених технологій на більш високому рівні майстерності тощо.

У процесі проектування учні 9 класу мають виконати необхідні кресленики або інші зображення деталей (ескізи, схеми, викрійки, технічні рисунки тощо), які необхідні для виготовлення виробу, що проектується. За потреби в готові кресленики або інші зображення учні вносять необхідні зміни. З цією метою вчитель повинен актуалізувати раніше засвоєні знання та вміння з основ графічної грамоти та передбачити необхідну кількість годин на опанування відповідного матеріалу.

Кількість годин на опанування проекту вчитель визначає самостійно залежно від складності виробу та технологій обробки, що застосовуються під час його виготовлення.

Важливим критерієм вибору проекту є його значущість для учня (можливість використання виробу в побуті, для власного хобі або реалізації виробів на шкільних ярмарках, аукціонах тощо). Неприпустимим є проектування та виготовлення виробу тільки для опанування технології. Виконані проекти (вироби) повинні використовуватися за призначенням.

Для забезпечення рівних можливостей учнів для вибору об'єкта проектно-технологічної діяльності у класах, що не поділяються на групи, варто планувати не менш як дві основні технології (крім об'єктів, виготовлення яких передбачає застосування однієї технології: писанка, гарячі напої тощо).

При плануванні навчального процесу учитель самостійно формує теми, які учням необхідно засвоїти, зважаючи на обрані для виготовлення об'єкти проектування, визначає і планує необхідну кількість навчальних годин, необхідних учням для вивчення відповідних процесів з обробки матеріалу тощо. Така академічна автономія учителя «обмежена» лише запланованими очікуваними результатами навчально-пізнавальної діяльності учнів, які визначають логіку його підготовки до навчального року, семестру, розділу чи окремого уроку.

Для складання календарно-тематичного планування, визначення змісту навчального матеріалу рекомендуємо слідувати такому алгоритму:

1. Обрати об'єкти проектно-технологічної діяльності учнів (проекти) та визначити їх кількість;
2. Обрати основні та, за потреби, додаткові технології для проектування й виготовлення кожного обраного виробу;
3. Спланувати очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів;
4. Визначити орієнтовну кількість годин, необхідних для виконання кожного проекту;
5. Сформулювати теми та зміст уроків із проектування та виготовлення кожного об'єкта проектно-технологічної діяльності учнів;
6. Спланувати теми та зміст уроків із технології побутової діяльності та самообслуговування.



### **Технології 10-11 класи (рівень стандарту).**

У 10-11 класах Типовими освітніми програмами навчальний предмет технології віднесено до вибірково-обов'язкових. Якщо школа обрала технології, то на освоєння предмета відводиться 105 годин в 10 чи 11 класах. Можливі також варіанти, за якими ці 105 годин освоюються в 10 і в 11 класах (70+35 чи 35+70).

Навчання здійснюється за програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407, яка розміщена на офіційному вебсайті міністерства за покликанням <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>).

Навчальна програма «Технології» (рівень стандарту) має модульну структуру і складається з десяти обов'язково-вибіркового навчальних модулів, з яких учні спільно з учителем обирають лише три, для вивчення упродовж навчального року (двох):

- «Дизайн предметів інтер'єру»,
- «Техніки декоративно-ужиткового мистецтва»,
- «Дизайн сучасного одягу»,
- «Краса та здоров'я»,
- «Кулінарія»,
- «Ландшафтний дизайн»,
- «Основи підприємницької діяльності»,
- «Основи автоматики і робототехніки»,
- «Комп'ютерне проектування»,
- «Креслення».

Навчальний модуль, за своїм змістовим наповненням, є логічно завершеним навчальним (творчим) проектом, який учні виконують колективно або за іншою формою, визначеною учителем. Кількість годин, що відводиться на вивчення кожного з трьох обраних модулів, учитель визначає самостійно з урахуванням особливостей проектної діяльності учнів, матеріальних можливостей школи тощо.

### **Технології 10-11 клас (профільний рівень)**

Типовими освітніми програмами передбачається по 6 годин на вивчення предмета у 10 та 11 класах. Навчання здійснюється за однією з профільних програм, що розміщені на офіційному сайті міністерства за покликом <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html> чи за програмами професійного навчання, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки від 23.09.2010 р. № 904 з використанням, за потреби, часу навчальної практики у 10 класі.

Здійснення професійно-технічного навчання в закладах загальної середньої освіти та міжшкільних навчально-виробничих комбінатах (міжшкільних ресурсних центрах) можливе і за іншими професіями, за умови дотримання вимог Державних стандартів професійно-технічної освіти.

У випадку, коли кількість годин на опанування професії менша передбаченої навчальними планами, рекомендуємо запроваджувати профільні

курси та курси за вибором профорієнтаційного спрямування, які мають відповідний гриф Міністерства.

Змістове наповнення технологічного профілю також може складатися з декількох курсів за вибором «Професійні проби». Такі курси освоюються учнями послідовно. Програми таких курсів повинні мати відповідний гриф МОН України.

Курси за вибором «Професійні проби» можуть освоюватися за рахунок варіативної складової навчальних планів учнями, які навчаються за будь-яким профілем.

### **Креслення**

Важливою складовою технологічної підготовки школярів є знання ними основ графічної грамоти. Вивчення курсу креслення можливе в 11 класах технологічного профілю в обсязі 2 год. на тиждень за навчальною програмою «Креслення. 11 клас» для закладів загальної середньої освіти (лист ІМЗО від 25.09.2018р. № 22.1/12-Г-906). Навчальна програма розміщена на офіційному сайті міністерства за покликанням <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

У 8-11 класах креслення може вивчатися як курс за вибором за навчальною програмою «Креслення» для закладів загальної середньої освіти (лист ІМЗО від 08.11. 2019 р. № 22.1/12-Г-10550), або, за наявної технічної можливості, за програмою курсу за вибором «Професійні проби» для учнів 8-11 класів «Технічне креслення на базі комп'ютерних програм» (лист ІМЗО від 09.06.2020р. № 22.1/12-Г-346).

Креслення вивчається в 7-8 класах спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням предметів технічного (інженерного) циклу. Вивчення предмета здійснюється за навчальною програмою «Креслення. 7-8 класи» (лист ІМЗО від 25.09.2018 № 22.1/12-Г-904).

**Календарно-тематичне та поурочне планування** здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області стандартів таких документів є неприпустимим.

Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання. Вчитель має право на вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників.

Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчителю/вчительці необхідно самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в обраному ними підручнику. Учитель може самостійно переносити теми уроків, відповідно до засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

Провідним завданням учителя є реалізація очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів, які виписані таким чином, щоб вони були спільними для учнів, які навчаються в класах із поділом на групи і без такого поділу. При цьому, шлях досягнення результатів визначає учитель відповідно до матеріально-технічних можливостей шкільної майстерні, інтересів і здібностей учнів, фахової підготовки самого учителя.

Очікувані результати мають бути досягнуті на кінець навчального року. Вчитель може планувати їх досягнення чи при опрацюванні одного проєкта, чи поетапне їх досягнення при виконанні окремих проєктів.

Поділ класів на групи технічних і обслуговуючих видів праці відбувається за бажанням учнів та здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.02р. №128, а саме, за наявності в класі більше 27 учнів для міських шкіл та більше 25 для сільських. Якщо кількість учнів у класі не дає змоги здійснити поділ на групи, можна скористатись іншими варіантами формування груп: з паралельних чи наступних класів; поділ на групи за рахунок варіативної складової навчального плану. Також, згідно з рішеннями місцевих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування класи можуть ділитися на групи і при меншій наповнюваності від нормативної за рахунок зекономлених бюджетних асигнувань та залучення додаткових коштів.

Під час роботи в навчальній майстерні на кожному уроці необхідно звертати увагу на дотримання учнями правил безпечної роботи, виробничої санітарії й особистої гігієни, навчати їх тільки безпечних прийомів роботи, ознайомлювати із заходами попередження травматизму.

В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф Міністерства освіти і науки України або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. Перелік навчальної літератури постійно оновлюється і доступний на офіційному вебсайті Міністерства (<https://mon.gov.ua/>) та на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).

У разі виникнення потреби в організації дистанційного навчання, у межах академічної автономії питання організації освітнього процесу, виконання освітньої програми, навчального плану є внутрішніми питаннями кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників. Отже, під час дистанційного навчання, учителі мають вжити заходів щодо виконання календарно-тематичних планів із

додержанням вимог державних стандартів освіти шляхом використання технологій дистанційного навчання та, за потреби, ущільнення відповідного матеріалу (на розсуд учителя) з організацією повторення окремих тем на початку очного навчання. Для організації дистанційного навчання рекомендуємо скористатися методичними рекомендаціями «Організація дистанційного навчання в школі» (упорядник І. Коберник), розробленими за підтримки МОН України (<https://cutt.ly/MynTayc>).

## **Фізична культура, Захист України, основи здоров'я**

**Викладання «Захисту України» у 2021/2022 н.р.**

Назаренко А.П.,  
методист НМЦ  
професійного розвитку педагогічних працівників з  
охорони праці, безпеки життєдіяльності і  
виховної роботи в закладах загальної середньої,  
дошкільної та позашкільної освіти

**Патріотизм – одна з найважливіших рис  
всесібно розвиненої особи. У школярів необхідно  
формувати відчуття гордості за свою Батьківщину  
і свій народ, пошану до його великих  
звершень і гідних сторінок минулого.**

Центральне місце серед нормативно-правових актів з військових питань посідає Конституція України.

Конституція України визначає захист Вітчизни обов'язком громадян України, найважливішою функцією держави. Безпека людини, її життя і здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. У статтях 17 та 65 Конституції України визначено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу.

Одним із обов'язкових елементів державності країни, атрибутом її самостійності, суверенітету, а також суб'єктом міжнародного життя, є Збройні Сили. Вони виконують одну з найголовніших функцій держави – захисну.

Проблема національної безпеки є однією з ключових у розвитку будь-якого суспільства. Суспільна система, що не здатна забезпечити власну національну безпеку, завжди перебуває на межі ризику свого припинення.

Готовність Збройних сил України до виконання своїх функцій значною мірою залежить від її особового складу, зокрема підготовленості молоді до проходження військової служби.

Реформування загальної середньої освіти передбачає модернізацію змісту освіти, що має ґрунтуватися на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підходах до навчання, а саме головне – орієнтуватися на здобуття учнями умінь і навичок, необхідних сучасній людині для успішної самореалізації у професійній діяльності, особистому житті, громадській активності.

Статтею 12 Закону України «Про освіту» визначено мету повної загальної середньої освіти – всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 26 лютого 2020 року №143 з 1 вересня 2020 року назву навчального предмету «Захист Вітчизни» змінено на «Захист України».

Навчальний предмет «Захист України» вивчається на підставі діючого законодавства та входить до інваріантної складової Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затверджених [наказом МОН України](#).

Предмет «Захист України» є обов'язковим навчальним предметом, який вивчається в навчальних закладах системи загальної середньої освіти впродовж 10 і 11 класів та під час навчально-польових занять (зборів) і навчально-тренувальних занять (дівчата). Оцінка за навчально-польові заняття (збори) НПЗ і навчально-тренувальні заняття (дівчата) НТЗ виставляється окремо від семестрових (після другого семестру) та визначає підсумкову (річну) на рівні з семестровими.

Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році на вивчення предмета «Захист України» в інваріантній складовій передбачено:

10-11 класи (рівень стандарту) - 1,5 та 2 години за умови виділення 0,5 годин з варіативної складової навчального плану;

10-11 класи (профільний рівень) - 5 годин на тиждень.

Суттєвою загальною рисою програм, що відповідає сучасним тенденціям в освіті, є надання вчителю значно більшої свободи в питаннях планування освітнього процесу. Залежно від матеріально-технічної бази закладу освіти, професійної компетентності, вибір форм, методів та засобів навчання, зокрема і підручників, розподіл кількості годин, що відводяться на вивчення розділів та окремих тем (це стосується як порядку вивчення тем, так і розподілу часу на їх вивчення), учитель визначає самостійно.

Патріотизм – це любов до своєї Вітчизни; до рідних місць («землі батьків»), до рідної мови, до культури і традицій, до продуктів праці свого



народу, до прогресивного суспільного і державного устрою. Патріотизм - це відданість своїй Батьківщині, готовність захищати її незалежність.

Метою навчального предмета «Захист України» є формування в учнівської молоді життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту Вітчизни та дій в умовах надзвичайних ситуацій, а також системного уявлення про військово-патріотичне виховання. Військово-патріотичне виховання визначено складовою національно-патріотичного виховання, що в часи воєнної загрози стає пріоритетом національно-патріотичного виховання. Військово-патріотичне виховання орієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту Вітчизни, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України і покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози.

Відповідно до поставленої мети окреслено такі комплексні навчальні та виховні завдання:

- ознайомлення учнівської молоді з основами нормативно-правового забезпечення захисту України, цивільного захисту та охорони життя і здоров'я;

- усвідомлення учнівською молоддю свого обов'язку щодо захисту України у разі виникнення загрози суверенітету та територіальній цілісності держави;

- набуття знань про функції Збройних Сил України та інших військових формувань, їх характерні особливості;

- засвоєння основ захисту України, цивільного захисту, домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки учнівської молоді до захисту Вітчизни;

- підготовка учнів до захисту України, професійної орієнтації молоді до служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, визначених чинним законодавством, до захисту життя і здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу.

Під час викладання навчального предмета «Захист України», окрім загальних підходів та принципів (науковості, доступності, достовірності, наочності та ін.), потрібно враховувати те, що молода людина 16-17 років (допризовного віку) складає перше системне враження про Збройні сили України і в цілому про сучасну проблематику Національної безпеки та оборони нашої держави. Тому, варто акцентувати увагу саме на такій привабливості предмету, а не на заучуванні нормативно-правових актів, військових понять та визначень.

Для стимулювання пізнавальної активності учнів, їх дієву самотійну діяльність під час уроків тематичного плану №1, бажано використовувати роботу в групах, схожих до військових формувань, підрозділів (двійки, трійки, відділення тощо), а під час уроків тематичного плану №2 – розширювати діапазон організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії,

які максимально наближають навчальний процес до реального життя та забезпечують практичну спрямованість навчання для чого застосовують:

- вправи і завдання до них, що створюють передумови для співпраці, активної участі учнів у процесі навчання;

- завдання, що спонукають до діалогу, висловлюванню власних думок, міркувань, позицій, способів розв'язання проблеми;

- завдання творчого характеру, при розв'язанні яких учні виявляють ініціативу, самостійність, мають право вибору та власної аргументації;

- завдання, що спонукають до обміну думками, враженнями, включають спеціально сконструйовані ситуації вибору та моделюванню життєвих ситуацій.

Сучасні виклики сприяли трансформації освітнього процесу та формуванню нових освітніх концепцій, серед яких ключовою стає концепція навчання протягом усього життя. Все більше значення надається самостійній роботі, рівноправним відносинам між педагогом і учнем. Особливої актуальності ці зміни набули у зв'язку із необхідністю застосування дистанційного навчання, досвід якого варто використовувати в перспективі.

Відповідно до навчального плану уроки проводяться: 10 клас – по 1,5 години на тиждень протягом навчального року; 11 клас – по 1,5 години на тиждень протягом навчального року, та 18 годин відводиться на проведення навчально-польових занять (зборів) і занять у лікувально-оздоровчому закладі, які рекомендовано провести три дні поспіль, або, якщо немає такої можливості – під час занять за розкладом закладу освіти до кінця другого семестру. При тижневому навантаженні по дві години на тиждень: 10 клас та перший семестр 11 класу – по 2 години, другий семестр 11 класу – по 1 годині на тиждень та 18 годин – на проведення навчально-польових занять (зборів) (програма для юнаків, тематичний план №1) і навчально-тренувальні заняття (дівчата, тематичний план №2). У кожному періоді предмет вивчається юнаками та дівчатами окремо. Дівчата за їх власним бажанням (особистим вмотивованим рішенням) (у разі згоди батьків, опікунів або піклувальників) навчаються за програмою для групи юнаків. Юнаки, які за станом здоров'я, релігійними поглядами (за подання відповідних документів) не можуть вивчати основи військової справи, навчаються за програмою для групи дівчат. Навчальний предмет при цьому в обох випадках називається «Захист України» з уточненням «Основи медичних знань».

Поділ класів на групи юнаків та дівчат здійснюється незалежно від кількості учнів у класі. Проте, якщо у групі є менше 5 осіб, то учні цієї групи навчаються за індивідуальними навчальними планами. Навчально-польові заняття (збори) і навчально-тренувальні заняття проводяться з метою практичного закріплення рівня знань, умінь та навичок учнів у 11 класі наприкінці навчального року. 3-х денні (18 годин) навчально-польові заняття (збори) та навчально-тренувальні заняття проводяться на базах військових частин, військових комісаріатів, лікувально-оздоровчих установ, базових навчальних закладів та навчальних закладів. До їх організації та проведення



залучаються обласні, міські/районні ТЦК та СП, органи місцевого самоврядування.

Основною організаційною формою вивчення предмета «Захист України» в закладах загальної середньої освіти усіх типів є урок, що проводиться вчителем згідно з календарно-тематичним плануванням та навчальним планом, складеними відповідно до навчальної програми. Важливими умовами успішності занять з предмета є висока дисципліна, організованість, відповідальність учнів.

Заняття предмета «Захист України» в усіх закладах загальної середньої освіти починати з виконання гімну України. Обов'язковою умовою для тематичного плану №1 є: шиккування, перевірка готовності класу до уроку і тренування (розминки, стрійового тренажу) за тематикою уроку протягом 3-5 хв., стосунки між учнями та вчителем, а також учнів між собою підтримуються на зразок статутних взаємовідносин між військовослужбовцями Збройних сил України та правоохоронних органів. Для тематичного плану №2 заняття організовуються згідно статуту закладу освіти.

Обов'язкова форма одягу для вчителя під час проведення занять з предмету «Захист України» (програма для юнаків) – військова (форма Збройних формувань України) з патчем «Захист України» (додаток).

Рекомендована форма одягу для учнів під час проведення занять з предмету «Захист України» (програма для юнаків) – військова (форма Збройних формувань України) з патчем «Захист України» (додаток).

Рекомендуємо в вересні 2021 року з учнями 11 класів спланувати та провести комплексні уроки за тематикою, що вивчалась під час дистанційного навчання.

Актуальною є проблема своєчасності надання невідкладної домедичної допомоги постраждалим під час надзвичайних ситуацій мирного та військового характеру. За оцінкою медичних фахівців, в Україні із 100 осіб, які померли на догоспітальному етапі, 20% летальних випадків пов'язані з отриманням травм, несумісних з життям, а інші 80% випадків – з недостатньою системою організації надання медичної допомоги постраждалим безпосередньо в зоні НС та неефективністю здійснення заходів з медичної евакуації постраждалих до лікувальних закладів. Першочерговим завданням для вирішення зазначеної проблеми є забезпечення якомога раннього початку надання домедичної допомоги постраждалим. Для цього під час вивчення предмета «Захист України», в частині розділу «Основи медичних знань» центральне місце відводиться навчанню навичкам надання домедичної допомоги.

Навчання з домедичної допомоги регламентується Законом України від 05.07.2012 р. № 5081-VI «Про екстрену медичну допомогу» [1] та наказом Міністерства охорони здоров'я від 16.06.2014 № 398 «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах» .

У статті 1 наводиться визначення домедичної допомоги, це: невідкладні дії та організаційні заходи, які направлені на врятування та збереження життя та здоров'я людини у невідкладному стані та зменшення наслідків дії на їх

здоров'я, що надають пересічні громадяни або рятівники які не мають медичної освіти.

Метою вивчення розділу «Основи медичних знань» є засвоєння базових теоретичних положень першої долікарської допомоги, оволодіння практичними навичками надання невідкладної домедичної допомоги потерпілим на місці події та при транспортуванні до лікувального закладу. Основними завданнями є оволодіння знаннями, вміннями та навичками домедичної допомоги постраждалим із метою збереження їм життя; надання першої медичної допомоги при різних видах ушкоджень мирного та військового часу, невідкладних станах та нещасних випадках; способи перенесення і транспортування потерпілих; надання домедичної допомоги при: порушенні дихання, зупинці серцевої діяльності, опіках та відмороженнях, утопленні та інших видах механічної асфіксії, непритомності, шоку, загальному переохолодженні організму, тепловому та сонячному ударах, отруєннях чадним газом та іншими отрутами, ураженні електричним струмом.

Надзвичайна важливість вивчення даного питання висуває нові вимоги до організації навчання в умовах сьогодення, а саме включення до навчальної програми елементів тактичної медицини та постійне удосконалення матеріальної бази для відповідного забезпечення освітнього процесу (манекени, засоби для зупинки кровотечі тощо).

Слід акцентувати на відмінностях в наданні домедичної допомоги на полі бою від аналогічної в цивільних умовах.

Істотного значення набуває рівень відповідної підготовки вчителів, які б могли якісно викладати предмет з урахуванням певних особливостей. Відповідно до сучасних вимог щодо розвитку професійних компетенцій та для оволодіння базовими маніпуляціями і обов'язковими вміннями навчання надання домедичної допомоги вчителям бажано пройти відповідні курси.

Безпека під час проведення навчальних занять із предмета «Захист України» забезпечується їх чіткою організацією, суворим дотриманням заходів, що визначаються статутами, курсом стрільб, відповідними керівництвами та настановами.

Керівники закладів загальної середньої освіти зобов'язані вживати заходів щодо попередження загибелі та травмування учнів, встановлювати необхідні вимоги безпеки під час роботи з озброєнням та військовою технікою, під час здійснення маршу в район занять, проведення занять, стрільб, спеціальних занять і робіт, своєчасно доводити ці вимоги до учнів та добиватися їх суворого виконання.

Перед початком занять керівник закладу загальної середньої освіти зобов'язаний особисто впевнитись, що для цього створені безпечні умови, учні засвоїли вимоги безпеки та мають достатні практичні навички щодо їх виконання.

Відповідальність за дотримання учнями вимог безпеки на заняттях несуть учителі предмета «Захист України».

*Додаток*



**Актуальні завдання викладання інтегрованого предмету «Основи здоров'я» у 2021/22 навчальному році**

Поліщук А. Й.,  
методист науково-методичного центру  
професійного розвитку педагогічних працівників  
з охорони праці, безпеки життєдіяльності та виховної роботи  
у закладах загальної середньої освіти,  
дошкільної та позашкільної освіти

Формування основ здорового способу життя через освіту, створення здоров'язбережливих освітніх середовищ – один із пріоритетних напрямів державної політики у галузі освіти. З метою забезпечення додержання конституційних прав та свобод дитини, гарантій з охорони дитинства, реалізації прав дітей на освіту, безпечно для життя і здоров'я освітнє середовище, збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління Указом Президента України № 195/2020 схвалено Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі (URL: [https://www.president.gov.ua/documents/1952020\\_33789](https://www.president.gov.ua/documents/1952020_33789)).

Завданнями Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища є:

- формування в учасників освітнього процесу гігієнічних навичок та засад здорового способу життя, зокрема звичок здорового харчування, фізичної активності, безпечної комунікації;
- створення сучасного, розвивального, безпечного, комфортного та інклюзивного освітнього середовища, яке сприяє збереженню та зміцненню здоров'я, захисту від небезпек, підвищенню рухової активності дітей;

- упровадження принципу недискримінації, зокрема конфіденційності щодо наявності будь-яких дискримінуючих ознак;
- запобігання вживанню учнями, іншими учасниками освітнього процесу тютюну, алкоголю, наркотичних засобів, інших речовин із психоактивною дією, унеможливлення їх розповсюдження та вживання в закладі освіти та на прилеглих до нього територіях;
- створення для учасників освітнього процесу можливості користуватися сучасною матеріально-технічною базою для забезпечення здоров'язбережнього компонента навчання;
- забезпечення готовності педагогічних працівників до надання якісних освітніх послуг у процесі забезпечення соціального та здоров'язбережнього компонентів навчання, формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів, психологічного супроводу учасників освітнього процесу, запобігання під час навчання проявам насильства та булінгу (цькування), порушення прав дитини, зокрема шляхом використання Інтернету;
- здійснення моніторингу процесів реалізації соціального й здоров'язбережнього компонентів навчання.

Виконання завдань Національної стратегії відбувається, зокрема, шляхом викладання інтегрованих предметів «Основи здоров'я» в середній базовій та «Я досліджую світ» у початковій школі.

У цьому контексті найважливішими завданнями сучасного вчителя є використання здоров'язбережних освітніх технологій, поєднання рухового і статичного навантаження, створення емоційно сприятливої атмосфери навчання, формування в учнів усвідомлення цінності здоров'я та життя, навичок безпечної поведінки, культивування здоров'я.

У 2021/2022 навчальному році вивчення предмета «Основи здоров'я» у **5-9 класах** здійснюватиметься за навчальною програмою, затвердженою наказом МОН від 07.06.2017 № 804. Програму розміщено на офіційному вебсайті МОН (<https://goo.gl/GDh9gC>).

Відповідно до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня, затвердженої наказом МОН від 20.04.2018 № 405 на вивчення предмета передбачена 1 год. на тиждень.

У пояснювальній записці оновленої програми розкрито компетентнісний потенціал навчального предмета «Основи здоров'я», його внесок у формування ключових компетентностей, визначених Концепцією Нової української школи: спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; спілкування іноземними мовами; математична компетентність; основні компетентності у природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння вчитися впродовж життя; ініціативність і підприємливість; соціальна (А) та громадянська (Б) компетентності; обізнаність і самовираження у сфері культури; екологічна грамотність і здорове життя.

У кожній темі програми визначено предметний зміст, що розкриває спільні для всіх навчальних предметів *наскрізні змістові лінії*: «Екологічна

безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність», спрямовані на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях.

У пояснювальній записці зазначено, на що орієнтувати учнів кожного класу, а в описі змістових ліній показана дотичність кожної з них до формування ключових компетентностей.

Невід'ємними складовими усіх наскрізних ліній є життєві навички, що відпрацьовуються на уроках предмета «Основи здоров'я». Це навички ефективного спілкування, емпатії, конструктивного розв'язання конфліктів, протидії тиску, погрозам, дискримінації, навички спільної діяльності та співробітництва, самоусвідомлення та самооцінки, самоконтролю, аналізу проблем і прийняття рішень, визначення життєвих цілей та програм, критичного мислення, тренування волі тощо.

Компетентнісний підхід передбачає використання на уроках основ здоров'я інтерактивних методів навчання, які забезпечують: активну участь кожного учня; творчу співпрацю між собою і з учителем; навчання на ситуаціях, наближених до реального життя; сприятливий емоційний клімат у класі; формування відчуття класу як єдиної команди тощо.

Увага вчителя має бути зосереджена на проведенні занять з використанням методів навчання, що ґрунтуються на активній участі всіх учнів: роботі в групах, обговоренні, мозкових штурмах, розробці концептуальних карт, рольових іграх дискусіях, творчих проєктах, інтерв'ю, аналізі життєвих ситуацій, екскурсіях, моделюванні розв'язання проблеми тощо. Тобто, кожний урок з основ здоров'я має включати практичну складову.

Добираючи додаткові матеріали до уроків, учителям слід звернути особливу увагу на відповідність їх змісту віковим особливостям, навчальним можливостям та реальним потребам учнів. Лише за цих умов реалізація освітньої траєкторії учнями за схемою «знання» — «уміння» — «ставлення» — «життєві навички» сприятиме формуванню мотивації учнів щодо здорового способу життя.

Постійної уваги учителя заслуговує співпраця з батьками, дорослими членами сім'ї. Слід звернути увагу учнів і батьків на співпрацю при виконанні завдань, спрямованих на моделювання певних життєвих ситуацій. Програмою передбачена участь дорослих у виконанні таких завдань (позначені в чинній програмі\*), зокрема, моделювання способів конструктивного розв'язання конфліктів, складання рейтингу телепередач тощо.

Задля реалізації програмних складників пропонуємо вчителю ширше використовувати можливості **академічної свободи**, серед яких:

- самостійний вибір послідовності викладення навчального матеріалу в межах одного навчального року, але без порушення логіки викладу в межах розділу;

- зміни в орієнтовній кількості годин, передбачених програмою для вивчення тем або розділів, та часу проведення практичних занять, використання для цього резервних годин;

- добір об'єктів для вивчення та включення в зміст освіти прикладів зі свого регіону. Резервні години також можуть бути використані для повторення, систематизації, узагальнення навчального матеріалу, контролю та оцінювання результатів навчання учнів, проведення семінарів, захисту проєктів, екскурсій тощо. Такі можливості наразі є актуальними, бо пов'язані з минулим дистанційним навчанням та необхідністю виявлення рівня компетентностей учнів на початок нового навчального року.

Оцінювання є невід'ємною частиною навчання, проте основною метою є не перевірка і контроль, а забезпечення зворотного зв'язку вчителя з учнями. Саме тому в ході освітнього процесу потрібно застосовувати не тільки поточне, а й *формувальне оцінювання* (оцінювання для навчання), яке передбачає надання учням підтримки, коригує засоби та методи навчання у випадку виявлення їхньої неефективності, визначає подальші цілі. Формувальне оцінювання, метою якого є відстеження особистісного розвитку учнів, процесу опанування ними навчального досвіду як основи компетентності здійснюється постійно, до його здійснення можуть бути долучені учні шляхом само- та взаємооцінювання.

Оцінка з предмета «Основи здоров'я» має бути інструментом підтримки й заохочення на досягнення позитивних змін у знаннях, уміннях, мотиваціях і реальній поведінці. Саме тому необхідно позитивно оцінювати кожний крок школярів, спрямований на:

- 1) підвищення рівня знань про здоров'я і безпеку життєдіяльності, здоровий спосіб життя, уміння використовувати здобуті знання для зміцнення здоров'я;

- 2) набуття умінь і навичок, що сприяють підвищенню рівня фізичної, соціальної, духовної та психічної складових здоров'я;

- 3) позитивне ставлення до здоров'я і дотримання правил здорового та безпечного способу життя.

Для оцінювання навчальних досягнень учнів використовуються орієнтовні вимоги до оцінювання, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222. Об'єктом оцінювання навчальних досягнень учнів з основ здоров'я є *емоційно-ціннісне ставлення до навколишньої дійсності, дотримання правил поведінки учнів у життєвих ситуаціях, сформованість умінь та навичок*. Саме тому завдання для тематичної перевірки результатів навчання (визначених програмою) слід добирати так, щоб найповніше виявити рівень застосування базових знань учнів у життєвих ситуаціях.

Основними видами оцінювання є поточне та підсумкове (тематичне, семестрове, річне). Звертаємо увагу на питання підсумкового – тематичного, семестрового, річного – оцінювання. Тематична оцінка виставляється з

урахуванням усіх поточних за різні види навчальних робіт протягом вивчення теми без проведення окремої тематичної атестації.

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок з урахуванням динаміки особистих навчальних досягнень учня/учениці протягом семестру.

Річне оцінювання здійснюється на підставі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним від оцінок за I та II семестри, під час виставлення річної враховуємо динаміку особистих навчальних досягнень учня/учениці з предмета протягом року, важливість тем, які вивчалися в I та II семестрах, тривалість їхнього вивчення та складність змісту, рівень уміння учня/учениці робити узагальнення та застосовувати набуті знання.

На початку 2021/22 навчального року з метою забезпечення якісного виконання освітніх програм в умовах очного та/або дистанційного навчання пропонуємо запровадити коригувальне навчання:

- провести діагностичні роботи з метою визначення рівня засвоєння учнями навчального матеріалу за попередній навчальний рік. Слід зазначити, що оцінки за такі роботи не варто виставляти до класного журналу;
- використати результати діагностичних робіт як орієнтир для планування роботи щодо актуалізації окремих тем, систематизації знань та вмінь;
- унести корективи до календарно-тематичних планів (за потреби), де визначити ключові теми, на яких ґрунтується подальше опрацювання програмового матеріалу.

Під час виставлення оцінки за семестр ураховуються складність і значущість окремих тем для формування предметної компетентності, динаміка навчальних досягнень учнів.

Відповідно до чинного законодавства, Закону України «Про повну загальну середню освіту», заклад освіти може здійснювати оцінювання за власною шкалою оцінювання результатів навчання учнів та учениць або за системою оцінювання, визначеною законодавством.

У разі запровадження закладом освіти власної шкали оцінювання результатів навчання учнів та учениць, ним мають бути визначені правила переведення до системи оцінювання, визначеної законодавством.

Заклад може використовувати інші системи оцінювання навчальних досягнень учнів та учениць за погодженням з місцевими органами управління освітою (наказ МОН від 13.04.2011 № 329).

Для оцінювання індивідуальних досягнень учнів та учениць може бути використане оцінювання портфоліо.

Портфоліо – це накопичувальна система оцінювання, що передбачає формування уміння учнів та учениць ставити цілі, планувати і організовувати власну навчальну діяльність; накопичення різних видів робіт, які засвідчують рух в індивідуальному розвитку; активну участь в інтеграції кількісних і якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки.



Таке оцінювання передбачає визначення критеріїв для включення учнівських напрацювань до портфоліо; форми подання матеріалу; спланованість процесу оцінювання; елементи самооцінки з боку учня тощо.

Для створення портфоліо немає встановлених правил і вимог. Його суть у тому, щоб показати, на що здібні учні. Способи оформлення можуть бути різними: від відбору найкращих досягнень із будь-якого предмету (предметів) до накопичення всіх робіт, виконаних учнем. Для створення портфоліо можна користуватися цим [посиланням](#).

Також нагадуємо про успішно застосовувану нами процедуру **анонімного** опитування учнів «ДО» і «ПІСЛЯ». Її суть полягає в тому, що перед початком навчального року і після його закінчення проводиться анонімне опитування учнів за спеціально розробленим тестом. Він дає змогу оцінити складові поведінкової компетентності учнів:

- базові знання;
- опорні уміння;
- психологічні установки і ставлення;
- наміри.

Порівнюючи результати тестування, отримані до початку і після закінчення навчання, визначаємо величину змін. Чим більша різниця між оцінюванням «ДО» і «ПІСЛЯ», тим суттєвішими є зміни, зумовлені викладанням даного предмету. Об'єктивні дані підтверджують або спростовують наявність сприятливих для здоров'я змін у знаннях, ставленнях, уміннях і намірах учнів, які покладено в основу бажаних поведінкових змін.

Пам'ятаймо: оцінка – не засіб покарання, а дієвий інструмент розвитку особистості, за умови, що його використовує вчитель, який мислить і поважає дітей. Оцінка має допомагати розвивати бажання вчитися, впевненість у власних силах, самоповагу, критичне мислення, навички самоаналізу, уміння працювати в команді, радіти успіхам інших.

Упровадження далі особистісно орієнтованого підходу в освіті має на меті співпрацю та співтворчість учня і вчителя, де головною дійовою особою є учень/учениця. Завдання вчителя – відстежувати динаміку розвитку особистості, визначати особисті переваги кожного, досягнення в пізнавальній, творчій діяльності, розкрити та розвинути індивідуальні здібності.

Стосовно стилю спілкування вчителя з класом слід зауважити, що нагальною стає потреба в переході від «домінування» до «співпраці». Перший тип взаємодії включає надання вказівок від учителя, пояснень, лекцій, постановки питань, перевірки та оцінювання роботи учнів. Натомість за умов співпраці вчитель приймає пропозиції та ідеї від учнів, радиться з ними, передає їм функції контролю, стає учасником діалогів, дискусій, уважним слухачем. Він підтримує та спонукає учнів до самостійного пошуку, ставить відкриті запитання і надає позитивний зворотний зв'язок.

Під час освітнього процесу бажано уникати ситуацій змагання, доцільно приділяти більше уваги згуртуванню учнівського колективу, щоб не

створювати ситуацію колективної зневаги до окремих учнів та передумови булінгу.

Організація освітнього процесу з предмета «Основи здоров'я» в умовах очного та дистанційного навчання не повинна призводити до перевантаження учнів та має відбуватися в безпечних умовах здобуття освіти.

Нагадуємо, що в освітньому процесі вчителі закладів загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф МОН або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради МОН України.

В умовах поширення на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19 необхідно надавати дітям достовірну інформацію та науково-обґрунтовані факти про коронавірус для того, щоб зменшити страхи та занепокоєність через хворобу, а також підтримувати здатність учнів долати вторинні ефекти пандемії на їхнє життя. Практичні поради «Як учителі можуть говорити з учнями про коронавірус (COVID-19)» наведено на сайті ЮНІСЕФ та сайті НУШ.

Рекомендуємо скористатися методикою «**Самоорганізований освітній простір (СООП)**», яка допомагає учнівській молоді організувати роботу в інформаційному потоці так, щоб отримати лише корисну для себе інформацію.

Використання СООП в освітньому процесі допоможе учням сформувати навички інформаційної комунікації, навчатися працювати в команді, критично мислити, логічно обґрунтовувати свою позицію, розвивати лідерські якості тощо: URL <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/vihovna-robota-shvaleni-rukopisi/>.

Підбираючи навчально-методичний комплекс для вивчення предмета «Основи здоров'я», радимо вчителю скористуватися переліком онлайн-засобів та інструментів:

- розробки уроків з основ здоров'я: <https://naurok.com.ua/biblioteka/osnovi-zdorov-ya;>
- проєкт «Про здорове» – рекомендації зі здорового харчування, схвалені МОЗ України: <http://www.prozdorove.com.ua;>
- сайт «Шкільне життя» – конспекти уроків та позаурочна робота: <https://www.schoollife.org.ua/usi-urokyosnovy-zdorovya;>
- сайт «LearningApps.org» – інтерактивні вправи з основ безпеки життєдіяльності. <https://learningapps.org/index;>
- сайт з ребусами, логічними іграми: <http://rebus1.com/ua/index.php?item=main;>
- ТОВ «Всеосвіта»: Основи здоров'я – методичні матеріали: <https://vseosvita.ua/library/osnovi-zdorova;>
- відеоматеріали всіх конкурсних випробувань III (всеукраїнського) туру конкурсу «Учитель року – 2019» у номінації «Основи здоров'я»: [https://www.youtube.com/playlist?list=PL9B8xIInf8T6bRG3ekX\\_foY-BOp\\_HvLoS;](https://www.youtube.com/playlist?list=PL9B8xIInf8T6bRG3ekX_foY-BOp_HvLoS;)
- Центр громадського здоров'я МОЗ України: [https://www.phc.org.ua/;](https://www.phc.org.ua/)

інтерактивні завдання для контролю знань і залучення учнів до активної роботи в класі та вдома. URL: <https://naurok.com.ua/test>

**Портал превентивної освіти** <http://autta.org.ua>

Список використаних джерел та літератури

1. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. Захисти себе від ВІЛ. Тренінги життєвих навичок: методичний посібник для педагога-тренера. – Тернопіль: «Навчальна книга - Богдан», 2012. – 208 с.

2. Деякі питання щодо створення у 2019/2020 н. р. безпечного освітнього середовища, формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок. URL: [https://ru.osvita.ua/legislation/Ser\\_osv/36975/](https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/36975/)

3. Навчальні програми 5-9 класи. Наскрізнi змістові лінії. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klassy-naskrizni-zmistovi-liniji/>

4. Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти. Наказ МОН № 1222 від 21.08.13 року.

### **Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання фізичної культури у 2021-2022 навчальному році**

Шнира О.О.,  
методист НМЦ професійного розвитку педагогічних працівників  
з охорони праці, безпеки життєдіяльності і  
виховної роботи в закладах загальної середньої,  
дошкільної та позашкільної освіти

Фізична культура як складова загальної культури, закладає основи збереження здоров'я та розвитку всіх його складових, використовує комплексний підхід до формування розумових та фізичних якостей і навичок, удосконалює фізичну та психологічну підготовку до активної життєдіяльності, формує пріоритети оздоровчої спрямованості фізичних вправ та забезпечує загальний культурний розвиток особистості.

Мета фізичної культури реалізовується комплексом таких навчальних, оздоровчих і виховних завдань:

- формування загальних уявлень про фізичну культуру, її значення в житті людини, збереження та зміцнення здоров'я, фізичного розвитку;
- розширення рухового досвіду, вдосконалення навичок життєво необхідних рухових дій, використання їх у повсякденній та ігровій діяльності;
- розширення функціональних можливостей організму дитини через цілеспрямований розвиток основних фізичних якостей і природних здібностей;
- формування ціннісних орієнтацій щодо використання фізичних вправ як одного з головних чинників здорового способу життя;

- формування практичних навичок для самостійних занять фізичними вправами та проведення активного відпочинку;
- формування високих моральних якостей.

Внесок навчального предмета у формування ключових компетентностей:

1. Розв'язувати проблемні завдання у сфері фізичної культури і спорту; досягати конкретних цілей у фізичному самовдосконаленні; розробляти індивідуальні оздоровчі програми з урахуванням власних можливостей, мотивів та потреб; шукати, аналізувати та систематизувати інформацію у сфері фізичної культури та спорту.

2. Правильно використовувати термінологічний апарат, спілкуватися в різних ситуаціях під час занять фізичною культурою і спортом українською мовою, за допомогою спілкування розв'язувати конфлікти, популяризувати ідеї фізичної культури і спорту мовними засобами.

3. Використовувати математичні методи під час занять фізичною культурою, для створення індивідуальних фізкультурно-оздоровчих програм, здійснення самооцінювання власного фізичного стану, вести рахунок при проведенні змагань у різних видах спорту, здійснювати підрахунок та аналізувати частоту серцевих скорочень у стані спокою та під час фізичних навантажень, розраховувати зусилля для досягнення мети, аналізуючи швидкість, відстань, траєкторію, тощо.

4. Організувати та здійснювати туристичні мандрівки; застосовувати інноваційні технології для покращення здоров'я; виконувати різні фізичні вправи в умовах природного середовища, використовувати сили природи в процесі занять із фізичної культури.

5. Свідомо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших; організувати гру чи інший вид рухової діяльності, спілкуватися в різних ситуаціях фізкультурно-спортивної діяльності.

Зазначимо, що Інваріантна складова Типових освітніх програм, до якої входить навчальний предмет «Фізична культура», сформована на державному рівні і є однаковою для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування та форми власності.

Цими програмами для закладів загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році на вивчення предмета «Фізична культура» в інваріантній складовій передбачено: 5-9 класи – 3 год; 10 клас – 3 год; 11 клас – 3 год. Профільний рівень: 10 клас – 6 год; 11 клас – 6 год.

Години фізичної культури передбачені усіма варіантами Типових освітніх програм закладів і мають фінансуватися та використовуватися в повному обсязі. Вони зазначаються в розкладі уроків, ураховуються в педагогічному навантаженні вчителів. Розклад уроків повинен враховувати оптимальне співвідношення навчального навантаження протягом тижня, а також доцільне чергування протягом дня і тижня предметів природничого і гуманітарного циклів з уроками мистецтва, технологій і фізичної культури.

Під час складання розкладу навчальних занять не рекомендується здвоювати уроки фізичної культури або проводити їх два дні поспіль. Більшість уроків фізичної культури доцільно проводити на відкритому повітрі.

Заняття з фізичної культури в освітніх закладах проводяться вчителем фізичної культури або особою, яка має спеціальну освіту та кваліфікацію: тренер, керівник гуртка, групи, спортивної секції тощо.

Фізичне виховання сьогодення потребує орієнтації на:

- вироблення і реалізацію якісно нової, особистісно і компетентісно обґрунтованої основи до підходу збереження і підтримки інтелектуальної та фізичної індивідуальності школярів та молоді на всіх етапах навчання врахуванням особливостей їх рухового і психофізичного розвитку;

- створення освітнього середовища, яке стимулює фізично рухову активність особистості та її організацію відповідно до вікової та психофізичної специфіки розвитку організму;

- інтенсивне включення в освітній процес школи можливостей для додаткових форм фізичного виховання;

- створення умов і механізмів фізичного виховання для занять різної спрямованості за інтересами;

- формування стійкості до асоціальних впливів щодо виникнення шкідливих звичок і неадекватних видів поведінки.

Опанування змісту фізичної культури як базового навчального предмета здійснюється за навчальними програмами, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України. Структура оновлених програм є максимально інформативною для вчителя. Дана структура дозволяє вчителю більш об'єктивно оцінити досягнення учня. У програмі чітко висвітлені знанневий, діяльнісний та ціннісний компоненти. Виокремлено такі наскрізні змістові лінії: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність».

Наскрізні змістові лінії відбивають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання і виховання учнів, та є засобом інтеграції навчального змісту, корелюються з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учнів, що визначають їхню поведінку в життєвих ситуаціях.

Очікувані результати навчальної діяльності учнів перенесені у ліву частину програми, вони є необхідними предметними компетентностями, і в той же час відповідають змістовим наскрізним темам.

Критеріями відбору варіативних модулів у навчальних програмах 5-9 та 10-11 класи є: наявність матеріально-технічної бази, регіональні спортивні традиції, кадрове забезпечення та бажання учнів. Бажання учнів визначається обов'язковим опитуванням. Перед початком навчального року шкільне методичне об'єднання розглядає вибір та розподіл варіативних модулів у кожному класі.

- «Фізична культура» (профільний рівень) 10-11 класи (наказ МОН від 23.10.2017 № 1407).

Метою профільної програми є ознайомлення учнів з основними формами професійної діяльності фахівців фізичного виховання (вчителя фізичної культури, тренера або інструктора з виду спорту), оволодіння ними первинними методами і формами педагогічної діяльності, формування фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я старшокласників, фізичної культури особистості, оволодіння знаннями з основ теорії і методики фізичного виховання, вміннями та навичками самостійних і групових занять фізкультурно-спортивної й оздоровчо-корегувальної спрямованості, а також забезпечення можливостей для рівного доступу школярів до здобуття загальної, профільної та початкової допрофесійної підготовки з фізичного виховання.

Дана програма є універсальною. Теоретичний матеріал залишається стабільним, тоді як способи фізкультурної діяльності – модулі – можна змінювати залежно від об'єктивних умов закладу освіти, в якому буде використовуватись ця програма.

Практично кожний вид спорту може бути представлений у вигляді варіативного модуля. У цій програмі запропоновано 13 варіативних модулів.

Навчальна програма предмета «Фізична культура» (профільний рівень) складається з пояснювальної записки і таких розділів:

1. Розділ 1. Основи знань з фізкультурно-спортивної діяльності.

Розділ 2. Способи фізкультурної діяльності (модулі).

2. Додатки:

1. Умови виконання оцінювання стану фізичної підготовленості учнів.

2. Орієнтовний перелік обладнання з фізичної культури для закладів загальної середньої освіти.

Змістове наповнення предмета «Фізична культура» заклад освіти формує самостійно з варіативних модулів. На їх опанування відводиться приблизно однакова кількість годин. Не виключається можливість мотивованого збільшення чи зменшення кількості годин на вивчення окремих модулів.

Наявність матеріально-технічної бази, регіональні спортивні традиції, кадрове забезпечення та бажання учнів є критеріями відбору варіативних модулів закладом освіти. Бажання учнів визначається обов'язковим письмовим опитуванням. Результати опитування додаються до протоколу шкільного методичного об'єднання.

За потреби, у межах одного варіативного модуля можна освоїти навчальний матеріал, передбачений на два роки вивчення.

Відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затвердженої наказом МОЗ та МОН від 20.07.2009 за № 518/674, учні розподіляються на основну, підготовчу та спеціальну медичні групи.

Медичне обстеження учнів проводиться відповідно до Постанови Кабінету міністрів України від 20 січня 2021 р. №31 «Про затвердження Порядку здійснення медичного обслуговування учнів закладів загальної

середньої освіти». Не допускати на уроках фізичної культури навантаження учнів, які не пройшли медичного обстеження.

Учні, незалежно від рівня фізичного розвитку та медичної групи, а також тимчасово звільнені від фізичних навантажень, повинні бути обов'язково присутніми на уроках фізичної культури. Допустиме навантаження для учнів/учениць, які за станом здоров'я належать до підготовчої та спеціальної медичних груп, встановлює учитель фізичної культури.

Домашні завдання для самостійного виконання фізичних вправ учні/учениці отримують на уроках фізичної культури. Вони мають бути спрямовані на підвищення рухового режиму у вільний час, досягнення рекреаційно-оздоровчого ефекту. У разі відставання в розвитку фізичних якостей учитель разом з учнем складає індивідуальну програму фізкультурно-оздоровчих занять, де вказується завдання занять, фізичні вправи, послідовність їх виконання, кількість повторень, інтервали відпочинку, засоби самоконтролю, відмітки про виконання завдання. Самостійні заняття за індивідуальною програмою надають учневі/учениці додаткові бонуси під час оцінювання навчальних досягнень.

Для оцінювання розвитку фізичних якостей використовуються орієнтовні навчальні нормативи, які розроблено для кожного року вивчення. Порядок їх проведення визначає вчитель відповідно до календарно-тематичного планування.

Оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках фізичної культури може здійснюватися за такими видами діяльності:

1. Засвоєння техніки виконання фізичної вправи (може здійснюватися окремо від прийому навчального нормативу).
2. Виконання навчального нормативу (з урахуванням динаміки особистого результату).
3. Виконання навчальних завдань під час проведення уроку.
4. Засвоєння теоретико-методичних знань.

При цьому оцінка за виконання нормативу не є домінуючою під час здійснення тематичного, семестрового чи річного оцінювання.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів із фізичної культури затверджені наказом МОН України від 05.05.2008 № 371.

З метою адаптації учнів до фізичних навантажень до 1 жовтня на уроках фізичної культури прийом навчальних нормативів не здійснюється, а заняття мають рекреаційно-оздоровчий характер з помірними навантаженнями.

Необхідно максимально використовувати можливість проведення уроків фізичної культури на пришкольних спортивних майданчиках, особливо у тих закладах загальної середньої освіти, в спортивних залах яких перебувають декілька класів одночасно.

Невиконання нормативів з причин, незалежних від учня/учениці, непропорційний фізичний розвиток, пропуски занять з поважних причин, не є підставою для зниження підсумкової оцінки успішності.



Для недопущення перевантаження учнів необхідно враховувати їхнє навчання в закладах освіти іншого типу (спортивних школах тощо). Так, у закладах загальної середньої освіти за рішенням педагогічної ради при оцінюванні учнів дозволяється враховувати результати їх навчання з відповідних видів спорту (легка атлетика, гімнастика та ін.) у позашкільних закладах.

Під час проведення занять із фізичної культури слід дотримуватись «Правил безпеки життєдіяльності під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах» (наказ МОН України від 01.06.2010 №521, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 9 серпня 2010 року за № 651/17946).

На уроках фізичної культури, спортивно-масових заходах систематично здійснювати візуальний контроль за самопочуттям учнів, технічним станом спортивного обладнання та інвентарю. При забезпеченні належного організаційно-методичного проведення уроку, особистісно-зорієнтованого навчання, індивідуально-дозованого навантаження, дотримання дисципліни, стану спортивного обладнання та інвентарю переважна кількість травм може бути попереджена. Місця для занять з фізичної культури і спорту обладнуються аптечкою (відкриті спортивні майданчики – переносною аптечкою).

### **Організація дистанційного навчання з фізичної культури.**

Карантинні заходи обмежують людину в «живому» спілкуванні, звичному для себе способі життя. Але найвагомішою проблемою є обмеження рухової активності. Це найбільше відчуває організм дитини, який потребує постійної динаміки, впливу ультрафіолетових променів, свіжого повітря тощо. Все це в комплексі ставить перед вчителем фізичної культури завдання знаходити дієві шляхи у вирішенні складних питань дистанційного навчання.

Під час організації дистанційного навчання вчителю необхідно врахувати наступне:

- Особистий приклад вчителя!!!
- План роботи вчителя фізкультури на період карантину.
- Знання учнями правил самостійних занять фізичними вправами.
- Правила самоконтролю під час виконання практичних завдань.
- Виконання фізичних вправ протягом дня (ранкова руханка, фізкультурні паузи під час роботи за комп'ютером, смартфоном тощо).
- Робота з батьками щодо організації дистанційної роботи з фізичної культури.
- Виконання фізичних вправ тільки за умови гарного самопочуття, дотримуючись усіх вимог карантинних заходів.
- Врахування місця проживання учнів (квартира, будинок, наявність власного подвір'я тощо).
- Використання нестандартного обладнання для занять в домашніх умовах.
- Забезпечення зворотнього зв'язку з учнями та батьками.

Під час карантину ефективним буде проведення учнями самостійних занять фізичними вправами в умовах, у яких мешкає школяр.

Ці заняття надають можливість оволодіти цілим рядом рухових умінь та навичок, які непередбачені програмою з фізичного виховання, розширити діапазон рухових дій.

До основних форм самостійних занять відносять:

- ранкову гігієнічну гімнастику;
- фізичні вправи протягом дня.
- виконання елементів спеціальної фізичної підготовки варіативних модулів навчальної програми «Фізична культура»

**Ранкова гігієнічна гімнастика** входить в розпорядок дня в ранковий час після пробудження від сну.

В комплекс слід включати вправи для всіх груп м'язів, вправи на гнучкість і дихальні вправи. Не рекомендується виконувати вправи статичного характеру, зі значними обтяженнями, на витривалість (наприклад, тривалий біг до втоми).

При складанні комплексів та їх виконанні рекомендується фізичне навантаження на організм підвищувати поступово, з максимумом у середині чи в другій половині комплексу.

Кожну вправу слід починати в повільному темпі й з невеликою амплітудою рухів з поступовим її збільшенням. Між серіями з 2-3 вправ (а для силових вправ - після кожного) виконуються вправи на розслаблення або повільний біг (20-30 с).

Дозування фізичних вправ, тобто збільшення або зменшення їх інтенсивності, забезпечується зміною амплітуди рухів, прискоренням або уповільненням темпу, збільшенням або зменшенням числа повторень вправ, включенням в роботу більшого або меншого числа м'язових груп, збільшенням або скороченням пауз для відпочинку.

Ранкова гігієнічна гімнастика може поєднуватися з самомасажем і загартовуванням організму. Відразу ж після виконання комплексу рекомендується зробити самомасаж основних м'язових груп ніг, тулуба і рук і виконати водні процедури з урахуванням правил і принципів загартовування.

**Фізичні вправи протягом дня** забезпечують попередження стомлення, сприяють підтримці працездатності тощо. Вправи виконуються в перервах між заняттями з інших предметів.

Зазвичай це прості загально-розвивальні вправи (нахили, повороти, кругові рухи голови, кругові рухи в плечових, ліктьових суглобах тощо); ізометричні (максимальна напруга і розслаблення м'язів кистей, рук, ніг, тулуба); спеціальні для м'язів очей (рухи очей вправо-вліво, вгору-вниз, кругові рухи).

Вибір кількості занять на тиждень залежить, в значній мірі, від мети самостійних занять. Для підтримки фізичного розвитку на досягнутому рівні досить займатися двічі на тиждень; для його підвищення – не менше трьох разів, а для досягнення помітних результатів – 4-5 разів на тиждень і більше.

Тренуватися потрібно через 2-3 години після прийому їжі. Не рекомендується тренуватися вранці натщесерце, відразу після сну, а також пізно ввечері.

Тренувальні заняття, як правило, носять комплексний характер, тобто повинні сприяти розвитку всього комплексу фізичних якостей, а також зміцненню здоров'я та підвищенню загальної працездатності організму. Спеціалізований характер занять вимагає індивідуального підходу і попередньої підготовки, тобто спеціального добору тренувальних засобів, навантажень, місця і часу занять, консультацій з фахівцями.

Самостійні тренувальні заняття проводяться за загальноприйнятою структурою: підготовча (розминка), основна і заключна частини.

Під час організації самостійних занять учнів фізичними вправами вчителю фізичної культури рекомендуємо:

- забезпечити відповідний рівень допомоги та підтримки самостійної роботи учнів;

- допомогти сформуванню переліку вправ, і скласти комплекси для загального фізичного розвитку, розвитку окремих груп м'язів та основних фізичних якостей;

- запропонувати підбір окремих вправ та комплексів вправ із використанням дрібного інвентарю: амортизатори, джгути, еспандери, гантелі та ін.;

- розробити і запропонувати учням доступну систему моніторингу розвитку фізичних якостей..

Під час самостійних занять фізичними вправами учням необхідно слідкувати за самопочуттям. У разі виникнення симптомів простудних захворювань заняття потрібно негайно припинити, повідомити про погіршення самопочуття їхнім батькам і звернутися до закладу охорони здоров'я.

Навчальні матеріали для дистанційного навчання з фізичної культури знаходяться на сайті Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти у розділі «Карантин».

## Спеціальна освіта

**Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу  
у спеціальних закладах загальної середньої освіти  
для дітей з особливими освітніми потребами у 2021-2022 навчальному році**

Грицюк Н.Г.,  
методист НМЦ професійного  
розвитку керівних та педагогічних  
працівників установ і закладів дошкільної та  
загальної середньої освіти

Організація освітньої діяльності у спеціальних закладах освіти (спеціальних школах, навчально-реабілітаційних центрах для дітей з

особливими освітніми потребами) на даний час має здійснюватись відповідно Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр(затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 №221), Національного плану дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року(затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.04. 2021 р. № 285-р. «Про затвердження Національного плану дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року»), Концепції Нової української школи (схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року»), Державного стандарту початкової освіти(затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 688), Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти(затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392), наказу Міністерства освіти і науки України від 30.10.2020 № 148 «Про затвердження Методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи якості освіти у закладах загальної середньої освіти», інших нормативно-правових та відомчих документів, які регулюють забезпечення освітнього процесу в закладах загальної середньої та спеціальної освіти.

Звертаємо увагу, що Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти», є логічним продовженням затвердженого у 2018 році Державного стандарту початкової освіти, тобто, продовженням реалізації реформи «Нова українська школа» у 5-9 класах. Стандарт базової середньої освіти планується ввести в дію з 1 вересня 2022 року.

Виконання зазначених Державних стандартів та основних вимог до організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти є обов'язковими, як для закладів загальної середньої освіти, так і для спеціальних шкіл (класів), навчально-реабілітаційних центрів для дітей з особливими освітніми потребами, незалежно від підпорядкування, типів і форм власності.

Як і в попередні роки, Державні стандарти освіти відповідного рівня є основою для розроблення освітньої програми - основного документа, що забезпечує досягнення учнями результатів навчання, який схвалюється педагогічною радою закладу освіти та затверджується його керівником. Загальний обсяг навчального навантаження учнів, його розподіл між роками навчання, освітніми галузями, обов'язковими та вибірковими освітніми компонентами визначено в Базовому навчальному плані.

З метою адаптації змісту і методів навчання до пізнавальних можливостей учнів з особливими освітніми потребами інваріантна складова Базового навчального плану передбачає обов'язкове проведення корекційно-

розвиткових занять. Тобто, кожна освітня галузь передбачає здійснення системи корекційних заходів, спрямованих на опанування навчального матеріалу, що визначає особливості функціонування спеціальних закладів у порівнянні із закладами загальної середньої освіти. Важливим напрямом освітнього процесу спеціальних закладів для дітей з особливими освітніми потребами є забезпечення не тільки засвоєння навчального матеріалу, а й формування життєвих, соціальних компетентностей учнів, здійснення їх допрофесійної підготовки та соціалізації. Напрями, змістове наповнення навчального навантаження та проведення корекційно-розвиткової роботи визначаються з огляду на особливості фізичних та інтелектуальних можливостей учнів з особливими освітніми потребами.

Нагадуємо, що години, передбачені для корекційно-розвиткової роботи, під час визначення гранично допустимого тижневого та річного навчального навантаження не враховуються.

Відповідно до законодавства та своїх установчих документів спеціальні заклади освіти впродовж року здійснюють освітній процес за інституційною формою здобуття освіти: очна, заочна, дистанційна, мережева (наказ МОН України від 23.03.2019 №536 «Про затвердження Положення про інституційну форму здобуття загальної середньої освіти»). Для учнів, які за станом здоров'я не можуть навчатися в колективі, спеціальні заклади загальної середньої освіти забезпечують навчання за індивідуальною формою: екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж (наказ МОН України від 10.07.2019 № 955 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2016 року № 8»).

У зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), освітній процес має бути організований з урахуванням вимог епідемічної ситуації в регіоні або окремих адміністративно-територіальних одиницях, актів Кабінету Міністрів України про встановлення карантину та запровадження посиленних протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, постанови Головного державного санітарного лікаря України від 23.04.2021 № 4 «Про затвердження протиепідемічних заходів у закладах освіти на період карантину у зв'язку поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 №2205, Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 08. 09. 2020 № 1115, наказів та листів МОН щодо організації протиепідемічних заходів у закладах освіти на період карантину.

Враховуючи, що спеціальні заклади освіти під час карантину не перебували на дистанційній формі здобуття загальної середньої освіти, 2021-2022 навчальний рік планується розпочати у звичному режимі. Проте, на початку навчального року, під час вибору навчально-методичного комплексу для вивчення предметів, слід передбачити можливості використання різних

засобів та інструментарію дистанційного навчання в умовах очного навчання. Саме тому, в даних обставинах, надзвичайно важливим є удосконалення вміння вчителів та учнів користуватись інформаційними технологіями із застосуванням їх в освітньому процесі.

Звертаємо увагу, що організація освітнього процесу як в умовах очного, так і в умовах дистанційного навчання не повинна приводити до перенавантаження учнів та має забезпечувати безпечні та не шкідливі умови здобуття освіти. Режим роботи визначається закладом загальної середньої освіти самостійно на основі відповідних нормативно-правових актів. Відповідальність за організацію освітнього процесу, за створення в закладі безпечного освітнього середовища та належних умов навчання і праці учнів та педагогічних працівників несе керівник закладу.

Програмове забезпечення навчання осіб з особливими освітніми потребами в спеціальних закладах (класах) загальної середньої освіти

Законом України «Про освіту» закладам освіти, всіх типів та форм власності (в тому числі спеціальним), делеговано адміністративні та навчально-методичні повноваження. Вони мають право на основі Державного стандарту і Типових освітніх програм самостійно формувати освітні програми, складати навчальні плани і програми з навчальних предметів, розробляти індивідуальні проекти тощо.

У 2021/2022 навчальному році у спеціальних закладах освіти (спеціальних школах (класах), навчально-реабілітаційних центрах) продовжено поетапне введення в дію нових навчальних планів, розроблених, відповідно до Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87.

А саме, у 2021/2022 навчальному році учні спеціальних закладів освіти навчатимуться за зазначеними нижче типовими освітніми програмами.

Учням 1, 2, 3 класів, крім учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, рекомендовано навчання за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН від 26.07.2018 № 814 «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами» (зі змінами, наказ МОН від 16.08.2019 № 917).

Учні 4 класів, (крім учнів з порушеннями інтелектуального розвитку) продовжать навчання за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН від 25.06.2018 № 693 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти I ступеня для дітей з особливими освітніми потребами» (зі змінами, наказ МОН від 04.09.2018 № 968).

Враховуючи особливості навчально-пізнавальної діяльності, учням початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку рекомендовано навчання за окремими програмами, а саме:

1 класи - за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН від 26.07.2018 № 815 «Про затвердження типової освітньої програми

початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 1 класів з інтелектуальними порушеннями»;

2 класи - за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН від 02.07.2019 № 917 «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 2 класу з порушеннями інтелектуального розвитку»;

3 класи - за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН від 01.04.2020 № 467 «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 3 класу з порушеннями інтелектуального розвитку»;

4 класи – за новими типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН від 29.01.2021 № 121 «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 4 класу з порушеннями інтелектуального розвитку»;

5-10 класи спеціальних закладів освіти всіх типів продовжать навчатися за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН від 12.06.2018 № 627 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами» (зі змінами, накази МОН від 26.07.2018 № 815, від 10.06.2019 № 808;

11 класи спеціальних закладів загальної середньої продовжать навчатися за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН від 22.07.2020 № 944 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти III ступеня для дітей з особливими освітніми потребами».

З 2021/2022 навчального року продовжено поетапне введення в дію типової освітньої програми для 12 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти III ступеня для учнів із сенсорними порушеннями (з порушеннями зору (сліпі, зі зниженим зором), з порушеннями слуху (глухі, зі зниженим слухом), та учнів з порушеннями опорно-рухового апарату), затвердженої наказом МОН від 22.07.2020 № 944 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти III ступеня для дітей з особливими освітніми потребами».

У зазначених типових освітніх програмах визначено базові, вибірково-обов'язкові та профільні предмети з переліком орієнтовної кількості тижневих годин, а також, спеціальні курси, які відображають специфіку конкретного профілю навчання і визначають його сутність. Профіль навчання формується спеціальним закладом освіти відповідно до можливостей у забезпеченні його якісної реалізації.

Тривалість уроків у закладах освіти залишається незмінним, але розклад дзвінків є гнучким і для кожного класу коригується вчителем, з урахуванням особливостей учнів та дидактичної доцільності запланованої на день навчальної діяльності.



Звертаємо увагу, що автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів компетентнісного навчання.

Освітній процес у спеціальних закладах освіти організовується відповідно до переліку навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у закладах освіти у 2021/2022 навчальному році. Звертаємо увагу, що заклади спеціальної освіти працюють за підручниками, які за результатами конкурсного відбору отримали гриф МОН або висновок схвалення для використання у закладах загальної середньої та (або) спеціальної освіти відповідною комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. Використання навчальних посібників, зошитів із друкованою основою, що доповнюють зміст підручників, утворюють разом із ними навчальні комплекти, є не обов'язковим.

Типові освітні програми, переліки навчальної та науково-методичної літератури будуть доступні на офіційному веб-сайті МОН (<https://mon.gov.ua/>) та на веб-сайті ІМЗО (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>). Крім цього, на веб-сайті ІМЗО в розділі «Електронна бібліотека», розміщені електронні версії підручників, художні та науково-популярні видання серії «Шкільна бібліотека» для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти (<https://lib.imzo.gov.ua/>);

на веб-сайті Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України розміщені корекційно-розвивальні програми, науково-методична література, електронна бібліотека та інші матеріали для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (<http://ispukr.org.ua/>).

Звертаємо увагу на те, що перелік навчальної літератури для кожної категорії дітей з порушеннями розвитку містить Примітку, у якій зазначаються особливості використання програм та навчальної літератури, рекомендованих МОН для використання закладами загальної середньої освіти, з урахуванням характеристик навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

**Методичні рекомендації Обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти**

Мельник С.В.,  
завідувач Обласного  
ресурсного центру  
підтримки інклюзивної освіти

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом

організації їх навчання у закладах загальної середньої освіти, з урахуванням індивідуальних особливостей таких дітей.

Інклюзивне навчання означає, що всі учні можуть навчатися в школах за місцем проживання, в загальноосвітніх класах, в яких в разі необхідності їм буде надаватися підтримка, щоб всі учні без виключення навчалися і проводили час разом.

Організація такого навчання з наданням психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг здійснюється відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» та Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 (із змінами).

Згідно зі статтею 20 Закону України «Про освіту» інклюзивні або спеціальні класи утворюються в обов'язковому порядку на підставі заяви батьків дитини з особливими освітніми потребами, до якої обов'язково додається висновок інклюзивно-ресурсного центру та, за потреби, інші документи, визначені Порядком зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти (наказ МОН від 16.04.2018 № 367, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 05 травня 2018 р. за № 564/32016).

Порядком організації інклюзивного навчання визначено, за якими освітніми програмами, підручниками, методичними підходами організовується навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі, надані рекомендації щодо складання розкладу уроків для дітей з особливими освітніми потребами.

З метою забезпечення прав дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти в Україні розбудовується мережа інклюзивно-ресурсних центрів. Основними функціями інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) є проведення комплексної оцінки, надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг, консультування батьків та педагогічних працівників щодо організації навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами. При цьому необхідно зауважити, що корекційно-розвиткові заняття педагогічними працівниками ІРЦ проводяться тільки з дітьми, які не відвідують заклади освіти, або не можуть отримати відповідні послуги у закладах.

**1.Зарахування дітей з особливими освітніми потребами до закладів загальної середньої освіти на підставі висновку про комплексну оцінку.**

Визначення особливих освітніх потреб дитини здійснюється фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів за результатами проведеної комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини (пункти 11-37 Положення про інклюзивно-ресурсний центр, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 липня 2018 року № 545 (із змінами), (далі – Положення про ІРЦ)).

Комплексна оцінка може проводитись за ініціативою батьків дитини або за рекомендацією педагогічних працівників закладу освіти на підставі заяви батьків. Нагадуємо, що висновок про комплексну оцінку має рекомендаційний характер і не є підставою для скерування органом управління освітою дитини з особливими освітніми потребами до певного закладу освіти. Така оцінка не може проводитись примусово. Батьки дитини мають право обирати заклад освіти, освітню програму, вид і форму здобуття дітьми освіти відповідного рівня.

Результати комплексної оцінки оформлюються та зберігаються в електронному вигляді в інклюзивно-ресурсному центрі у двох примірниках, один з яких подається батьками (законним представниками) дитини до закладу освіти, а також завантажується до системи автоматизованої роботи інклюзивно-ресурсних центрів «Україна. Інклюзія»

Узагальнення результатів комплексної оцінки здійснюється на спільному засіданні фахівців інклюзивно-ресурсного центру, яке проводиться відповідно плану роботи центру.

Медичний діагноз (за наявності) у комплексній оцінці розвитку дитини прописується згідно консультативного висновку (вказується шифр). Медичний діагноз дитини встановлює лише лікар та видає довідку, яка і є консультативним висновком.

Також у висновку про комплексну оцінку розвитку дитини зазначається освітня програма закладу освіти з корекційно-розвитковим складником відповідно до особливих освітніх потреб дитини, за якою мають здійснювати освітній процес педагогічні працівники закладу дошкільної, загальної середньої освіти.

Термін дії висновку ІРЦ не визначений, але повторне комплексне оцінювання може проводитися, коли дитина переходить від закладу дошкільної освіти до закладу загальної середньої освіти. Також, за рекомендацією команди психолого-педагогічного супроводу в разі виникнення індивідуальних освітніх потреб під час навчання або, навпаки, коли в дитини високі успіхи в навчанні й потрібно переглянути індивідуальну програму розвитку. Або ж у випадку якщо фахівці, які працюють із дитиною з ООП в школі, не бачать прогресу або не впевнені, що витяг ІРЦ правильний і, на їхню думку, потрібно проводити інші корекційно-розвиткові заняття або в іншій кількості, то самостійно ці зміни команда психолого-педагогічного супроводу ввести не може. Для цього потрібно спрямувати батьків на повторне комплексне психолого-педагогічне оцінювання розвитку дитини до ІРЦ.

Повторна оцінка може проводитися за всіма або окремими напрямками залежно від освітніх потреб дитини з особливими освітніми потребами та наявної інформації про її розвиток.

## **2. Організація інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти.**

Згідно зі статтею 20 Закону України «Про освіту» у разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків (інших законних

представників) до закладу освіти інклюзивна група або клас утворюються в **обов'язковому порядку**. Особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу для дітей забезпечується шляхом створення для кожного учня індивідуальної програми розвитку, адаптації або модифікації навчального матеріалу асистентом вчителя, надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, забезпечення учня спеціальними засобами корекції психофізичного розвитку.

У зв'язку з епідеміологічною ситуацією, що склалася в Україні, усім учасникам освітнього процесу необхідно дотримуватись протиепідеміологічних вимог і рекомендацій Міністерства освіти і науки України щодо особливостей організації освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами та забезпечення роботи педагогічних працівників за допомогою дистанційних технологій (наказ Міністерства освіти і науки України від 16.03.2020 № 406 «Про організаційні заходи для запобігання поширенню корона вірусу COVID-19», листів МОН України від 11.03.2020 №1/9-154; 13.03.2020 №1/9-161; 23.03.2020 №1/9-173).

Організаційні аспекти створення інклюзивного класу в закладі загальної середньої освіти:

1. Батьки дитини з ООП звертаються до закладу освіти, пишуть заяву та додають до неї витяг ІРЦ про комплексну оцінку дитини.
2. Керівник закладу освіти дає подання до органу управління освітою щодо погодження організації інклюзивного навчання в його закладі.
3. Орган управління освітою дає лист-погодження або наказ про це.
4. За необхідності в штатний розпис закладу потрібно внести зміни, наприклад, ввести додаткові ставки асистентів вчителів чи вчителів-дефектологів.
5. Керівник закладу освіти видає наказ щодо створення класу або класів з інклюзивним навчанням, щодо затвердження примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу в закладі освіти, про склад цієї команди.

Заклади загальної середньої освіти можуть на порталі системи автоматизованої роботи інклюзивно-ресурсних центрів «Україна. Інклюзія»:

- знаходити та переглядати електронну версію висновку, який принесли батьки, для цього необхідно перейти на вкладку «пошук висновку» та у поле «пошуку» ввести номер висновку, який принесли батьки;
- в електронному вигляді складати ІПР(всі інструкції по роботі закладів освіти розміщені на порталі <http://ircenter.gov.ua/>);

Організація інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти здійснюється командою психолого-педагогічного супроводу дитини.

Основні принципи, завдання та функції, а також порядок організації діяльності команди супроводу визначені у Примірному положенні про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти, затвердженому наказом МОН від 08.06.2018 № 609 (далі - Примірне положення про команду

супроводу). Постійними учасниками команди супроводу є: директор або заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель початкових класів (класний керівник), вчителі, асистент вчителя, практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-дефектолог (з урахуванням освітніх потреб дитини з ООП), вчитель-реабілітолог та батьки або законні представники (далі - батьки) дитини з ООП тощо. Також можливе залучення інших фахівців: медичного працівника закладу освіти, лікаря, асистента дитини, спеціаліста системи соціального захисту населення, служби у справах дітей тощо.

Згідно рекомендацій МОН переглядати ІПР з метою коригування та визначення прогресу розвитку дитини потрібно двічі на рік у закладах загальної середньої освіти. Звертаємо увагу на те, що командою супроводу оцінюється, аналізується прогресивність розвитку дитини в цілому, а не тільки якість набутих знань з навчальних дисциплін.

Також, відповідно до постанови КМУ від 9 грудня 2020 р. № 1289 «Про затвердження Порядку забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти» допоміжні засоби для навчання особи з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі (групі) зазначаються в її індивідуальній програмі розвитку.

Такими засобами можуть бути: пристрої, обладнання, засоби та технології, що використовуються з технічною, дидактичною, методичною, функціональною, навчально-розвивальною, ігровою, комунікативною метою для покращення навчальної діяльності, розвитку навичок комунікації та забезпечення надання особам з особливими освітніми потребами підтримки в освітньому процесі.

Особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу забезпечує асистент вчителя. Перелік посадових обов'язків асистента вчителя визначається посадовою інструкцією, яка затверджується керівником закладу освіти відповідно до вимог законодавства.

Провідну роль в організації освітнього процесу під час уроку відіграє вчитель. Асистент учителя перебуває в партнерстві з усіма педагогічними працівниками та забезпечує єдність вимог до виконання освітньої програми та забезпечення реалізації індивідуальної програми розвитку учня з особливими освітніми потребами. Асистент вчителя є учасником шкільної команди психолого-педагогічного супроводу та виконує функції відповідно до Примірного положення про команду супроводу, у тому числі бере участь в розробці індивідуальної програми розвитку. Проте, асистент вчителя не здійснює самостійної розробки індивідуальної програми розвитку та індивідуального навчального плану. Асистент вчителя в межах свого педагогічного навантаження не надає (не проводить) корекційно-розвиткові та психолого-педагогічні послуги (заняття), не надає консультацій та завдань замість вчителя-логопеда, практичного психолога чи інших фахівців. Асистент учителя не здійснює направлення батьків (інших законних представників) до вузьких спеціалістів, не змінює самостійно освітню траєкторію учня. Якщо асистент вчителя помічає, у тому числі під час дистанційного навчання,

психотравмуючі сімейні ситуації, нервозність батьків, систематичне невиконання з дітьми завдань, надмірну вимогливість до дитини або надмірну опіку тощо, він повинен повідомити про це вчителя, практичного психолога та керівника закладу освіти.

Асистент вчителя складає річний план своєї роботи. Річний план затверджується керівником закладу освіти та має корелюватися з освітньою програмою та навчальними програмами, планами роботи педагогічних працівників, з якими в партнерстві працює асистент вчителя.

Відповідно до статті 24 Закону України «Про повну загальну середню освіту» педагогічне навантаження асистента вчителя у закладі загальної середньої освіти становить 25 годин на тиждень. Згідно з Типовими штатними нормативами закладів загальної середньої освіти, затвердженими наказом МОН від 06.12.2010 № 1205, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 22 грудня 2010 р. за № 1308/18603, посада асистента вчителя вводиться з розрахунку одна ставка на один інклюзивний клас.

**Звертаємо увагу, що асистент вчителя та асистент учня (дитини) виконують різні функції та мають різні обов'язки.**

Просимо інформувати учасників освітнього процесу, у тому числі батьків (інших законних представників) дитини про функції асистента вчителя та асистента учня, можливості отримання послуги супроводу під час інклюзивного навчання в установах соціального захисту населення.

Невід'ємною складовою організації освітнього простору для дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу освіти є забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування будівель, приміщень та прибудинкових територій, а також наявність ресурсної кімнати. Для зручності керівником освітнього закладу може бути складений графік використання ресурсної кімнати як для надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, так і для вільного використання іншими учасниками освітнього процесу. В разі потреби та за умови наявності необхідних ресурсів в закладі може бути створено більше однієї ресурсної кімнати, (лист МОН України від 25.06.2020р. № 1/9-348 «Щодо створення інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти»).

Звертаємо увагу на необхідність забезпечення безпечного освітнього середовища у закладі освіти (лист МОН України від 14.08.2020 р. №1/9-436), вільного від насильства та булінгу з метою попередження фізичного або психологічного насильства, проявів дискримінації.

З метою запобігання проявам насильства та булінгу відносно дітей з ООП в закладі доцільно здійснювати попереджувальну профілактичну роботу з усіма учасниками освітнього процесу, сприяти створенню атмосфери спільної поваги та взаємопідтримки, відповідального ставлення один до одного під час міжособистісної взаємодії.

Здобувачі освіти мають бути ознайомлені з правилами поведінки під час освітнього процесу та відповідними санкціями за їх порушення, безпечними способами повідомлення про випадки булінгу (цькування) або інші прояви

наси́льства, учасниками або свідками яких вони стали. Батьки повинні бути ознайомлені з процедурами повідомлення та реагування на випадки, якщо їх дитина потерпає від насильства і бути впевненими, що заклад освіти буде реагувати на ці повідомлення належним чином відповідно до законодавства. Для цього освітнім закладам рекомендовано розмістити відповідну інформацію на своїх вебсайтах та забезпечити відкритий доступ до неї.

**3. Організація інклюзивного навчання дошкільної освіти** регламентується постановою Кабінету Міністрів України від 10.04.2019р. № 530 «Про затвердження порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти».

Звертаємо увагу і нагадуємо, що вищезазначеним Порядком унормовано кількість дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивній групі, яка має становити не більше трьох осіб, зокрема:

- одна-три дитини з числа дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, із затримкою психічного розвитку, зниженим зором, слухом, легкими порушеннями інтелектуального розвитку;
- не більше двох осіб з числа дітей сліпих, глухих, з тяжкими порушеннями мовлення;
- не більше однієї дитини із складними порушеннями розвитку.

Організація навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, що здобувають освіту в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти також потребує врахування протиепідеміологічної ситуації та внесення необхідних коректив до індивідуальної програми розвитку (при потребі).

Індивідуальна програма розвитку дитини з ООП розробляється на навчальний рік на основі програм, рекомендованих МОН України для ЗДО, з відповідною їх адаптацією або модифікацією до особливих освітніх потреб дитини, погоджується батьками дитини (законними представниками), затверджується директором ЗДО.

Для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку розробляється індивідуальний освітній план строком на три місяці з подальшим його продовженням протягом навчального року.

Для дітей, які приходять у садок із центрів раннього втручання рекомендуємо забезпечити програму переходу, що є завершальним етапом надання послуги раннього втручання та передбачає:

- знайомство дитини та батьків із ЗДО та персоналом;
- зустрічі персоналу закладу (вихователь, спеціальний педагог, практичний психолог та інші) з фахівцями центру. У разі карантинних заходів така зустріч/зустрічі проводиться в режимі онлайн у форматі відео конференцій.

Зауважимо, що особлива увага під час перехідного періоду має приділятися найбільш вразливим категоріям дітей, зокрема: дітям з інвалідністю, із соціально вразливих сімей, хто стикається з певними економічними труднощами чи психологічним стресом (через смерть, хворобу одного з батьків, розлучення чи поділ сім'ї та інше).



ЗДО повинні бути проінформовані про вищеназвані категорії дітей та сімей, сприяти знайомству вихователів та інших педагогів із дітьми та їхніми сім'ями з метою формування партнерських відносин та забезпечення плавного й ефективного переходу до закладу дошкільної освіти.

В залежності від стану здоров'я дитини доцільно забезпечити її безпечне перебування в закладі та сприяти отриманню необхідних корекційно-розвиткових послуг з урахуванням мінімального тактильного контакту з навчальними приладдям, що має спільне користування, та яке не може бути дезінфіковане (демонстрація, використання власних матеріалів дитини тощо). Якщо ж дитина не може відвідувати заклад освіти, доречно організувати дистанційне спілкування з батьками з наданням консультативного супроводу та при можливості забезпечити проведення занять в онлайн режимі.

Участь батьків в освітньому процесі своїх дітей підвищує його результативність, сприяє співпраці батьків з педагогічними працівниками освітнього закладу. Зокрема, через роз'яснення батькам особливостей розвитку їх дитини, сприймання та засвоєння навчального матеріалу, про можливі шляхи допомоги дитині при закріпленні вдома результатів корекційно-розвиткової роботи, через якісну просвітницьку роботу щодо виховання дітей з особливими освітніми потребами з усіма учасниками освітнього процесу в закладі дошкільної освіти та консультативну допомогу запроваджується педагогіка партнерства. За умов ефективного впровадження педагогіки партнерства в закладах дошкільної освіти зростає вірогідність більш ефективного процесу переходу дитини з особливими освітніми потребами до навчання в початковій школі, сприяє прискоренню процесу адаптації та налагодженню аналогічного спілкування з педагогічними працівниками закладу загальної середньої освіти.

З метою більш безпечного переходу дитини до наступної ланки освіти та забезпечення наступності доцільно посприяти налагодженню взаємозв'язку між освітніми закладами завчасно. З цією метою варто запропонувати батькам визначитись завчасно з тим закладом освіти, який дитина буде відвідувати після ЗДО (орієнтовно за півроку). Це дасть змогу більш ефективно врахувати освітні потреби дитини та забезпечити їй успішну адаптацію. Спілкування між фахівцями, що працювали з дитиною в ЗДО та мають працювати в закладі загальної середньої освіти може бути у формі співбесіди, спільного засідання команди супроводу, консультативної допомоги тощо.

**4. Здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти** регламентується методичними рекомендаціями зазначеними у листі МОН України від 14.07.2020 р. №1/9-363 «Щодо застосування Порядку організації інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти». Діти з особливими освітніми потребами (ООП) мають право на якісну позашкільну освіту. Позашкільна освіта має забезпечити розвиток їхніх здібностей та обдарувань із урахуванням індивідуальних потреб та інтересів, зокрема у соціалізації, професійному визначенні та інтеграції в суспільство.

Зарахування осіб з особливими освітніми потребами до закладу позашкільної освіти відбувається за заявою повнолітньої особи або одного з батьків (законного представника) дитини.

У заяві про зарахування до закладу позашкільної освіти зазначається необхідність утворення інклюзивної групи (класу) або іншої організаційної форми навчання (далі - інклюзивна група (клас) за умови подання копії висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини або копії індивідуальної програми реабілітації повнолітньої особи з інвалідністю, що завіряються власноруч.

Група (клас) вважається інклюзивною, якщо в ній (ньому) навчається не менше одного здобувача позашкільної освіти з особливими освітніми потребами. У разі вибуття з будь-яких причин здобувача позашкільної освіти з особливими освітніми потребами з інклюзивної групи (класу) та відсутності інших осіб з особливими освітніми потребами в цій групі (класі) припинення роботи інклюзивної групи (класу) здійснюється на підставі наказу керівника закладу позашкільної освіти.

Для забезпечення індивідуалізації освітнього процесу в закладі позашкільної освіти для здобувачів позашкільної освіти з особливими освітніми потребами складається індивідуальна програма розвитку за формою згідно з додатком до Порядку організації інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти.

Індивідуальна програма розвитку складається фахівцями, зокрема педагогічними працівниками закладу позашкільної освіти, у взаємодії принаймні з одним із батьків (законних представників) дитини з особливими освітніми потребами, здобувачем позашкільної освіти з особливими освітніми потребами.

Для дитини з особливими освітніми потребами індивідуальна програма розвитку розробляється відповідно до потреб, зазначених у висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини. Індивідуальна програма розвитку переглядається двічі на рік (у разі потреби частіше) з метою її коригування.

Враховуючи особливості організації освітнього процесу у 2021-2022 навчальному році, зазначені рекомендації та висновок ІРЦ про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, при складанні індивідуальної програми розвитку звертається увага на розкриття потенціалу здобувача освіти з урахуванням його індивідуальних можливостей, з метою реалізувати себе за обраним напрямом позашкільної освіти. Створюються умови для збереження пізнавального інтересу до занять та набуття необхідних компетентностей дитиною з ООП в безпечному та комфортному середовищі, з урахуванням протиепідеміологічних заходів.

При необхідності педагогічними працівниками приймаються рішення щодо перегляду темпу навчання, обсягу матеріалу, тривалості та форми занять з метою максимальної індивідуалізації та диференційованого підходу у навчанні. Оскільки в закладі позашкільної освіти не передбачені ставки

спеціальних фахівців, асистентів педагогів, то відповідний консультативний супровід педагогічних працівників здійснюється фахівцями ІРЦ, психологічної служби закладу позашкільної освіти (за наявності).

**5. Організація інклюзивного навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти** здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. № 636.

Освітні послуги надаються здобувачам освіти з особливими освітніми потребами закладами професійної (професійно-технічної) освіти із застосуванням особистісно орієнтованих методів навчання та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких осіб.

Організація освітнього процесу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами у закладах професійної (професійно-технічної) освіти передбачає:

- створення інклюзивного освітнього середовища та забезпечення психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами;
- приведення території закладу професійної (професійно-технічної) освіти, будівель, споруд та приміщень у відповідність з вимогами державних будівельних норм, стандартів та правил. У разі коли наявні будівлі, споруди та приміщення закладів професійної (професійно-технічної) освіти неможливо повністю пристосувати для потреб осіб з інвалідністю, здійснюється їх розумне пристосування з урахуванням універсального дизайну;
- забезпечення здобувачів освіти з особливими освітніми потребами необхідними спеціальними засобами корекції психофізичного розвитку згідно з типовим переліком, затвердженим МОН;
- диференційований підхід до розроблення освітньої програми, оцінки та контролю якості знань здобувачів освіти з особливими освітніми потребами;
- застосування в освітньому процесі найбільш прийнятних для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами методів і способів спілкування, зокрема української жестової мови та рельєфно-крапкового шрифту (шрифту Брайля), із залученням відповідних фахівців і педагогічних працівників;
- забезпечення доступності інформації в різних форматах (шрифт Брайля, збільшений шрифт, електронний формат та інші).

Варто також враховувати рекомендації команди психолого-педагогічного супроводу, що створюється на базі закладу професійної (професійно-технічної) освіти, при організації освітнього процесу дитини з особливими освітніми потребами в період карантинних обмежень.

Гранична чисельність здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в одній групі визначається з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності такого здобувача освіти, спеціальності, пристосованості аудиторій тощо.

До складу команди психолого-педагогічного супроводу залучаються педагогічні працівники закладу професійної (професійно-технічної) освіти, які працюють із здобувачем освіти з особливими освітніми потребами безпосередньо, зокрема майстри виробничого навчання або педагоги професійного навчання, асистент майстра виробничого навчання, асистент викладача, керівник фізичного виховання, інші педагогічні працівники відповідно до штату закладу професійної (професійно-технічної) освіти; представник адміністрації закладу професійної (професійно-технічної) освіти та інші фахівці (за потреби), а також за наявності керівник гуртка, перекладач-дактолог, завідувач гуртожитку, коменданти, вихователь, лікар, медична сестра.

Відповідно до можливостей та потреб дитини сприяти їй у комфортному та безпечному перебуванні в закладі, доступній формі отримання освіти за обраною спеціальністю.

**6. Особи з особливими освітніми потребами, окрім інклюзивних або спеціальних класів закладів загальної середньої освіти, можуть навчатися у спеціальних закладах освіти (спеціальних школах, навчально-реабілітаційних центрах).** Для учнів, які за станом здоров'я потребують охоронного режиму або не можуть відвідувати навчальний заклад, місцеві органи управління освітою організовують навчання за індивідуальною формою (екстернатна, сімейна, педагогічний патронаж) або іншими формами здобуття освіти відповідно до статті 9 Закону України «Про освіту».

При розробці навчальних програм для дітей з особливими освітніми потребами у 2020/2021 навчальному році продовжуємо послуговуватись зазначеними нижче типовими освітніми програмами.

З урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності учні 1-х класів для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку навчаються за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН України від 26.07.2018р. №816 «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 1 класів з інтелектуальними порушеннями».

Учні 2-х класів з порушеннями інтелектуального розвитку навчаються за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН України від 02.07.2019р. №917 «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 2 класу з порушеннями інтелектуального розвитку».

Учні 3-х класів для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку навчаються за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН України від 01.04.2020р. №467 «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 3 класу з порушеннями інтелектуального розвитку».

Учні 1, 2, 3-х класів спеціальних закладів освіти (крім учнів з порушеннями інтелектуального розвитку), навчаються за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН України від 26.07.2018р. №814 «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних

закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами (зі змінами, наказ ОН України від 16.08.2019р. №917)».

Учні 4-х класів спеціальних закладів освіти всіх видів (включаючи учнів з порушеннями інтелектуального розвитку) навчаються за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН України від 25.06.2018р. №693 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти I ступеня для дітей з особливими освітніми потребами» (зі змінами наказ МОН України від 04.09.2018р. №968).

Учні 5-10 класів спеціальних закладів освіти всіх видів (включаючи учнів з порушеннями інтелектуального розвитку), навчаються за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН України від 12.06.2018р. №627 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами» (зі змінами наказ МОН України від 26.07.2018р. №815, від 10.06.2019 №808).

На виконання абзацу двадцять четвертого частини першої статті 64 Закону України «Про освіту», з метою впровадження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392, наказом МОН від 22.07.2020 № 944 затверджена типова освітня програма спеціальних закладів загальної середньої освіти III ступеня для дітей з особливими освітніми потребами.

Зазначена типова освітня програма ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, що реалізовані в освітніх галузях і відображені в результативних складових змісту повної загальної середньої освіти.

Типовою освітньою програмою визначені базові предмети, вибірково-обов'язкові предмети, профільні предмети, які вивчаються на профільному рівні, з переліком орієнтовної кількості тижневих годин, спеціальні курси, які разом із профільними предметами відображають специфіку конкретного профілю навчання і визначають його сутність. Профіль навчання формується спеціальним закладом освіти з урахуванням можливостей забезпечити якісну його реалізацію.

Пунктом 4 наказу МОН від 22.07.2020 № 944 визнано таким, що втратив чинність, наказ МОН від 21.06.2018 № 668 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти III ступеня для дітей з особливими освітніми потребами».

Відповідно пунктом 3 зазначеного наказу МОН встановлено, що типова освітня програма вводиться в дію:

- для 11-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами – з 2020/2021 навчального року;
- для 12-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами – з 2020/2021, 2021/2022 навчальних років.

Отже, учні 11-х та 12-х класів для дітей із сенсорними порушеннями – з порушеннями зору (сліпі, зі зниженим зором), з порушеннями слуху (глухі, зі зниженим слухом), а також учні з порушеннями опорно-рухового апарату, навчаються за зазначеною типовою освітньою програмою.

Важливим фактором для розвитку інклюзивної освіти є проведення якісної просвітницько-виховної роботи в громаді, де є заклади освіти з інклюзивними навчанням. Доцільно залучати засоби масової інформації до формування толерантного ставлення щодо дітей (осіб) з особливими освітніми потребами.

## Психологія

### **Про стан кадрового забезпечення діяльності психологічної служби у 2020/2021 н.р. та пріоритетні завдання методичного супроводу діяльності практичних психологів, соціальних педагогів**

Страшнюк Ж.Д.,  
завідувач Хмельницького обласного  
навчально-методичного центру психологічної служби

Події останніх років, які відбуваються в Україні: вкрай складна соціально-політична ситуація у суспільстві, пандемія Covid-19 показали необхідність соціально-психологічного захисту і психологічної допомоги всім учасникам освітнього процесу.

У зв'язку з цим, суттєво підвищується роль та значення професійної діяльності практичних психологів, соціальних педагогів. Зростає необхідність свідомої активності керівників закладів освіти, спрямованої на підтримку, регулювання й формування здорового соціально-психологічного клімату у педагогічному колективі і закладі в цілому.

Хмельницьким обласним навчально-методичним центром психологічної служби (далі – ХОМЦ ПС) було проведено вивчення й аналіз якості роботи психологічних служб у районах (містах), територіальних громадах, закладах освіти обласного підпорядкування у 2020/2021 навчальному році.

Станом на 01.06.2021 р. в системі освіти області працювало **885** фахівців, що на 27 осіб більше у порівнянні з минулим роком, з них: 577 – практичних психологів (на 18 фахівців більше, ніж у минулому році), 257 – соціальних педагогів (на 22 фахівці більше, ніж у минулому році).

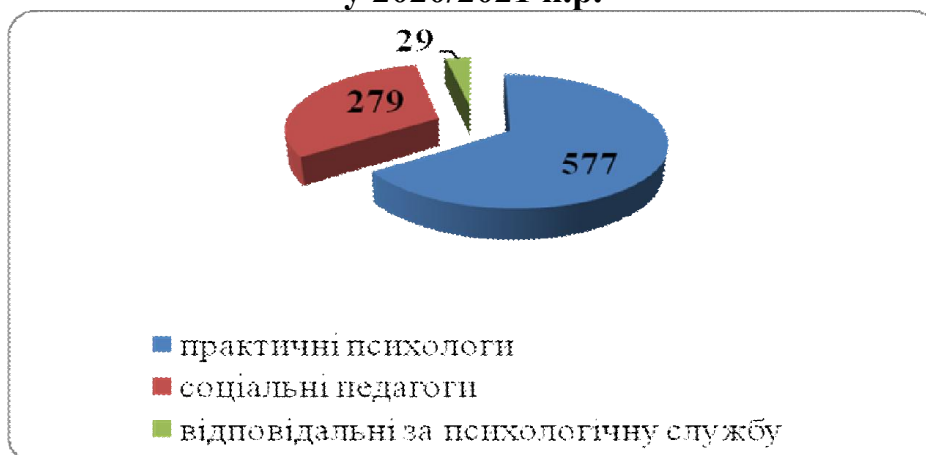
У зв'язку з реорганізацією методичних служб супровід практичних психологів, соціальних педагогів здійснює 29 спеціалістів (на 13 осіб менше, ніж у минулому році): 12 фахівців структурних підрозділів з питань освіти місцевих органів виконавчої влади, 12 психологів Центрів професійного розвитку педагогічних працівників, 4 фахівці Хмельницького обласного

навчально-методичного центру психологічної служби, 1 відповідальний за психологічну службу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Зміни структури управління освітою в умовах децентралізації породили суперечності щодо розуміння підпорядкування працівників служби закладів освіти, яке викладено у Положенні про психологічну службу у системі освіти України.

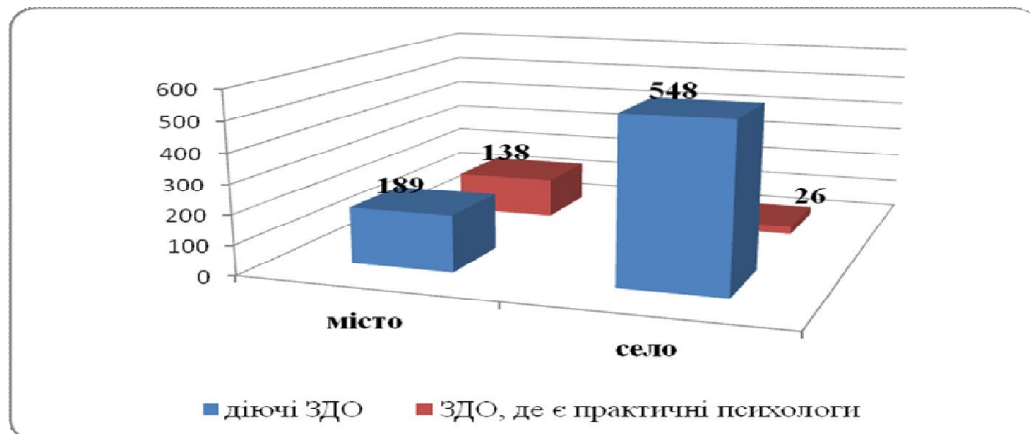
До недавнього часу методичне забезпечення діяльності практичних психологів, соціальних педагогів здійснювалося через вертикально інтегровану систему районних/міських/ обласних центрів і методистів. У нинішніх умовах маємо певне розбалансування системи організації та методичного супроводу діяльності фахівців психологічної служби, оскільки утворення великої кількості територіальних громад (ТГ) призвело до утворення нових структур управління освітою, які часто не мають відповідного кадрового забезпечення для надання якісної допомоги щодо професійного розвитку фахівців.

#### **Забезпеченість закладів освіти фахівцями психологічної служби у 2020/2021 н.р.**



Турбує той факт, що у Гуківській, Щиборівській, Гвардійській, Сахновецькій територіальних громадах працює лише по одному фахівцю психологічної служби, а у 3 ТГ (Слобідно-Кульчичевській, Китайгородській, Староушицькій) взагалі відсутні практичні психологи/соціальні педагоги.

#### **Забезпеченість закладів дошкільної освіти практичними психологами**

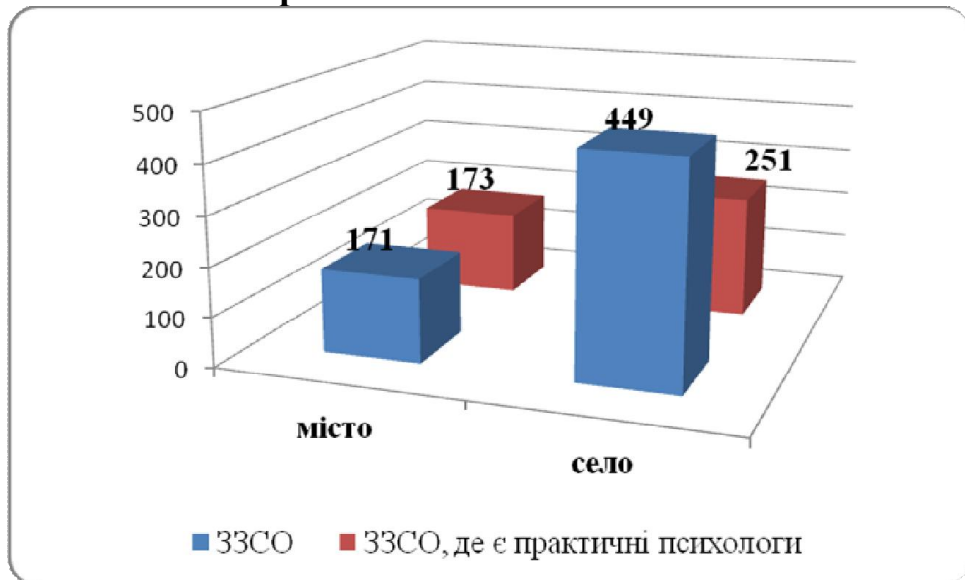


Так, не забезпечені посадами практичних психологів 36 міських закладів дошкільної освіти, що складає 19% дефіциту по області та 399 закладів



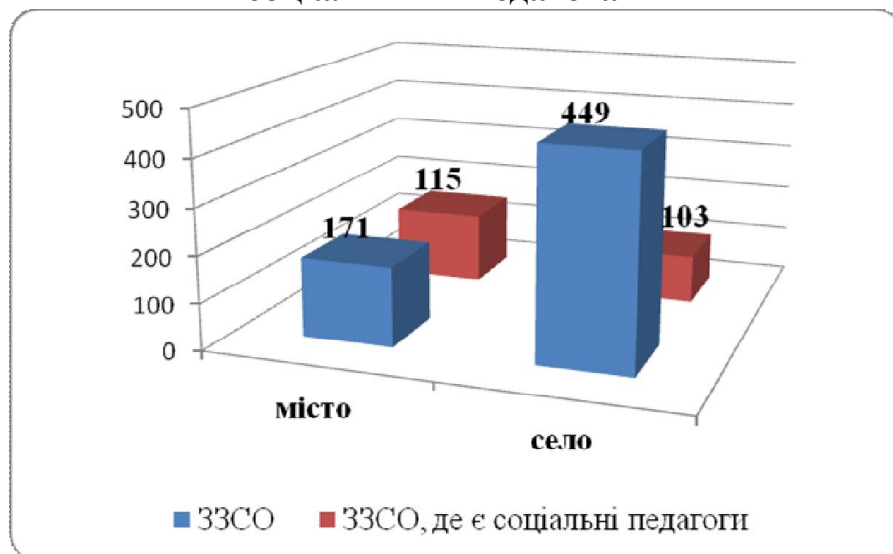
дошкільної освіти у сільській місцевості, що складає **71%** дефіциту, відповідно до нормативної потреби. Така ситуація потребує нагального вирішення, оскільки саме практичні психологи закладів дошкільної освіти зосереджують свою професійну увагу на раннє виявлення відхилень у психофізичному розвитку та своєчасне надання комплексної підтримки дітям, попереджують ускладнення у подальшому розвитку вихованців.

### Забезпеченість закладів загальної середньої освіти практичними психологами



Щодо закладів загальної середньої освіти, то у місті не забезпечено **9** закладів, що складає – **5%**, у сільській місцевості не забезпечено фахівцями психологічної служби **209** закладів, що становить – **47%** дефіциту від нормативної потреби.

### Забезпеченість закладів загальної середньої освіти соціальними педагогами

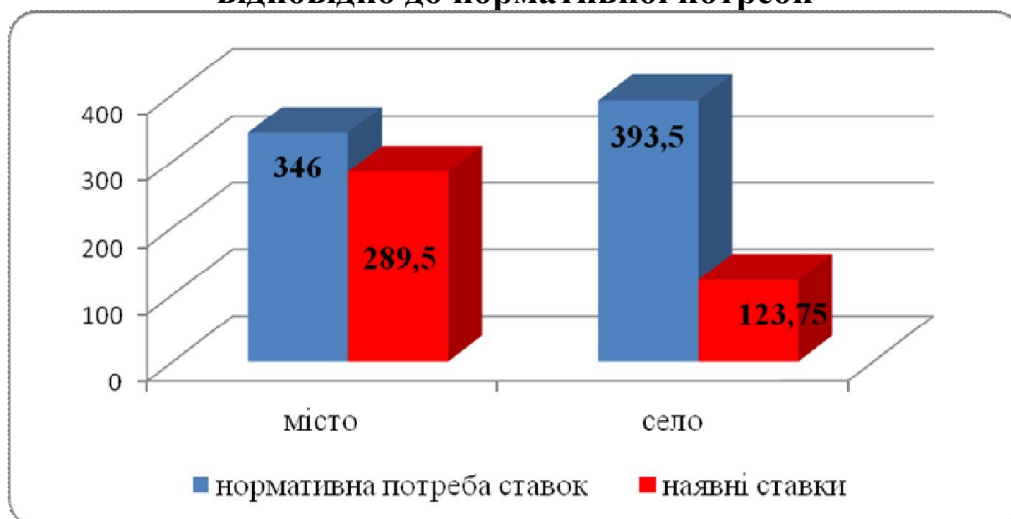


Варто зазначити, що залишається гострою в області проблема забезпечення освітніх закладів соціальними педагогами до професійних обов'язків яких, в першу чергу, входить робота з сім'ями, що потрапили в складні життєві обставини, схильними до насильства над дітьми.

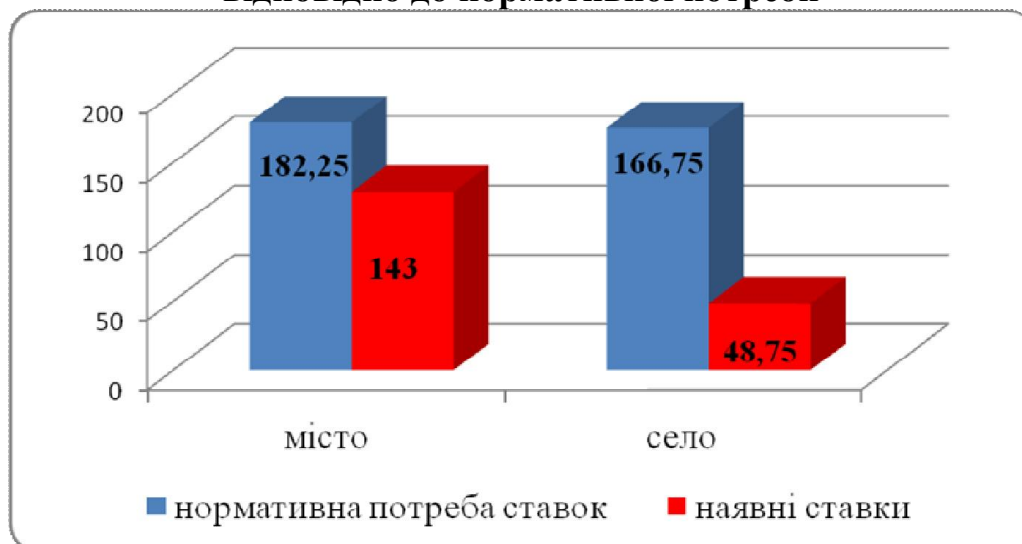
Не забезпечені посадами соціальних педагогів **46** міських закладів загальної середньої освіти, що складає **27%** дефіциту відповідно до нормативної потреби та **348** заклади загальної середньої освіти у сільській місцевості, що становить **78%** дефіциту по області.

Щодо забезпеченості закладів освіти практичними психологами, соціальними педагогами, відповідно до нормативної потреби, то маємо такі показники:

#### **Забезпеченість закладів освіти практичними психологами, відповідно до нормативної потреби**



#### **Забезпеченість закладів освіти соціальними педагогами, відповідно до нормативної потреби**



Загальний показник забезпеченості усіх закладів освіти області практичними психологами становить **56%** від нормативної потреби ставок, соціальними педагогами – **55%** від нормативної потреби ставок.

Очевидною є необхідність покращення стратегії кадрової політики управлінь/відділів освіти територіальних громад щодо 100% укомплектування фахівцями психологічної служби закладів освіти, заповнення вакантних посад.

Отже, у 2021/2022 навчальному році керівникам обласних, районних, міських департаментів (управлінь/відділів) освіти і науки, закладів

післядипломної освіти для організації належного психологічного, соціально-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу необхідно вжити заходів щодо:

- ✓ сприяння забезпеченню ставками практичного психолога та соціального педагога у закладах освіти відповідно до нормативної потреби;
- ✓ стовідсоткового забезпечення фахівців психологічної служби кабінетами; інформаційно-комунікаційними технологіями, Інтернетом;
- ✓ розгляду на колегіях питання про стан і розвиток психологічної служби в територіальних громадах, районі, області;
- ✓ покращення методичного та технічного забезпечення діяльності працівників психологічної служби, у тому числі і в закладах освіти новостворених територіальних громад;
- ✓ проведення для практичних психологів, соціальних педагогів занять, семінарів, тренінгів з метою підвищення їх фахової компетентності;
- ✓ організації та проведення Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі»;
- ✓ організації та проведення моніторингових досліджень;
- ✓ впровадження шкільних служб порозуміння в закладах освіти;
- ✓ запровадження на сайті закладу освіти сторінки «Кабінет психолога/соціального педагога» та онлайн-консультування;
- ✓ організації надання допомоги постраждалим внутрішньо переміщеним учням, їхнім батькам та членам родини в адаптації до нових умов проживання і навчання, дітям і сім'ям учасників АТО (ООС);
- ✓ психологічного і соціально-педагогічного забезпечення та супроводу інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, консультативної і просвітницької роботи з батьками;
- ✓ посилення профілактичної роботи із протидії торгівлі людьми;
- ✓ посилення роботи зі здійснення профілактичних заходів у закладах освіти щодо зниження рівня вживання алкоголю та наркотичних речовин підлітками;
- ✓ посилення профілактичної роботи з подолання правопорушень, злочинності серед неповнолітніх. Звертаємо вашу увагу, що на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» розміщено «Банк програм для неповнолітніх у конфлікті з законом» за покликанням: <https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psychologiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/najkraschi-rozrobky-metodyky-treninhy-zhurnaly/>;
- ✓ забезпечення захисту прав і свобод дітей, створення безпечного середовища (запобігання насильству в закладі освіти та домашньому насильству) тощо.

Як бачимо, заклад освіти не може функціонувати без практичного психолога та соціального педагога. Освітній процес має обов'язково бути збагачений психологічним і соціально-педагогічним супроводом. Згідно з

вимогами Міністерства освіти і науки України кожен учасник освітнього процесу має бути охоплений соціально-психологічною допомогою. Відсутність в закладі освіти фахівців психологічної служби – це недотримання нормативних вимог, законодавства України, що в подальшому може спровокувати негативні явища в учнівському та педагогічному колективах. Посади працівників психологічної служби визначені у штатних розписах закладів освіти відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 03.07.2017 № 948 «Про внесення змін до деяких наказів Міністерства освіти і науки України і Міністерства освіти і науки молоді та спорту України».

Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі вкотре актуалізувала необхідність забезпечення кожного закладу освіти практичним психологом і соціальним педагогом з відповідною фаховою освітою (схвалена Указом Президента України від 25.05.2020 № 195/200 (<https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789>)). У цій стратегії визначені найважливіші проблеми, стратегічні цілі та основні завдання для системи освіти взагалі, але й виокремлено завдання психологічного супроводу щодо профілактики і протидії психологічному насильству та булінгу, збереження психічного здоров'я й благополуччя здобувачів освіти, запобігання суїцидальній поведінці, формування культури здорового та безпечного способу життя. Саме цей документ в черговий раз звертає увагу керівників закладів освіти на недопущення скорочення посад фахівців психологічної служби.

У листі МОН від 27.06.2019 № 1/9-414 «Деякі питання щодо створення у 2019/2020 н. р. безпечного освітнього середовища, формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок» <https://drive.google.com/file/d/1Ap6C0f7v3EkdWcCAnjhe38h5TUh6p-dc/view> зазначається, що конфлікти між різними учасниками та учасницями освітнього процесу, проблеми цькування (булінгу) і насильства в шкільному середовищі найчастіше стають перепорою для формування у школярів таких цінностей як толерантність, повага, підтримка, порядність, гармонійне спілкування та співіснування у суспільстві.

Матеріали щодо запобігання та протидії насильству для практичного використання фахівцями психологічної служби, розміщені за покликанням:

<https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psychologiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/najkraschi-rozrobky-metodyky-treninhy-zhurnaly/>

Корисним для використання практичними психологами, соціальними педагогами у фаховій діяльності буде тематичний спецвипуск науково-методичного журналу «Педагогічний вісник Поділля» з питань попередження домашнього насильства й агресії та булінгу в освітньому середовищі [Педагогічний вісник ПОДІЛЛЯ №3 \(2020\)» Електронний педагогічний вісник Хмельницького ОІППО \(\[hoipro.km.ua\]\(http://hoipro.km.ua\)\)](#), підготовлений Хмельницьким обласним навчально-методичним центром психологічної служби ХОІППО.

Неабияким випробуванням для всіх учасників освітнього процесу стали нові умови організації та здійснення освітнього процесу, потреба адаптації до інноваційних форм онлайн-спілкування, онлайн-навчання у зв'язку з пандемією COVID-19.

Підвищений рівень тривожності, емоційне виснаження, стрес, конфлікти у взаємовідносинах, агресивність, суїцидальні спроби – найпоширеніші прояви порушення психологічного благополуччя серед учасників освітнього процесу в умовах сьогодення, що потребують психологічного втручання. Проблеми із психічним здоров'ям у дітей можуть призвести до погіршення результатів навчання, фізичного здоров'я, нестійких соціальних зв'язків та майбутніх перспектив самореалізації, а також різного роду девіантних форм поведінки. Тому план роботи практичного психолога і соціального педагога закладу освіти на 2021/2022 н.р. має бути наповнений індивідуальними та груповими консультаціями, діагностичною роботою, просвітою та профілактикою, корекційно-розвитковими системними заходами, спрямованими на вирішення вищезазначених проблем.

При плануванні діяльності фахівцям психологічної служби рекомендовано взяти до уваги:

- Методичні рекомендації щодо впровадження циклограм діяльності працівників психологічної служби»: метод. рек. /авт.-упор.: В.М. Горленко, Ю.А. Луценко, В.Д. Острова, Н.В. Сосновенко, І.І. Ткачук; за заг. ред. В.Г. Панка. – Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. – 132с.

<http://lib.iitta.gov.ua/709623/1/%D1%86%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D0%B3.pdf>

- Застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби: [метод. рек.] /авт.-упор.: В.М. Горленок, В.Д. Острова, Н.В. Сосновенко, І.І. Ткачук; за заг. ред. В.Г. Панка. – Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. - 106с.

<https://drive.google.com/file/d/17yN9zawuGlGmzsNdIF6iDmlw5KpGArZ2/view>

- Навчально-методичний посібник «Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівна-рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти». Схвалено для використання в закладах освіти Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Міністерства освіти і науки України (протокол № 4 від 23.10.2018)

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidialbulingu/porozuminnnyala-stradametodposibniksayt.pdf>

- Інформаційна база професійного інструментарію фахівців психологічної служби у системі освіти України на сайті Інституту модернізації змісту освіти <https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psycholohiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/>

- Алгоритми діяльності працівників психологічної служби: Т. 1 / авт. кол. за заг. ред. В.Г. Панка. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 138 с.

[https://drive.google.com/file/d/1ekCuF\\_cAdr\\_nXk\\_Rts5rrMmTGvVeFpoK/view?usp=sharing](https://drive.google.com/file/d/1ekCuF_cAdr_nXk_Rts5rrMmTGvVeFpoK/view?usp=sharing)

- Алгоритми діяльності працівників психологічної служби: Т. 2 /авт. кол. за заг. ред. В.Г. Панка. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2020. 106 с. [https://lib.iitta.gov.ua/723133/1/Algoritm\\_T\\_2\\_new.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/723133/1/Algoritm_T_2_new.pdf)

Задля підсилення психологічної складової у вихованні дітей та учнівської молоді закладам освіти рекомендовано включити до варіативної складової (або проводити в рамках своїх робочих годин) факультативні, тренінгові курси, курси за вибором та спецкурси, які будуть впроваджувати фахівці психологічної служби, відповідно до інтересів та потреб учнівської молоді, результатів моніторингових досліджень.

Звертаємо вашу увагу на перелік програм, які отримали гриф Міністерства освіти і науки України та рекомендуються до впровадження у закладах освіти: <https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/fakul-tatyvy/>

- Євстаф'єва І.Г. «Основи самовизначення особистості»
- Мельникова О.Л. «Скринька чеснот»
- Романовська Д.Д., Бобик С.М. «Мандруючи до зрілості»
- Романовська Д.Д., Зузак О.В. «Основи психології та педагогіки»
- Сидоренко Н.О. «Психологічні перлинки для кожної дитинки»
- Сидоренко Н.О., Кльоц Л.А. «Лісова абетка»
- Романовська Д.Д. Програма факультативного курсу «Основи психологічної культури особистості»
- Майданик Л.Ю. Курс за вибором «Психологія життєвого успіху» 10 клас
- Майданик Л.Ю. Курс за вибором «Психологія сімейних стосунків» 11 клас
- Лозова К.С. Програма факультативного курсу «Знай та розвивайся»
- Кірпиота Ю.О. «Психологія спілкування» для учнів 5 класів

З метою організації якісної просвітницько-профілактичної роботи, рекомендовано використовувати професійний інструментарій:

- програму «Дорослішай на здоров'я» для учнів 9-11 класів (відповідно до листа ІМЗО від 16.08.2017 № 21.1/12-Г-579). Методичне забезпечення: Лещук Н.О., Савич Ж.В., Голоцван О.А. «Дорослішай на здоров'я»: навчально-методичний посібник. К., 2012. - 214 с.;

- програму факультативного курсу «Сприяння просвітницькій роботі «рівний - рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя» для 7-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Лещук Н.О., Савич Ж.В.) (відповідно до листа ІМЗО від 16.08.2017 № 21.1/12-Г-579): <http://metodportal.net/node/30019>;



- тренінгову програму для роботи з учнями 7-11 класів загальноосвітніх та професійно-технічних закладів освіти «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція»:

<http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/59/196/korinf19/1432801608/>

- факультативний курс для учнів 7-8 класів та їх батьків «Відверта розмова» за проєктом «Сімейна розмова» (автори Вієвський А.М., Лепеха К.І., Лунченко Н.В., Луценко Ю.А., Острова В.Д., Панок В.Г., Сосновенко Н.В.).

- з метою підвищення стійкості до переживання наслідків стресу дошкільнятами і школярами після психотравматичних подій, соціально-психологічної підтримки дітей із внутрішньо переміщених сімей рекомендовано корекційно-розвиткову програму формування стійкості до стресу «Безпечний простір» (лист ІМЗО № 21.1/12-Г-300 від 27.06.2017).

Під час проведення фахової діяльності працівникам психологічної служби рекомендуємо використовувати програми переможців III етапу Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі», які отримали гриф Міністерства освіти і науки України, та розміщені за покликанням: у номінації «Корекційно-розвиткові» <https://imzo.gov.ua/vseukrains-kyy-konkurs-avtors-kykh-prohram-praktychnykh-psykholohiv-i-sotsial-nykh-pedahohiv-novi-tekhnohii-u-noviy-shkoli/avtors-ki-prohramy/avtors-ki-prohramy-2020/>

Профілактичні програми на допомогу практичним психологам, соціальним педагогам, розміщені за покликанням: <https://imzo.gov.ua/vseukrains-kyy-konkurs-avtors-kykh-prohram-praktychnykh-psykholohiv-i-sotsial-nykh-pedahohiv-novi-tekhnohii-u-noviy-shkoli/avtors-ki-prohramy/avtors-ki-prohramy-2019/>

Щодо організації профорієнтаційної роботи в закладах освіти, можна скористатись матеріалами: <https://imzo.gov.ua/psyholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/proforiientatsiyna-robota/>

У нагоді фахівцям психологічної служби стануть друковані видання для освітян, розміщені за покликанням: <http://www.womanhealth.org.ua/resursy-fondu/drukovani-vydannya/for-edu-psychologist-volonteers/> та навчально-методичні посібники:

▪ Богданов С.О., Гірник А.М., Залеська О.В., Іванюк І.В., Чернобровкіна В.А., Чернобровкін В.М. «Підготовка вчителів до розвитку життестійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах» <https://drive.google.com/file/d/1Y5qr87Fli0atrRnYwfkDdrlR5DM4vBoy/view>

▪ Богданов С., Залеська О. «Психосоціальна підтримка в кризовій ситуації: методичний посібник для педагогів» [https://drive.google.com/file/d/1Uwq6BPW-WRcbm\\_vtdCPMEBb\\_X26d4q6H/view](https://drive.google.com/file/d/1Uwq6BPW-WRcbm_vtdCPMEBb_X26d4q6H/view)

▪ Романовська Д.Д., Мінтянська Р.І. «Технології психологічного забезпечення освітнього процесу в інклюзивній школі» <https://drive.google.com/file/d/1UCQUtUu8hKm4JKCQw5ux-b8jmLaCOXoL/view>

▪ «Попередження насильства в закладах освіти: методичний посібник для педагогічних працівників». Видання друге, доповнене та оновлене. – Київ:



Благодійний фонд «Здоров'я жінки і планування сім'ї», 2020  
<https://drive.google.com/file/d/1KgeBbLtMHuBU4uNfPxV4QABCOzMZx-d/view>

Зазначаємо, що зміст і пріоритетні напрями діяльності, які були визначені нормативними документами для фахівців психологічної служби у 2019/2020, 2020/2021 н.р., зберігають свою актуальність і на 2021/2022 навчальний рік.

### **Системний підхід у діяльності психологічної служби щодо попередження насильства, булінгу в освітньому середовищі**

Пастух Л.В.,  
методист Хмельницького обласного  
навчально-методичного центру психологічної служби

Серед найбільш актуальних проблем, які потребують скоординованості зусиль всіх освітянських структур, центрів соціальних служб, ювенальної превенції, поліції, батьківської громадськості, фахівців психологічної служби є створення безпечного освітнього середовища, забезпечення системної роботи з питань протидії агресії, насильству, булінгу над дітьми.

Науковці та практики наголошують, що першочерговою проблемою, яка потребує розв'язання є низький рівень культури безпечної поведінки та ненасильницької взаємодії у дітей шкільного віку.

Серед причин такої проблеми називають відсутність ефективного й системного підходу в закладах освіти щодо попередження і реагування на прояви насильства та булінгу (цькування), недостатньо ефективний психологічний супровід учасників освітнього процесу.

Це в свою чергу загострює потребу у посиленні уваги практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти щодо пошуку ефективних форм та методів забезпечення системної ефективної психологічної підтримки учасників освітнього процесу у протидії насильству й булінгу.

Необхідно зазначити, що щорічний аналіз діяльності фахівців психологічної служби, який здійснює Обласний навчально-методичний центр психологічної служби Хмельницького ОППО засвідчує, що превентивних заходів фахівцями психологічної служби в закладах освіти проводиться багато. Але, для підвищення ефективності профілактичної роботи в цілому, важливо опиратися на діагностичну основу, результати моніторингових досліджень, вивчення особливостей ставлення здобувачів освіти до вищезазначених проблем в освітньому й молодіжному середовищі; з'ясування питань відповідності потребам учнів форм та методів превентивної роботи.

Ми стурбовані виявленою гостротою проблеми насильства й булінгу в нашій області. Так за результатами дослідження, проведеного у лютому-березні 2021 р. серед учнів 9-11-х класів методистом обласного навчально-методичного центру психологічної служби – Пастух Л.В. та методистом науково-методичного центру організації наукової роботи та моніторингових досліджень Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти –

Кучеруком А.В., було виявлено, що вважають себе жертвами булінгу 2336 старшокласників, що на 89 випадків більше, ніж у попередньому дослідженні, проведеному у 2019 р.

Найгостріша ситуація із психологічним булінгом: його жертвами вважають себе 1162 старшокласники; кібербулінг – 680 респондентів; фізичний булінг – 494.

Необхідно зазначити, що протягом останнього періоду особливої актуальності набирає проблема попередження Інтернет-ризиків та кібербулінгу. Цифрове середовище, зокрема мережа Інтернет, сьогодні є не лише важливим джерелом інформації, але й способом комунікації, який нівелює перепони для спілкування. Через глобальний вплив COVID-19 діти проводять все більше часу в Інтернеті та у зв'язку з цим можуть зазнавати різноманітних ризиків: залякування, переслідування, домагання для сексуальних цілей, онлайн-вербування для вчинення злочинів, участь у екстремістських політичних чи релігійних рухах, комерційна експлуатація, небезпечні Інтернет-челенджі, «групи смерті» тощо.

Як зазначається у листі МОН України від 10.03.2021 р. № 1/9-128 «Рекомендації для проведення додаткових профілактичних заходів закладами освіти серед дітей та інформування батьків щодо компетентностей безпечної поведінки в цифровому середовищі» право дитини на безпеку та захист є базовим і поширюється на її життєдіяльність як онлайн, так і офлайн.

Разом з тим, не кожна дитина в Україні володіє достатнім рівнем знань щодо існуючих ризиків в цифровому середовищі та навичками безпечної поведінки в цифровому просторі. Діти мають право отримувати знання й підтримку у використанні цифрового середовища. Надавати таку підтримку є спільною відповідальністю батьків, педагогів, фахівців психологічної служби закладів освіти.

Актуальність приділення уваги означеній проблематиці спричинена й тим, що як показують результати досліджень, 67% дітей зазначають, що стикалися в Інтернеті із залякуванням, цькуванням і матеріалами, які викликали негативні емоції та почуття (страх, тривогу, сором тощо).

Про гостроту проблеми кібербулінгу свідчать узагальнені результати дослідження, проведеного у 2021 р. які показали, що жертвами кібербулінгу вважають себе: 9,5% учнів 9-х класів; 8,3% учнів 10-х класів; 7,4% учнів 11-х класів; всього 680 старшокласників. Для порівняння: у дослідженні, проведеному у 2019 р. визнали себе жертвами кібербулінгу 5,7% учнів 9-х класів; 6,1% учнів 10-х класів; 4,6% учнів 11-х класів, що свідчить про негативну динаміку щодо зростання кількості випадків кібербулінгу серед учнів 9-11 класів закладів освіти області. Зокрема, на 3,8% – серед учнів 9-х класів; на 2,2% – серед учнів 10-х класів; на 2,8% – серед учнів 11-х класів.

Більш детально ознайомитись з методичними рекомендаціями для фахівців психологічної служби системи освіти щодо психологічного забезпечення попередження насильства, булінгу в освітньому середовищі (за результатами аналізу та узагальнення обласного моніторингового дослідження

серед учнів 9-11 класів з питань протидії насильству, булінгу в закладах освіти) можна на сайті Хмельницького обласного навчально-методичного центру психологічної служби за покликанням: <https://drive.google.com/file/d/1I6xo56onVhQfUCvO7QdXR9mFz44Fg2g/view>

Беручи до уваги особливості виявлених проблем, фахівцям психологічної служби необхідно забезпечити планування і реалізацію заходів, спрямованих на:

- формування компетентності дітей, батьків та педагогічних працівників з питань психологічних засад безпечної поведінки в цифровому просторі;
- формування нетерпимого ставлення до порушення прав, свобод, безпеки дитини взагалі та в цифровому середовищі зокрема;
- розширення взаємодії і співпраці з поліцією, кіберполіцією, іншими організаціями, які опікуються означеною проблематикою.

Звертаємо увагу на те, що на допомогу в просвітницькій роботі з педагогами і батьками щодо безпечного користування Інтернетом, Міністерство освіти і науки України рекомендує використовувати посібники, які розміщені за посиланням: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-prav-ditini/bezpeka-ditej-v-interneti>

Вищезазначене дослідження показало, що найчастіше зазнають насильства учні через конфлікти у школі з іншими учнями та через відносини на вулиці. Про це повідомила більш, ніж четверта частина респондентів. Конфлікти в сім'ї займають 3-тю позицію.

Ми стурбовані тим, що орієнтовно 5-та частина респондентів зазначила, що їх не навчали конструктивним способам попередження та розв'язання конфліктів, а більш, ніж 5-й частині старшокласників складно відповісти, що робити у випадках, якщо стануть жертвою чи свідком булінгу. Це може бути свідченням того, що форми і методи, які використовувались у просвітницько-профілактичній роботі, не завжди враховували індивідуальні психофізичні особливості здобувачів освіти та, в більшості випадків, не застосовувались засоби для отримання зворотного зв'язку після проведених превентивних заходів (н-д: рефлексія заняття, заходу; проведення опитування; використання анкет-оцінювання заходу, «відкритий мікрофон»; застосування проєктивних методів для оцінювання інформативності та результативності з використанням шкал, графіків, кольорів, малюнків, незакінченні речення «на сьогоднішньому занятті мені ...»).

Необхідно зазначити, що дослідження виявило такі основні проблеми у попередженні насильства, булінгу в освітньому середовищі:

- замовчування випадків насильства, булінгу керівниками закладів освіти, педагогами, батьками;
- керівники закладів освіти поза межами повноважень, визначених законом, самотійно (або у складі комісії) у школі визначають випадки булінгу;
- схильність жертв агресії та насильства до приховування випадків насильства, булінгу;

- недостатнє розуміння сутності, причин та руйнівних наслідків насильства й булінгу батьками, учнями, педагогами;
- недостатня обізнаність педагогів, батьків щодо порядку дій у разі повідомлення про насильство, булінг;
- відсутність в окремих закладах освіти практичних психологів, соціальних педагогів;
- невідповідність організації профілактичної роботи віковим та індивідуальним особливостям здобувачів освіти;
- низька психологічна й інформаційно-цифрова культура батьків, педагогів, учнів;
- недостатній рівень підготовки у частини практичних психологів, соціальних педагогів до роботи з означеної проблематики.

Беручи до уваги виявленні проблеми у протидії насильства й булінгу та усвідомлюючи його руйнівні наслідки, треба визнати, що виявлені кількісні показники опосередковано вказують на те, що у превентивній роботі закладів освіти є прогалини, які недопустимі в умовах розбудови Нової української школи. Тому, профілактична робота управлінців, педагогів-предметників, класних керівників, класоводів, працівників психологічної служби закладів освіти потребує перезавантаження, оновлення, відмови від неефективних, формальних видів діяльності і забезпечення системної роботи з питань попередження та подолання проявів насильства в освітньому середовищі.

Особливої уваги потребує розширення форм і методів роботи з батьками, сім'ями, які потрапили в складні життєві обставини; налагодження більш тісної взаємодії закладів освіти з Центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Службами в справах дітей. Оскільки було виявлено, що третя частина учнів старших класів швидше про насильство повідомлять класного керівника, педагогів, директора, заступників директора школи, практичного психолога, ніж батьків.

Підсумовуючи зазначаємо, що фахівці психологічної служби у своїй діяльності з означеного напрямку мають виходити з того, що незважаючи на масштабність і складність проблеми щодо протидії насильства, система освіти має великі можливості для профілактики цього негативного явища. Її професійний та організаційний ресурс, сфера соціального впливу дозволяють здійснювати комплексний і системний вплив на всіх учасників освітнього процесу з метою формування моделі поведінки, заснованої на взаємній повазі та недопущенні насильства в міжособистісних стосунках, спільній діяльності.

*Корисні матеріали щодо запобігання та протидії насильству:*

- Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі, схвалена Указом Президента України від 25.05.2020 № 195/2020;
- наказ Міністерства освіти і науки України № 1646 від 28.12.2019 року «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 03.02.2020 за № 111/34394;

- наказ Міністерства освіти і науки від 26.02.2020 № 293 «Про затвердження плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти»;
- лист Міністерства освіти і науки України від 29.01.2019 за № 1/11-881 «Рекомендації для закладів освіти щодо застосувань норм Закону України щодо протидії булінгу»;
- лист Міністерства освіти і науки України від 20.03.2020 № 6/480-20 «Про план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти»;
- лист Міністерства освіти і науки України від 19.05.2020 № 6/645-20 «Щодо діяльності Національної дитячої гарячої лінії»;
- лист Міністерства освіти і науки України від 13.01.2020 № 6/37-20 «Про підвищення рівня педагогічної компетенції щодо запобігання та протидії проявам насильства в закладах освіти»;
- лист Міністерства освіти і науки України від 18.05.2020 № 6/642-20 «Щодо реалізації проєкту»;
- лист МОН від 14.08.2020 № 1/9-436 «Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню)».

Також, рекомендуємо посібники з цього напрямку роботи, схвалені МОН України для використання у закладах освіти:

- «Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід». Методичний посібник. / Андрєєнкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. – К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2019;
- «Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти». Навчально-методичний посібник./ Андрєєнкова В.Л, Байдик В.В, Войцях Т.В, Калашник О.А. та ін. – К.: ФОП Нічога С.О. – 2020;
- методичний посібник для педагогічних працівників: «Попередження насильства в закладах освіти» – Київ: Благодійний фонд «Здоров'я жінки та плавання сім'ї», 2020.

Вищезазначені та інші матеріали щодо запобігання та протидії насильству для практичного використання фахівцями розміщені за покликанням:

<https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psycholohiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/najkraschi-rozrobky-metodyky-treninhy-zhurnaly/>

### **Щодо організації діяльності практичних психологів закладів дошкільної освіти згідно оновленого Базового компоненту дошкільної освіти**

Ніколова В.В.,  
методист Хмельницького обласного  
навчально-методичного центру психологічної служби

Найвідповідальнішим життєвим циклом людини є дошкільний період. Знання та вміння, набуті в дитинстві – це фундамент. Чим він міцніший, тим впевненіше почувається людина в житті.

Дошкільна освіта є невід'ємним складником та першим рівнем у системі освіти, стартовою платформою особистісного розвитку дитини. Відповідальність за здобуття дітьми дошкільної освіти несуть батьки.

Згідно Закону України «Про освіту» метою дошкільної освіти є забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних та творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації й формування необхідних життєвих навичок. Забезпечення якісної та доступної дошкільної освіти, виховання здорової й компетентної особистості є головними пріоритетами. Перед педагогами і батьками стоїть завдання – забезпечити кожній дитині перед вступом до школи такий рівень розвитку, виховання, навчання, який гарантуватиме малюкові достатню й необхідну життєву компетентність, адаптованість, адекватну зорієнтованість у довкіллі та соціумі.

Діти старшого дошкільного віку обов'язково охоплюються дошкільною освітою відповідно до стандарту дошкільної освіти.

Базовий компонент дошкільної освіти – це державний стандарт (*далі* – Стандарт), що визначає вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів освіти дитини дошкільного віку (6 (7) років), а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті відповідно до міжнародних стандартів якості освіти.

Міністерством освіти і науки України затверджено нову редакцію Базового компонента дошкільної освіти, що є Державним стандартом дошкільної освіти в Україні (наказ № 33 від 12.01.2021 року).

Стандарт спрямований на забезпечення рівного доступу до дошкільної освіти всіх дітей раннього та дошкільного віку, зокрема дітей із особливими освітніми потребами, дітей-сиріт й дітей, позбавлених батьківського піклування; утвердження людської гідності і гуманних взаємин між дітьми та батьками-вихователями в дитячих будинках сімейного типу; соціальну підтримку сім'ї та родинних стосунків. Виконання вимог Стандарту забезпечується з урахуванням задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних психічних і фізичних можливостей дитини в найбільш оптимальній формі.

Ціннісними орієнтирами даного документа є збереження й зміцнення фізичного і психічного здоров'я дитини, її емоційний розвиток, визнання розвивального потенціалу, безпечного та інклюзивного освітнього середовища тощо.

Стандарт дошкільної освіти тепер логічно пов'язаний з Державним стандартом початкової освіти, засвідчує єдність підходів в освітньому процесі обох ланок.

Акцентуємо увагу на тому, що виконання вимог державного стандарту є обов'язковим для всіх закладів дошкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності, інших форм здобуття дошкільної освіти.

*Становлення компетентностей дитини  
під час здобуття дошкільної освіти*

Ключові компетентності під час здобуття дошкільної освіти формуються за різними освітніми напрямами, спрямованими на розвиток особистості дитини. Освітні напрями визначають зміст роботи закладу дошкільної освіти через організацію педагогом базових (основних) видів діяльності, які збагачують досвід дитини та реалізуються як особистісне надбання дитини (результат розвитку) за підтримки батьків в умовах родинного виховання.

Компетентність як результат дошкільної освіти та особистісне надбання відображає систему взаємопов'язаних компонентів фізичного, психічного, соціального, духовного розвитку особистості дитини в єдності:

- емоційно-ціннісного ставлення;
- сформованості знань;
- здатності до активного, творчого впровадження набутого досвіду, тобто до регуляції досягнень, поведінки, діяльності.

Педагогічні впливи забезпечують цілісність особистості, яка проявляється в розвинених емоціях, зростаючій свідомості, керованій поведінці.

Базовий компонент дошкільної освіти представляє взаємозв'язок між цінностями дошкільної освіти, напрямами освіти (змістом), процесом формування досвіду дитини в різних видах діяльності, що забезпечує освітній результат – компетентність дитини старшого дошкільного віку.

Ключові для дошкільної освіти компетентності дитини (рухова і здоров'язбережувальна, особистісна, предметно-практична та технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична й дослідницька, природничо-екологічна та навички, орієнтовані на сталий розвиток, ігрова, соціально-громадянська, мовленнєва, художньо-мовленнєва, мистецько-творча (художньо-продуктивна, музична, театралізована) та інші мають продовження в освітньому процесі початкової школи та впродовж життя.

Компетентності, що сформовані у дитини в різних видах діяльності за освітніми напрямами: «Особистість дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Дитина в природному довкіллі», «Гра дитини», «Дитина в соціумі», «Мовлення дитини», «Дитина у світі мистецтва» створюють базу для збагачення й поглиблення змісту освіти на наступних рівнях освіти у початковій та середній школі. Всі напрями дошкільної освіти продовжено в початковій школі через освітні галузі: мовно-літературну; математичну; природничу; технологічну; інформатичну; соціальну і здоров'язбережувальну; громадянську та історичну; мистецьку; фізкультурну.

При організації освітньої діяльності варто зважати на провідний вид діяльності дітей (ранній вік – предметно-маніпулятивна; дошкільний вік – ігрова), а також на те, що діяльнісний підхід є основою для досягнення цілей розвитку дітей різного віку.

Пріоритетні завдання для розвитку дітей:

- *раннього віку* – опанування предметно-маніпулятивною діяльністю, формування активного мовлення, розвиток відчуттів та сприймання (зорові, слухові, тактильні та ін.), виховання культурно-гігієнічних навичок;



- *молодшого дошкільного віку* – оволодіння предметно-практичною діяльністю (діяльність з предметами за їх призначенням), засвоєння сенсорних еталонів (колір, форма, розмір), розвиток мовлення, вправлення чуттєвого досвіду взаємодії з оточенням (бачу, чую, відчуваю, дію);

- *середнього дошкільного віку* – ігрова діяльність, формування граматичної правильності мовлення та вихід на творчий рівень сюжетно-рольової гри;

- *старшого дошкільного віку* – формування психологічної зрілості та готовності до навчання у школі (життєві компетентності, мотивація, саморегуляція, вміння спілкуватися, інтерес до пізнавальної діяльності).

Зазначені завдання досягаються шляхом створення умов для участі дітей, зокрема, старшого дошкільного віку у провідних видах діяльності: спілкування, гра, рухова, пізнавальна, господарсько-побутова, художньо-естетична (ліплення, малювання, аплікація, конструювання, слухання музики, спів, хореографічна, театралізована тощо) так, щоб це було природньо та органічно до їхніх потреб та інтересів. Вони мають бути збережені й змістовно збагачені у молодшому шкільному віці. Це дозволить здійснити поступовий перехід до навчання як нового провідного виду діяльності у перший (адаптаційно-ігровий) період початкової освіти. Поряд з іншими, метою цієї діяльності є розвиток різних видів активності дитини, її творча самореалізація, формування нових компетентностей.

*Наступність між дошкільною та початковою освітою  
в реалізації перспектив розвитку дитини*

Організація освітнього процесу на принципах наступності та перспективності забезпечить всебічний гармонійний розвиток самодостатньої, ініціативної, компетентної особистості на перших суміжних ланках системи безперервної освіти впродовж життя. Реалізація зазначених принципів у закладах дошкільної освіти і початковій школі полягає у забезпеченні єдності, взаємозв'язку та наскрізної узгодженості мети, змісту, методів, форм організації освітнього процесу з дітьми старшого дошкільного й молодшого шкільного віку.

Звертаємо увагу також на узгодженість дій практичних психологів закладів дошкільної і закладів загальної середньої освіти. Взаємодія фахівців при плануванні діяльності може включати:

- здійснення єдиного психолого-педагогічного контролю за динамікою розвитку дітей;

- дослідження рівня розвитку базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку як умови успішного навчання у початковій школі;

- аналіз умов успішної адаптації учнів першого класу до шкільного життя;

- застосування корекційних, розвивальних методів у роботі з дітьми старшого дошкільного і молодшого шкільного віку, які потребують індивідуального підходу;

- проведення спільних методичних заходів тощо.

*Взаємодія закладів дошкільної освіти  
з сім'ями дітей як учасниками освітнього процесу*

Сім'я виступає дієвим, моделюючим, соціальним, комунікативним, культурним інститутом виховання, навчання і самореалізації особистості.

Зазначена тенденція збільшує роль партнерської взаємодії педагогічних працівників закладів освіти з членами родини вихованців. Підвищення культури відповідального батьківства посилює необхідність педагогічної та психологічної просвіти сімей, які опинились перед численними соціальними, духовними, екологічними викликами сьогодення.

Взаємодія закладів дошкільної освіти, зокрема, фахівців психологічної служби з родинами дітей як учасниками освітнього процесу, спрямована на формування високого рівня психологічної культури всіх учасників освітнього процесу і на рівні знань та настанов, і на рівні повсякденного спілкування.

Звертаємо увагу батьків на те, що на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти спостерігається тенденція до більш широкого використання комп'ютерних технологій для виховання, навчання та розвитку дітей дошкільного віку. Зазначимо, що у роботі з дітьми, які не досягли 5-річного віку використання гаджетів не рекомендується. Таким чином, уся освітня робота має здійснюватися виключно з батьками вихованців задля ознайомлення їх зі змістом, формами і методами розвитку їхніх дітей. Нагадуємо, що відповідно до розділу XII Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів, що затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 24.03.2016 № 234 та зареєстрований в Міністерстві юстиції України 14.04.2016 за №563/28693, тривалість безперервної роботи перед монітором комп'ютера для дітей 5-річного віку не має перевищувати 10 хв. (лист МОН України від 30.07.2020 № 1/9-411 «Щодо організації діяльності закладів дошкільної освіти у 2020/2021 навчальному році»).

Пріоритетними напрямками діяльності практичних психологів закладів дошкільної освіти з батьками, в умовах епідеміологічної ситуації в країні, залишаються: психопрофілактика наслідків стресових станів, умов роботи та життєдіяльності в режимі обмеженого пересування; психологічна просвіта батьків з питань навчання й виховання дітей дошкільного віку в умовах здобуття дошкільної освіти вдома; знайомство з віковими особливостями старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, психологічними закономірностями розвитку дитини; психогігієна комунікації та спілкування в дистанційному форматі, особливості ознайомлення дітей дошкільного віку з COVID-19 («Як розмовляти з дітьми про COVID-19») тощо.

*Педагог як фахівець, який стимулює процес розвитку дитини*

Педагогам дошкільної освіти рекомендовано будувати освітній простір суголосно з цінностями гуманної філософії та педагогіки. Це передбачає сформованість гуманістичних цінностей педагогів, особистісної зрілості, широкого світогляду, високого рівня освіченості, а також практичну вмільність створювати відповідне означеним цінностям освітнє середовище, зокрема інклюзивно спрямоване, будувати взаємини з вихованцями на засадах

партнерства, здатність до розуміння себе та іншого, розуміння конкретної ситуації буття кожної дитини.

Професійне навчання педагогів дошкільної та початкової освіти може здійснюватись на основі цілісної філософії розвитку особистості в період дитинства. Сучасна дошкільна освіта вимагає розвинених рефлексивних умінь вихователя. Педагог має бути здатний проявляти їх, орієнтуючись на вікові й індивідуальні особливості розвитку дітей, організаційні та змістовні характеристики освітнього процесу в різних групах дошкільного закладу.

Фахівцям психологічної служби необхідно здійснювати психолого-педагогічний супровід діяльності педагогів щодо реалізації ідей партнерства; надавати їм професійну психологічну підтримку з теоретичних, практичних питань партнерства; орієнтувати педагогічних працівників на зміну односторонньої авторитарної комунікації «педагог-дитина» на діалог і багатосторонню комунікацію «педагоги-діти-батьки»; забезпечувати створення професійного освітнього середовища з метою формування позитивної мотивації педагогів щодо їх професійного зростання тощо.

Дошкільний вік є фундаментом розвитку базових компетентностей і навичок, необхідних людині протягом життя. Він передбачає взаємодоповнювальний розвиток емоційних, інтелектуальних, вольових якостей та процесів, досягнення відповідної до цього віку психофізіологічної / тілесної й психологічної зрілості. Це надає дитині можливість опанувати нову соціальну ситуацію розвитку – перехід до систематичного шкільного навчання, оволодіння новою соціальною роллю учня та відповідними функціями й діями, які сприяють формуванню навчальної діяльності.

Удосконалення змісту дошкільної освіти передбачає запровадження принципу педагогіки партнерства, що ґрунтується на співпраці дитини, вихователя і батьків або осіб, які їх замінюють, забезпечення рівного доступу всіх дітей до закладів дошкільної освіти, втілення особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, соціокультурного та інтегрованого підходів, реалізації самостійної творчої діяльності дитини в освітньому процесі з урахуванням вікових особливостей психофізичного розвитку дітей, ігрової діяльності як провідної та принципу навчання через гру як наскрізного у взаємодії з дитиною.

Впровадження зазначених підходів до організації освітнього процесу передбачає повагу до дитини, пріоритет щасливого проживання дитиною сьогодення. Це є передумовою її повноцінного подальшого життя, визнання самоцінності дошкільного дитинства, його особливої ролі в розвитку особистості, збереженні дитячої субкультури.

## **Збереження психічного здоров'я та соціального благополуччя учасників освітнього процесу в умовах дистанційного навчання**

Жолобок Л.О.,  
методист Хмельницького обласного  
навчально-методичного центру психологічної служби

У сучасних реаліях спостерігається збільшення різноманітних проблем для людини, зростає кількість фізичних і психічних навантажень, проявляється невпевненість, розгубленість та розчарування, пандемія COVID-19 негативно позначається на здоров'ї людини загалом і на її психічному здоров'ї зокрема.

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, психічне здоров'я – це стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб, при якому кожна людина може реалізувати свій власний потенціал, справлятися із життєвими стресами, продуктивно та плідно працювати.

Розкриваючи поняття психічного здоров'я, Всесвітня організація охорони здоров'я виокремлює сім компонентів: 1) усвідомлення постійності та ідентичності свого фізичного і психічного; 2) постійність й однаковість переживань в однотипних ситуаціях; 3) критичне ставлення до себе і своєї діяльності; 4) адекватність психічних реакцій впливу середовища; 5) здатність керувати своєю поведінкою відповідно до встановлених норм; 6) планування власної життєдіяльності і реалізація її; 7) здатність змінювати свою поведінку залежно від зміни життєвих обставин.

За даними досліджень науковців, психоемоційне напруження зростає у зв'язку з запровадженням дистанційної форми навчання, впровадженням комп'ютерних технологій у повсякденний побут, несприятливі екологічні, економічні умови, зростання асоціальних проявів серед учнівської молоді висувають першочергове завдання перед педагогічною громадськістю – збереження та зміцнення психічного здоров'я і соціального благополуччя всіх учасників освітнього процесу.

Відповідно до наказу МОН України «Про організаційні заходи для запобігання поширення коронавірусу COVID-19» від 16.03.2020 № 406 на період карантину організація освітнього процесу здійснюється шляхом використання технологій дистанційного навчання. При цьому, варто зауважити, що самими вразливими та незахищеними є діти із ще нестійкою й не сформованою психікою, їм найскладніше адаптуватися, адже вони опинилися в ситуації, яка не відповідає їх віку. Вони відчувають загальну тривогу від невизначеності, напруження батьків, зміни звичного режиму та обмежень.

Розглянемо труднощі з якими зіткнулися діти в процесі запровадження дистанційного навчання:

- труднощі з самоорганізацією, і не лише при організації освітньої діяльності. Більшість дітей погано відчувають час, не вміють його планувати. Тому, важливими є такі якості особистості, як дисциплінованість та

відповідальність за дотримання режиму, спостережливість, самоорганізованість, адаптивність, акуратність, аскетизм, креативність, винахідливість тощо. Зрозуміло, що ці якості формуються поступово, відповідно до віку, а тому в багатьох дітей вони або не сформовані, або сформовані недостатньо;

- труднощі зниження рівня працездатності, концентрації уваги, запам'ятовування, осмислення навчального матеріалу; обмеження рухової активності; зменшення зосередженості під час навчання без прямого впливу вчителів;

- підвищення вразливості до соціальних ризиків, зокрема в Інтернеті. Це зумовлено тим, що значна кількість дітей і підлітків у цей час опинилися вдома без нагляду дорослих;

- відсутність можливості бачитися з друзями, педагогами наживо. Як наслідок, це може призвести до того, що діти емоційно віддаляються один від одного та вчителів (Панок В.Г. «Психологічний супровід освіти в умовах пандемії», 2020).

Важливим є створення сприятливої психологічної атмосфери, позитивного емоційного тла навчання, бо для формування й збереження психічного здоров'я дітей важливу роль відіграють позитивні емоції, зумовлені доброзичливими взаєминами дітей і батьків, учнів та вчителів, батьків й педагогів, пов'язані з усвідомленням кожним учнем своїх можливостей у досягненні успіхів у навчанні.

Враховуючи той факт, що батьки стали невід'ємною частиною процесу навчання в домашніх умовах, фахівцям психологічної служби необхідно акцентувати увагу саме на їхню допомогу, підтримку, створення відповідних умов для здійснення результативного навчання дітей:

✓ *Поговоріть зі своєю дитиною, поясніть важливість подальшого навчання і його особливості.* Навіть якщо у вашої дитини раніше не виникало проблем з дисципліною і навчанням, в нових умовах, до яких вона не готова – вони можуть виникнути. Не залишайте дитину на одинці з проблемою, допоможіть розібратися як все працює. Проявляйте терпіння і не звинувачуйте її, коли щось не виходить. Навіть дорослому досвідченому користувачеві далеко не завжди вдається швидко розібратися в роботі нових систем.

✓ *Постарайтеся організувати повноцінне, бажано ізольоване, зручне навчальне місце.* Дитина не повинна вчитися, лежачи в ліжку, бо це формує у неї легковажне ставлення до навчання та впливає на його результативність. По можливості, створіть такі умови, щоб нічого не могло відволікати дитину від навчання (іграшки, гаджети, домашні тварини тощо).

✓ *Ненав'язливо контролюйте освітній процес.* Деякі діти можуть ухилятися від навчання або виконання завдань, користуючись недостатньою компетенцією батьків. У домашніх умовах дитині важче зосередитися, у неї більше відволікаючих чинників, тому важливим є формування таких якостей особистості, як відповідальність, спостережливість, самоорганізованість.

✓ *Зверніть увагу на поведінку дитини під час навчання онлайн.* На жаль, є багато випадків, коли діти активно порушують дисципліну, не виконують вказівки вчителя, заважають проведенню занять, відволікаючи інших учнів. Така поведінка може бути проявом стресу у дитини, її страхів від ситуації, що склалася, дискомфортом від нової, незвичної системи освіти.

✓ *За можливості надайте дитині окремих пристрій (комп'ютер, планшет, смартфон) для навчання.* Небажано, щоб вона користувалася гаджетом своїх батьків, особливо якщо вони використовуються для роботи. Якщо немає можливості дати дитині окремих пристрій необхідно створити для неї окремі акаунти і налаштувати відповідні параметри безпеки.

✓ *Регулярно спілкуйтесь з дитиною, запитуйте у неї як пройшли уроки, які виникли питання і проблеми.* Батьки повинні допомагати й підтримувати дитину у цей нелегкий час.

Особливу увагу батькам слід звернути на ризики для дітей, що пов'язані зі збільшенням проведення часу в Інтернеті. На допомогу пропонуються рекомендації для проведення додаткових профілактичних заходів закладами освіти серед дітей та інформування батьків щодо компетентностей безпечної поведінки в цифровому середовищі (лист МОН України № 1/9-128 від 10.03.2021 «Щодо необхідності проведення додаткових профілактичних заходів в середовищі дітей та підвищення обізнаності батьків»).

Водночас з появою дистанційної форми навчання психологічної підтримки потребують і педагогічні працівники. Робота у дистанційному форматі характеризується збільшенням рівня потреби у використанні та вільному володінні онлайн-ресурсами, проведенням великої кількості часу за комп'ютером, у режимі телефонного спілкування й іншими організаційними ризиками. Через це вчителю перш за все, необхідно оперативно перебудовуватися, проявляти гнучкість, змінити звичні форми і методи роботи з врахуванням відсутності прямої комунікації з учнями.

Щоб бути спроможним до конструктивної взаємодії з учнями, керівництвом, батьками учнів, своїми близькими, педагог повинен бути фізично та психологічно здоровим, мати духовний імунітет для протистояння руйнівним зовнішнім факторам. Тому не менш важливо піклуватись і про власний психологічний комфорт, аби зменшити відчуття тривоги.

Для збереження ресурсного стану педагогічних працівників практичні психологи радять звернути увагу на:

*Зміцнення і розвиток позитивних установок.* Намагайтеся подолати фіксацію на негативній стороні життя. Робіть те, що дарує вам радість, спокій, задоволення, відновлює ваші ресурси. Необхідно відокремити те, що знаходиться під вашим контролем, і те, на що ви вплинути не можете. Тому доцільно застосувати правило, яке давно сформулював Р. Декарт: «Я взяв собі за правило намагатися долати не тільки долю, скільки самого себе, і змінювати не тільки світовий порядок, скільки власні устремління».

*Уважність до себе, своїх відчуттів, почуттів, станів.* Самовідчуття здійснює природний контроль за внутрішніми станами організму і психіки.

Важливо розуміти свої почуття, щоб вчасно відреагувати та подолати емоційні проблеми. Використовуйте різні техніки для саморегуляції психічного стану.

*Інформаційну гігієну.* Інтернет та інші засоби масової інформації дають нам дуже багато інформації, але чи завжди вона правдива? Взагалі, інформаційний стрес виникає в ситуаціях інформаційних перевантажень чи від інформаційного вакууму. Обидва види інформаційного стресу викликають емоційне збудження, тривожність, перенавантаження інформації чи то розгубленість від її нестачі, що в цілому впливає на психологічне здоров'я людини. Довіряйте лише перевіреним джерелам, а ще краще – науковим. При цьому неодмінно дозуйте інформацію.

*Самоосвіту.* Обов'язково займайтеся власним розвитком, самовдосконаленням, адже це принесе не тільки користь в роботі, але й поліпшить мозкову активність, розширить інтелектуальні можливості. Так, той факт, що вчитель має організувати дистанційну взаємодію з учнями та колегами, навчитися працювати з новими інтернет-ресурсами є певним поштовхом для самоосвітньої діяльності.

*Раціональну організацію свого робочого часу.* Під час роботи в дистанційному форматі у багатьох людей втрачається відчуття часу, відбувається порушення режиму праці та відпочинку. Плануйте ваш день, максимально зберігаючи звичний режим професійної діяльності. Розпишіть пріоритетність: створіть план, на якому відмітьте важливість робочих та особистих справ, потім, вирішіть, які з пунктів можна делегувати або відкласти.

Детальніше з інформацією з питань організації діяльності психологічної служби системи освіти області на період карантину можна ознайомитись на сайті Хмельницького обласного навчально-методичного центру психологічної служби:

<https://drive.google.com/file/d/1o3TKgXIGHUwr185ddOm6MIi6u6IHPkX0/view>

Основними формами та технологіями роботи практичного психолога, соціального педагога з учасниками освітнього процесу в умовах дистанційного навчання є:

- консультування онлайн (з використанням програм Zoom, Skype, WhatsApp) з метою зниження можливих негативних ефектів (паніка, чутки, агресивні прояви);
- консультування за принципом «телефон довіри» через електронну пошту та оперативна допомога через соціальні мережі;
- діагностика через Інтернет з можливістю збору даних на єдиному ресурсі (наприклад, тестування через Google-форми);
- психологічна просвіта та психопрофілактика шляхом створення цікавого відеоконтенту, прямих ефірів, вебінарів тощо;
- психологічна корекція з використанням та мобільних онлайн-тренажерів, онлайн-ігор (наприклад, для корекції та розвитку пізнавальних процесів);



- організація у дистанційній формі груп взаємопідтримки для батьків, учнів, педагогів, підвищення стресостійкості в домашніх умовах, підвищення рівня комунікацій у сім'ї тощо.

Перед фахівцями психологічної служби ставляться наступні завдання:

- формування конструктивних способів вирішення складних життєвих ситуацій та адаптивних копінг-стратегій у всіх учасників освітнього процесу;
- стабілізація емоційної сфери особистості, формування позитивної життєвої перспективи;
- активізація процесів самопізнання, самосприйняття, саморегуляції і самоконтролю, побудова позитивного образу майбутнього;
- формування психосоціальної стійкості до стресу;
- профілактика дискримінації і стигматизації людей, які хворіють або перехворіли;
- запобігання емоційному вигоранню у батьків та педагогів;
- підвищення адаптаційних можливостей учителя до нових умов організації освітнього процесу;
- здійснення посередництва між закладом освіти, сім'ями, місцевими територіальними громадами щодо вирішення та попередження міжособистісних конфліктів, домашнього насильства тощо.

Проаналізувавши перші кроки освітянської спільноти в умовах дистанційного навчання стає зрозуміло, що найскладніший етап (адаптаційний) вже пройдено, але ми маємо бути готові до наступних перепон і якнайкраще підготуватися до них та передбачити всі можливі варіанти подальшої роботи.

## **Бібліотечна справа**

### **Основні завдання та напрями діяльності бібліотеки Нової Української школи: методичний супровід**

Фарварщук В.П.,  
методист науково-методичного центру  
інформаційно-видавничої діяльності

В умовах стрімкого впровадження в освітній процес інформаційно-комунікаційних технологій і електронних засобів навчання важливим на сьогодні є питання щодо можливостей здійснення шкільною бібліотекою системної й оперативної інформаційної підтримки та розширення освітньо-інформаційного середовища закладу освіти, найбільш повного забезпечення попиту на інформацію, задоволення соціокультурних, самоосвітніх і дозвіллевих потреб користувачів.

Акцентуємо увагу на тому, що вся діяльність бібліотечних працівників закладів загальної середньої освіти має організовуватись у відповідності до вимог нормативно-правових документів. У своїй діяльності бібліотечні працівники керуються Законом України «Про освіту» (5 вересня 2017 року №

2145-VIII), Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (27 січня 1995 року № 32/95-ВР), Положенням про мережу освітянських бібліотек МОН України та АПН України (Наказ МОН України та АПН України 30.05.2003 № 334/31), Положенням про бібліотеку загальноосвітнього навчального закладу (Наказ МОН №139 від 14.05.1999 року), Кодексом етики Української бібліотечної асоціації, іншими законодавствами та підзаконними нормативно-правовими актами.

У Законі про освіту зазначено, що бібліотека є структурним підрозділом закладу загальної середньої освіти, який здійснює бібліотечно-інформаційне, культурно-просвітницьке забезпечення освітнього процесу як в урочний, так і в позаурочний час, виконуючи освітню, соціальну, інтелектуальну, інформаційну, самоосвітню, виховну, культурологічну функції.

Діяльність бібліотек ЗЗСО будується з урахуванням фінансових можливостей, особливостей шкільної програми, навчальних методик, що існують у даній конкретній школі, і здійснюється в рамках державної правової та фінансової систем.

Не дивлячись на різноманіття розходжень в умовах роботи шкільних бібліотек, існує набір необхідних знань, якими повинен володіти кожний бібліотекар, щоб ефективно розвивати бібліотечні служби – це знання інформаційних ресурсів, бібліотечної справи, інформаційної політики й методики інформаційної освіти.

Директор закладу освіти здійснює загальне керівництво, контроль за діяльністю бібліотеки, прийом на роботу бібліотечних працівників, також створює необхідні умови для здійснення якісної та ефективної роботи.

За організацію роботи бібліотеки, бібліотечних процесів несе відповідальність завідувач бібліотекою, який є членом педагогічного колективу і входить до складу педагогічної ради закладу. Свою діяльність бібліотекар організовує спільно з педагогічним колективом, відповідно до планів роботи і регламентуючої документації, що затверджується директором закладу.

У бібліотеці ЗЗСО в наявності мають бути відповідні документи (наказ МОН України та АПН України від 16.07.09 р. №662/53 «Про проведення паспортизації бібліотек закладів загальної середньої освіти державної та комунальної форм власності»), а саме:

- План роботи шкільної бібліотеки
- Книга сумарного обліку бібліотечного фонду (термін зберігання-постійно).
- Інвентарна книга (термін зберігання – постійно)
- Щоденник роботи шкільної бібліотеки
- План бібліотечних уроків
- Посадова інструкція
- Правила користування бібліотекою
- Паспорт бібліотеки
- Формуляр читача (термін навчання школяра)

- Зошит (журнал) обліку літератури, прийнятої від користувачів взамін втраченої
- Зошит (журнал) обліку літератури, подарованої шкільній бібліотеці
- Акти на списання літератури (термін зберігання – не менше 10 років)
- Реєстраційна картотека журналів і газет
- Акти (журнал) видачі підручників
- Матеріали щорічних інвентаризацій
- Акти передачі підручників до інших шкіл

Заклад загальної середньої освіти забезпечує правові, організаційні, фінансові та матеріальні умови, необхідні для функціонування бібліотеки, зокрема, належне зберігання, використання і поповнення фондів бібліотеки, гарантує їх цілісність. Приміщення, обладнання, майно бібліотеки утримується закладом освіти на безстроковому і безоплатному користуванні та оперативному управлінні.

При бібліотеках працює читацький актив з числа учнів, вчителів і батьків, який допомагає працівникам бібліотеки у виконанні бібліотечної роботи.

Для вирішення актуальних питань діяльності бібліотеки на правах дорадчого органу може бути створена бібліотечна рада, до складу якої входять працівник бібліотеки, представники педагогічного колективу, бібліотек регіону, громадськості, а також батьки та учні.

Щоб шкільна бібліотека зайняла гідне місце в інформаційно-освітньому просторі закладу, вона має не просто бути активним учасником життя колективу, а якісно задовольняти його інформаційні потреби, розширювати спектр послуг для читачів, враховуючи їхні потреби та вимоги часу.

#### ***Основні напрями діяльності бібліотечно-інформаційного центру:***

- підтримка й забезпечення освітніх завдань, визначених державою і суспільством;
- налагодження й ефективне функціонування дієвого інформаційного каналу;
- забезпечення максимального доступу користувачів до різноманітних інформаційних ресурсів та формування вмінь їх раціонального використання;
- виховання інформаційної культури користувачів;
- розширення інформаційного середовища впровадженням у бібліотечний процес сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та використання медіа-ресурсів;
- створення сприятливих умов для позитивної мотивації до читання, виховання культури читання;
- передбачення завдань, що стимулюватимуть активізацію переходу від освіти користувача до його активної самоосвіти;
- активізація пошуково-дослідницької діяльності, спрямованої на розвиток творчого, культурного, інтелектуального потенціалу читачів та реалізацію їх здібностей, нахилів, обдарувань.

Основні завдання бібліотеки базуються на її основних функціях: просвітницької, інформаційної, освітньої, виховної, культурологічної, суспільної.

Сьогодні в умовах реформування освіти функції бібліотеки сучасної школи розширюються, вона перетворюється на медіатеку (Закон України «Про загальну середню освіту»), простір для проведення навчальних занять, групової та індивідуальної роботи, надає більше можливостей для самопідготовки учнів. Це все зумовлює перегляд *пріоритетів у роботі бібліотек*, зокрема:

- створення їх гнучкої та динамічної структури, комфортного середовища;
- поділ бібліотечного простору на багатофункціональні зони: з «гучними» і «тихими» місцями, з відкритими просторами і відокремленими зонами відпочинку;
- впровадження варіативних моделей бібліотек,
- використання інформаційно-комунікативних технологій, що забезпечить надання широкого спектру традиційних та інноваційних послуг тощо.

Адже *сучасний бібліотечно-інформаційний простір* є соціальним, простором співпраці, відкритим як для учасників освітньої спільноти, так і для громади, частиною якої ця спільнота є.

Орієнтовні вимоги до нового бібліотечного простору відображені у Рекомендаціях МОН «Новий освітній простір» від 23 жовтня 2017 року, розділ 8. *Медіатека* [<https://mon.gov.ua/ua/tag/novij-osvitnij-prostir> ], зокрема:

- сучасне оформлення та дизайн приміщення, комфортні меблі;
- комп'ютерна зона для он-лайн навчання;
- проектор та екран (можливість використовувати бібліотеку для різних форм організації навчання).

Важливо розуміти, що коли говоримо про *структуру освітнього простору бібліотеки НУШ*, то йдеться не про організаційну, а про функціональну структуру. Багатокомпонентна структура бібліотечно-інформаційного центру може з однаковим успіхом реалізовуватись як у бібліотеці, що має єдине приміщення та одного працівника у штаті, так і в умовах розгорнутої базової структури бібліотеки та розширеного бібліотечного персоналу.

В умовах безперервного розширення інформаційного простору і розвитку інформаційних мереж на шкільних бібліотекарів покладається *функція навчання здобувачів освіти навичок роботи з інформацією*.

Серед форм і методів роботи шкільної бібліотеки, спрямованих на підвищення рівня інформаційної культури учнів, ефективними є *бібліотечно-бібліографічні заняття*, практичні заняття з використанням традиційних та електронних інформаційних ресурсів, включаючи Інтернет, використання ігрових та проектних технологій, інформаційних конкурсів тощо.

Оскільки *бібліотечно-бібліографічне заняття* – це масовий бібліотечний захід, який потребує ретельної попередньої підготовки, то їх кількість залежить від багатьох факторів: від кількості бібліотечних працівників, від реального навантаження на одного працівника, від співвідношення кількості занять, проведених вчителями, бібліотекарями дитячих і масових бібліотек.

Так відповідальність за формування інформаційної та бібліотечно-бібліографічної культури учнів початкової школи покладена, в основному, на вчителя початкових класів, тому бібліотекар повинен тісно співпрацювати з класоводом, знати вимоги навчальних програм, та свою діяльність спрямовувати на розширення бібліотечно-бібліографічних знань учнів.

У навчальних програмах для ЗЗСО в 1-4 класів з літературного читання основними завданнями уроків роботи з дитячою книжкою у 2-4 класах визначено розширення кола дитячого читання, формування читацької самостійності учнів, сприяння розвитку інформаційної культури молодших школярів.

Окреслений зміст роботи реалізується вчителем та бібліотекарем на спеціально відведених уроках, бібліотечних заняттях (проводяться 1 раз на 2 тижні).

Складніше організувати роботу з учнями основної і старшої школи. Адже в базовому навчальному плані відсутня спеціальна дисципліна, що безпосередньо формувала інформаційну культуру учнів.

Є кілька варіантів вирішення даної проблеми.

По-перше, детально опрацювавши вимоги державних освітніх стандартів та навчальних програм базової та старшої школи в частині формування інформаційних компетентностей, розробити орієнтовну тематику таких занять, їх кількість для кожного класу, умови проведення та вимоги до рівня сформованості інформаційних компетентностей. Час і місце проведення узгоджувати з класним керівником.

По-друге, заняття можна проводити в рамках спеціального курсу, курсу за вибором, факультативу, чи гуртка за навчальною програмою, затвердженою в установленому порядку.

Для якісного інформаційного забезпечення бібліотекар повинен не тільки добре знати бібліотечний фонд, але й уміти розкривати його для читачів.

Провідним напрямком бібліографічної роботи шкільної бібліотеки, спрямованої на систематичне забезпечення бібліографічною інформацією відповідно до постійно діючих запитів є *бібліографічне інформування*.

Зміст інформування визначається специфікою освітнього процесу даної школи, навчальними планами і програмами, головними завданнями, які стоять перед закладом загальної середньої освіти в поточному році, інтересами учнів, вчителів та батьків.

Для бібліографічного інформування використовуються індивідуальні, групові та масові форми роботи.

Пріоритетними категоріями користувачів для індивідуального інформування в шкільній бібліотеці є представники адміністрації, педагоги, шкільний психолог, завідувачі кафедр, голови методичних об'єднань, керівники секцій МАН, гуртків.

Групове інформування відбувається шляхом складання тематичних і галузевих списків надходжень, тематичних виставок-переглядів, тематичних оглядів літератури, Днів фахівців (День учителя-предметника).

У шкільній бібліотеці здебільшого застосовують такі форми масового бібліографічного формування: організація виставок нових надходжень і бібліографічних оглядів, картотеки новинок, проведення Днів інформації.

Однією з форм **інформаційної роботи бібліотеки** є створення *рекомендаційних та інформаційних списків літератури*. В умовах шкільної бібліотеки доцільно готувати інформаційні бюлетені загального характеру: «Нові надходження до бібліотеки», де література групується за такими розділами: «Керівникам школи», «Учителям», «Учням», «Батькам».

Інформування читачів проводиться, також, за допомогою *інформаційних стендів*, приміром: «Бібліотека інформує», «Калейдоскоп для допитливих», «Тим, кому цікаво читати», «Довідкове бюро читача» тощо.

Досить оперативною формою інформування про нові надходження літератури, періодики є *шорт-листи (англ. short list або shortlist)* – своєрідний інформаційний листок, в якому повідомляється читацьке призначення книги, повний бібліографічний опис, розгорнута анотація: «Я - нова книга», «Квітень дітям», «Хай дитина прочитає», «Увага, Математики!», «Народні символи України» тощо.

Одним із інноваційних методів навчання учнів самостійному пошуку в каталогах і картотеках, оформлення читацьких запитів на бібліотечні видання, формулюванню запиту-пошуку в Інтернеті є *День бібліографії* «Вчимося працювати у бібліотеці», який рекомендовано проводити у шкільній бібліотеці 1-2 рази на рік.

Виставки літератури, тематичні полиці, перегляди літератури сприяють систематичному інформуванню читачів про новинки літератури, про найбільш корисні книжки з окремих тем, допомагають читачеві в глибокому вивченні питання. До прикладу, виставки:

- *нових надходжень* («Літературні новинки», Видавництва України пропонують», «Знайомтесь: новий підручник», «На допомогу вчителю»);
- *цикли книжково-ілюстративних виставок* (до видатних дат),
- *краєзнавчі* («Люби і знай свій рідний край», «Любе Поділля»),
- *додаткової інформації з різних предметів, корисних порад* («Коло ідей», «Цікаво знати», «Ейнштейни»);
- *тематичні полиці* («Казкова хатинка», «Мандрівка у вигаданий світ», «Візьми книгу для відпочинку»);
- *перегляди літератури* («Готуємось до державної підсумкової атестації», «Світ професій», «Шкідливі звички», «Веселі канікули»).

Слово «бібліотека» в кожного викликає різні асоціації: сховище книг, місце зустрічі з новими відчуттями, і все ж насамперед вона є центром популяризації книг та читання.

Для **вивчення читацьких інтересів** учнів слід використати різні методи аналізу, серед яких можна виділити такі: аналіз читацьких формулярів, ведення «Картотеки документування» (відомості про відсутню, але необхідну для школи літературу), анкетування, відгуки дітей на улюблені книги (аналіз

читацьких щоденників), спостереження за читачами, індивідуальні бесіди, моніторинг читання.

Основним змістом роботи шкільної бібліотеки має бути інтенсивна мовна практика, робота з розвитку мовлення підростаючого покоління.

У становленні особистості, в духовному оновленні людини винятково важлива роль належить художній літературі, яка є не лише джерелом пізнання реального світу, життя суспільства й окремого героя, а також могутнім засобом виховання мовної культури.

Нажаль, у час інформаційного прогресу, *діти покоління Z* або *digital*, мають не багатий словниковий запас, вживають однотипні конструкції речень, паразитизм. У них виникають труднощі при переказуванні змісту прочитаної книги, декламуванні поетичних та прозорих творів напам'ять, логічно будувати та подавати свої думки.

Допомогти їм у мовній практиці звичайно зможе бібліотекар. Який може захопити своїх читачів українською мовою, розкрити красу рідного слова, мови народу, серед яких вони живуть.

Для цього необхідно шукати, поєднувати традиційні та інноваційні форми і методи взаємозв'язку бібліотекаря та учня. Чітко диференціювати свою роботу з різними групами учнів та окремими школярами, щоб створити оптимальні умови для розвитку самостійності і творчих можливостей.

Особливу роль приділяти у роботі з учнями початкової школи та учням 5, 6 класів, де закладаються основи розвитку особистості і формуються навички виразного читання, культура мислення, спілкування, загальні уявлення про навколишній світ; діти вчаться висловлювати свої думки в усній і письмовій формах.

Бібліотекар на своїх заходах (як урочний, так і позаурочний час), відповідно до плану та тематичних напрямків закладу освіти, використовуючи інформаційний, документальний фонд бібліотеки має ознайомлювати здобувачів освіти із кращими зразками вітчизняної та світової художньої літератури. Зокрема, виховувати культуру читання, художній смак; формувати інтерес і потребу в читанні, до художнього слова; розвивати критичне мислення.

Також приділяти увагу пошуку цілеспрямованих новітніх технологій щодо популяризації художньої літератури, враховуючи вікові особливості учнів, використовувати такі форми: *акція, бенефіс читача, проект, виставка-конкурс, інтелектуальна гра, презентація-захист*.

Продовжує бути актуальним така форма популяризації читання як *буктрейлери* – короткий рекламний відеоролик, що в довільній формі розповідає про книжку. Мета якого: популяризація книги та читання серед молоді як сучасного інноваційного способу просування книги через розвиток телекомунікаційних навичок і творчих здібностей бібліотекарів.

*Вебінар* – засіб організації зустрічей онлайн, формат проведення семінарів, тренінгів та інших заходів за допомогою Інтернету.



*Лібмоб* – рекламна акція, під час якої бібліотекарі виходять на вулицю з рекламними буклетами та проспектами, роздають перехожим, запрошують до бібліотеки та проводять бліцопитування.

*Флешмоб* – заздалегідь спланована масова акція, в якій велика група людей з'являється в громадському місці, виконує заздалегідь обговорені дії, а потім розходиться.

У системі реформування одним із напрямків діяльності шкільної бібліотеки є виховання національної свідомості, духовного і творчого розвитку особистості (Указ Президента України №286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання») Де в основу *системи національно-патріотичного виховання* покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації.

Для реалізації Концепції національного виховання сьогодні перед шкільними бібліотеками стоять три основні завдання:

- 1) дати учневі вичерпну інформацію з усіх питань, які його цікавлять, розвивати пізнавальність, прагнення довідатись і пізнати більше;
- 2) робота на допомогу вивченню та засвоєнню шкільної програми, виховання культури читання;
- 3) діяльність з організації дозвілля учнів через книгу.

*Формуванню національної свідомості учнів будуть сприяти:*

- тематичні стенди, куточки Слави, де містяться матеріали про героїчний подвиг воїнів-земляків, випускників даних навчальних закладів присвячені героям Небесної сотні, загиблим в зоні АТО: «Герої не вмирають», «Герої у наших серцях», «Ми разом!», «Скажи «Спасибі» захиснику!», «Добро заради майбутнього», «Лист пораненому»;
- виставки архівних матеріалів, тематичні фото-, документально-книжкові експозиції, присвячені історії Хмельницької області;
- літературно-мистецькі вечори, тематичні читання, круглі столи пов'язані з козацтвом;
- тематичні виставки творів, документів, фотоматеріалів присвячені датам *14 жовтня – День захисника України та 6 грудня – День збройних сил України*;
- зустрічі з письменниками, акторами, громадськими діячами рідного краю;
- цикли бесід, літературних годин та годин спілкування «Визволення України від фашистських загарбників», «Перемога у ВВВ»;
- бібліотечні та музейні виставки, експозиції, фотовітрини «Героїчні сторінки історії українського народу».

Нове становище бібліотек в інформаційному середовищі примушує їх активізувати свої зусилля для того, щоб довести свою значимість, постійно підвищувати свій престиж. **Престиж та імідж бібліотеки**, в першу чергу залежить від рівня та комфортності бібліотечно-інформаційного обслуговування.

*Основними компонентами для формування іміджу бібліотеки є:*

- професійна етика бібліотечних працівників;
- реклама послуг бібліотеки;
- веб-сайт бібліотеки;
- зв'язки з громадськістю;
- оформлення приміщення бібліотеки.

В сучасних умовах розвитку шкільних бібліотек здійснюється модернізація інформаційних послуг засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

**Створення веб-ресурсу бібліотек в освітній галузі** сприяє реформуванню бібліотечної справи в цілому, і як наслідок, маємо чітке твердження, що шкільні бібліотеки – це не тільки сховища паперових документів, а й власники змішаних – традиційних і нових електронних ресурсів.

*Веб (Web (інтернет) ресурс* – це сукупність інтегрованих програмно-апаратних і технологічних засобів, а також інформації, призначеної для опублікування в мережі Інтернет у певній текстовій, графічній або звуковій формі. Веб-ресурс будується на певних інтернет-технологіях, призначений для публікації медіа інформацій, має певну структуру та доступний користувачам за конкретною інтернет-адресою.

На сьогодні у мережі Інтернет існують різноманітні *електронні бібліотечні ресурси*. Такі ресурси сприяють забезпеченню як інформаційного попиту читачів, так і обміну досвідом та підвищенню кваліфікації бібліотечних працівників.

Активними учасниками інноваційних процесів є самі шкільні бібліотекарі.

Також, на створення позитивного іміджу бібліотеки впливає її оформлення – оголошення, вивіски, роздільники у фонді тощо. Сюди відносяться і виставки, які здатні привернути увагу користувачів до колекцій і матеріалів та активізувати використання бібліотечного фонду.

Одним із головних завдань шкільної бібліотеки є формування основного бібліотечного фонду. Важливою **складовою збереження бібліотечного фонду є його облік** — комплекс операцій, що забезпечують одержання точних відомостей про обсяг, склад і рух бібліотечного фонду, сприяють його оптимальному формуванню і використанню. Облік є основою для державної статистичної звітності та планування.

Базовим документом, який визначає порядок формування, обліку та використання бібліотечних фондів шкільних підручників є *«Інструкція про порядок комплектування та облік підручників і навчальних посібників у бібліотечних фондах загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації»* (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 02 грудня 2013 р. № 1686); Наказ МОН від 22.08.2017 № 1228, [«Про внесення змін до Інструкції про порядок комплектування та облік підручників і навчальних посібників у бібліотечних фондах загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації»](#).

Відповідно до Інструкції безпосередню роботу з комплектування та обліку підручників і навчальних посібників здійснює особа, на яку, згідно з

функціональними обов'язками, покладено відповідальність за роботу з підручниками та навчальними посібниками.

**Стан книжкового фонду** є важливим показником рівня виховної роботи в школі, першою візитною карткою школи.

Сьогодні потрібна систематична робота як бібліотекаря, так і директора школи, класних керівників, учителів щодо збереження й розширення книжкового фонду, формування його ядра. Треба перекреслити стереотипні підходи до комплектування фонду: шукати шляхи розширення книжкового фонду, у тому числі шляхом проведення акцій *«Подаруй книгу»*, *«Підтримай бібліотеку»*, *«Родина – бібліотеці»*, *«Живи, книго!»* тощо.

Питання збереження книжок, книжкових фондів шкільних бібліотек в останні роки все більше турбує не тільки бібліотечних працівників, керівників шкіл, учителів, а й усю широку громадськість. Проте фонди бідніють не тільки тоді, коли не надходить нова література, а й тоді, коли книжка втрачена, коли вона пошматована, вирвані сторінки, ілюстрації. Продовжити життя книги насамперед – запобігти її швидкому старінню. Тільки ефективна продумана система роботи з дітьми сприятиме вихованню в них читацьких навичок та навичок умілого користування книжкою (*бесіди: «Як створюється підручник, книжка»*, *«Звідки книга прийшла»*, *«Моя книга – моє обличчя»*; *виставки: «Книга – друге життя»*, *«Продовжити життя книги може кожен»*; *акції: «Тиждень дитячої та юнацької книги»*, *«Тиждень знань»*, *«День бібліографії»*).

Шкільна бібліотека, як структурний підрозділ закладу загальної середньої освіти, займає гідне місце в інформаційно-освітньому просторі школи, вона є не просто активним учасником життя шкільного колективу, а враховуючи потреби і запити користувачів надає новітню інформацію, забезпечує вільний доступ до світових інформаційних джерел, формує знання у сфері інформаційної культури, стимулює інтерес до читання, сприяє всебічному розвитку підростаючого покоління.

Якщо ще декілька років тому шкільний бібліотекар застосовував персональний комп'ютер як друкарську машинку, то сьогодні вже йдеться про автоматизацію бібліотечних процесів, використання технологій Web 2.0, перетворення бібліотек на медіацентри.

Але питання модернізації не вирішиться наявністю сучасних програмних засобів. Потрібно, щоб бібліотекарі досягли належної кваліфікації з використання інновацій у освітньому та внутрішньо бібліотечному процесах.

Для активізації участі бібліотекарів в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти необхідно постійно удосконалювати свою професійну майстерність, оволодіючи новітніми досягненнями педагогічної та психологічної науки; бути в курсі новинок в галузі літератури і мистецтва; засвоювати найрезультативніші прийоми і методи діяльності; вивчати і творчо використовувати передовий досвід бібліотечної роботи. В цих умовах важливе значення має організація методичного забезпечення розвитку ключових компетентностей шкільного бібліотекаря.

Єдиного визначення ключових компетентностей шкільного бібліотекаря не існує. Останнє можна пояснити тим, що вони, в першу чергу, залежать від потреб та вимог часу, в якому живе і працює фахівець, а також від специфіки професійної діяльності, творчих здібностей окремого спеціаліста.

Для визначення ключових компетентностей шкільного бібліотекаря, першочерговим є визначення основних показників майстерності, зокрема це: фахова підготовка працівника, загальна та професійна культура, психологічно-особисті якості, знання та володіння інформаційно-комунікативними технологіями, самоосвітня діяльність, творчість та креативність мислення.

Основними завданнями щодо підвищення професійного рівня та фахової компетентності бібліотекаря є:

- вивчення основних напрямів та функцій шкільної бібліотеки в умовах сьогодення;
- ознайомлення з досвідом бібліотек міста, які почали активно запроваджувати інноваційні бібліотечні технології;
- дослідження професійних можливостей, ускладнень і побажань шкільних бібліотекарів.

Прогнозований результат – підвищення професійної компетентності бібліотекарів у питаннях запровадження інноваційних форм і методів роботи бібліотеки.

Зосереджуючи зусилля на забезпечення умов для якісної освітньо-пізнавальної діяльності здобувачів освіти і результативної праці педагогів, бібліотека шукає нові, більш ефективні засоби виконання своїх завдань.

*Саме тому пріоритетними напрямами діяльності визначено такі:*

- формування та підтримка в активному стані фонду інформаційних ресурсів, спрямованих на реалізацію державних освітніх стандартів, основних аспектів освітнього процесу закладу освіти;
- упровадження нових форм довідково-бібліографічного й інформаційного обслуговування користувачів задля повноцінного забезпечення інформаційних потреб суб'єктів освітнього процесу та надання їм вільного доступу до вітчизняного й світового інформаційного простору з використанням комп'ютерної техніки та ресурсів мережі Інтернет;
- партнерська співпраця з педагогічним колективом у виробленні системного підходу до роботи з інформацією, формування медіа- та інформаційної грамотності школярів;
- сприяння всіма засобами бібліотечної роботи вдосконаленню освітньої діяльності педагогічного колективу, інформаційно-бібліотечний супровід навчальних занять, позанавчальних і виховних заходів із застосуванням різних носіїв інформації та сучасних інформаційних технологій;
- моніторинг інформаційних потреб користувачів, вивчення рівня їх задоволення, створення власних продуктів;
- надання інформаційно-методичної та консультативної допомоги користувачам у пошуку друкованої та електронної інформації, формування навичок її ефективного використання;

- створення позитивного іміджу бібліотеки через пошук сучасних, найбільш привабливих для читача форм популяризації книжки, реклами бібліотеки та її послуг.

### **Корисні джерела**

1. Нормативно-правові документи. Режим доступу:

[http://bibliosprava.blogspot.com/p/blog-page\\_13.html](http://bibliosprava.blogspot.com/p/blog-page_13.html)

2. Як облаштовувати Новий освітній простір – три посібники

За покликанням: <https://nus.org.ua/articles/v-ukrayini-vyznachyly-yak-stvoryuvaty-novuj-osvitnij-prostir/>

3. Працюємо за УДК

*Нормативні документи*

Постанова Кабінету Міністрів України № 177 від 22 березня 2017 року „**Про припинення використання Бібліотечно-бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десяткової класифікації**”

Наказ МОН України від 26.06.2017 № 929 „**Про впровадження Універсальної десяткової класифікації в практику роботи бібліотек**”

Наказ Департаменту освіти і науки Хмельницької ОДА від 14.07.2017 №337-од „**Про впровадження Універсальної десяткової класифікації в практику роботи бібліотек**”

Корисна інформація щодо організації роботи по УДК, за покликанням

<http://bibliosprava.blogspot.com/p/blog-page.htm>

4. Комплектування бібліотечного фонду здійснюється відповідно до:

Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.12.2013 року № 1686

«**Інструкції про порядок комплектування та облік підручників і навчальних посібників у бібліотечних фондах загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації**»

Лист Департаменту освіти і науки, молоді та спорту ОДА від 20.01.2014 року № 209-41/2014

Наказ МОН від 22.08.2017 № 1228, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 15.09.2017 року № 1139/31007 «**Про внесення змін до Інструкції про порядок комплектування та облік підручників і навчальних посібників у бібліотечних фондах загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації**».

Додаток 4 до Інструкції про порядок комплектування та облік підручників і навчальних посібників у бібліотечних фондах загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації

1. «**АКТ** про списання з балансу бюджетних установ і організацій вилученої з бібліотеки літератури».

2. «Опис вилучення з бібліотеки морально застарілої і фізично зношеної літератури»

# Виховання

## **Виховна система як простір благополуччя та можливостей особистості учня у 2021-2022 н/р** *(Методичні рекомендації для організаторів виховної роботи)*

Іова В.Ю.,  
методист з виховної роботи НМЦ  
професійного розвитку педагогічних працівників з  
охорони праці, безпеки життєдіяльності і  
виховної роботи в закладах загальної середньої,  
дошкільної та позашкільної освіти

Шановні друзі! Школа ХХІ століття – це передусім відкрита освітня система, спрямована на розвиток, навчання і виховання дитини, як успішного суб'єкта особистісного життя, відповідального патріота – громадянина і компетентного професіонала. Власне, ця стратегія й спонукає сучасні заклади освіти до активного пошуку концепцій, програм, модусів, технологій, які б могли оптимально задовольнили потреби і вимоги суспільства щодо виконання школою основної місії – забезпечення благополуччя дитини через створення безпечного середовища для її фізичного, духовного, морального здоров'я. У цьому контексті освітніх пріоритетів, важливим є зрозуміння можливостей альтернативи вибору, варіативних підходів до створення й функціонування освітньо-виховних систем. Маємо зважати на те, що кожна школа є унікальною у своєму внутрішньому змісті й не може бути ідентичною з іншими навіть в одному регіоні.

В методичних рекомендаціях організації виховної роботи у 2020-2021 навчальному році увага педагогів акцентувалась на впровадженні інноваційної виховної системи підтримки в період карантину. І досить логічно було б, якби ми наразі запропонували уже кілька апробованих моделей такої виховної системи.

Але, пройшовши цьогоріч ще одне випробування пандемією, ми переконались, що особливості карантинного періоду вносять свої корективи щоденно і радикально. Моделі, методи чи форми виховної роботи, які були ефективними минулого року, можуть не спрацювати у році наступному. Тому важливо, щоб організатори виховного процесу, рефлексуючи індикатори успіхів та викликів, були готовими до оперативних змін та інноваційної варіативності. Однак необхідно зауважити, що при всій своїй специфічності чи унікальності, виховна система школи повинна мати інтегральні характеристики. Однією з них є соціально-педагогічна підтримка створення комфортного простору можливостей для учня в реалізації потреб в убезпеченні, в самоактуалізації, розвитку компетентностей та в ціннісній ідентифікації.

**Створення простору загальнолюдських та національних цінностей як виховний пріоритет**

Якщо в змістовому сенсі освітні пріоритети – це потреби дитини й суспільства, то, логічно, що визначальним компонентом виховної системи є аксіологічний, ціннісний простір. Який мобільно має реагувати на задоволення і розвиток потреб, інтересів, творчої ініціативи, креативності, ключових компетентностей особистості учня.

У програмі «**Нова українська школа**» у поступі до цінностей» за Державним стандартом базової, повної загальної середньої освіти, **компетентність** – це готовність і здатність особистості чинити морально на основі цінностей, світоглядних орієнтирів: усвідомлювати необхідність моральної поведінки, уміти обґрунтовувати і цивілізовано відстоювати свою позицію, приймати зважені моральні рішення, виявляти відповідальність, брати на себе обов'язки та протистояти аморальним впливам.

Отже, формування ключових компетентностей та практично-перетворювальних здатностей особистості учня у повній мірі залежить від професійного використання педагогом ціннісно-орієнтованого потенціалу виховання.

У цьому зв'язку, важливим є осмислення модернізації виховання, як наскрізного процесу. В якому педагог виступає одночасно, як компетентний коуч, тьютор, консультант, модератор і наставник, який на діалогічній, етично-ціннісній основі вибудує партнерську взаємодію з дитиною.

#### **Від компетентного вчителя – до компетентного учня**

Ідентифікація діяльності педагога в критеріальному полі професійних компетентностей є одним із напрямів модернізації освіти та виховання. Ключові компетентності педагогів визначено на основі нормативних моделей компетентнісного розвитку педагогічних працівників: (Рамкова програма оновлення ключових компетентностей Європейського Союзу, професійні компетентності, визначені у стандарті учителя закладу загальної середньої освіти та компетентності й уміння, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України №800 2019 року «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних працівників»). Відповідно до цих нормативних моделей, критеріями базових компетентностей є: професіоналізм, емпатійність, інформативна, цифрова грамотність, мовленнєва культура, педагогічна творчість, здоров'язбережна вмотивованість, володіння інтерактивними методами, мобільність, комунікативність, критичне мислення, емоційна врівноваженість, самоаналіз та самоконтроль.

З метою визначення рівня базових якостей професійних компетентностей, пропонуємо скористатись таблицею 1. «Ідентифікація рівня компетентної виховної діяльності»

*Таблиця 1.*

| <b>Критерії</b> | <b>Показники професійної компетентності</b>                  | <b>Результативність</b> |
|-----------------|--|-------------------------|
| Базові якості   | <b>Готовність педагога до здійснення виховної діяльності</b> | В,С,Н                   |
| Загальна        | 1.Знання закономірностей та принципів                        |                         |



|   |  |  |
|---|--|--|
| професійна підготовка (знання)  | виховання.<br>2.Знання основних освітніх нормативно-правових документів .<br>3.Знання методологічних основ виховання.<br>4.Знання закономірностей психофізичного,особистісного розвитку дитини.<br>5. Інші   |  |
| Психоемоційний стан.<br>Креативність.   | 1. Уміння управляти своїми емоціями.<br>2.Прояв емпатії, почуття гідності.<br>5.Толерантність, повага.<br>6.Здатність до рефлексії, самоаналізу , самооцінки.<br>7.Прагнення до творчої, інноваційної діяльності   |  |
| Ціннісні ставлення  | Ранжування загальнолюдських, національних, особистісних, професійних, сімейних, корпоративних, громадянських, демократичних, соціальних духовних, фізичних, матеріальних, віртуальних цінностей: ситуативне, корисливе, постійне, внутрішнє привласнення.  |  |
| Вихідні чинники мотивації виховної діяльності   | 1.Внутрішня потреба чи професійна необхідність.<br>2.Проведення психолого-педагогічного аналізу, діагностування потреб інтересів дітей.<br>3.Проведення аналізу ефективності методів та форм виховання.<br>4.Визначення рівня вихованості дітей.<br>5.Партнерська взаємодія з сім'єю.<br>6.Впровадження інновацій.<br>7.Інші.                  |  |
|   | <b>Готовність до виховної роботи</b>   |  |
| Визначення мети та завдань виховання, створення необхідних умов для розвитку особистості учня | 1.Визначення цілеспрямованості, мотиваційної сфери учня.<br>2.Формування мети спільної взаємодії з учнем, особистісним колективом і батьками.<br>3. Впровадження інноваційних технологій, онлайн -форм.<br>4. Реалізація принципів впровадження особистісно орієнтованих та компетентнісних технологій.<br>5.Реалізація соціально-педагогічних |  |

|  |  |  |
|--|--|--|
| (уміння)                                   | функцій(організаційної, захисної, корегувальної, компенсаційної, прогностичної), системно-функціональний підхід .<br>6. Інше.  |  |
|  | <b>Враховання потреб та інтересів учня.</b>  |  |
| Планування змісту виховної роботи (уміння) | 1. Моделювання, проєктування виховного творчого середовища та комунікаційного, толерантного простору<br>2. Системне структурування взаємодії педагога з вихованцем та колективом, самоврядуванням на демократичній основі.<br>3. Зв'язок виховного процесу з життям (спрямованість на формування патріотичних почуттів, громадянської відповідальності, компетентностей, практичних здатностей).<br>4. Конкретизація доцільних справ..<br>5. Прогнозування |  |
| Управління виховним процесом. (уміння)     | 1. Реалізація інформаційно-цільової функції, здоров'язбережної функції<br>2. Аналіз співвідношення педагогічного управління та самоорганізації учнів.<br>3. Поточний аналіз з метою визначення ефективності форм та змісту взаємодії.<br>4. Прогнозування подальшої взаємодії педагога з учнями. Реалізація діагностичної функції.   |  |

***Н – низький, С – середній, В – високий.***

**Основою нової освітньої парадигми, а відтак і основою виховання є особистість дитини, визнання її найвищою цінністю, орієнтація педагога на гуманні, демократичні, діалогічні принципи спільної з учнем життєдіяльності. Отож, у новому році акцентуємось на генерації суб'єкт-суб'єктної взаємодії.**

У цьому зв'язку, вчитель-предметник, класний керівник, щоб уникнути примітивного аматорства у вихованні, цифрового аутизму і вибудувати партнерські відносини, найперше, має знати учня, його потреби, фізіологічні, вікові й психологічні особливості.

#### **На що необхідно зважати у вихованні учнів підліткового віку?**

Підлітковий вік – складний, відповідальний період становлення особистості. До його характерологічних особливостей відносимо підліткову рефлексію, яка спрямована здебільшого на пізнання самого себе, підвищення чутливості до оцінок з боку оточуючих. Як показують дослідження, найбільший градус рефлексивності проявляється в учнів 6–8-х класів. Еталони взаємин,

моральний релятивізм підлітки сприймають, як правило, неоднозначно, часто їхні оцінки вчинків інших категоричні, безкомпромісні. Для підлітків характерною є емоційна напруга, їм важко стримувати свої радість, горе, образу, гнів. У них зростає необґрунтована критичність, песимізм, розчарування. Як свідчить практика, вже в 7 класі деякі діти вважають себе нездібними до жодного з предметів, вони гостро переживають критику, невдачі тощо. Саме в середовищі підлітків найчастіше з'являються «булери», або «жертви», відбувається булінг, кібербулінг, виникають синдроми фабінгу, саванта, захоплення, так званими, «іграми смерті». Враховуючи усі ці особливості та виклики, пропонуємо скористатись деякими порадами щодо організаційно-змістового аспекту виховної роботи.

Оскільки основна потреба дитини в убезпеченні і захищеності, то архіважливо, щоб усе життя школи було організовано за моделлю поваги до прав зростаючої людини. Має бути чітко визначений алгоритм здоров'язбережної, правозахисної діяльності закладу освіти і, зокрема, класного керівника.(див посібник В.Іової, В.Береки «Виховна діяльність класного керівника: соціально-педагогічний контекст»).

Зважаючи на те, що способом існування людини є її усвідомлена діяльність, то кожна людина повинна відповідати за наслідки своєї діяльності. Тому наступним важливим завданням для педагогів є забезпечення умов для розвитку в підлітків саме усвідомленої діяльності, маркером якої є відповідальність. Для цього у школі, в класі повинно бути створене креативне, комунікативне, гуманне освітнє середовище розвитку творчого потенціалу кожного учня, формування в нього основних життєвих компетентностей і відповідальності за свої вчинки.

Досить ефективним засобом щодо створення таких умов, як свідчить досвід закладів освіти міст Старокостянтинова, Славути, Ізяславської, Городоцької, Дунаєвецької ОТГ, є проєктна діяльність, зокрема, реалізація обласного проєкту «Розвиток національно орієнтованої системи громадянської комунікації», який забезпечує створення різноманітних локацій і платформ для особистісного становлення учня через дієву, інтерактивну участь його в процесі різноманітних соціально значимих справ. Для виховання відповідальної соціалізації учнів важливо також використовувати виховний потенціал дитячо-юнацьких громадських організацій, пластового, волонтерського руху, учнівських козацько-лицарських об'єднань. Участь підлітків в організаціях і об'єднаннях за інтересами, як показує досвід, прямопропорційно впливає на зменшення девіацій в учнівському середовищі, сприяє формуванню активної просоціальної поведінки учнів.

Сьогодні відбувається чимало дискусії щодо поглиблення конфлікту поколінь, диференціації дитячого світу на міленіалів, центеніалів тощо. Ми не будемо такими категоричними щодо пропонованого розмежування, однак маємо зауважити, що успіх у вихованні залежить і від знання специфічних якостей сучасних дітей інформаційного суспільства.

Педагогам необхідно враховувати фактор прагматичності й візуалізації життя, наші учні набагато краще сприймають практичну, візуальну, а не моралізаторську інформацію. Маємо пам'ятати найперше і найважливіше правило – виховання не повинно бути винесеним в окремі «заняття з моралі». Учні завжди хочуть, щоб наставник, класний керівник був емпатійним і мудрим, а не – «все знав».

Найефективнішим у вихованні, як свідчать дослідження, є діалогічне спілкування. То й спілкуватись, розмовляти, вести діалог з учнями треба, як з рівними та обов'язково доброзичливо, з оптимізмом у голосі. Постійно наголошувати, що позитивно думати – це завжди «класно». У стосунках не допускати проявів фамільярності з боку дітей. Спілкуватись за правилом: «Я твій друг, але старший друг, у якого життєвий досвід багатший і я, на відміну від тебе, можу поділитись ним і дати тобі більше».

Дуже важливо використовувати ефективно час. Нашим дітям досить важко утримувати увагу понад 20-30 хв. Тому бажано поділити час на певні інтервали, впродовж яких в учнів буде змінюватися вид діяльності. При цьому запропонувати дітям алгоритм візуалізованих, мотивованих кроків для досягнення конкретної мети, що, безперечно, допоможе їм культивувати терпіння й наполегливість. Завжди необхідно давати учням відчуття їхньої значимості, робити це треба щиро, з власною гідністю, бо саме у щирості – успіх взаєморозуміння з дитиною.

Зважаючи на фактор візуалізації у житті сучасної дитини, радимо використовувати інноваційний виховний потенціал коміксів. Комікс поєднує книжну графіку, кінематограф і літературу. *Синтистичне* медіа є наразі ефективним антибулінговим і соціалізуючим засобом. Електронний додаток до журналу «Джміль» допоможе скористатись коміксами у проведенні веселих презентацій, класних годин, дискусій: «Не йди за юрбою–залишайся собою», «Одна дата – чотири свята» (14 жовтня), «Чому її не впізнали друзі?», «Як харчуватись, щоб добре почуватись», «У чому сила і честь?», «Хто з них може бути лідером?».

Незаперечним здобутком модернізації виховання і досить-таки високим інформаційно-інтелектуальним рівнем наших класних керівників є широке використання інтернет-ресурсу, онлайн-технологій у спілкуванні з учнями та батьками. І тому, однією з інтегральних характеристик виховної системи, її константою, особливо у карантинний період, залишаються інформаційно-цифрові технології. Пропонуємо скористатись електронними ресурсними застосунками подолання булінгу, насилля, превенції вживання психотропних речовин, попередження торгівлі людьми, уникнення синдромів: саванта, фабінгу та цифрового аутизму. (Таблиця 2. з режимом доступу до електронного виховного контенту).

#### Посилання щодо застережень.

| ПРОТИДІЯ БУЛІНГУ                   |   |
|------------------------------------|---|
| Програма «Нова українська школа» у | <a href="https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/">https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/</a> |

|  |   |
|--|---|
| поступі до цінностей.  |   |
| Конвенція ООН про права дитини.  | <a href="https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021">https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021</a>   |
| Корисні посилання щодо теми антибулінгу.   | <a href="https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/protidiya-bulingu/korisni-posilannya-shodo-temi-antibulingu">https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/protidiya-bulingu/korisni-posilannya-shodo-temi-antibulingu</a> |
| Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти.   | <a href="https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19">https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19</a>   |
| Методичний посібник «Кодекс освітнього середовища».  | <a href="https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/21kbos.pdf">https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/21kbos.pdf</a>   |
| Безкоштовний онлайн-курс «Протидія та попередження булінгу (цькування) в закладах освіти».   | <a href="https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:MON+AB101+2019_T2/about">https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:MON+AB101+2019_T2/about</a>   |
| Програма курсу «Навчаюсь. Дію. Захищаю».   | <a href="http://nadiz.rubezhi.org.ua/programa-kursu-1-2-klas/">http://nadiz.rubezhi.org.ua/programa-kursu-1-2-klas/</a>   |
| Виховна робота. Схвалені рукописи.   | <a href="https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/vihovna-robota-shvaleni-rukopisi/">https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/vihovna-robota-shvaleni-rukopisi/</a>                               |
| Створення шкільних служб порозуміння для впровадження медіації за принципом рівний-рівному рівна-рівній та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти. | <a href="https://drive.google.com/file/d/1RMqPr2zYBmv3KkwTp2C8nzBmefXhRgk/view">https://drive.google.com/file/d/1RMqPr2zYBmv3KkwTp2C8nzBmefXhRgk/view</a>   |
| Комплекс освітніх програм «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації».   | <a href="https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/1-komplekt-programmediatsiya.pdf">https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/1-komplekt-programmediatsiya.pdf</a>               |

## ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

|   |   |
|---|---|
| Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».  | <a href="https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19">https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19</a>   |
| Про затвердження методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами. | <a href="https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-viyavlennya-reaguvannya-na-vipadki-domashnogo-nasilstva-i-vzayemodiyi-pedagogichnih-pracivnikiv-iz-inshimi-organami-ta-sluzhbami">https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-viyavlennya-reaguvannya-na-vipadki-domashnogo-nasilstva-i-vzayemodiyi-pedagogichnih-pracivnikiv-iz-inshimi-organami-ta-sluzhbami</a> |
| Матеріали з питання запобігання та протидії домашньому насильству.  | <b>сайт БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї»</b>  |
| Шкільний урок «Інтимне селфі в Інтернеті: жарт чи небезпечний ризик?».  | <a href="https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/rozrobka-shklnogo-yroky-na-temy-bezpeki-pdltkv-vd-seksyalnih-rizikv-v-merezh-internet.pdf">https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/rozrobka-shklnogo-yroky-na-temy-bezpeki-pdltkv-vd-seksyalnih-rizikv-v-merezh-internet.pdf</a>   |
| <b>Щодо протидії ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ</b>  |   |
| Закон України про протидію торгівлі людьми.   | <a href="https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17">https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17</a>   |
| Курс «Основи протидії торгівлі людьми».   | <a href="http://ctcourse.org.ua">http://ctcourse.org.ua</a>   |
| Тематичні виховні години «Особиста гідність. Безпека життя. Громадська позиція».  | <a href="https://mon.gov.ua/storage/app/media/pozashkilna/Osobysta-gidnist_Instituty.pdf">https://mon.gov.ua/storage/app/media/pozashkilna/Osobysta-gidnist_Instituty.pdf</a>   |
| <b>Превенція НАРКОМАНІЇ</b>   |   |
| Про затвердження  | <a href="https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-">https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-</a>   |

|  |                               |
|--|-------------------------------|
| <p>плану заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2021 року.</p> | <p><a href="#">%D1%80</a></p> |
|--|-------------------------------|

Тренінги, флешмоби, хакатони, практичні справи з емоційно привабливими і корисними цілями, які означаються цими посиланнями допоможуть розвивати в дітей наскрізні універсальні (Soft Skills) навички, формувати асертивну, активну поведінку, і на цій основі розвивати почуття відповідальності, самоповаги та гідності.

### **Організаційно-змістові пріоритети у новому навчальному році**

Враховуючи актуальність консолідації українського суспільства, національної ідентифікації зростаючого покоління та означені виклики і виховні завдання, пропонуємо, на педагогічних радах, секційних засіданнях, конференціях, вебінарах, семінарах, форумах, долучитись до дискусійних, діалогічних обговорень та практичної реалізації проблем компетентного підходу до:

- впровадження інноваційних технологій у процес формування патріотичних почуттів, громадянських та соціальних компетентностей дітей та учнівської молоді;
- організації національної системи виховання у контексті рефлексії 30-річного шляху гідності та патріотизму українців;
- поважного ставлення до державної мови та державних символів України, дбайливого ставлення до національних, історичних, культурних цінностей, традицій і надбань Українського народу;
- розвитку в учнів усвідомленої потреби в дотриманні Конституції України та законів України, нетерпимості до проявів корупції та хабарництва, усвідомленого обов'язку захищати суверенітет і територіальну цілісність України;
- вироблення навичок здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля;
- прагнення до взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;
- імплементації кращих зразків козацько-лицарського виховання;
- сприяння реалізації проєкту «Учнівське самоврядування у поступі до національних цінностей»;
- участі у тренінгу «З Україною у серці»;
- презентації інноваційних моделей національно-патріотичного виховання;
- формування демократичної культури, толерантного ставлення дітей і молоді до культурного плюралізму, цінностей інших народів та національних меншин;



Для забезпечення успішної реалізації виховних задач, рекомендуємо спрямувати зусилля на:

- реалізацію законодавчо-правових документів, положень Концепції «Нова українська школа» щодо модернізації освіти, компетентнісного та особистісно орієнтованих підходів до формування особистості учня,

- оновлення виховних технологічних механізмів та здійснення системно-функціонального підходу,

- створення програмно-методичних комплексів реалізації завдань щодо підвищення рівня вихованості учнів, їх медіа грамотності та медіа захищеності,

- З метою підвищення компетентної діяльності класних керівників, необхідно створити тематичні кейси, портфоліо, інформаційні та діагностичні банки матеріалів.

- Продовжити проведення у закладах освіти тренінгу «Стоп насиллю і маніпуляціям».

- Використовувати онлайн-студію «Фіолетова хризантема» з метою візуальної презентації та поширення інноваційної практики виховної роботи та оперативного вирішення проблем у вихованні.

- Рекомендуємо використовувати навчально-методичні посібники ХОІППО: «Виховна діяльність класного керівника» (авт. В.Іова , В.Берека), «Виховання під знаком інновацій» (авт. І.Гіджеліцький, В.Іова), «Формуємо демократичну культуру: соціально-педагогічний аспект»( авт. В.Ю.Іова), схвалені МОН України. Робочий зошит класного керівника, схвалений рішенням науково-методичної ради ХОІППО.

Посилену увагу необхідно звернути на врахування особливості організації виховної роботи у період карантину

Значимість компетентної виховної діяльності має проявитись в умовах карантину. Саме в цей період наші діти найбільше потребували і потребують убезпечення, як фізичного, так і духовно-морального стану, здоров'язбережної мотивації, ціннісних спрямувань. Пропонуємо класним керівникам організувати та проводити:

- -онлайн–студію «Вивчаємо нормативний путівник проти маніпуляцій і насилля», «Створюємо територію правового захисту». Онлайн конкурс відеороликів «Лідери учнівського самоврядування в просторі карантинних викликів», «Твоя дорожня карта доброчинностей». Челенджі «Щоб не поширювати вірус», «#Моя родина - моя твердиня», «#Не будь байдужим, умій підтримати тих, хто поряд з тобою».

- -флеш-моб «#Еврика! НА КАРАНТИНІ: я дізнався, на карантині я зробив!», під час якого учні у своїх соціальних мережах можуть виставляти фото із зазначеним хештегом.

- Сучасні учні полубляють вести блоги, які для них стали публічними особистими щоденниками. Тому їм доцільно допомагати організовувати публічні відео. Наприклад, запропонувати зробити відео про класні, шкільні справи, заходи, флеш-моби участі в проектах.

Для дієвої організації виховного процесу в умовах дистанційної роботи закладам освіти варто використовувати свої офіційні сайти, створивши окремий розділ, наприклад: «Виховання в умовах ризиків», «Важливі події під час карантину», «Цікаві зустрічі в режимі OnLine» тощо. Орієнтовна структура цього розділу може мати такі елементи: клас, у якому навчаються учні; виховна тема; посилання на електронні ресурси, які рекомендовано для засвоєння; практичні завдання для виконання; терміни їх виконання; посилання та час проведення вебінару (за необхідності); адреса електронної пошти закладу освіти, або класного керівника, на яку потрібно надіслати результати виконання роботи.

В умовах карантину (на веб-сайтах закладів освіти, в чатах, в онлайн групах педагогів/батьків/учнів, онлайн-студії «Фіолетова хризантема», Viber та інші) пропонуємо тематику для спілкування:

- «Цікава справа-надійний запобіжник тривоги і депресії»,
- «Як уникнути поганого настрою»,
- «ЗМІ і психіка дітей»,
- «Поради щодо зберігання спокою»,
- «Перебування в соцмережах дітей: позитиви і ризики: фейки та перевірка фактів»,
- «Як зробити Дім Радості дітей та батьків–корисні поради»,
- «Рекомендації для учасників освітнього процесу щодо заходів безпеки проти коронавірусу»,
- «Як важливо навчитися опановувати себе та керувати своїми емоціями» та інші.

Консультації батьків індивідуальне, групове (онлайн, Skype, телефонному режимі).

Особливо актуальною є щира турбота про тих учнів, хто живе з узалежненими батьками, або потерпає від домашнього насильства. Тому радимо частіше комунікувати з учнями з таких сімей та, принагідно, нагадуємо, що Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації «Ла Страда – Україна» працює у звичайному режимі – безкоштовно, анонімно, конфіденційно. Всі можуть звернутися (або перенаправити до фахівців) за номерами: 0 800 500 335 (зі стаціонарних) або 116 123 (з мобільних), коли хтось потребуватиме допомоги.

Суттєвою допомогою в процесі дистанційної підтримки освітнього процесу під час карантину можуть стати фонди віртуальних інтернет- бібліотек:

- [www.nbu.gov.ua](http://www.nbu.gov.ua) – Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського
- [www.chl.kiev.ua/](http://www.chl.kiev.ua/) – Національна бібліотека України для дітей
- [exlibris.org.ua](http://exlibris.org.ua) – українська електронна бібліотека: історія, публіцистика, художня література
- <http://www.nplu.org> – веб-сайт Національної парламентської бібліотеки України
- <https://old.uinp.gov.ua/ebooks> електронні видання [Українського інституту національної пам'яті](http://ukrainianinstitute.org).

Одним з важливих чинників продуктивної організації дистанційного спілкування педагогів з учнями та батьками є знання нормативно-правових документів. Пропонуємо скористатись:

### **Нормативний путівник у виховний простір**

- Конституція України.
- [«Декларація прав дитини», проголошена Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних націй 20.11.1959 року](#)
- Конвенція «Про права дитини», схвалена Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних націй від 20.11.1989 р.(ратифікована Постановою ВР України [від 27.09.91 № 789-XII](#));
- **Закони України:**
- «Про освіту»;
- «Про повну загальну середню освіту»
- «Про охорону дитинства»
- «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 № 1629-IV;
- «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 № 3715-VI
- «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 № 3739-VI;
- «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII;
- [«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу \(цькуванню\)»](#)
- «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 01.12.1998 № 281-XIV
- [«Сімейний кодекс України» від 10.01.2002 р. №2947-III](#)
- Концепція «Нова українська школа»
- [Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді.](#)
- [Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді.](#)
- [Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей.](#)
- [Лист МОН від 20.03.2020 № 6/480-20 «Про план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу \(цькування\) у закладах освіти»](#)
- [Указ Президента України від 26.02.2020 №58/2020 «Про День спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя»](#)
- [Лист Міністерства освіти і науки України від 05.02.2020 № 6/144-20 «Щодо запобігання поширенню тютюнокуріння, наркоманії та вживання алкогольних напоїв серед здобувачів освіти](#)
- [Указ президента України від 30.09.2019 №721/2019 «Про деякі питання забезпечення прав та законних інтересів дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, розвитку та підтримки сімейних форм виховання дітей»](#)

- [Указ Президента України від 23.08.2019 — № 162 «Про День пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України»](#)
- [Наказ Міністерства юстиції України від 22.08.2019 № 2633/5 «Про затвердження Плану заходів Міністерства юстиції України з реалізації правопросвітницького проєкту «Я маю право!» у 2020–2022 роках»](#)

### **Нормативні документи на період карантину.**

Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року №211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19», Указ Президента України від 13 березня 2020 року №87/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 березня 2020 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», лист Міністерства освіти і науки та ЦК профспілки працівників освіти і науки України від 17 березня 2020 №1/9-162 «Про умови та оплату праці працівників закладів освіти і науки в умовах карантину», листи департаменту освіти і науки облдержадміністрації від 12 березня 2020 №01-15/752, від 16 березня 2020 року №01-15/790 «Про оплату праці працівникам закладів освіти під час призупинення навчання через карантин», від 17 березня 2020 року №01-15/796 «Про організаційні заходи для запобігання поширенню коронавірусу COVID-19», від 17 березня 2020 року №01-15/803 «Про запобігання поширенню коронавірусу COVID-19», від 19 березня 2020 року №01-15/822, від 23 березня 2020 року №01-15/842 «Про організацію роботи під час карантину та проведення дистанційного навчання», від 25 березня 2020 року № 01-15/861 «Про можливості навчання під час карантину», лист МОН України від 23 березня 2020р. №1\9-173 «Щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти під час карантину».

## **Позашкілля**

### **Методичні рекомендації з питань організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти у 2021-2022 навчальному році**

Орловська Н.М.,  
методист НМЦ професійного розвитку  
педагогічних працівників з  
охорони праці, безпеки життєдіяльності і  
виховної роботи в закладах загальної середньої,  
дошкільної та позашкільної освіти

***Важливі аспекти в законодавчому та нормативно-правовому  
регулюванні діяльності закладів позашкільної освіти***

Провідна роль у реалізації визначених Законом України «Про позашкільну освіту» в частині створення додаткових умов для самовизначення, саморозвитку, самореалізації, професійної орієнтації особистості, формування її соціально-громадського досвіду, ціннісних орієнтацій, моральних якостей належить закладам позашкільної освіти.

***Нові виклики та можливості в системі позашкільної освіти та розвитку професійної компетентності педагогічних працівників***

У сучасній системі освіти є чимало викликів, що відкривають нові можливості для її розвитку, враховуючи умови, які диктує сучасне життя. Нині визначено п'ять трендів в освіті, які будуть у майбутньому визначати її пріоритети: цифровізація освіти, змішане навчання, наукова освіта, необхідність соціально-емоційного, етичного навчання та партнерська взаємодія.

Ми живемо в нових умовах, які вимагають від нас нових умінь та навичок, яким варто вчитися. Для позашкільників важливо навчитися організовувати дистанційне навчання з вихованцями, використовуючи різні інструменти, формувати власний навчальний контент.

За останніми даними, в області діють 67 позашкільних навчальних закладів: 24 – дитячо-юнацькі спортивні школи, підпорядковані галузі освіти, 38 комплексних профільних будинків творчості учнівської молоді, станції туристів, техніків, юннатів та інших; 4 обласних центри позашкільної освіти; 1 Державний центр естетичного виховання учнівської молоді; 5 профільних позашкільних закладів: Хмельницький обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді, Хмельницький обласний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді, Хмельницький обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, Хмельницький обласний центр фізичного виховання учнівської молоді, Хмельницький обласний центр естетичного виховання учнівської молоді.

Переважає більшість дітей охоплені різними формами позашкільної освіти за такими напрямками:

- художньо-естетичний – 15,3 %;
- фізкультурно-спортивний – 10,7 %;
- науково-технічний – 69 %;
- туристсько-краєзнавчий – 3,21 %;
- еколого-натуралістичний – 3,4 %;
- дослідно-експериментальний – 2,5 %;
- інші – 2,6 %.

За останній навчальний рік відбулися суттєві зміни в мережі закладів позашкільної освіти. Продовжується оптимізація мережі освітніх закладів через злиття, об'єднання невеликих профільних центрів. Більш детальні дані про заклади позашкільної освіти, їхні типи, кількість гуртків, чисельність дітей, кадрове та матеріально-технічне забезпечення розміщено на сайтах профільних центрів позашкільної освіти учнівської молоді.

Освітній процес у 2020-2021 навчальному році був організований з урахуванням епідемічної ситуації в області та в окремих адміністративно-територіальних одиницях відповідно до актів Кабінету Міністрів про встановлення карантину і запровадження посиленних заходів на території зі значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненою коронавірусом.

### ***Основні завдання позашкільної освіти області:***

- створити умови для здобуття вихованцями, учнями якісної позашкільної освіти;
- зберегти та розвивати мережу гуртків позашкільної освіти;
- координувати зусилля органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян та сім'ї в напрямі розвитку позашкільної освіти;
- забезпечити належне навчально-методичне, матеріально-технічне оснащення закладів позашкільної освіти;
- підвищувати соціальний статус педагогічних працівників освітніх закладів, використовувати різні форми мотивації;
- працювати над підготовкою та перепідготовкою кадрів для закладів позашкільної освіти;
- розширювати можливості виховного потенціалу системи позашкільної освіти як основи гармонійного розвитку, використовувати програму виховання І. Д. Беха «Нова українська школа в поступі до цінностей»;
- удосконалювати організаційні форми, методи й засоби освітнього процесу, урізноманітнювати напрями позашкільної освіти відповідно до вимог сучасності;
- забезпечити участь у роботі дітей Героїв та учасників АТО, дітей з особливими освітніми потребами, переселенців зі Сходу;
- оновити програми в позашкільних закладах, розширити освітні напрями гуртків (інформаційні технології, медіаграмотності, робототехніки);
- відповідальним за методичний супровід позашкільної освіти необхідно забезпечити навчальними програмами керівників гуртків усіх напрямів та розмістити перелік навчальних програм на своїх сайтах;
- з метою підвищення рівня якості позашкільної освіти, унормування порядку розроблення, затвердження та використання в навчальних закладах програм із позашкільної освіти листом Міністерства освіти і науки України надано відповідні роз'яснення.

**Рекомендуємо виокремити як один із найголовніших напрямів виховної роботи в закладах позашкільної освіти **національно-патріотичне, військово-патріотичне** виховання, справу, що за своїм значенням є стратегічним завданням нашої держави, кожного закладу освіти. З цією метою необхідно системно здійснювати виховання громадянської позиції, вивчати та популяризувати історію українського козацтва, історико-культурну спадщину українського народу, рідного краю, здійснювати методичне забезпечення та впроваджувати форми й методи виховної роботи, що базуються на загально-**

педагогічних принципах: дитиноцентризм, культуровідповідність, гуманізм, врахування вікових та індивідуальних особливостей.

**Активізувати роботу педагогів** у створенні навчальної літератури за напрямами позашкільної освіти та участі у Всеукраїнському конкурсі рукописів навчальної літератури для закладів позашкільної освіти системи освіти, конкурсі педагогічної майстерності «Джерело творчості».

**Діяльність закладів позашкільної освіти науково-технічної творчості** спрямувати на розвиток інтересу дітей та молоді до науково-технічної творчості. Сьогодні зростає потреба в молодих винахідниках, раціоналізаторах, висококваліфікованих кадрах в усіх галузях науки, техніки, виробництва. Одним із найактивніших у сенсі розвитку є робото-технічний напрям, який є основною складовою у сфері інформаційно-комунікаційних технологій.

Рекомендуємо розвивати гуртки спортивно-технічного напрямку (авіа-, судно-, автотрасового моделювання, картинг).

Практичну діяльність рекомендуємо спрямувати на:

– розробку технологічних проєктів, радіоелектронних пристроїв, читання і складання технічної документації, набуття вихованцями графічних навичок у процесі виконання ескізів, технічних малюнків, креслень;

– залучення дітей дошкільного, молодшого шкільного віку до занять у гуртках початкового технічного моделювання, основ робототехніки;

– особливу увагу звернути на профорієнтаційну та професійну підготовку вихованців, на розвиток виробничо-технічного профілю: автослюсарів, автолюбителів, швейної справи, вебдизайну, комп'ютерної графіки та військово-технічного спрямування.

**Діяльність закладів позашкільної освіти художньо-естетичної творчості** спрямувати на розвиток творчих здібностей, естетичної свідомості, здатності до самореалізації, самовдосконалення. Звертаємо увагу на важливість співпраці творчих колективів із мистецькими установами щодо популяризації національних звичаїв і традицій, обрядів. Узагальнити кращий педагогічний досвід керівників гуртків художньо-естетичного напрямку та створити інформаційно-ресурсний фонд перспективного педагогічного досвіду з актуальних питань модернізації позашкільної освіти.

У системі **Малої академії наук України** реалізувати головне завдання – пошук, підтримку та розвиток обдарованих, здібних до наукової діяльності дітей та молоді.

У новому навчальному році варто зосередити зусилля на вдосконаленні інтерактивного освітнього простору МАН, що створює учням додаткові можливості для навчання. Звертаємо увагу на досвід роботи природничої науково-дослідної лабораторії «МанЛаб», яка працює на базі Національного центру «Мала академія наук України».

**Діяльність закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку** спрямувати на розвиток форм освітньої діяльності з комплексного вивчення природи рідного краю: експедиції, походи, польові практики. Продовжити роботу біологічної школи для вирішення завдань допрофільної



підготовки та професійного самовизначення учнів на базі Хмельницького обласного еколого-натуралістичного центру, Городоцької лабораторії.

**Закладам позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого спрямування** рекомендуємо продовжити вивчення історії рідного краю, звичаїв та традицій; спрямовувати роботу на формування в дітей і молоді почуття патріотизму, здорового способу життя, змістовного дозвілля; здійснювати координацію дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»).

**У 2021-2022 навчальному році планується режим роботи закладів** позашкільної освіти з урахуванням нормативних актів Кабінету Міністрів України, якими встановлено, що відвідування дітьми закладів позашкільної освіти та проведення масових заходів здійснюється залежно від рівня епідемічної небезпеки в регіоні або окремих адміністративно-територіальних одиницях регіону.

Під час організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти потрібно враховувати рекомендації, зазначені в листі МОН від 20.05.2020 № 1/9-292 та в Протиепідемічних заходах. Рекомендуємо обирати методи, форми, види діяльності, які б сприяли обмеженню безпосереднього фізичного контакту між учасниками освітнього процесу.

Задля розширення можливості навчання дітей у закладах позашкільної освіти за різними напрямками до ст. 15 Закону України «Про позашкільну освіту» включено пластовий, скаутський напрям позашкільної освіти, який забезпечує громадянську освіту вихованців під керівництвом пластових виховників, скаутлідерів за пластовим або скаутським методом або скаутською освітньою програмою.

У роботі позашкільних освітніх закладів необхідно:

- забезпечувати вільний вибір кожною дитиною напрямку та виду діяльності, враховуючи запити дітей та їхніх батьків;
- упроваджувати компетентнісний та діяльнісний підходи в освітній процес;
- здійснювати профілактику асоціальної поведінки в дитячому та молодіжному середовищі;
- організовувати допрофільну та профільну підготовку вихованців;
- забезпечувати розвиток інформаційних та комунікативних технологій, організацію дистанційного навчання в закладах позашкільної освіти, у тому числі для дітей з особливими потребами.